

Class Dz64

Book F 8

Copyright N^o _____

COPYRIGHT DEPOSIT.

Gustav Adolf

Gustav Adolf

og

Trediveaarskrigen.

af

Dr. Anders Fryxell o. a.

Med Indledning af

Prof. Dr. H. G. Stub.

Udgiven af E. Jensen.

Minneapolis, Minn., 1909.

Trykt hos R. C. Holter Publishing Co.

□ 264
F8

Copyrighted, 1909,
by
E. JENSEN

© Cl. A 253330

Forord.

Dr. Martin Luther og Kong Gustav Adolf — disse to staar sammen. Hvad Luther gav os, har Gustav Adolf hundre Aar senere reddet for os.

Disse to Mænd tilsammen har vi, næst Gud, at takke for, at vi nu er Protestanter og i Frihed besidder og nyder de største Velsignelser, som er tilflydt Menneskelegten.

Martin Luther — efter Paulus Historiens største Mand og Menneskehedens største Velgjører, „et Mirakel af en Mand“ (Melanchtons Ord). — Martin Luther vandt en mageløs Seir i sin Kamp mod det overmægtige Pavedømmes Slaveri, Uvidenhed, Løgn og Bedrag, idet han løste Bibelen fra Pavenes Lænker og satte Bibel og Evangelium op i Dagen, frit for alle, og dermed gav til hele Menneskeheden alt det, som siden har løftet, beriget og lykkeliggjort de protestantiske Folk, nemlig religiøs og politisk Frihed, protestantisk Opdragelse, Oplysning, Videnskaber, Opdagelser og sand Kultur. Prof. Döllinger, Gammekatolik, siger: „I hele den kristne Tid har ingen Mand givet sit Folk saa meget godt, som Luther gav.“ Thomas Carlyle, den store engelske Historiker, siger, at i Luthers Optræden i Worms 1521 (da han fordrede Samvittighedsfrihed) „ligger Spiren til hele den senere Udvikling i Frihed og Civilisation baade i Europa og Amerika“. (Se F. N. Lenkers Forord til femte Bind af Luthers Kirkepostil paa Engelsk).

Men hundre Aar senere havde Pavenmagten, ved Hjælp af den i 1540 stiftede militære Munkorden „Jesuiterne“, med Liff og Magt — især under Trediveaarskrigen, 1618 til 1648 — igjen næsten nedtrampet hine Reformationens Goder; og Pavedømmets gruelige Tyranni, Uvidenhed og

Overtro i Middeltalderen truede da paantyt med at tage Overmagten i Verden. Jesuiterne havde nemlig da, især ved Hjælp af den tyffe (østerrigiske) Keisermagt, som de dengang styrede og kommanderede, igjen lagt Tyskland under Pabens Fjødder og havde ogsaa allerede lamslaaet to af de skandinaviske Lande, der under Kong Kristian den 4de forgjæves havde søgt at drive den katolske Overmagt under Generallerne Wallenstein og Tilly tilbage.

Blot Sverige stod endnu frit. Men Jesuiternes Plan var ogsaa at lægge Sverige igjen under Pabens Fjødder. Deres sterkeste Kriger Wallenstein var allerede udnævnt til „Admiral over Østersjøen“, og det var klart, at den katolske Magt snarest muligt vilde gaa over Østersjøen til Sverige for ogsaa at knuse og underlægge sig dette Land. Havde Jesuiterne opnaaet dette, saa havde det ifandhed set mærkt ud, ikke blot for Sverige, men for hele Protestantismen, ja Mennejskeheden. Var Katolikernes store og vilde Skarer engang komne ind i Sverige, kunde ikke dette Land have staaet sig. De vilde da uden Tvil, saa som de samtidigt gjorde i Tyskland, med Brand og Mord have ruineret først den skandinaviske Halvø og siden Danmark; og dermed vilde den østerrigiske Keisermagt og altsaa Jesuiterne eller Pavekirken igjen have Overmagten i Verden som før Luther. Nederlandene og England var dengang endnu svage Nationer og havde ikke kunnet staa sig mod de katolske Magter, naar disse først havde lagt baade Tyskland og Skandinavien under sig. Det katolske Frankrig, med den slue Kardinal Richelieu, (Rijselsjø) i Spidsen, ønskede vel at stanse det katolske Østerrig i dets Seiersgang og hjalp derfor Gustav Adolf til en vis Grad; men dermed vilde Richelieu dog blot styrke Frankrigs politiske Magt; han bekjæmpede jo Protestantismen og Religionsfriheden i Frankrig paa samme Tid, som han hjalp Gustav Adolf mod Østerrig.

Det var Sverige og Sverige alene, som det da kom an paa, om Luthers Reformation og dermed Frihed, Oplysning og sand Kultur skulde faa Lov at bestaa eller ikke. Men at Sverige dengang, fattigt og dertil udpint af en mer end 60 Aars Krig og med blot en Million. Indbyggere, skulde være istand til at drive den forenede Keisermagt og Paven tilbage og tilkjempe Protestantismen Seier og Ret til at bestaa, dette syntes ligesaa umuligt, som at hin fattige Munk Luther hundre Aar før skulde kunne fuldføre, hvad han tog sig for mod Verdens Stormagter, Paven og Keiseren.

Kong Gustav Adolf af Sverige — af de seierssikre Jesuitter for Spot tituleret som „Snekongen fra Norden“ og „En liden Fiende“ — traadte da, naar Faren var fortvilet stor, og trods sin bedste Raadgivers, Axel Oxenstierna's, Advarsel, — traadte, „drevet af en mægtig Mand, som ingen kan modstaa“, frem paa Kamppladsen, som en liden David mod Goliath, ofrende sig til Døden, for om muligt at frelse Sverige fra timeligt og aandeligt Slaveri og at redde fra Undergang Mennekeslegten's dyreste Arv. Fienden raadede over ti Gange større Krigsmagt end den, Gustav Adolf førte imod ham. Men tvertimod menneskelig Beregning — Gustav Adolf og hans faa og fattige, men trofaste Folk vandt, om end gennem tung og haard Kamp, en Seier, hvorved de reddede fra Undergang Arven fra Luther og gav denne paanytt til Mennekeslegten og bevirkede derved den efterfølgende Udvikling af Frihed og Civilisation baade i Europa og Amerika. Det kostede imidlertid Gustav Adolf hans Liv og det svenske Folk atten Aars Kamp.

Det er visstelig vor hellige Pligt som Luthers og Gustav Adolfs lykkelige Arvtagere, at vi sætter vort Folk istand til ret at forstå og paastjønne, hvad disse Mænd har arbejdet og stridt og lidt og ofret for os, hvilke Frugter det har bragt

os, — hvad disse har kostet og hvad de er værdt. Dertil trænges først og fremst god Literatur paa dette Felt. Det har vi ogsaa angaaende Luther. Lad mig særskilt pege paa Luthers egne Skrifter (der nu ogsaa udkommer paa Engelsk, ved Dr. Venker), samt ialfald den bedste Beskrivelse af Luthers Levnet, nemlig „Luthers Liv“ af Julius Røstlin. Maatte de blive flittigt studeret!

Med Bøger paa Norsk om Gustav Adolf er det desværre altfor smaat. I den norske Boghandel har vi om ham hidtil væsentlig blot en historisk Roman af Topelius, god i sit Slags, men dog blot en Roman og følgerig ikke overbeviseende som den nøgne Historie. Her er en stor Mangel, som bør afhjælpes. Det er dette, som denne Bog vil gjøre.

Den virkelige eller sande Historie om Gustav Adolf kommer i denne Bog. Den er forfattet af den fortræffelige svenske Folkeskribent, Professor og Historiker Anders Fryxell, død som Provst i Vermeland 1881. Fryxells store Verk i flere Bind: „Berættelser ur svenska Historien“, hvoraf „Gustav Adolfs Historie“ er en Del, har i Sverige bundet den højeste Berømmelse som letlæst, folkeligt og interessant, ja fængslende som en Roman, og derhos historisk nøiagtigt. Blandt Svenskerne er „Gustav Adolf“ af Fryxell skattet som en Folkelæsning af første Rang, og det fortjener at blive det ogsaa hos Norske og Danske.

I en saadan Sag bør Folkene fra Norden føle som ett Folk og styrke sig i Fællesskab og Samhold som Skandinaver og Portestanter. Dette trænges især i dette Land med dets mange og store Fristelser til at slippe det faste Lag i vore fælles saa værdifulde og dyrt kjøbte Arvestykker. Vi trænger, at vi her samles om og varmes op af fælles Vinder om vore Folks fælles Kamp og Dfere forat redde og bevare vor fælles dyreste Arv, Evangeliet og Friheden, den sande Kulturens og Lykkes eneste Kildevæld. Vi har jaadanne

fælles Minder. Omend alle tre skandinaviske Folk ikke altid var lige seierrige (hvad der ikke var Folkenes Skyld) i Kampen mod den totalste Overmagt, saa gif de dog alle frem mod den samme Fiende, med det samme Maal for Dø, ofrende Liv og Blod i den samme Kamp mod den fælles Fiende, saaledes i Trediveaarskrigen de Danske og Norske under Kong Kristian den Fjerde, 1625 til 1628, og siden Svensker og Finner under Kong Gustav Adolf fra 1630 fremover. Nordens Broderfolk har endog, medens hele den øvrige Verden laa skjælvende under den mægtige Paves Fod, ikke mindre end to Gange kraftigt og seierrigt „talt Roma midt imod“, nemlig under den norske Kong Sverre 300 Mar før Luther og under den svenske Kong Gustav Adolf 100 Mar efter Luther. Lad saadanne Minder saa være fælles nordisk eller skandinaviske Eiendom! og lad dem saa samle og opildne alle Skandinaver til fælles Dmtenke, Nidkjærhed, Harvaagenbed og Arbeide i dette vort nye Land, saaat vore Fædres fælles Fiende (der nu er ligedan som dengang og overalt arbeider for sit gamle Maal, nemlig Overmagt over Protestantisme og Frihed) ikke igjen, hvad han „med Magt og arge List“ forsøger paa, skal saa berøve os eller vore Efterkommere eller dette vort nye Land noget af vor fælles saa dyrt kjøbte Arv og Eiendom efter Martin Luther og Gustav Adolf! Amerika tilhører jo ogsaa med Opdagerens Ret ikke Katolikerne, men Skandinaverne, der (ved Leif Erikson) opdagede Amerika 500 Mar før Columbus. Vi har dobbelt Ret og mangedobbelt Pligt til at værne om Amerikas Lykke. Men Lykken ligger i Protestantismens Frihed og Evangelium. De maa vogtes og forsvares, i Politisk saavel som ellers. Og det er Skandinavernes Gressag og deres hellige Pligt at gjøre det.

Gustav Adolfs Historie, som leveres i denne Bog, maler for os en Repræsentant for det bedste i den nordiske Folke-

ftamme og endog en af Verdenshistoriens største og ædleste Karakterer, der lod sig drive ikke af Egennytte eller Erobringslyst, men af de reneſte Formaal, ofrede ſig trofaſt endog til Døden for at redde Menneſkeſlegtenſ dyreſte Gie og med ſin „lille Hob“ (ſe hans Svanesang: „Forfærdes ei, du lille Hob“) udførte Heltebedrifter, der med Rette regnes blandt Verdens største, hvorved Kriſtendom, Frihed og Civilisation blev reddet og er bevareret til denne Dag, ikke blot for Sverige, men for Menneſkeſlegten. Guſtav Adolfs merkelige Perſonlighed og Hiſtorie er lærerig, vækkende, varmende og inspirerende i høi Grad. Den er ogſaa fortrinlig ſkikket til, under vor farlige Stilling her i Amerika ober for den af Jeſuiterne ſtyrede liſtige, magtlyſtne og i alle vore Forhold indſnigende og indtrængende Pavekirke, — ſkikket til at vække os op til at tænke os om og ſtudere Stillingen og at udføre i Guſtav Adolfs Aand ærligt, modigt og mandigt, hvad Forholdene kræver af os ſom Proteſtanter og anſvarſfulde Borgere af dette Land, ſaaat ikke vore dyreſte Arvedele, ſand Frihed og Proteſtantisme og dermed ſand Kultur igjen ſkal blive kuet af hin Mørkets Magt i Forening med Tidens andre ødelæggende Kræfter.

Denne Bog i ſin Helhed er af nævnte Anders Fryxell. Overſættelſen til Norſk er udført af en Rigsarkivar i Norge. I nærværende Udgave er udeladt ſaadant, ſom neppe vil intereſſjere amerikaniſke Læſere, ſaaſom om en Del af Guſtav Adolfs førſte Krige og om flere Stormandsſlegter i Sverige paa Guſtav Adolfs Tid. Skildringen af Katolikernes gruſfulde Ødelæggelſe af Magdeburg (i Kapitel 25) er delvis fra Wallis's Verdenshiſtorie, paa Norſk af Daac og Drolhum. Kapitel 37 og 38 er af Udgiveren.

Profefſor Dr. S. G. Stub har venlig viſt den Opmerkſomhed at ſkaffe for Bogen en Overſigt, der af mig er ſat ſom Indledning.

Udgiveren.

Indledning.

(Af Prof. Dr. H. G. Stub).

Der tør nok være adskillig Sandhed i det, som den store svenske Statsmand Axel Dyenskjerna, Gustav Adolfs trofaste Ven, skriver: „Aldrig har Sverige havt en større Konge. „Gustav Adolf den store“ og „Fædrelandets Fader“ er Titler, som han ifandhed har fortjent af os. I den hele Verden gives der ikke nogen, som kan sammenlignes med ham. Jeg tviler paa, om Tientiden nogeninde vil frembringe hans lige.“

Der tør nok være Sandhed i, hvad Napoleon den store, selv en af Verdens største Genier og derfor den kyndigste Dommer i denne Sag, siger, at Gustav Adolf er en af de otte største Feltherrer, Verden har seet. Det tør nok og være sandt, at Gustav Adolf er en af de store skabende Mænd, som har gjort mere end nogen anden til at omdanne det gamle System i Krigskunsten til det moderne. Det tør nok og være sandt, at Gustav Adolf har dannet en Skole af berømte Feltherrer, som baade før og end mere efter hans Død gav Verden Vidnesbyrd om, hvad han havde været for dem.

Det er og en ubestridelig Sandhed, at Gustav Adolf legemlig og aandelig var indstret som faa: legemlig en Helteskikkelse, et Hoved høiere end den almindelige Mand, med gule Lokker, høi Pande, Ornenæse, klare graa Øine, i hvilke Alvor og Majestæt var parret med Mildhed og Godhed; aandelig en storlagen Begavelse, Herre over ti Sprog, vel hjemme i den klassiske Literatur, en skarp Forstand, en sjel-

den Gufommelfe, faa han endog mindedes en ftor Del af de menige Soldaters Navne, en Taler, en Digternatur, endog en Difputator, fom i München difputerede paa Latin med en af Jefuiterfædrene om Forvandlingslæren i Nadveren — en **magnetift Perfonlighed**, hvis mægtige perfonlige Indflydelfe felf hans Fiender ikke ganffe kunde unddrage fig.

Men Guftav Adolf var dog meget mere og ftørre end alt dette.

Vor Tid er en flap Tid. Den ftore Napoleon fpurgte engang en bekjendt Befyrerinde for en Skole: Hvad trænger Frankrig meft til? „Mødre!“ fvarer hun uden at betænke fig — **Kvinder** altjaa i Ordets dybe og fande Betydning.

Men vi kan og fige, at det, vi trænger meft, er **Mænd**, kriftne Mænd, helftøbte Karakterer, kriftne Perfonligheder. Og til at være en **kraften Perfonlighed** hører førft og fremft den urygkelige Overbeviſning om, at Gud har kaldet en til den Gjerning, man har valgt fom fin og fat fom fit Livs Maal. Det er faadanne Mænd, fom udretter noget i Verden; Troshelte, fom udfører Underer. Gjennemtrængte af den Tro, at Gud havde kaldet dem til at udføre, hvad der for menneffeligt Die fyntes umuligt, tog de fat paa fit Livs Opgaver og gennemførte dem.

En faadan Troshelt var Guftav Adolf. Vil du lære, hvad Klippefaft Tro paa Kald er, paa Kaldet fraoven, fra **Gud**, faa betragt Guftav Adolf! Vi ſkal ikke her dvæle ved det, at han fom en **kraften Konge** anjaa det fom fit Kald fra Gud at være en god Konge for fit Land og Folk og i denne Overbeviſning med beundringsværdig Kraft bragte fit eget Land ud af den indre funderrevne Forfatning, det var i, da han, 18 Mar ganimel, fom til Roret og gjorde det ſterkt indad og udad i de uundgaaelige Krige med Ruſland og Polen, fom han havde faaet i førgelig Arv fra fin Forgjæm-

ger. Men hvad vi her vil holde frem, det er den dybtfastede Tro og Overbevisning, at han af Gud var kaldet til at hjælpe Trosbrødre i Tyskland i den store Trængselstid, som truede dem med Undergang.

Der kan heller ikke være nogen Tvil om, at han med sit skarpe Statsmandsblik saa, at en virkelig stor Fare truede hans eget Rige og Lutherdommen i hans eget Rige, hvis den katolske Keiser fik Lov til at trampe de tyske Stater og de tyske Trosbrødre i Støvet. Han var derfor gennemtrængt af den Overbevisning, at han af Gud havde faaet det store Kald at stille sig i Gabet, at optage Kampen mod Rom og blive Protestantismens Forsvarer og Frelser i Europa. Den store Kansler Drenstjerna skriver saaledes: „Vi staar i Fare for at komme i et dobbelt Slaveri, i Nandens og Legemets.“ Drenstjerna mener med „vi“ det svenske Folk. Og Gustav selv skriver: „Gud er mit Vidne, hvor dybt mine Underaatters Nød gaar mig til Hjerte,“ — han sigter til de store Opofrelser, Krigen krævede. „Dog synes det mig bedre modig at træde Fienden under Line og at føre Krigen over paa fremmed Grund, end at Fienden skal drage ind i vort eget Land, hvad han uden al Tvil vil gjøre.“

Og atter: „Hvad der kan udrettes eller ikke, ved Gud alene, som giver Vilje til at begynde og Kræfter til at udføre, dersom han vil, at Sagen skal vende til hans Ære og vor Salighed.“ Og Drenstjerna skriver: „Kongen er drevet hertil af en mægtig Mand, som ingen kan modstaa.“

En af de mest høitidelige og gribende Scener i hele Historien er sikkerlig hin den 20de Mai 1630, da Gustav Adolf, efterat Krigen enstemmig var besluttet af Stændernes Forsamling i Rigssalen i Stockholm, tager sin elskede lille Datter paa sine Arme og med saa varme Ord anbefaler hende til Stændernes Kjærlighed og Beskyttelse, at Kongens og den

hele Forsamlings Taarer blandedes, og saa holder en Afskeds-
tale, som i sandhed er den store Konge værdig: „Nu gaar
jeg for at optage en langt tungere og vigtigere Kamp. Det
sker ikke af Letjindighed. Gud er mit Vidne! Ikke heller
for min egen Fordels Skyld eller af Lyst til Krig. Keise-
ren har paa mange Maader tvunget mig til dette Skridt.
Han har beskjæmmet min Person, understøttet vore Fiender,
forfulgt vore Trosfæller, som vi staar i Forbund med. De
forsmægter nu under det aandelige og verdslige Nag og
sukker efter Befrielse, og de skal med Guds Hjælp ikke sulte
forgjæves. Hvad mig angaar, saa ved jeg vel, hvad der
kan vederfares mig. Jeg har allerede ved flere Leiligheder
udgydt mit Blod for Sveriges Vel“ — han sigtede til Kri-
gen med Rusland og Polen — „og jeg tænker ogsaa engang
at lade mit Liv for det; „thi Krukken gaar saalænge til-
vands, indtil den kommer hankeløs hjem“. Derfor, førend
jeg denne Gang tager Afsked med mit Fædreland, vil jeg
med inderlig Bøn anbefale eder alle, Sveriges Beboere, nær-
værende og fraværende, til Guds almægtige Beskyttelse for
Liv og Sjæl, idet jeg ønsker, at vi engang, naar Afskeds-
stunden er der, kan møde hverandre i uforgjængelig Glæde.“

Saa følger særegne Formaninger til Raadsherrerne, til
Ridderfabet, til Geistligheden, til Borgerfabet og Folket i
Almindelighed, der viser, hvorledes alle laa ham paa Hjer-
tet. Han slutter med de Ord: „Ja, eder alle, Sveriges
elskede Beboere, anbefaler jeg til Guds milde Beskyttelse og
Forsorg og tilraaber eder et hjerteligt Leve! — maasse for
sidste Gang!“ Saa bliver der længe stille i den store For-
samling. Kun Taarerne rinder. Atter reiser Kongen sig
og beder med Hjertets Underlighed Slutningen af den mæg-
tige 90de Salme, den Guds Mand Moses's Salme: „Vend
om, Herre! Hvor længe? Lad det gjøre dig ondt for dine
Tjenere! Mæt os, naar Morgenen kommer, med din Mi-

ffindhed, og vi vil juble og være glade alle vore Dage! Glæd os alt efter de Dage, du har plaget os, efter de Aar, vi har seet Mykke. Lad din Gjerning aabenbares for dine Tjenere og din Herlighed over deres Børn! Og Herrens, vor Guds, Lislighed være over os, og vore Hænders Gjerning fremme du for os, ja vore Hænders Gjerning, den fremme du!”

Saaledes taler en Troshest. Saaledes beder en Troshest. Han var sig vel bevidst, hvad han gif imøde. Derom vidner dette Ord af ham: „For mig gives der ingen anden Svile end den evige!” Et kongeligt Ord! Gud give, vi altid maatte mindes, at her er vi kaldte til Arbeide — Svilen kommer paa den anden Side af Floden. Med 15,000 Mand forlader han Sverige og lauder med 13,000 den 24de Juni 1630 — merkelig nok 100-Aarsdagen, efterat den augsburgske Konfession var bleven overrakt Keiser Karl den fentite—, ved Pommerns Ryst for som denne Konfessions Forsvarer at optage Kampen med de der stationerede 40,000 keiserlige Tropper, for ikke at tale om de mangfoldige tusend andensteds.*) Det tør med Sandhed siges, at Gustav Adolfs Tog til Tyskland er en af de mest heroiske Bedrifter, Historien kjender. Ved Tro forlod han sit Land. Ved Tro gif han i en skjæbnsvanger Kamp. Ved Tro holdt han ud, som om han saa den usynlige. (Sml. Hebr. 11, 27).

Men til en kristen Personlighed, til en helstøbt kristen Karakter hører ikke blot enkelte store, spredte Gjerninger, men dertil hører en gjenneført Kristendom, en naafbrudt Aabenbarelse af Kristendommens Kraft under alle Livets Forhold. Hos Mojes, den Guds Mand, finder vi en saadan gjenneført Gudsfrygt. Derfor staar der om ham i

---

*) Omtrent ved den Tid, da Gustav Adolf besluttede at gaa i denne Kamp, raadede Katolikernes Generaler Tilly og Wallenstein over ca. 130,000 Soldater. Udg.'s Num.

Hebr. 11, 24. 25: „Bed Tro vilde Moses, da han var bleven stor, ikke kaldes Faraos Datters Søn og valgte hellere at lide ondt med Guds Folk end at have Syndens timelige Nydelse.“ Og hans hele Liv er en Stadfæstelse paa disse Ord. Ogsaa hos Profeterne finder vi denne Gudsfrugt gjennemført i alle Livets Forhold.

Det tør ogsaa siges om Gustav Adolf. Efter en Forvildelse i Ungdommen, hvis Minder vist aldrig ganske forlod ham, var hans Liv rent og bar helt igjennem Vidnesbyrd om den Gudsfrugt, som boede i hans Hjerte. Morgen- og Aftenandagt blev aldrig forsjømt, heller ikke Gudstjenesten. Ofte fandt man ham studerende i den hellige Skrift. „Seg søger,“ sagde han selv, „bed det hellige Ord at styrke mig med onde Fristelser. En Mand i min Stilling er ikke ansvarlig for nogen uden for Gud for sine Handlinger. Men just denne Selvtændighed leder til mange Fristelser, overfor hvilke man ikke noksom kan være paa sin Post.“ Det er et kongeligt Ord. Gud give, at ogsaa vi maatte være paa vor Post og af Ordet øse Kraft mod de onde Fristelser! Vandens og Ietsfærdig Tale om høiere Ting kunde han ikke fordrage. Druffenskab, Spil og Lediggang var ham en Bedrøffelse.

En Historiker siger: „Gustav Adolf begynder alt, hvad han foretager sig, med Bøn, og derfor ender han med Taksigelse.“ Heller ikke taalte han i sin Omgang Mænd, hvis Liv ikke var rent. Mången en ung Junker, som tog sig Friheder, blev vist bort fra Høffet. I Hæren blev den strengeste Krigstugt indført. Han vilde, at Soldaterne skulde lære at forstaa, at „Gudsfrugt er nyttig til alle Ting og har Forjættelse baade for det Liv, som nu er, og det, som kommer.“ Han vilde, at hans Soldater skulde faa det ind i sine Hjertes, at den bedste kristen er den bedste Soldat. Det virkelig gjordes i hans Liv.

Som han i brændende Bøn forlod sit Fædreland, saa er og det første, han gjør, da han berører Tysklands Jord, at synke i Kne og bede: „Herre, min Gud, du som byder over Vind og over Hav som over Jord og Himmel, hvorledes kan jeg noksom prise dig for din naadige Beskyttelse under den farlige, men nu lykkelig tilendebragte Reise? Af Hjertens Grund takker jeg dig. Du ved, at jeg ikke har foretaget dette Tog til min Gæ, men til **din** Gæ og for at komme din undertrykte Kirke tilhjælp. Giv mig fremdeles Lykke til at fuldføre **din** hellige Gjerning, indtil den Time og det Maal, som du har sat for mig!“ Da han bemærkede Taarer i en Del af de omstaaendes Øine, siger han: „Græd ikke! Men bed til Gud af Hjertets Grund! **Ælittig bedet er halvt seiret.**“ Atter et Kongeord, som vi skulde ønske med uudslettelig Skrift var indskrevet i alles Hjertes. Og vi ved, at han aldrig begyndte noget Slag, førend han med sin Sær havde vendt sig til „Bjergene, hvorfra Hjælpen kommer“.

I Forholdet overfor sine nærmeste — og det er en temmelig god Maalestof for ens Kristendom — viste han det ædelmodige og elskværdige Sind, som kun kan findes hos en Kristen. Hans Moder Christina var en lunefuld, intrigant Kvinde. Det var kun hende, som hindrede ham fra at faa den rigt udstyrede Kvinde Ebba Brahe, til Hustru, som hans Hjerte blev draget til i den første Kjærligheds Tid. Hun søgte et faa Misforhold istand mellem ham og hans yngre Broder. Men i Grindring om det 4de Bud viste han hende altid en Søns Grefrygt. Hans Gemalinde Maria Eleonora, sødt Prinsesse af Brandenburg, var en hysterisk, uregnelig Kvinde, som sikkerlig ikke magtede at give hans store Hjerte, hvad det trængte. Men han var hende ubrødelig tro og søgte altid for Verden at faa Kjærlighedens Dække over hendes Skrøbeligheder.

3 Venfkab var han tro som Guld, og Venfabet mellem ham og hans noget ældre Ringskansler, Axel Drenstjerna, minder om det Venfkab, som bandt David og Sonatan sammen til Døden.

Dg dog var han ikke fuldkommen, ingen Helgen. Med mange store og ædle, følelsesfulde Mænd havde han det tilfælles, at han var heftig, og det i den Grad, at han ofte overilede sig, ja forglemte sig selv faaledes, at han ikke alene kunde bruge heftige Ord, men endog gaa over til Gaandgribeligheder. Men det skal være jagt til hans Ros, at han selv kjendte sin svage Side og førte en ridderlig Kamp med sig selv. Gud give, det ogsaa kunde siges om enhver af os, som maatte have et heftigt Sind! Han sagde faaledes engang: „Mine Venner kan vel bære over med min Heflighed, ligesom jeg maa bære over med deres Feil, med den enes Langsomhed, med den andens Egennytte, med den tredies Gang til Drif.“ Hans Brede gik snart over. Han var ikke langfint som saa mange af os Nordmænd; han var altid rede til at gjøre sit Feiltrin godt igjen. Derpaa manglede der ikke Vidnesbyrd. Dg med den større Erfaring kom ogsaa den større Selvbeherfelse. Iftedenfor det heftige Ord og den hævede Arm traadte i senere Aar en hastig Rødme eller en Ansigtstrækning, som forraadte den heftige indre Bevægelse. Han havde lært at undertvinge sig selv.

Vi kan ikke afflutte Skildringen af ham som den, hos hvem Kristendommen var gennemført, uden at pege paa hans ivrige Arbeide for Miffionen. Først og fremst gjaldt dette Arbeide de stoffars Lapper. Dg som et Vidnesbyrd om, at hans store Mand skuede ind i Fremtiden til Gavn for Guds Kirke, skal vi nævne, at det var en Indlingstanke hos Gustav Adolf at forplante lutheriske Menigheder over til det dengang vilde Amerika, dels for gennem dette Miffionsarbeide at fremme Evangeliets Sag, som en Mod-

vægt mod Katolikernes Missionsarbejde, og dels for at skaffe de forfulgte Protestanter et Asyl. Han søgte at vinde alle Klasser i Sverige for denne Plan. Kun nogle Dage før Slaget ved Lützen, hans sidste Slag, da vel saa meget andet maatte ligge paa hans Sind, søgte han for sidste Gang at tolke denne store Missions Sag som „hans Kongedømmes Jubel“. Og hans Førsteminister Orenstjerna gennemførte 5 Mar efter Planen, idet et større Selskab af svenske Lutheranere i 1637 drog over Havet og grundede et nyt Sverige paa Delawares Bredder og byggede den første lutheriske Kirke paa amerikansk Grund. Vel har den svensk-lutheriske Kirke i dette Land al Grund til at ihukomme Gustav Adolf og vi med dem! Vi har søgt at fordele Lys og Skygge.

Saadan var Gustav Adolf i store Drag, en Troens Mand, en Troshelt, ikke sandt? En Mand, vel udrustet for den store Gjerning, hvortil Gud havde kaaret ham, — den store Gjerning, som vi nu vil fæste vort Blik ved, idet vi fremstiller Heltekongen, Troshelten Gustav Adolf som Trosfrelser, som Protestantismens, særlig Lutherdommens Frelser i den mørkeste Time af dens Historie.

Før at faa et Indblik i den store Gjaeld, Protestantismen og særlig Lutherdommen staar i til Gustav Adolf, maa vi først og fremst stille os Ansigt til Ansigt med Situationen, med Tilstanden inden Kristenheden i Europa, da Gustav Adolf under Guds Styrelse greb ind. — Reformationen ved Luther var en saadan verdenshistorisk Begivenhed, at alle kristne Folk i hele Vesteuropa efter Tur blev grebne af den, efterat den først var begyndt i Tyskland. Endog i Pavedømmets Hjemland, i Italien, erklærede Pave Paul IV, at den eneste faste Støtte for Pavedømmet i Italien var Inquisitionen. 3 Maret 1557 beretter den vel underrettede venetianske Gesandt, at nu var allerede syv Tiende-

dele af den tyske Nation Lutherdommen hengivne, to Tiendele tilhørte andre Sætter, d. v. s. var reformerte; kun en Tiendedel af Tyssland er forbleven katolsk. Der var en Tid, da der i det egentlige Østerrig ikke fandtes mere end en Katolik for hver 30 Protestanter. Nu er Forholdet omvendt. Det samme var Tilfældet i Bøhmen.

Men Romerkirken, som ved Reformationens Kjømpgjerning var bleven rystet i sine Grundvolde, begyndte atter at røre paa sig og komme sig efter de Slag, som en Tidlang syntes at have lammet den. Ved Religionsfreden i Augsburg 1555 var det udtrykkelig blevet bestemt, at de protestantiske Stænder af den augsburgske Konfession ikke alene skulde have fuldkommen Samvittigheds- og Religionsfrihed, men være jevnbyrdige med Katolikerne i politiske Rettigheder og lades i uforstyrret Besiddelse af de Kirker, Klostergods og Eiendomme, som de allerede havde inde. Romerkirken med den katolske Keiser havde imidlertid ikke glemmt, hvad den havde maattet indrømme. De pønser derfor kun paa at vinde det tabte tilbage. Et Hoved var afhugget, men 9 rædsomme Hoveder var sprungne ud igjen i den mægtigste og mest samvittighedsløse kirkelige Institution, som Historien kjender, den af Ignatius Loyola stiftede og af Pave Paul III i Maret 1540 sanktionerede **Jejuiterorden** (Jesu Selskab), hvis Formaal var at danne den sterkeste Vagt om Pavernagten, og som med det Princip, at „Senfigten helliger Midlet“, i Strid ikke alene med Kristendommens Væsen, men i Strid med almenmenneskelig Moral, ikke fandt noget Middel for lavt eller nogen Forbrydelse for stort, naar det gjaldt at kvæle enhver evangelisk Bevægelse og trampe de lutheriske Kjættere i Støvet. Gang paa Gang bliver Protestanternes Rettigheder, skjønt sanktionerede ved Lov, krænkede og indskrænkede. Paa mange Steder var der for Protestanterne kun et Enten—Eller:

enten Obergang til Romerkirken — eller udaf Landet. Da Faren blev mere og mere truende, stillede den reformerte Kurfyrste Fredrik V af Pfalz sig i Maret 1608 i Spidsen for en protestantisk Union, der skulde danne som et Foreningsbaand mellem Protestanterne. Som Svar herpaa stifter Katolikerne med den bayeriske Hertug Maximilian i Spidsen Maret efter (1609) den katolske Liga.

En Tidlang ulmer Jlden under Nisken eller skyder frem en Jldtunge for at vise, at den er der. Først i 1618 brød Flaammerne aabent frem i det jjerne Bøhmen; men saa meget brændbart Stof var overalt ligesom lagt tilrette, at det ikke varede længe, førend Branden spredtes overalt — en Brand, som ikke sluffedes før om 30 Aar — en Brand, som endelig langsomt syntes at brænde ud af sig selv, fordi alt Brænde, som kunde holde Branden vedlige, var opbrændt.

Denne Krig, Trediveaarskrigen, fra 1618 til 1648, er den længste, den frygteligste, den mest ødelæggende Krig, Europa har seet — en Krig, under hvilken det arme Tyskland, som En træffende har sagt, „blev strakt paa Pinebænkene, revet i Stykker, boret i Sænk, knust som i en Morter under Krigens Jernstøder“. Det var som en Verdenskamp, en Religionskrig, ført med det Forbitrelsens Raseri, med den djævelske Grusomhed, men og med den Fortvilelsens Heroisme, som vel kun en Religionskrig kan afføde.

I den første Halvdel, omtrent fra 1618—1630, seirede den katolske Ligas og Keiserens Vaaben overalt, slog ned den kraftløse Modstand fra de protestantiske Fyrster i Tyskland, sprængte de Stridskræfter, som en Del Eventyrere stillede i Marken, tvang den dansk-norske Kong Kristian den 4de, som forsøgte at hjælpe de tyske Trossbrødre, med Skade for sit eget Land til den ydmygende Fred til Lübeck 1629.

Og nu syntes det isandhed, som om Protestantismens Ende var kommen. Hele Tyskland laa i Støvet for sin ka-

tolste Keiser og hans mest frygtede Generaler Tilly og Wallenstein. Den 6te Mars 1629 udgik det berøgtede **Restitutionsedikt**, som krævede, at alt Gods, som havde tilhørt den katolske Kirke, ubetinget skulde gives tilbage — i Virkeligheden en Ophævelse af Augsburgfreden. Eiendomme, som Protestanterne havde haft i 100 Aar, skulde altsaa uden videre tilbageleveres. Millioner vilde komme til at staa paa en bar Bakke eller synke ned til Slaver af Katolikkerne. Enhver Klage blev mødt med raa Magt. By efter By var i denne Tid bleven beleiret, indtaget og plyndret. De samme Landsbyer blev i Marens Løb plyndrede fra 8 til 20 Gange. Leipzig blev beleiret 5 Gange, Magdeburg 6. I Byerne og paa Landet rasede Dyrtd, Hunger og Pestilens. Ingen Ven formaar at skjilde og ingen Tunge at tolke Krigens Rædsler. De vilde katolske Soldater skjændte og brændte, hvor de drog frem. Mennefeliv agtedes mindre værd end Dyr. Kvinderne blev skjændede, Spædbørnene spiddede paa de vilde Kroaters Bajonetter. Bort Blod kan isne, naar vi læser om den rige Handelstad Magdeburgs Skjæbne. 40,000 Menneker havde i en 7 Maaneder trodjet den strengeste Beleiring i Gaab om, at Gustav Adolf kunde komme til Undsætning. Men han naaede ikke frem. Byen blev stormet og brændt. Mænd, Kvinder og Børn blev nedmeiet som Græs. Eigene laa i Dyrger paa Gaderne. Af de 40,000 mener man, at neppe 2,000 reddede Livet. Det var et Forbud paa, hvad der ventede Lutheranerne overalt. Intet mindre syntes denne blodige Udryddelseskrig at gaa ud paa end fuldstændig Udsettelse af Lutherdommen. Tilly og Wallenstein havde endog overvundet det nordlige Tyssland, Solsken og Sylland. Den sidstnævnte General havde antaget den truende Titel: „Admiral over Østersjøen“ — det var den knyttede Næve mod Gustav Adolfs Ansigt. Den katolske Kirke havde vist sin

Sernhaand, og Paven jublede allerede ved Tanken paa, at det forhadte lutheriske Kjæteri snart for bestandig skulde være udslettet af Jorden. Det var kun et Tidsspørgsmaal. Jeg spørger: Naar har det seet mørkere ud for Lutherdommen?

Men endnu mere: Hvad var det paa denne Tid for Slags Fyrster, der for en stor Del stod som Talsmænd for Protestantismens Sag? De mægtigste var Kurfyrsten af Sachsen og Kurfyrsten af Brandenburg, Gustav Adolfs Svoger. Den første var ikke stort andet end en Jæger. Over 113,000 vilde Dyr skal han have nedlagt med egen Haand. Men derhos var han en Dranker, som bar Øgenavnet Alkongen eller Almuggen — en Mand uden Karakter. Hans egen Hofprest havde søgt sig til Protestantismens Fiender i Wien. En ligesaa stor Usling var den anden Fyrste. Træsfende siger Carlyle om ham: „Stakkars Mand! det var hans Skjæbne at komme indenfor Rækkevidden af disse mægtige Sammenstød, hvor Kjæmperne slyngede Klipper mod hverandre, og han haabede ved behændige Spring at undgaa at tage Del i Legen.“ Ham var det, som, da Gustav Adolf begyndte at udfolde sin Styrke i Nordtyskland, sendte en Gesandt til ham for at faa ham til ikke at gaa videre. Herpaa svarer Gustav Adolf, og dette hans Svar er en god Karakteristik af hans Karakter og Personlighed: „Jeg har hørt paa de Grunde, som min Herre og Svoger har anført for at bevæge mig til at opgive Krigen. Jeg havde vel Marsag til at kunne vente et andet Budskab fra ham, nemlig at han, da Gud har hjulpet mig saalangt, og da jeg er kommen til dette Land ikke for noget andet Formaal end for at befri dets uhykkelige og undertrykte Stater og Folk fra det frygtelige Tyranni, med hvilket Tyve og Røvere saa længe har plaget det, fremfor alt for at befri hans Høihed for en lignende Trængsel, — jeg havde Grund

til at kunne vente, at han da heller vilde have forenet sig med mig og saaledes grebet den Anledning, som Gud paa underbar Maade har givet ham. Eller ved hans Høihed endnu ikke, at det er Keiserens og Ligacens Hensigt ikke at hvile, **førend den evangeliske Religion** er aldeles udryddet af Riget, og at han selv ikke kan se fremad til noget andet end til et af to: enten til at tvinges til at fornegte sin Tro eller til at forlade sit Land? Haaber han gjennem Bønner og Forestillinger og andre lignende Midler at opnaa noget andet Resultat? For Guds Skyld lad ham dog tænke sig lidt om og endelig **en Gang lytte til et mandigt Raad**. Hvad mig angaar — saa kan jeg ikke træde tilbage. Loddet er kastet! Jeg har gaact over Rubikon. Jeg søger i denne Sag ikke mit eget, ikke nogen Fordel uden mit Riges Sikkerhed. Ellers har jeg intet uden Omkostning, Møie, Fare for Liv og Lemmer. **Nu** er din Herres bedste Anledning. Men det siger jeg aabent: Jeg vil intet høre om Neutralitet. Hans Høihed maa være Ven eller Fiende. Naar jeg kommer til hans Enemsker, maa han erklære sig varm eller kold. Kampen staar mellem Gud og Djævelen. Vil hans Høihed holde med Gud, velan, lad ham staa ved min Side. Vil han foretrække at holde med Djævelen, da maa han ilaases med mig. Der gives intet tredie." — Hvor maatte ikke en Mand som Gustav Adolf foragte disse Uslinger, som skulde være hans Bundsforvandte, men som kunde svigte i den afgjørende Stund! — Jeg spørger, — naar vi samler alle disse Ting og overskuer Situationen: Er ikke dette den mørkeste Time i Protestantismens Historie? Og er det muligt, at en Sag med saadanne Fiender mod sig og med saadanne Uslinger for sig kan føres frem til Seier?

Gud være lobet! Hvad der syntes umuligt for Mennesker, det er dog muligt for Gud. Han, som hørte Israels Børns Raab under Trælleaaget i Egypten og oprejste

Moses som en Frelser, han hørte ogsaa det Raab, som steg op fra Millioner af betrængte og hjælpeløse Lutheranere — og han opreiste i denne Trængselsens Tid en Frelser for sit Folk i **Gustav Adolf**.

Indenfor den snevre Ramme af knapt to Aar falder den store Befrielsesgjerning. Den korte Tid mellem 24de Juni 1630, da Gustav Adolf steg iland i Tyskland, og den 6te November 1632, da han lod sit Liv paa Lützen's Slette, danner det store Vendepunkt i det blodige Drama, som blev opført paa Tysklands Skueplads.

Med Sandhed kan det siges om Gustav Adolf som om Moses, at „han holdt ud, som om han saa den usynlige, uden at frygte for Kongens (Keiserens) Brede“. Ved Tro undertvang ogsaa han Riger. Ved Tro øvede ogsaa han Retfærdighed mod dem, som havde sikket efter Retfærdighed. Ved Tro opnaaede ogsaa han Forjættelser, idet Herren lod ham saa je herlige Frugter af Kampen. Ved Tro stoppede ogsaa han Løvers Mund og slukkede Ildens Kraft. Ved Tro blev ogsaa han vældig i Krig og bragte Fienders Hære til at vige.

Efter en Række af mindre, men dog feierrige Træfninger som ved Rugen og Werben, hvor for første Gang Tilly og Gustav Adolf mødtes, og hvor 12,000 Svenske feierrig optog Kampen mod 25,000 Østerrigere, har vi den 7de September 1631 det store Slag ved Breitenfeld ved Leipzig. I Krigsraadet før Slaget slutter Kongen med disse Ord: „Gud er med os! Jeg føler det i mit Hjertes inderste: Gud er med os! Disse Ord skal være vort Løsen, og med Guds Hjælp skal Seiren være paa vor Side!“ Og da Hæren er opstillet i Slagorden, rider Kongen hen til Midten, blotter sit Hoved, sænker sit Sverd mod Jorden og holder denne gribende Bøn: „Algode Gud, du, som holder Seier og Nederlag i din Haand, vend dit naadige Ansigt til os,

dine Tjenere! som fra fjerne Lande og vore fredelige Boliger er komne hid for at kjæmpe for Frihed og Sandhed og for dit Evangelium. Giv os Seier for dit hellige Navns Skyld! Amen." En hellig Begeistring, et ubetvingeligt Mod gennemstrømmede Soldaternes Bryst. Det gjaldt at feire eller dø for den store Sag. Bistnok blev den sachsiske Hær, som udgjorde omtrent Halvparten, nogenlunde snart, som Tilly havde sagt, sprængt som Avner for Binden under det frygtelige Sammenstød, men Svenskerne og Finnerne stod som en Jernmur overfor de 7 Gange gjentagne Angreb, omgik ved dygtige Manøvrer sine Fiender og beholdt efter 5 Timers blodig Kamp Balpladsen. 9,000 bedækkede den: 6,300 kejserlige, 2,000 Sachser, men kun 700 Svenske, som dog havde baaret Dagens Byrde og Gede.

Som en Løbeild gaar det gjennem Tyskland: Tilly, den uovervindelige, er slagen! Gustav Adolfs Tog gjennem Tyskland ligner nu et Triumftog. Den ene By efter den anden, den ene Stat efter den anden aabnes for ham. Overalt hilses han som den store Befrier. Selv i Wien skjælver man for Kongen fra Norden.

Den 5te April 1632 slaar Gustav Adolf i Tillys Baa-syn, medens Kanonerne spiller, en Bro over Floden Lech i det indlige Tyskland. Hans Soldater stormer over. Tilly selv blev dødelig saaret, hans Hær oprevet. Overgangen over Lech ansees af Autoriteter i Krigsvæsenet som et af de største Meesterstykker, Krigshistorien kjender. Gustav Adolf holder sit Indtog i Augsburg og München.

Det synes forbi med Keiseren. I denne store Nød er der da intet andet at gjøre end at vende sig til Wallenstein, af Samtiden anseet som den største Feltherre, for dog at bevæge ham, som af krænket Stolthed havde truffet sig tilbage fra Krigen, til atter at vise sin Jernhaand. Fra alle Kanter samles Resterne af de overvundne Hære og nye Tropper

om ham. Efter de blodige, uafgjørende Træfninger ved Nürnberg kommer det endelig den 6te November 1632 til Slaget ved Lützen, et af de mindeværdigste og i sine Følger for Protestantismen vigtigste Slag, Historien kjender.

Paa den ene Side Wallenstein, den hidtil uoverbundne, af alle frygtede Hærførere med Kjerne tropperne af den fejerselige Hær.

Paa den anden Side Gustav Adolf med sine 20,000, som isandhed havde bestraaet Ildprøven. Hvor meget afgang ikke af dette Slag!

Selv har jeg vandret over denne uforglemmelige Slagmark. Jeg har seet det Sted, langs en bred Wei over Sletten, hvor den svenske Hær i Morgentaagen istemte Reformationens Seiershymne: „Vor Gud, han er saa fast en Borg!“ og senere den Salme, som har gaaet under Navn af Gustav Adolfs Salme eller Svanejang:

„Forfærdes ei, du lille Høb,
 Skjönt Hindeffarens Larm og Raab
 Fra alle Sider gjaldel!
 De jubler ved din Undergang,
 Men deres Fryd ei bliver lang;
 Thi lad ei Modet falde!

Din Sag er Guds, gaf i dit Kald,
 Dig trøstlig ham i Vold befal,
 Og frygt saa ingen Fare!
 Han vækker Hjæmper end paa Jord,
 Som Herrens Folk og Herrens Ord
 Skal mandelig forjvare.

I Jesu Navn vort Haab er viist,
 At Herrens Fienders Vold og List
 Dem selv i Graven fører;
 De vorde skal til Spot og Skam,
 Med os er Gud, og vi med ham,
 Og Seiren os tilhører.“

Jeg har seet det Sted, hvor Kongen stod, da han omtrent Kl. 11 gav Ordre til Angreb med de Ord: „Nu

fremad i Guds Navn! Jesus, Jesus, Jesus, hjælp mig at
 hjæmpe til dit hellige Navns Ære!" det Sted, hvor han
 sprængte over den dybe Grøft for at hjælpe i Farens Stund,
 det Sted, hvor den store Konge midt i den største Trængsel,
 truffet af en fiendtlig Kugle, sank af Hæften, det Sted, hvor
 man senere fandt hans Legeme, fuldt af Saar, udplyndret
 af de vilde Kroater, det Sted, hvor 200 Aar efter, den 6te
 November 1832, 10,000 tyske Protestanter samlede sig for at
 indvie hin mægtige Klippeblok, som man sagde var kommet
 fra Nordens Fjelde, og som i sin usnykkede Enkelthed skulde
 fortælle Samtid og kommende Slegter, hvor Troshelten og
 Trosfrelseren Gustav Adolf lod sit Liv.

Falden var Kongen. Men end var ikke Slaget tabt.
 Som en Løbeild gaar det gennem Hæren: Kongen er fal-
 den! Hans Blod falder som Dug paa de trætte Krigere.
 Som Løver stormer de frem: Staalhandske i Spidsen med
 sine Finner paa høire Fløi. I Midten Kongens Livgarde,
 som ikke vil overleve sin Konge. Den gule Brigade falder
 til sidste Mand, Mand ved Mand, i samme Orden, som de
 havde staaet i Livet. Rigejaa den blaa. Men bag dem stor-
 mer den 2den Linje, som med beundringsværdig Dygtighed
 var bleven ordnet, frem over sine Kameraters Legemer.
 Selv Pappenheims Ankomst med friske keiserlige Tropper
 er kun som en pludselig Opblussen af en nedgaaende Lampe.
 Kongen er falden, men Sciren er vunden. Den uovervin-
 delige Wallenstein slagen.

Svorvel Krigen førtes, med vekslende Held, endnu i 16
 Aar, fik dog aldrig Protestantismens Fiender det tidligere
 Overtag. Deres Magt var brudt ved Lützen. „Hertil og
 ikke videre.“ „Ser skulde dine stolte Bølger lægge sig.“

Og da i 1648 Freden til Westfalen sluttedes, blev begge
 Konfessioners Rettigheder anerkjendte for lige, for jevn-
 byrdige — en Bestemmelse, som er forbleven Thyfflands Lov

indtil denne Dag, og som aldrig i noget Mon er bleven forstyrret.

Men denne Udgang er Protestantismens store Gjæld til Gustav Adolf.

Uden dette Redskab i Herrens Haand i Protestantismens mørkeste Time vilde Religionsfriheden være bleven knust og Lutheranerne ikke blot i Tyskland, men ogsaa i de skandinaviske Lande være bleven givne til Pris for de katolske Særes Vold. Vor Tanke slaar stille, naar vi for Alvor kommer ihu, hvad Mørkhedens Magter havde isinde, og hvad de en Tidlang syntes at skulle faaet gennemføre.

Lad os da aldrig glemme, hvad det har kostet at overlevere os den Arv, som engang blev overantvordet de hellige! Jorden er dugget, ja gjenneblødet af Vidnernes Blod. Og det Blod, som flød i den lange Befrielseskrig, det Blod, som flød paa Lützens Slagmark, det Blod, som flød af Gustav Adolfs mange Saar, vil raabe til Himlen over os, hvis vi svigter vor Opgave, hvis vi forraader vor Arv — vor dyre lutheriske Tro og Bekjendelse.

Lad os derfor fornye vore Løfter for Herren, at vi i Gustav Adolfs Mand vil holde fast ved den dyre Arv! Lad os bede Herren af Hjertets Grund, at han aldrig maa blive saa vred paa os for alle vore Synders Skyld, at han enten forvender eller bortvender den fra os eller vore Børn indtil Dagenes Ende! Lad os bede ham om, at ogsaa vi i noget Mon maa ligne, maa slegte paa ham, den store Troshelt og Trosfrelser, saa ogsaa vi, som han selv siger i sin uforglemmelige Afstedstale, engang kan møde hverandre i uforgjængelig Glæde! Amen.

Første Kapitel.

Om Gustav Adolfs Ungdom.

Mar 1594 den 9de December Kl. halv et om Morgenen fødtes paa Stockholms Slot Hertug Gustav Adolf, ældste Søn af Kong Karl den niende og hans anden Hustru Kristina af Hessen, og Sønnesøn af Gustav Basa.

I Arv efter Forældrene havde Gustav Adolf faaet et sterkt Legeme, som end mere hærdedes gjennem en tarvelig og simpel Opdragelse. Paa lange Reiser, selv i den strengeste Marstid, fulgte han Forældrene, som nødig savnede Synet af den kjære Søn med hans tidligt spirende Ansæg og Dyder.

Mt som Barn viste Gustav Adolf et uforsærdet Sindelag og megen Tilbøielighed for Krig og alt, hvad dertil hører. Fem Aar gammel fulgte han Faderen til Beleiringen af Kalmar. Man spurgte ham, hvilket han tyktes bedst om af de i Havnen liggende Fartøier. „Dette,“ svarede Prinsen og pegte paa et stort Orlogsskib, som bar Navn af „Svarta Nyttaren“. Da man vilde vide Marsagen, svarede han: „Jo, fordi det har de fleste Kanoner.“ — En anden Gang spadserede han med Faderen paa Eugen ved Østtignæs udenfor Nyköpung. Barnepiggen bad ham ikke gaa ind i Buskene, for der kunde være Dm der. „Giv mig en Kjæp,“ raabte Gutten, „jaa skal jeg slaa dem ihjel.“ — „Tro ikke, han er ræd,“ jagde gamle Kongen, som fornyet hørte paa Samtalen. — Krigeriske Lege var den unge Prins's største Lyst, snart med sin Broder Karl Filip, snart

med andre Gutter, og da han fulgte Faderen i Felttoget i Lifland, saa man ham med største Opmerksomhed betragte Troppernes Bevægelse, Fæstningsværkernes Opførelse og deslige. „Det er,“ sang Digteren om disse Rejser, „den gamle Orn, som tidligt fører den unge ud af Reden, for at vænne ham til ædel Daad.“

Med dette udmærkede Mod forbandt Gustav Adolf en ligesaa udmærket Mildhed i Sind, som ingenlunde kunde siges at være en Arv efter Forældrene. Han var den i Kongefamilien, som bestræbte sig, og stundom med Held, for at bevæge Faderen til at vise Varmhjertighed, og alt som Barn vandt han herved manges Hjerter, og ikke mindre ved sin Gavmildhed, hvorom man fortalte flere Historier. En Vonde forærede ham en Gang en liden Ølandshest. Den femaarige Prins tællede straks op nogle ungariske Gylde til Manden, sigende: „Der har du Betaling; du kan nok trænge til Penge og vil da vel ikke give mig Hesten for intet.“

Med udmærket Fatteevne samt Orden og Flid skjøttede Gustav Adolf sine Studier. Tidligt modnet for høiere Særv havde han næsten aldrig hyslet med de vanlige Børnes fornøielse. Sagt og Krigsleg var hans eneste Udspredelse, og derimellem arbejdede han ivrigt med sine Undervisningsgjenstande eller lyttede med Opmerksomhed til ældre Personers Samtaler om Statens Anliggender. Han var, sagde man, aldrig Barn, men straks Konge. Til hans Hovmester udnævntes Otto Helmar v. Mørner; Lærer i Historien var Andr. Buræus, men i alle andre Sag Johan Skytte. Kongen selv havde for hans Opdragelse opsat Regler, fulde af Gudsfrøgt, Forstand og Alvor. I samme Mand arbejdede Skytte. I kraftige Ord foreholdt han Prinsen Nytten og Nødvendigheden af at samle Kundskaber og af Kløgskab og Retfærdighed i Styrelsen. „Han skulde til sine

Raadgivere vælge gudsfrygtige og stadige Mænd, ikke ufrydige Folk, som ligner Esler i Purpurkapper, ikke Folk, som siger Ja, ja og Nei, nei, efter som deres Herre siger forud, ikke heller saadanne Høfskrydere og Trappespringere, der ofte ligesom Mark pleier at kræke og mylre ved Hofferne." Undervisningen fortsattes med Iver og Fremgang fra 1604 til 1610, da Skytte i Statens Grinder sendtes til Holland. Men ogsaa herfra vedblev han med Alvor og Kjærlighed at virke paa sin fornufts Lærling. „Hvor ivrig," skriver han, „hvor brændende min Attraa har været, gjennem mange-sidigt Kundskabsforraad at gjøre eders Høihed skicket til Fædrelandets Styrelse, derom vidner min egen Samvittighed og de mange Mar, jeg derpaa har anvendt. Nu, da jeg skulde nyde den rigeste Frugt deraf, bortkaldes jeg fra en saa ædel Syssel og sendes i Statens Grinder til fremmed Land; men fraværende som nærværende besøger jeg eders Høihed, at I aldrig af tomme og forsængelige Glæder lader eder lokke fra den engang betraadte Vej. Betænk, hvor stor en Skade, hvor mange Menneskers Foragt eders Høihed vil paadrage eder, om I tilside sætter Dyd og Kundskab, det eneste bestandige i Livet, og overgiver eder til Blødagtighed og forsængelige Glæder. Da vilde jeg være ulykkelig og al min Nøie forgjæves." Saadanne alvorlige Formaninger, støttede ved levende Beviser paa Læreren's Iver og Hengivenhed, bar ogsaa usædvanlige Frugter. Prinzen talte med temmelig megen Hærdighed Latin, Tysk, Hollandsk, Fransk og Italiensk, samt forstod Spansk, Engelsk og senere ogsaa for en Del Polsk og Russisk. I Historien havde han grundige Kundskaber, i Filosofien ikke ubetydelige. Seneka, den gamle berømte romerske Filosofof, kunde han næsten udenad og forstod med Held at anvende hans kraftige Sprog ved forefaldende Leiligheder; i senere Mar blev den navnkundige Hollænder Hugo Grotius hans Udtingsforfatter. Saa-

danne Syssler fostrede alvorlige Tanker. Man hørte ham fremstille snart den ene, snart den anden af Fortidens Helte som sit Mønster, ikke sjelden Prins Moritz af Oranien, hvis frigeriske Bedrifter den Tid beundredes over hele Europa. Bægten og Afsværet af hans fremtidige Rald undgik ikke hans klare Blik og hans let bevægelige Hjerte; man saa Taarer i hans Øine, naar Tanke eller Tale lededes paa dette Emne. — Dog tidligt maatte han sættes ind i dets Møje og Besvær. Alt fra sit 9de Aar overbar han Raadets Sammenkomster; i sit 12te fik han mindre vigtige Hverv at udføre; 16 Aar gammel var han en uundværlig Medhjælper for Faderen. Han udfikret og mønstrede Krigsfolk, udførte imaa Krigsforetager, underhandlede med fremmede Gesandter eller med Rigets Stænder; overalt vakte han Kjærlighed og Beundring. Fra Raadsherren til Bonden saa hvert Øie med Haab og Fortrøstning til den unge Prins, ventende af ham Frelse og Hjælp for det fortrykte Fædreland.

Andet Kapitel.

Gustav Adolf bliver Konge.

Ved Karl den niendes Død i Slutningen af 1611 var Gustav Adolf ikke fuldt 17 Aar gammel og saaledes efter Sveriges Lov endnu for ung til at bestige Tronen. Mange mente ogsaa, at Hertug Johan, yngste Søn af Karl den niendes ældre Broder, den tidligere Konge Johan den 3die, havde nærmere Ret til Kronen. Vel havde Hertug Johan tidligere givet Afkald paa sin Ret; men dette kunde dels betragtes som fremtvunget ved den strenge Farbroders Myn-

dighed, dels som ugyldigt paa Grund af Johans Mindre-
aarighed; og denne selv lod ikke utydeligt merke, at han var
af samme Tanke. Karl den 9de havde ogsaa i sit Testament
raadet Gustav Adolf til at vige for Hertug Johan, ifald
denne paaastod sin Ret. Man besluttede derfor at overlade
Sagen til Stændernes Afgjørelse. Smidlertid skulde Riget
sthyres af Enkedronning Kristina, Hertug Johan og seks af
Rigsraaderne, blandt dem Axel Oxenstierna.

I December 1611 samledes Stænderne i Nyköping.
Hertug Johan erklærede aabent, at han mente at have nær-
mest Ret til Kronen. Men han var en stille og uirksom
Mand, der fremfor alt elskede Fred og Ro, og ved Siden
heraf ytrede hele Rigets Hengivenhed for Gustav Adolf sig
ufordulgt. Johan fornyede derfor sit Afkald og fik til
Gjengæld sit Fyrstendømme forøget med et Par Landskaber.
Tilslidst, og i Betragtning af Gustav Adolfs store og tidligt
udviklede Sjælsbæner, erklæredes han allerede nu myndig.
Enkedronningen, Hertug Johan og Rigsraaderne nedlagde
sit Formynderskab, og Gustav Adolf tiltraadte Regjeringen.

Rigets Stilling var yderst farlig og vel skicket til at
volde store Bekymringer. Indenlands herskede Tattigdom
og Uenighed; Kongens Indkomster og Magt led et stort
Skaar ved de store Forleuinger, som var overdragne til de
to Enkedronninger, Kristina og Katarina Stenbof, Enken
efter Bedstefaderen, (den allerede i 1560 afdøde Gustav
Wasa), samt til Hertug Johan og Kongens yngre Broder
Karl Filip. Adelen, voldsomt hueet af Karl den 9de, nyt-
tede Leiligheden og skaffede sig ved Gustav Adolfs Hylsning
flere betænkkelige Fordele. Presteskabet var høist misfornøiet
med de Trossforandringer, hvormed Johan og Karl havde
forvroliget dem, og kastede længselsfulde Blikke til den ud-
merkede og i den evangeliske Tro saa standhaftige danske
Konge Kristian den 1de. Borgere og Bønder var svært med-

tagne af de uophørlige Krigsskatter og Udskrivninger. I det sydlige Sverige laa store Dragter herjede af Fienden; ogsaa i andre Dele af Landet opstod der en Mængde Ødegaarde, da der fattedes Folk til at dyrke dem og Penge til at udrede de paa Gaarden hvilende Skatter. Nøden fremkaldte Misnøie, især i Dalarne og Helsingland, hvor der virkelig udbrød alvorlige Uroligheder, som kun med stor Møie kunde dæmpes. Den af Karl den 9de fordrevne tidligere Konge Sigismund, Konge i Polen, havde endnu adskillige Tilhængere i Landet, og ialfald havde Karl den 9de haft mange bitre Fiender, som nu benyttede Stemningen og rundt om i Landet udsprede Breve, hvori Folket „opfordredes til at forlade Karls ugudelige Æt. De Mytter, som saa haardt trykkede Landet, var en Straf fra Himlen for dets Troløshed mod den lovlige af Gud beskikkede Konge,” sagdes der.

Riget trængte altjaa Løttelse og Hvile; men dets ydre Forhold krævede nye Anstrengelser og det ubetinget. Gustav Adolf havde nemlig med Sveriges tre Kroner (det svenske Rigsbaaben) ogsaa arvet tre Krige, nemlig mod Rusland, Polen og Danmark. Alle tre krævede Penge og Folk, men den sidstnævnte var dog mest truende. De Danske, anførte af en ung og kraftfuld Konge, havde erobret Kalmar, en af Nøglerne til Riget, og oversvømmet de søndre Landskaber. Nu gjaldt det Hjertet af Riget, kanske endog dets Selvstændighed. Ingen Udvei fandtes; alle Råder og Forraadskamre var tomme, og Gustav Adolf havde stundom neppe nogle Rigsdaler i Lommen til daglige Udgifter. Til Betaling af ubetydelige Skrædderregninger maatte han give Forfrivelser eller Anvisninger paa næste Mars Oppebørsler af Smør, Høi, Korn osv. Stundom vilde man end ikke tage imod slige. Man syntes at tvile om, hvorvidt Kronen nogensinde skulde kunne opfylde sine Forpligtelser.

Syttten Aar og fjorten Dage gammel var Gustav Adolf, da han tiltraadte denne Regjering.

Tredje Kapitel.

Krigen med Danmark.

Krigen med Danmark var i mange Stykker den for Riget mest trykkende Byrde. Den mægtige og vel anførte Fiende var alt trængt ind i Landet, og Udsigterne til at faa ham ud igjen var mørke. Sverige trængte og ønskede Fred, den unge Konge ligesaa. Ved sin Kroning udelod han derfor den af Faderen antagne Titel: De Lappers og Rajaners Konge, som tildels havde voldt Striden, og han gjorde derhos sin Modstander billige Fredsforslag. Men han fik intet Svar. Kong Kristian den 4de vilde nytte det gunstige Tilfælde mod et udtømt Rige og en uerfaren Konge. Men Kjærligheden til denne Konge og dette Rige og Hadet mod Danskerne var saa stort, at Sveriges Stænder villig underkastede sig nye Byrder. Kongen selv folgte sit Bordsølv og sine Kostbarheder, det samme gjorde mange private Folk, og Laan optoges i og udenfor Riget. For disse Penge samlede og væbnedes endel Krigsfolk, ved hvis Hjælp det lykkes Gustav Adolf at afværge de mest truende Farer. Krigen førtes efter Tidens Skik med Plyndringer og unyttelige Ødelæggelser. Lykken var omiskiftende, men i det hele havde Danskerne Overvægten. Blandt Svenskerne udmerkede sig næst Kongen selv ogsaa Hertug Johan, og de alt i Karls Tid prøvede Helte, Nils Stjernsköld, Jesper Arnus og Peder Hammarisköld, og det lykkedes tilsidst deres Tapferhed og Ihærdighed at stagge den overlegne Fiende og skaffe Fædrelandet en taalelig Fred.

Begge Rigerne led betydelig af den voldsomme Krig, men især Sverige. Danmarks Overmagt og Lykke nedsløg Modet hos Svenskerne. Riget var gjennem de lange forudgaaende Uroligheder blevet aldeles udarmet, og dets ringe Kræfter maatte endda fordeles paa tre forskjellige Hold, mod Polen, Rusland og Danmark. De søndre Landskaber, Smaaland, Væstergøtland og Dalsland, flere Gange oversvømmede og herjede af Fienden, kunde ingen Skatter mere betale, knapt nok føde sine egne Indbyggere. I det sydlige Sjørne af Smaaland var Folket dog allermeest lidende. Flere Gange hvert Aar oversvømmedes Bygderne saa af Svensker og saa af Dansker, og hver Gang nødtes Indvaanerne til at aflægge Trostabsed til den for Diebliffet raadende, men blev siden af dem, som kom efter, grusomt forfulgte og straffede for deres Brud, som man jagde, mod forud indgaaede Forpligtelser. Det stakkels Folk gjemte sig tilslidst væk i de dybe Skove i Wärend, forbandende i sine Hjertes baade Svensker og Dansker.

Trods Uheld og den fuldkomne Mangel, som raadede overalt, sporedes mindre Nedslagenhed, end man kunde vente. Hertil bidrog især Kjærligheden og Tilliden til den unge Konge. Man saa ham utrættelig reise omkring saa til den ene saa til den anden Side af Grænsen, altid søgende det Sted, hvor Faren var størst. Trolig understøttet af Axel Orenstjerna var han udtømmelig i at finde paa nye Udveie for at skaffe Soldater, Levnetsmidler m. m. Hans blide og venlige Omgængelse oplivede Modet hos enhver, og da Danskerne foreslog for haarde Fredsvilkaar, paatog Svenskerne sig uden Indvendinger hel drøie Bevilinger til Krigens Fortsættelse.

Men ogsaa Danmark paa sin Side længtede efter Fred. Kristian havde gjort store Anstrengelser til de to sidste Felttog, Fremgangen havde ikke svaret dertil. Gustav Adolfs

med hver Dag stigende Anseelse, Erfaring og Kraft formindskede endnu mere Udsigterne for Fremtiden. Danmarks høiere Adel ønskede ogsaa Ende paa Krigen, af Frygt for at Kristians derunder vundne Anseelse skulde foranledige Indskrænkninger i deres Friheder, og de lagde derfor allehaande Hindringer iveien for hans Foretagender. Da derfor den danske Konge saa, at intet kunde udrettes, erklærede han sig villig til Fred.

Først i Ulfsbæk og siden i Ånærød sammentraadte derfor Guldmægtige for begge Riger under de to Rigskanslere Axel Drenstjerna og Kristian Friis. De seiersstolte Danske foreslog haarde Vilkaar. I alle mindre væsentlige Sager gav Gustav Adolf efter og det straks, forat ingen skulde befylde ham for overdreven Grefjærhed. Han opgav Titlen af de Lappers og Kajaners Konge og tillod Danmark at føre tre Kroner i sit Vaaben, dog med udtryffeligg Forbehold, ikke derpaa at grunde nogen Fordring paa den svenske Krone. Ogsaa i mere vigtige Ting maatte han give efter. Sverige frasagde sig saaledes alle Fordringer paa Lapperne mellem Titisfjord og Varanger og skulde derhos i Løbet af seks Aar betale en Million Daler, for hvilke Elfsborg med omliggende Herreder overlodes i Pant.

Freden i Ånærød var en af de mest trykkende, som Sverige nogenstinde har afsluttet med Danmark. Særdeles tungende var de Skatter, som maatte udskrives for at betale den lovede Pengesum, der under Navn af Elfsborgs Løsen længe levede i forhadet Minde. De fleste, deriblandt den danske Konge selv, mente, at den slet ikke skulde kunne sammenskræbes i det udpinte Land, og han saa sig alt i Manden som bestandig Eier af Elfsborg; men gjennem utrolige Anstregelser af baade Konge og Folk lykkedes det tilsidst at samle den bestemte Sum.

Denne særdeles voldsomme Krig med dens gjensidige

Udelæggelser forøgede det gamle Had mellem Naborigerne. Hær var Svenskerne forbitrede; de havde lidt mest og blev ved de aarlige Sammenstød til Elfsborgs Løsen saa føleligt mindede derom. Danmark og Danskerne var Gjenstand for den bitreste Uvilje blandet med Frygt, og selv Kongerne delte disse Følelser. Store og udmerkede Mænd, som de begge var, viste de hinanden paa alle Maader udbortes Agtelse og Vennskab og søgte at undgaa enhver Marsag til ny Strid; men i deres Hjertes herkede hemmelig Mistillid og Nag. Kristian kunde aldrig rigtig dølgge sin Misundelse over Gustav Adolfs senere Seierbindinger. Denne paa sin Side erkjendte oprigtig Kristians store Egenheder og erkærede, at han „satte den danske Konge høiest blandt alle Europas Regenter; men,“ tillagde han, „jeg ønsker blot, at vi ikke var saa nære Naboer.“

Fjerde Kapitel.

Freden med Rusland.

Nogle Aar efter Freden i Åncerød fik Gustav Adolf ogsaa Ende paa Krigen med sin anden Fiende, Rusland. Dette af indvortes og udbortes Fiender nu i lang Tid sønderrevne Land ønskede og trængte til Fred, og Gustav Adolf, som saa, at der herefter var liden Gæde og Fordel at vinde i denne Krig, ønskede ogsaa paa denne Kant No for fiden med udelst Styrke at kunne vende sig mod Polen. I Februar 1617 sluttedes Freden til Stolbowa. Rusland afstod til Sverige Kexholm, Nøteborg, Ingermanland samt opgav alle Fordringer paa Lifland. Sverige derimod erkjendte Mi-

chael Romanow som Storfyrste og tilbagegav de erobrede Fæstninger.

Hermed var den anden af de fra Karl den 9de arvede Krige sluttet, og det ved en saa særdeles ærefuld og fordelagtig Fred. Fryd og Glæde opfyldte Riget og ikke mindre Taknemlighed og Kjærlighed til den unge Konge. Denne var selv saare tilfreds over det lykkelige Udfald. I sin Tale til Stænderne ndviklede han, „hvor mange og rige Landsskaber, fisserige og for Handelen bekvemt liggende Floder der i denne Fred var blevet forenet med Riget. Russerne var saa fuldstændig udestængte fra Østersøen, at de ikke kunde skide saameget som en Baad ud i dens Bunde. Desuden var Grænsen bleven lettere at forsvare. Ingermanland beskyttedes af Pejpus og Narvasfloden; Finland, Sveriges Forstue, af Nevasfloden og den brede Ladogasø, som Russerne ikke saa let kunde hoppe over.“ Med sandt Seerblik forudsaa Kongen de Farer, hvormed Rusland i Fremtiden vilde true Sverige, især, hvis det fik fast Fod ved Østersøen. I et Brev til Axel Orenstjerna udtalte han ogsaa sin Glæde over, at det var lykkeligt ham at udestænge dem derfra; „thi,“ skrev han, „saar hin Gorde engang Foden i Forstuen, saa trænger den sig ogsaa snart ind i selve Sufet.“

Femte Kapitel.

Gustav Adolf og Ebba Brahe.

Rigsdrosten Magnus Brahe var gift med Brita Lejonhufvud, yngste Datter af Gustav Wasas Svoger, gamle Sten Eriksson Lejonhufvud. De havde kun et eneste Barn,

en Datter ved Navn Ebba, der er bleven navukundig faavel for sin Skjønhed og Dyd som for sin merkelige Skjæbne.

Fru Brita havde været Enkedronningen Kristinas fortrolige Veninde. Paa sin Sotteseng begjærede hun derfor som det sidste Bevis paa Dronningens Naade, at hun vilde tage den nu snart moderløse Ebba Brahe under sin Beskyttelse. Kristina opfyldte sin døende Venindes Ønske og førte kort efter den unge Frøken i sit Selskab til Hoffet, hvor hun ved sit elskværdige og forstandige Væsen og ved sin udmerkede Skjønhed i høieste Grad vandt faavel Enkedronningens som alle andres Velvilje. Hendes personlige Egenheder ikke mindre end hendes Byrd og Rigdom bevirkede snart, at en hel Del af de fornemste Adelsmænd beilede til hendes Indest, og selv Hertug Johan af Östergötland havde engang i Tanke at vælge hende til sin Brud. Denne Plan forstyrredes af Enkedronning Kristina, som istedet derfor fik ham gift med sin egen Datter Maria Elisabet. Ebba Brahes Skjønhed skulde dog i et endnu mere ømfindtligt Tilfælde volde Kristina Bekymring, og den sidste Sag truede med at blive værre end den første.

Under Mødrenes fortrolige Omgang havde Gustav Adolf og Ebba Brahe ofte i sine spædere Aar været sammen og faaet hinanden kjær. Med Aarene astog Fortroligheden, og de saa hinanden sjældnere, især da Prinsjen bestandig var ijsjelsat dels paa Reiser dels med Studier og Regjeringsjager. Nu efter Fru Britas Død saa de hinanden igjen, hun femten, han sytten Aar gammel, begge uden Modsigelse de skjønneste, de mest udmerkede ved hele Hoffet. En taus, gjenfærdig Bemærkning, voksende Sengivenhed og tilsidst den varmeste Kjærlighed udviklede sig, vistnok først lidt efter lidt, men desto stærkere og dybere i deres alvorfulde Sjæle. Gerung Johans flagrende Lue fik Tid til baade at tændes og sluffes, inden Hoffolket, ja inden kanske de selv anede

sine Følelser. Først mod Slutningen af 1612 fik Gustav Adolf Leilighed til at erklære sig for Frøken Ebba og modtage Forsikringen om hendes Gjenfjærlighed. Et saadant Forhold kunde imidlertid ikke længe undgaa Hoffets og den skarpsynede Enkedronnings Opmerksomhed. Den sidste besluttede paa enhver Maade at arbejde imod Forbindelsen. Hun lod de to elskende tydelig forstaa sin Uvilje og søgte derfor saa meget som muligt at holde dem skilte fra hinanden, i Haab om at Tiden og alvorlige Sysler skulde adspredde den attenaarige Konge. Hun bedrog sig. Med Bausfælighederne forøgedes Kjærligheden. I de varmeste Ord toffede Gustav Adolf sine Følelser, sine Forhaabninger i Brev efter Brev til sin elskede Frøken, ja selv i Vers, som han selv forfattede. Gjennem sin Halvsøster Prinsesse Katrina skaffede han sig nøiagtig Underretning om alt, hvad der med Hensyn hertil forefaldt ved Hoffet, og lod tilsidt hos Grev Magnus formelig anholde om Datterens Saand. Frøken Ebba derimod, som daglig var udsat for Hoffets Skjæmt og Enkedronningens aabenbare Uvilje, tabte Modet og skrev flere Gange til sin kongelige Elsker om, at han maatte opgive al Tanke om deres Forening. „Allerkjæreste, hjerte Frøken,“ svarede Gustav Adolf, „ved den tro Kjærlighed, jeg har baaret og fremdeles bærer til eder, bønfaller jeg om aldrig at faa høre eller læse fra eder de Ord, at jeg ikke mere skulde tænke paa eder. Tvertimod synes det mig, at vi med den Standhaftighed, som pryder en usorfskjet Kjærlighed, bør lade vor Lykke paa andre Steder fare, i det jaste Haab, gjennem en saadan Trofasthed tilsidt at skulle overvinde Sendes Majestæts Hjerte og saaledes opleve den lykkelige Dag, som skal svale min brændende Længsel og, som jeg haaber, ogsaa glæde eders trofaste Hjerte.“ Under Brevene jaes Gustav Adolfs og Ebba Brahes Navne

fanmenflettede, det sidste ſtundom indſat i den førſtes brændende Hjerte .

Da Enkedronningen paa denne Viſ intet kunde udrette, forandrede hun ſin Opførelſe og begyndte at omgaaes Ebba Brahe med mere Godhed og Velvilje. Med nyt Haab lod ogſaa Guſtav Adolf gjennem Hertug Julius Henrik af Sachſen Lauenburg paa ny annode om Moderens Samtykke. Denne gav et undvigende Svar: „Gum ſaa nødig en Konges Formæling med en Underſaats Datter. Men ſkulde dette nødvendig ſte, vidſte hun ingen mere paſſende end Frøken Ebba, ſom baade havde og fortjente alles Øpiagtelse. Enkedronningen ønſkede dog nogle Mars Opſættelse for underligere at prøve deres gjensidige Tænkemaade.“ — Nu ſyntes Sagen alene at afhænge af de elſkende ſelv, af deres Troſkab og Hengivenhed. Guſtav Adolf tvilede derfor ikke mere om Udfaldet og udmalede alt med de lyſeſte Farver i Tanker og Breve den ſalige Tid, ſom ſkulde ſe ham forenet med ſin elſtede Frøken. Grev Magnus havde naturligviſ intet mod Forſlaget, og ſelv Frøken Ebba overlod ſig en Tid til de gladeſte Forhaabninger.

Men Sagen var endnu langtfra afgjort. Alle de forſkjellige Grunde, ſom før var anvendte mod tidligere Konges Frieri til Underſaatters Døtre, blev atter af Enkedronningen fremdragne, og mange af Rigets mere anſeede Mænd underſtøttede hendes Beſtræbelſer, dels af Statsaarsager, dels af Miſindelſe. Meſt virkede herved Axel Oxenſtjerna, hvis Venſkab og Raad havde ſtørſt Indflydelse hos den unge Konge. Det var dog længe forgjæves. Guſtav Adolf, altid beſjælet af jønlig Ørbødighed, vilde i en ſaa vigtig Sag ikke bryde med Moderens beſtemt udtalte Vilje, men erklærede ſelv paa den anden Side ligesaa beſtemt, at han agtede at afvente den beſtemte Tid og i ethvert Fald ikke giſte ſig med nogen anden. Enkedronningen kom atter

i voldt Lume, og Frøken Ebba fik ofte erfare Følgerne deraf. Gustav Adolf fik det at vide. Han skjulte dybt sin Uvilje over Moderens Færd, men gjorde straks Udvei til, at Frøken Ebba fik flytte fra Høffet til den gamle Enkedronning, Gustav Wasas' endnu levende Enke, Katrina Steubof paa Strømsholm. Deres Brevveksling fortsattes. Endnu 1614 om Høsten skrev Gustav Adolf fra Narva og omtalte med Glæde de Bedrifter, han til Frøken Ebbas Væge og Fædrelandets Forsvar havde udført mod den overmodige Fiende.

Tiden og Graværelsen bevirkede dog efterhaanden Forandring i Kongens Tanker. Det lykkedes Enkedronningen og Axel Oxenstjerna at overtude ham om Nødvendigheden af for høiere Statsaarsager at ofre sin egen Tilbøielighed. Gustav Adolf følte, at Offeret paa samme Tid gjaldt hans Privatlivs hele Lykke. Men det gjaldt ogsaa Fædrelandet, og han hørte sig derunder. Om nogen anden Forbindelse vilde han dog ikke høre tale, og da man i denne Hensigt forslagsvis nævnte en Reise til Tyffland, forsikrede han dyrt, at han aldrig vilde tage nogen tyff Tyrstinde til Gemalinde. Han lod i Almindelighed forstaa, at han slet ikke tænkte at gifte sig. Det hedte derfor en Tid, at hans Broder, Hertug Karl Filip, skulde blive hans Eftermand. Siden, da hans Søster, Prinsesse Katrina, indgik i Egtefæb med Pjaltsgreven Johan Kasimir, ytrede han ligesom med en profetisk Mand disse Ord: „Jeg haaber, du skal føde en Søn, der skal blive min Eftermand paa den svenske Trone.“

Ebba Brahe saa og sørgede over Kongens forandrede Opsørjel, men uden at klage. Dog ytrede ogsaa hun bejtemt Uvilje mod enhver anden Forbindelse, maaſte i Haab om atter at se det gamle Vaand knyttet. En ny Dristighed gjorde dog tilſidſt Ende paa diſſe indpikſede Forhold. Blandt de til Gøteborg indkaldte Hollændere beſandt ſig en viſ Abraham Cabelian, ſelv udmerket ved Rigdom og

Dygtighed, ligesom hans Datter Margareta ved en sjelden Skjønhed. Denne sidste vakte endog den unge Konges Opmerksomhed; thi hun kunde kappes selv med Ebba Brahe i Ynde, men ikke i Sædelighed. Af ubekjendte Grunde fulgte Margareta Cabeliau i 1615 sin Fader til Hæren i Lifland, og her fornyedes Bekjendtskabet med Kongen, hvem hun Baaren efter fødte en Søn, den senere saakaldte Gustav af Wasaborg. Samme Aar synes den unge Konge ogsaa at have næret en flygtig Tilbøielighed for en Frøken Kristina Fleming.

Enkedronning Kristina, som altid havde frygtet for, at Gustav Adolfs Tilbøielighed for Ebba Brahe skulde vaagne med fornyet Styrke, greb med Glæde Leiligheden til at forestille denne, hvor lidet det var at stole paa en saa ung og saa flygtig Konges Forsikringer. Samme Sprog førtes af den gamle Katrina Stenbof, af Frøken Ebbas Venner, ja af hendes egen Eftertanke og Stolthed. Hun vilde ei rivalisere med den Ietsindige Margareta Cabeliau, men opgav frá den Tid enhver Tanke paa sin fordums Elsker.

Et Aar efter afsluttedes Freden i Stolbowa. Den berømte svenjske Adelsmand Jakob de la Gardie, som i Russekrigen havde indlagt sig udydelig Ære, kom nu hjem til Sverige. Han havde udvidet Sveriges Grænser, ført dets seierrige Vaaben lige ind i den urgamle moskovitiske Hovedstad og paa det nærmeste erhvervet en ny Krone for Kongehuset ved Hertug Karl Philips Valg til Storhøvding i Rusland, som virkelig fandt Sted, uden dog at have nogen Følge. Hele Riget gjenløb af de la Gardies Pris, og Gustav Adolf nølede ikke med at belønne saa udmerkede Fortjenester med Rigets højeste Værdigheder. Straks efter sin Hjemkomst gjorde de la Gardie sin Opvartning hos den gamle Enkedronning paa Strømsholm, hvor ogsaa Ebba Brahe opholdt sig. Alt to Aar før havde han meldt sig som Friier til denne

Frøken. Nu end mere indtagen af hendes Skjønhed og ædle Færd tilbød han hende paany sin Haand. Alle bifaldt og understøttede dette Forslag, især begge Enkedronningerne. Ebba selv kunde ikke være blind for den unge Helts Fortrin; han var nu 34 Aar og en i enhver Henseende behagelig og ndmerket Mand. Allerede samme Høst feiredes deres Trolobelse. Naar en og anden Gang Mindet om hendes Ungdomskjærlighed og dens gyldne Forhaabninger svævede for hendes Sjæl, søgte hun at forjage slige Tanker ved alvorlige Betragtninger over sin nye Forbindelse, dens Fordele og de Pligter, den medførte. Engang var hun, henjunken i saadanne Tanker, bleven staaende i en Vindusaabning paa Stockholms Slot. Idet hun troede sig ubemerket, ridjede hun med sin Diamantring følgende Linjer i Ruden:

Jag är förnöjd med lotten min,
Och tackar Gud för nåden, sin.

Enkedronning Kristina saa det og skrev straks paa samme Maade nedemunder:

Det ena du vill, det andra du skall,
Så plägar det gå i dylika (saadanne) fall.

Naaren 1618 feiredes Jakob de la Gardies og Ebba Brahes Bryllup. Deres Samliv blev saare lykkelig. Ebba Brahe beholdt stedse de la Gardies Kjærlighed og Tillid. Omgiven af sine Børn fulgte hun sin Mand paa hans Felttog, hvor hun sørgede med Iver for hans Vel ligesom for hans Soldaters. Man sammenlignede hende med Agrippina, som, elskende og elsket, fulgte sin Germanicus gjennem alle Krigens Farer.

Sjette Kapitel.

Gustav Adolfs Giftermaal.

Enkedronningen; Raadet og Stænderne havde flere Gange opfordret Gustav Adolf til at skjænke Riget en Dronning, efterjom dets fremtidige Stolighed for en væsentlig Del afhæng af en fast Tronfølge. Allerede Karl den 9de havde for den da blot sekstenaarige Prins friet til Elisabeth af England, en skjøn, ædel og heltemodig Prinsesse, i alle Maader en værdig Egtefælle for Gustav Adolf; men hun var just i de samme Dage bleven trolovet med Pfalzgreve Fredrik, den senere saa uheldige Kong Fredrik af Bøhmen. Flere Aar derefter kom der Giftermaalsforslag fra Würtemberg; men Kongen, som endda dybt sørgede over sin Ebba Brahe, gav tilkjende, at han ikke vilde høre tale hverken om den württembergiske eller nogen anden tysk Fyrstinde.

Kurfyrst Johan Sigismund af Brandenburg havde med sin Gemalinde, Anna af Preussen, flere Børn, blandt hvilke Maria Eleonora udmerkede sig ved en usædvanlig Skjønhed. Rygtet om hendes Inde spredte sig rundt hele Europa og vakte overalt Opmerksomhed hos de unge Fyrster, saa og i Sverige.

All i Maret 1615 bragtes paa Bane et Giftermaalsforslag mellem Gustav Adolf og den da sekstenaarige Fyrstinde. Det brandenburgske Hof, der med Hensyn til Østpreussen laa i Strid med Kongen af Polen, søgte at vinde Styrke ved en Forbindelse med Sverige og gav sine Hensigter temmelig tydelig tilkjende. Den svenske Gesandt, Birkholt, fik fra alle Kanter høre lange Lovtaler over den unge Fyrstindes Skjønhed, Dyder og Forstand. „Uheldigt,“ sagde man, „det Land, hvis Moder hun engang bliver!“ Han undlod ikke at indberette de betydningsfulde Ord; men Gu-

stav Adolf vilde ikke lytte dertil, og da Birkholt den ene Gang efter den anden udbredte sig over det samme Emne, fik han tilsidst en alvorlig Befaling om „at isjelsætte sig med Statsfager og ikke med Giftermaalsfager“. Da siden Kurfyrsten selv fik bragt de preussiske Anliggender i Orden, hørte man intet mere om denne Sag fra hans Side; men Røgtet om dette Forslag og om Gustav Adolfs personlige Egenskaber havde alligevel ikke forfeilet sin Virkning paa den unge Fyrstindes Hjerte, og Kurfyrsten pleiede ofte at more sig med at udbringe Skaaler for Kongen af Sverige og hans tilkommende Dronning og derved fremkalde en glødende Rødme paa Datterens Kinder.

Vaaren 1618 feiredes Ebba Brahes Bryllup med Jakob de la Gardie, og paa samme Tid besluttede Gustav Adolf i egen Person at se den saa meget omtalte Maria Eleonora. Reisen foretoges i største Hemmelighed; ikkun Nyl Drenstjerna og nogle faa fortrolige vidste noget derom. I August Maaned seilede Kongen fra Kalmar over til Tyskland, og om 14 Dage var han tilbage igjen. Folk vidste ikke andet, end at han i denne Tid havde seilet omkring paa Østersøen for at prøve nogle nye Orlogsfartøier. Imidlertid paastodes det, at han havde været i Berlin og skjønt ukjendt skaffet sig Leilighed til at se Maria Eleonora. Hvad han saa og hørte, var tilstrækkeligt til at bestemme hans Valg, og en Stund efter Hjemkomsten begyndte han selv i Breve til Birkholt at isjelsætte sig med Giftermaalsfager.

Da Sagen imidlertid syntes at trække sig ud, besluttede Gustav Adolf i egen Person at indfinde sig og fremkalde en endelig Afgjørelse. Reisen foregik uden Pragt og næsten i Hemmelighed; thi alene de nærmeste Raadgivere ved begge Hoffer vidste noget derom, og Kongens Følge bestod blot af hans Svoger, Pfalzgrev Johan Kasimir, og nogle faa Personer. En Lørdagsaften om Vaaren 1620 ved Gustav Adolf

ind i Berlin, hvor han blev udviist fra to Værtshuse efter hberandre; thi Folkene der troede, at han hørte til nogle engelske Leietropper, som just dengang med megen Støi og Selvraadighed drog gjennem Staden. Tilfjldst lyffedes det ham dog at finde et Rum, hvorfra han hemmelig lod underrette Enfeyrftinden om fin Ankomst, og til Svar derpaa fik han en Anmodning om Dagen efter at indfinde sig i Slotskirken. Kl. 9 om Morgenen var han alt paa Pladsen og saa for sig hele det lille Hof forsamlet. Hans simple, men rige Dragt, hans skjønne og ædle Ansigt, hans høie og majestætiske Holdning vakte straks Hoffolkets Opmerksomhed; overalt saaes nysgjerrige Blik, og man hviffede til hberandre om, hvem den hemmelighedsfulde fremmede kunde være. Nysgjerrigheden forøgedes end mere, da Fyrftinde Anna ved Gudstjeneftens Ende indbød ham til fine indre Gemaffer, og det med Udeluffelse af alle de øvrige. Nu saa Gustav Adolf og Maria Eleonora hinanden for første Gang, og dette var nok til for ftedje at bestemme deres Skjæbne. Den 21aarige Prinsesse i fin Ungdoms hele Ynde overtraf alle de Forestillinger, Gustav Adolf forud havde kunnet danne sig gjennem ufuldkomne Billeder og svage flygtige Diefast, og Maria Eleonora saa nu i Virkeligheden for sig den Gælt, hvis Billede, prydet med mandig Skjønhed, fyrftelig Dyd og Grens Laurbær, alt længe havde svævet for hendes Indbildning og herifket i hendes Hjerte. Trolovelsen flittedes med Hjerte og Haand og under Moderens varme Belfignelfer.

Den 25de November 1620 feiredes i Stockholm Gustav Adolfs Bryllup med Maria Eleonora, og tre Dage senere deres Kroning, begge med største Pragt.

Gustav Adolfs og Maria Eleonoras Samliv syntes ved første Diefast at vidne om en høi Grad af Lykke. Drominngen elffede fin Mand over alle Grænfer, og Gustav Adolf

viste hende Omhed og en stadig Opmerksomhed. Man merkede dog, at han nødig indgik paa hendes Ønsker om personlig at følge ham under hans Krigstog, og at han aldrig skjænkede hende nogen Fortrolighed i vigtige Statsfager. Hendes Sindelag og Sjælsbuer var ikke saadanne Ting voksne, ei heller egnede til at vække og bevare en paa Høiagtelse og Tillid grundet Kjærlighed. Hendes Sind var limefuldt, hendes Mands Mølæg, i visse Henseender udmerkede, savnede dog ganske den rolige og ledende Eftertanke. Selv hendes Kjærlighed til Gustav Adolf var meget nær et Afgudereri og fremkaldte stundom ganske forunderlige Optrin. I hans Gravvær under Krigen overfaldtes hun af en uimodstaaelig Længsel, som stundom gik over til en formelig Sygdom, hun skrev Brev efter Brev med de sørgeligste Skildringer af sin Længsel, sin Smerte, med de inderligste Bønner om at maatte faa reise efter, eller at han vilde vende tilbage til hende. Ogsaa Axel Oxenstierna fik oftere saadanne Skrivelser med Begjæring om, at han vilde faa Kongen til at samtlykke i Dronningens Bønner, og at han i det hele maatte overtale Kongen til at holde sig rolig i Stockholm; til Gjengjæld lovede hun Oxenstierna sin ubegrænsede Taknemlighed. For at berolige hende forlængede hendes Moder sit Ophold i Sverige; men det var forgjæves. Forgjæves søgte denne ellers saa myndige Tyrstinde saavel som Gustav Adolf selv at bringe Dronningen til at have Taalmodighed ialfald i nogle Uger, da han selv haabede at komme tilbage. Forgjæves lod Kongen hende endog forstaa, at hendes komme vilde være ham høist ubeløilig. Intet hjalp. Hun erklærede, at hun maatte dø, hvis hun ikke fik reise til sin Herre. Kostbare Tilberedelser maatte gjøres, og snart mødte hun Kongen paa Salveien, snart kom hun uventet over til ham i Leiren, og Befalingsmændene paa Slottene i Lifland kom i største Forlegenhed

for Madvarer og Husgeraad, naar Dromningen med sit Følge saaledes uforvarende kom over dem. Maria Eleonora var idetheletaget heftig og ubetænksom i at fatte sine Beslutninger, vægelsindet i at udføre dem, dertil uordentlig i sin Husholdning og derfor ofte nedsunken i Gjæld, stundom uden Kongens Vidende. Narjagen dertil laa for en Del i hendes overvættets Gæmildhed, men endnu mere i hendes store Forkjærlighed for Musik, Maleri og kostbare Bygninger ligesom for al Slags Pynt og Stas. Naar de alvorlige og endnu kun lidet dannede Svensker ikke vidste at sætte pris paa saadanne Sager, var hun uforsigtig nok til, især naar hun var i ondt Lune, at udbrøde i foragtelige Ord baade mod Land og Folk, hvilket naturligvis i betydelig Grad forøgede det ubehagelige i hendes Stilling.

Gustav Adolf saa disse hendes Feil, men ogsaa hendes gode Hjerte og taug. En dybere Hengivenhed kunde dog aldrig saa Rum i hans Hjerte, og Maria Eleonora blev ham altid mere eller mindre et Barn, en Gjenstand for den overlegne Kjærlighed, som giver, men ikke modtager.

En og anden var der, som anede, at Gustav Adolf følte Savnet af en dybere Kjærlighed, at Villedet af hans første Elskede, den ædle Ebba Brahe, mangen Gang maatte opstaa for hans Sjæl. Om saa var, vidste han godt at skjule sine Følelser. Verden saa og troede ikke andet, end at Konge og Dromning følte sig lige lykkelige.

Syvende Kapitel.

Krigen med Polen.

Den katolske Kong Sigismund af Polen var ikke paa nogen Maade at formaa til at opgive sine Fordringer paa Sveriges Krone og erkjende den derværende nye Kongeæt. Han blev stadig ved at kalde sig selv for Sveriges Konge og Gustav Adolf derimod for Hertug af Sødermanland, Nerike og Wermland, hvilke Landstaber havde udgjort hans Faders Fyrstendømme. Derhos søgte han at vække Oprør i Landet ved Indsmugling af aabne Kundgjørelser, hemmelige Breve, forklædte Ophidjere eller polske Spysluer, som Gustav Adolf kaldte dem. Men dette var ogsaa alt, hvad han nægtede at udrette. Straks efter Karl den 9des Død, da Sverige og dets unge Konge paa alle Kanter omgaves af truende Krige, havde Sigismund den bedste Anledning af Verden til ialfald at gjenerobre Vistland og Estland. Men den blev ubenyttet dels paa Grund af hans egen Træghed, dels paa Grund af de polske Stænders Uvillighed og deres Lyst til Modsigelse. — De i Vistland værende svenske og polske Tropper, begge Dele ringe i Tal og slet forsynede, laa lige overfor hverandre i fuldkommen Uvirkomsbed. Man indgik den ene Stilstand efter den anden, og saaledes forløb Tiden fra 1611 lige til 1617, da det endelig var lykkes Gustav Adolf at faa Ende paa den danske og den russiske Krig, for saa med udelst Kraft at vende sig mod Polen.

Sveriges Folk ønskede dog Fred ogsaa paa denne Kant for at kunne komme lidt til Kræfter igjen efter en næsten 60-aarig Krigstilstand. Ogsaa den unge Konge erkjendte Trangen dertil. Han foreslog rimelige Fredsvilkaar; men Sigismunds Fordringer var i højeste Grad overdrevne, saaledes f. Eks. at Gustav Adolf skulde overlade ham den svenske

Trone og selv nøie sig med Faderens Hertugdømme osv. Disse Fordringer af en Tyrste, som ikke engang kunde forsvare sine egne Grænser, vakte i Sverige baade Kongens og Folkets Harm. Paa Rigsdagen i Örebro 1617 fremlagde Gustav Adolf disse Bevijer saavel paa sit eget fredelige Sindelag som paa Sigismunds Urimelighed, ved Siden deraf fremlagdes ogsaa Breve fra Sigismund til Hertug Johan med Forsøg paa at stifte indre Uroligheder osv. Opbragt over denne Handlemaade af Sigismund erklærede Stænderne, at hvor høilig de end baade ønskede og trængte til Fred, vilde de dog ikke unddrage sig de Vyrder, som krævedes for at tugte denne indbildske og overmodige Konge i Paaland (Polen). Saaledes udbrød den polske Fejde paany og varede i tolv Aar. Dens fornemste Skueplads var i de første otte Aar Lifland, senere polsk Preussen, især Egnene omkring nedre Weichsel.

I Aarene 1617 og 1618 foresaldt kun endel mindre Skjærmhudsler, hvorpaa der sluttedes Stilstand indtil 1621. Paa denne Tid havde Gustav Adolf faaet Ende paa Underhandlingerne om sit Giftermaal og Riget samlet nye Kræfter. I 1621 aabnede han derfor Krigen med forøget Styrke. Han erobrede indtil 1625 Landstaberne Lifland og Kurland tilligemed den store Handelsstad Riga samt besejrede Polakkerne i flere Slag. Altter aabnedes Fredsunderhandlinger. Indbyggerne i Vittaunen, som frygtede Gustav Adolfs Indfald, var stemte for Fred; men de egentlige Polakker lod sig af Sigismund overtale til at modsætte sig, og Underhandlingerne endte uden Frugter.

Nu besluttede Gustav Adolf gjennem eftertryffeliggere Forholdsregler at tvinge Polens baade Konge og Folk til fredeligere Tanter. Han overførte Krigen til Preussen, for at Polakkerne selv paa nært Hold kunde vel faa føle dens Ubehageligheder. Det var derhos hans Hensigt at bemæg-

tige sig alle Havnene ved Kysten og saaledes affjære Fjendens Handel og selv nyde godt af de rige Toldindkomster.

Den 15de Juni 1626 gjorde Gustav Adolf Landgang ved Pillau og erobrede endnu samme Aar Königsberg, Elbing, Marienburg o. fl. Stæder. Om Vinteren var han i Sverige, men kom tilbage i Mai 1627 og sloges med Polakkerne saa ved Danzig og saa ved Dirschau og havde ganske vist vundet meget store Fordele, hvis han ikke to Gange for en længere Tid paa Grund af betydelige Saar var bleven hindret fra personlig at forfølge sine Seire. Vinteren var han atter i Sverige, men kom tilbage i Mai 1628. I dette Aar udstrakte han sine Erobringer lige til Grænsen af selve Polen, og hans lette Tropper sværmede lige til Warschau, Polens Hovedstad, udbredende overalt Skræk og Forvirring. Kongen havde maaske med Hovedarmeen kunnet udrette endnu mere; men han fulgte i sine Krige altid den Grundfætning, saa lidet som muligt at fjerne sig fra Kysten. Den paafølgende Vinter var han atter i Fædrelandet, medens Herman Wrangel vandt den betydelige Seier ved Gorzno. Disse bestandige Uheld gjorde de polske Stænder mere og mere stemte for Fred. Men Sigismund vilde endnu ikke opgive sine Fordringer, helst da han ventede en af den katolske tyske Keiser lovet Understøttelse. I 1629 ankom ogsaa 10,000 Mand Sjølpetropper fra Tyskland. Men da var Gustav Adolf selv med friskt Mandskab kommen over fra Sverige. Blodige Kampe fægtedes ved Stum og Marienburg, uden at nogen af Parterne kunde tilskrive sig Seiren. Snidlertid udbrød Pesten i begge Leire, men værst blandt Polakkerne; ligesaa Tvedragt mellem Polakkerne og de tyske Sjølpetropper, hvilke desuden begge viste liden Lyk til mod de tapre Svensker yderligere at spille Liv og Blod for Sigismunds tomme Fordringer, saa at denne Konge tilsidst nødtes til at indgaa

paa den seksaarige Stilstand i Stumsdorf, der senere forlængedes og varede i 25 Aar.

De svenske Troppers Overlegenhed over Polakkerne kom i denne Krig med hvert Aar mere og mere tilsyn, og det var kun med Nød de sidste kunde holde sig i Preussen. Indvaanerne i dette Landskab begyndte ogsaa at fatte en stor Hengivenhed for Gustav Adolfs Person, saa at han ofte i Stæderne modtoges med det Udraab: „Der kommer vor Konge.“ Hvis ikke Uheldet med Gustav Adolfs Saar samt den regnfulde Sommer 1628 var indtruffet, er der megen Grund til at tro, at hele Preussen ligesom tidligere Pommern var blevet erobret. Dog bør det erindres, at Danzigs tapre og standhaftige Forsvar ogsaa bidrog væsentlig til Landets Redning.

Det var netop under denne Krig, at Gustav Adolf med Hensyn til Landets indvortes Styrelse udførte de fleste af de Forbedringer, som saa fordelagtig udmerker hans Regjering. Han seilede nemlig hver Høst tilbage fra Preussen til Sverige. Vinteren anvendtes dels til Reiser rundt om i Fædrelandet, dels til Samraad med Rigsraadet eller Stænderne samt til Rustninger for næste Aars Felttog. Til disse gav man nu nok saa gjerne sit Samtykke. Hans bestandige Fremgang oplivede Haabet og Selvsjælelsen hos hele Folket. Hvergang han kom hjem, var det en Seiersfest, som feiredes i Glæde og Triumf, naar de erobrede Faner under Taksigelser og Lovsange ophængtes under Tempelhvælvingerne. Hvergang han atter drog afsted, var det en Høitid for de unge svenske Hætte, som tørstede efter Bedrifter og Ære.

Ærel Drenstjerna var her som oberalt Gustav Adolfs „alt i alle“. Under Krigsbevægelserne, ved Fredsunderhandlingerne, ved Rigsdagene, overalt hvor noget af vigtighed var paa Bane, maatte Ærel Drenstjerna personlig

være tilstede eller idetmindste give sine Raad. Om Vintren, naar Gustav Adolf opholdt sig i Sverige, maatte Drenstjerna blive tilbage i Preussjen, hvor han alene skulde sørge for Landet som for Hærene, og begge Dele udførte han med vanlig Sber og Lykke.

Øttende Kapitel.

Om Gustav Adolf.

Kong Gustav Adolf var en anseelig Herre, noget over seks Fod høi, velvoksen, dog i sine sidste Aar vel svær og fed, saa at ikkun usædvanlig sterke Heste formaade at bære ham under et længere Ridt. Han var desuagtet sund og sterk og derhos hærdet, raff og rørig. Nærsynthed var den eneste legemlige Syde, han kunde klage over. Hans Holdning var ædel og behagelig, han var rank, dog med Hagen noget fremskudt, Haaret forklippet og opstrøget over Panden, af Farve lysgult ligesom Mund- og Hageskjægget, hvorfor han gik under Navnet „Guldfongen“. Hans Pande og Næse var høit hvælvede, hans Øine aabne og lysblaa; hans Ansigt bevarede bestandig Ungdommens Farve og Tyldighed. I hans Blik, Ansigtstræk og hele Væsen laa en sjelden Blanding af nedladende Mildhed og kongelig Alvor og Majestæt.

Saa Personer har været udrustede med saa udmerkede Sjælsevner som Gustav Adolf. Med et ligesaa hurtigt som dybt Blik gjennemskuede han alle saavel private som offentlige Forhold og det alt som Ungling ofte bedre end de under Arbeide og Erfaring graanedes Statsmænd. Derhos besad han Evne til uden Forberedelse og dog med sjelden Klarhed og Smag at udvikle sine Tanker; han var herved

og ved sin milde Stemme og sine venlige Jagter en endnu større Taler end sin store Farfader Gustav Wasa. „Han har,“ sagde man, „overbundet ligejaa mange med tungen som med sverdet.“

Hans Sukommelse var ualmindelig sterk og omfattede under Manddommens Aar Rigets Love og Tndbyggere med samme Lethed som i Ungdomsaarene alle Slags Videnskaaber og Sprog. Som Feltherre kjendte han ikke blot de høiere Befalingsmænd, men ogsaa de lavere Officerer, ja endog mange af de mere udmerkede Soldater.

I hans Hjerte boede der en sand og levende Gudsfrøgt, der ytrede sig baade i Ord og Gjerning. Morgen- og Aftenbønnen forsømte han hjelden, Gudstjenesten aldrig. Eder og allfens letfindig og uærbødig Tale om aandelige Ting kunde han ikke paa nogen Maade fordrage. Ofte fandt man ham i Ensomheden læsende i den hellige Skrift. „Jeg søger,“ sagde han, „ved at grunde paa Guds Ord at styrke mig imod onde Tillokkelser. En Mand i min Stilling skulder ingen uden Gud Regnskab for sine Handlinger; men denne Selvstændighed leder ogsaa ind i mange Fristelser, som vi aldrig noksom kan være paa Bagt imod.“ Selv forfattede han mange af de Feltbønner, der brugtes i Hæren, og den berømte Krigspsalme: „Tørsceras ei du lilla hop!“ skal ogsaa være af ham. En samtidig Historiefriber betegner ham i dette Stykke saaledes: „Kong Gustav Adolf er en Herre, som begynder alle sine Foretagender med Bøn og derfor ender dem med Taksigelse.“

Kongens Liv var en Afspæiling af denne rene og hjertelige Gudsfrøgt. Efter Forvildelsen med Margareta Kabbelian kunde der ikke bebreides ham den ringeste Udsjævelse. Graadjeri, Spil og Ørkesløshed var ham ganske fremmed. I det han selv ved sine usædvanlige Egenstaber uden Modsigelse var hævet over hele sin Omgivelse, var han med det

jamme ogsaa ophøiet over enhver Fristelse til Kvindsyge. Falskhed var ufornøden for ham, da han intet havde at skjule, Mistenkfelighed ligesaa, da ingen var fornødtet af ham. „Jeg kan love,“ sagde han, „i enhver af mine Undersaatters Skjød.“ Vrgjerrig var han; men han søgte denne Vre i Sandhedens Seier og Fædrelandets Vel. Sær viste han sig ædel og elskværdig i Forholdet til sine nærmeste. Moderen, Enkedronning Kristina, havde tilintetgjort hans Ungdoms lyseste Forhaabninger, ved at negte ham at ægte den ædle Ebba Brahe, havde søgt at ophidse hans yngre Broder Karl Filip imod ham og forøvrigt voldet ham adskillige Ubehageligheder; alligevel omgiffes han Moderen altid med sønlig Vrbødighed og gav efter for hendes Lumer i alt, hvad der ikke vedrørte Fædrelandets Vel eller hans Pligt som Konge. Sine to Medbeilere, Hertug Johan og Hertug Karl Filip, forvandlede han til sine paalideligste Venner, idet han selv omgiffes dem med usfrømtet og broderligt Vensteb. Sin Gemalinde var han ubrødelig tro og søgte saameget som muligt at skjule for Verden hendes svage Sider. Hans Forhold til sin Søster, Pfsalsgrevinde Katarina, og til sin Ven, Axel Dyensstjerna, er et lysende Forbillede paa alt, hvad der findes skjønt og ædelt i broderlig Kjærlighed og trofast Vensteb.

Idet han saaledes selv gav et Eksempel paa et rent og dadelfrit levnet, taalte han ei heller slette og usædelige Personer i sin Omgiwelse. Sladder og Bagvasselse afviste han med Foragt; Spil, Druffenssteb og Ujædelighed taalte han ikke i sin Nærhed. Hvis en og anden ung Herre begyndte at vende sig til den skant, blev han øieblikkelig og uden videre Snak jaget fra Hoffet, og de andre vogtede sig da saameget mere. Sveriges Kongeborg var en Bolig ei blot for Krigerøere, Kundsstaber og Smag, men ogsaa for Gudsfrugt, Retstfassenhed og Sædelighed, og Sveriges Folk saa

did op ikke blot med Beundring for det glimrende, men ogsaa med Grefrygt og Kjærlighed for det ædle, som boede inden dens Mure, og Eksemplet øvede sin velgjørende Virkning over det hele Rige. Gustav Wasa og Gustav Adolf og de tre ligesindede Konger, Karl var i dette Stykke Fædrelandets sande Fædre, der ved sin Styrelse og sit Eksempel opfostrede Folket til det kraftige, alvorfulde og dydige Sindelag, der danner Grundvolden for saavel den enkeltes som Statens sande Lykke.

Gustav Adolf elskede det glimrende og udmerkede, men alene i personlige Egenheder og ædel Daad, ikke i Pragt og Stads. Hans Levemaade var hel simpel og tarvelig, ligesaa hans Dragt, og det baade hjemme og i Felten. Ved større Høitideligheder viste han dog den Pragt, som egner sig for Majestæten.

Kongen hadede Orkesløshed og Forhøjtelser. Selv var han utrættelig til Arbeide. Man saa ham alt som Gut sidde med Bogen i Haand til langt ud paa Natten. Sagt, Vhstreiser og saadant Tidsfordriv opgav han snart og ofrede sine Dage næsten udelukkende til Regjeringsagerne. Men af samme Slags vilde han ogsaa have sine Embedsmænd og revjede personlig og alvorlig, naar han merkede det modsatte. Hans Ord faldt da efter Tidens Sæd kraftige nok. Fogderne trueedes med „at betale med Hovedet“ eller „at faa Nebet til Halsbaand“; man kjendte igjen hans Fader Karl den niende. En Officer skulde opføre nogle Fæstningsværker, men det gik langsomt og mat. Kongen blev misfornøiet. Officieren undskyldte sig med, „at den haardfrosne Jord havde hindret al Gravning“. Kongen svarede: „Jorden er altid froksen for lade Svin“ — et gammelt Bondeordsprog, hvormed baade hans Farfader, Farbroder og Fader pleiede at imødegaa saadanne Magelighedens Indvendinger.

Ophøiet over personlig Egennytte og personlige Svagheder behøvede han aldrig at sly Retfærdigheden. Ved en Retssag angaaende Eiendomsretten til et Jordstykke optraadte han selv som Part ved Hofretten, foreholdt Rettens Lemmer uden Hensyn til Person at følge alle de vanlige Rettergangsffikke og prijede siden deres Færd, da de efter Lovens Ord fældte en for Kongen ufordelagtig, men, som han selv senere indsaa, fuldkommen retfærdig Dom.

Gustav Adolf elskede Kundskaber og Læsning. Paa Grund af hans tidlige Tronbestigelse og endnu tidligere Deltagelse i Styrelsen blev hans videnskabelige Opdragelse for tidlig afbrudt. Men endnu som Konge pleiede han i ledige Timer at tilfalde sin fordums Lærer Johan Skytte for atter at nyde godt af hans Undervisning. Han udmerkede sig endog som Forfatter. Hans Vers, om end ingen Mesterstykker, bærer dog Præget af rene og ophøjede Følelser. I sin Skildring af Faderens Regjeringstid viser han sig derimod som en baade i Mand og Fremstillingsmaade udmerket Historiefriver. Som Taler var han uden Sammenligning den største i sin Tid.

Kongen havde et særdeles mildt og nedladende Sind, ja i den Grad, at det endog af mange dadledes, især af dem, som ikke kjendte hans medfødte Evne til at forbinde personlig Fortrolighed med kongelig Majestæt. Han talte gjerne og venligt og det ikke blot med sin nærmere Omgivelse, men ogsaa med sine øvrige Underaatter af hvilken som helst Stand. Man saa ham længe sidde og samtale med erfarne Tjenestemænd fra Embedskontorerne og fra Provinserne, med anseede Borgere ligesom med Bønder og Gaardbrugere, af hvem han indhentede nøiagtige Underretninger om Landets Tilstand, idet han selv meddelte dem Opmuntringer og gavnlige Raad. Allervenligst var han dog mod gamle, udteinte Soldater. Flere saadanne blev ansatte som Draban-

ter paa Slottet, og Kongen gif da sjelden forbi uden at give dem et godt Ord. Den ældste af dem var en graahaaret Gubbe, som i sin Ungdom havde deltaget i den i Gustav Wasas Tid indtrufne russiske Feide. Denne Gubbe holdt han hjertelig af, satte sig ofte ved hans Side og talte om fordums Dage og om den gamle „Kong Gøsta“ (hans Farfader) og hans Maade at være paa.

Gustav Adolfs Sidstighed og derved foranledigede Overilelser var en Feil, der stundom voldte ubehagelige Optrin. Det hændte nemlig ikke saa sjelden, især i hans yngre Aar, at han forgif sig med heftige Ord, ja endog med Sug og Slag, og det var ham yderst uanselig, næsten umuligt at styre Udbruddet af sine Følelser. Marene og Erfaringen lærte ham dog tilsidst den svære Kunst at styre sig selv, og oftest kunde man blot af en hastig Rødme eller af nogle Trækninger i Ansigtet gjette sig til hans indre Bevægelse. Selv kjendte og erkjendte han sin Svaghed. „Men,“ tillagde han, „mine Venner kan vel bære lidt over med min Sidstighed, ligesom jeg med deres Feil, med den enes Træghed, den andens Overdaadighed, den tredies Egemytte“ osv. Derimod var han let og snart god igjen og søgte da med Iver og Spimodighed at gjøre godt, hvad han havde feilet. Nag og Uvilje i Længden nærrede han aldrig. Man fortæller herom følgende Begivenhed. En skotsk Oberst ved Navn Seaton begik ved en Mønstring en Feil, som bragte Kongen til at give ham en Frettesættelse. Seaton begyndte at undskyldte og forsvare sig, og Ordvekslingen blev saa heftig, at Kongen tilsidst gav Obersten en Ørefig og det midt for hele Linjen. Seaton kunde naturligvis ikke faa nogen Opriisning, men begjærede øieblikkelig sin Afsted og drog endnu jamme Aften over den danske Grænse for der at søge ny Tjeneste. Kongen angrede snart sin Sidstighed, tog et Par Tjenere med sig og red efter. Strafs paa den anden Side

af Grænsen traf han Seaton. „Gr. Oberst,” sagde han, „jeg har baade forurettet og krænket eder. Det gjør mig ondt; thi jeg kjender eder som en Hædersmand, og derfor kommer jeg for at give eder Dpreisning. Her udenfor Sveriges Grund, her er Gustav Adolf og Seaton lige gode. Se her er to Pistoler eller to Sverd. Givn eder nu, om I kan!” Seaton kastede sig for hans Fødder og bad, om „at faa leve og dø i Kongens Tjeneste”. Gustav Adolf omfavnede ham, og de red tilbage til Leiren, hvor Kongen i fleres Nærværelse omtalte den Dpreisning, Seaton havde faaet.

Gustav Adolf var en af de største Hærsførere, som nogen Tid har været. De mange Forbedringer, Krigskunsten ved ham har erholdt, skal i det følgende nærmere omtales. Personlig Tapperhed viste han i højeste Grad, saa at han derfor dadledes af mange som den, der forvekslede Soldatens Pligter med Hærsføreren. Det var dog hans Overbevisning, at en Anfører ikke af sine Soldater kan kræve mere Mod, end han selv lægger for Dagen. Frygt var derhos en aldeles fremmed Sag for Gustav Adolf. Naar man advarede ham, svarede han spøgende: „Endnu er ingen Konge falden for en Kanonkugle” — eller ogsaa lagde han alvorlig til: „Tillid til Gud er den bedste Forsigtighed,” eller: „Hvilken Død var vel skjønnere for en Konge end at falde for sit Folk og for sin retfærdige Sag!” At opregne alle de Livsfarer, han under sine Felktog gjennemgik, er næsten ugjærligt; ni store Ar foruden dem, han fik paa sin Dødsdag, har Vidne derom. Tre Gange var hans i Havsnød, den sidste Gang paa Braaviken, ved hvilket Tilfælde Hesten gik tabt og Kongen kim med største Nød reddede sit Liv. En Gang raadede man ham fra at stige ned i den store Kobbergrube ved Falun. „Gvad,” sagde han, „skal en Konge ikke besøge sit Riges bedste Skatkammer?”

Saa Mennesker har nydt en saa stor og udmerket Anseelse som Gustav Adolf, selv blandt sine Fiender. „Han er Verdens største Konge,“ sagde Paven. Katolikerne talte med Beundring om hans mange Dyrer, hans Krigstugt, hans Retfærdighed, hans Sædelighed, hans Midkjærhed og usfrøntede Gudelighed, skjønt i en ugudelig Tro (Luthera- nernes nemlig). Neppe et eneste Smædeskrift kom for Dy- jet mod denne deres Dødsfiende. Endog til Europas mest affides Egne, til halvvilde Tyrster og Folk, trængte sig hans Rygte og Navn. Tyrkerne søgte hans Venkab, Tartarerne jendte Gesandter for at lykønske ham, og den moskovitiske Storhøvding vidste ikke, hvorledes han skulde udtrykke sin Gen- givenhed og Beundring. Saaledes blandt fremmede og Fiender. Af sine egne var han tilbedet. I den svenske Hær fandtes en stor Skare Englændere og endnu flere Skotter, der netop paa den Tid var i højeste Grad bejælede af Had mod Pavedømmet og en svermersk Kjærlighed til den prote- stantiske Lære. For disse var Gustav Adolf en anden Ju- das Makkabæus, Løven af Norden ligesom fordem Løven af Juda. Lidt før Slaget ved Lützen var de fleste skotske Regimenter blevne efterladte i Schwaben og derved hindrede fra at tage Del i dette Slag. Det er ret rørende at læse deres Klage over, at det ikke forundtes dem i Døden at følge deres elskede „Kong Gustavus“. Ligesaa, om ikke endnu mere elsket var han af de protestantiske Tyskere, som han befriede baade fra verdsligt og aandeligt Slaveri, og som derfor lige til vore Dage har holdt hans Navn i ærefuldt og beflignet Minde. Svenskerne elskede og ærede ham som deres maaske allerstørste Konge, der ialfald alene kunde sam- menlignes med den lige store og elskede Farfader, Gustav Basa. Axel Drenstjerna jatte Gustav Adolf højest. „M- drig,“ skrev han, „har Sverige havt en større Konge. Gu- stav Adolf den Store og Fædrelandets Fader er Titler, som

han retteligen af os har fortjent. I den ganske Verden findes for Tiden ingen, som kan sammenlignes med ham, og ikke har der heller været nogen paa mange Aarhundreder. Jeg tviler paa, om kommende Tider nogensinde vil frembringe hans Mage.“

Niende Kapitel.

Om Axel Drenstjerna.

Slegten Drenstjerna, af samme Stamme som Slegten Sparre, stammer paa Mødrene Side fra den Erikske Kongeæt, paa Fædrene Side gaar Slegten op til det 12te Aarhundrede. Den fælles Stamfader, Sixten Sixtensson til Tofta, levede paa Knut Eriksjons Tid. Fra hans to Etlinger i fjerde Led, Laurens og Nils, nedstammer, fra den første Sparrerne, fra den anden Drenstjernerne. Den sidstnævnte Et blev baade talrig og mægtig, og ingen anden tæller saa mange Rigsraader blandt sine Medlemmer. Den har skjænket Fædrelandet udmerkede Skjalde, mægtige Prælater og fortræffelige Statsmænd. Navnene Axel, Bengt, Johan Gabriel og Jøns Bengtsson fæster til det Drenstjernske Vaabenskjold Mindet om hvad stort, kraftfuldt og skjønt Sverige har eiet.

I Svante Stures Tid fandtes der blot en eneste Drenstjerna tilbage, nemlig Sr. Kristers Bengtsson til Mørby. Hans første Hustru døde uden at efterlade ham Arvinger. Med sin anden Hustru, Fru Anna Sehestedt, fik han dog ikke mindre end tolv Børn, men som alle døde straks efter Fødselen, og elkvert Haab syntes svundet om Etten Drenstjernas Bevarelse.

Lidens Overtro fremkaldte følgende Sagn om Slegtens Gjenoplivelse. Man paastod nemlig, at det var den onde Mand, som altid tog Barnet bort Natten efter dets Fødsel, før det endnu kunde blive døbt. Kort Tid før Fru Anna ventede sin Medkomst med sit 13de Barn, fik hun i en Drøm det Tilfagn; at Barnet skulde blive en Søn, som straks maatte døbes med Navnet Gabriel; da skulde Gutten ikke alene faa leve, men ogsaa blive Stamfader til en stor og mægtig Slegt. Hun fortalte sin Drøm til Hr. Krister, og da der snart efter kom en Gut til Verden, blev han virkelig døbt Gabriel, naftet ingen i Slegten før havde baaret dette Navn. Natten efter hørtes den onde Mand med Bulder og Brag komme susende gennem Luften. Døren aabnedes, og en arrig Kjøft raabte: „Heder du Gabriel, heder du Gabriel?“ En af de tilstedeværende Fruer raabte da: „Ja, Gabriel heder han i den Herres Jesu Navn!“ Da sloges Døren igjen saa haardt, at hele Huset dirrede og Forstuet faldt ned, hvorpaa Manden forsvandt og lod aldrig mere høre fra sig. Men Barnet voksede til og vogtedes under Bønner og Sang af gudsfrygtige Kvinder, og naar disse sømnetider sovneede ind og Barnet begyndte at græde, da kom der Engle frem i Skikkelse af smaa Møser, som rørte Buggen og med sine spæde Stemmer atter sang Barnet i Slummer.

Ikke saa meget længe efter blev Hr. Krister Bengtsjon halshugget i det itockholmske Blodbad. Men den unge Gabriel, alt fra Fødselen af Engles og Mennekers Jyndling, voksede op i Gudsfrugt, Kundskab og ridderlige Øvelser og vandt alles baade Kjærlighed og Agtelse. Under Gustav Basa blev han Rigsraad, under Erik 14 Friherre og var den første, som i Sverige beklædtes med denne Værdighed. Han gav denne sin Konge de stærkeste Beviser paa sin Trofkab, da han oprigtig advarede ham mod alle hans affindige

Axel Oxenstierna
Statsminister af Sverige.

Forholdsregler, som tilfældigt kostede ham Krone og Frihed. Han undgik at tage nogen virksom Del i de Stridigheder, som foresaldt ved Afsettelsen af denne uhyggelige Konge, men blev desuagtet, da Broderen Johan havde erholdt Kronen, ophøiet til Rigsmarskalk. Spaadommen ved hans Fødsel syntes at gaa i Opfyldelse. Han opnaaede en meget høi Alder under stedse stigende Høiagtelse og Tillid. Med sin Frue Beata Trolle havde han 6 Sønner og 5 Døtre, som alle naaede frem til modne Alder og alt før Forældrenes Død var indgiftede i Sveriges fornemste Hættter, hvorhos Sønnerne selv blev høit anseede Mænd. Det sidste Aar af sit Liv indbød gamle Hr. Gabriel hele sin Slegt til at fejre Julen med ham paa Mørby. De indfandt sig talrigt. Den gamle anstilte derunder følgende Juleleg: Alle hans Børn, Svigerbørn og Børnebørn, som udgjorde ikke mindre end 50 Personer, skulde træde sammen i en stor Ring midt paa Salsgulvet; selv de spæde Børnebørn, som endnu ikke kunde gaa, skulde, baarne af sine Ammer, følge med i Legen. Derpaa traadte begge de gamle ind i Ringen og begyndte Dansen med hinanden, hvilken saa fortsattes hele Kredsen rundt. Denne Dans levede længe i fjært Minde hos den talrige Slegt og omtaltes endnu lang Tid efter over hele Riget under Navn af **Mørbylegen**.

Blandt Børnebørnene i denne Ring var der ogsaa en knapt aarsgammel Gut med lyst Haar og blaa, spillende Zine. Det var den senere saa navnkundige Axel Drenstjerna. Hans Fader var Rigs- og Kammerraaden Gustav Gabrielsøn, Moderen Barbro Axelsdatter Bjelke, en Datter af Kong Johans anden Dronning Gunnila. Axel Drenstjerna blev født paa Faangø i Uppland den 16de Juni 1583, var altsaa 11 Aar ældre end Gustav Adolf. Med sine Brødre opdroges han hjemme i Forældrenes Hus i Tugt og streng Orden. Hans Lærer var Jhak Rothovius, en fattig Gut

fra Smaaland, som havde arbejdet sig gennem Skole, Gymnasium og Universitet og tilsidst døde som Biskop i Nabo. De unge Drenstjerner's Læsning dreves med fuldt Alvor, især i de gamle Sprog og Teologien. Alle Brødrene gjorde store Fremfærd, men navnlig Axel, som var den ældste og mest begavede. I 1597 døde Faderen. Fru Barbro besluttede da at sende sine Sønner udenlands, for at de ikke skulde blive indviklede i de Stridigheder, som hun tydelig skjønte i mange Aar vilde komme til at forstyrre Fædrelandets Ro. I 1598 tiltraadte de da, ledsagede af Rothovius, en Rejse til Tyskland, hvor de besøgte de berømteste Lærere og Universiteter, navnlig i Rostock, Zena og Wittenberg. Paa det sidste Sted forsvarede Axel Drenstjerna i offentlige Disputationer fire teologiske Afhandlinger og lagde derved en usædvanlig Værd og Skarpsindighed for Dagen. Mange mente, han havde bestemt sig for den prestelige Bane, og vist er det, at han dertil havde de grundigste Kundskaber og under hele sit Liv bevarede megen Forkjærlighed for deslige Gæmmer. Han var en grundig Kjender af det latinske Sprog. Stjønt en stor Taler i Modersmaalet udtrykte han sig dog baade kraftigere og smagfuldere paa Latin, og han kunde ikke finde sig i den ved disse Tider efterhaanden opkommende Skik, i Statsjager heller at bruge det franske Sprog end det gamle Romersprog. — Derhos lærte han Tysk og Fransk, Historie og Statsvidenskab samt endelig alle ridderlige Øvelser.

I Maret 1602 udgav Karl den 9de et strengt Paabud, at alle Svensker, der opholdt sig udenlands, øieblikkelig skulde vende tilbage til Fædrelandet. Brødrene Drenstjerna kom derfor hjem i 1603. Alt den første Gang de indfandt sig hos Karl den 9de, blev denne særdeles indtagen i Hr. Axel og udnævnte ham kort efter til sin Kammerjunger. Som saadan vandt han endnu mere Kongens Gnist, og i Maret

1606 overdroges det den da kun 23-aarige Ungling at udføre et Gesandtsskabserinde i Mecklenburg. Dette var hans første Hverv i Statsstjenseten, og han udførte det saaledes, at Kongen ved samme Leilighed overdrog ham adskillige Erinder ved de andre tyske Hoffer og tilslidst udnævnte ham til Rigsraad, da han endnu blot var 26 Aar gammel, 1609. Tretten af hans Forsædres havde i lige nedstigende Linie, Søn efter Fader, beklædt samme Værdighed. Axel blev den fjortende og største. I denne Stilling vandt han mere og mere Kongens Tillid, saa at Karl den 9de ved sin Død udnævnte den 28-aarige Axel Dyensstjerna til en af Gustav Adolfs Formyndere.

I Aaret 1608 havde Axel Dyensstjerna indgaaet Egte-
skab med Anna Baaat af Tidøen, f. 1579. Denne Forbindelse blev meget lykkelig. Axel Dyensstjerna var selv en god og øm Husbønder, hans Hustru en elskelig og agtværdig Frue, og flere haabefulde Børn forøgede deres Lykke. Mangfoldige Breve viser ogsaa, hvor varmt hans Hjerte slog for denne hans Omgivelse; men utallige Syssler løvnedes ham sjelden et Øieblik, aldrig en Dag uforstyrret i hans Families Kredse. Hans inderlig elskede Datter, Frøken Kristina, skulde i 1628 gifte sig med Gustav Horn; men Faderen kunde paa Grund af offentlige Hverv ikke være tilstede ved Datterens Bryllup. Hans Brev i denne Anledning viser hans og Tidens Tænkesæt. „Hjertens kjære Datter,“ skrev han, „den højeste Gud velsigne, glæde og bevare dig og din kjære Mand! Jeg behøver ikke at skrive, hvor gjerne jeg havde ønsket at overvære eders Hvitidsdag; men Fædrelandets Tilstand har ikke tilladt mig det. I ved dog noksom, at jeg har et faderligt Hjerte for eder, og at jeg daglig beder, at Velsignelse maa fylde eders Hus, heller ikke tvilende om at worde hønhørt. — Kjære Datter, gaa med Kjærlighed og Admuyghed din Mand under Dinene; hans Slegt være dig

som din egen! Misbrug det ikke, om han er dig god, og undgaa alt, hvad du merker kunde være ham ubehageligt, vidende, at af hans Hengivenhed afhænger, næst Gud, al din Belsærd. Opfylder du dette, saa ved jeg vist, at han til Gjengjæld vil hde dig den Kjærlighed og Ære, som dig bør, og at den høieste Gud vil velsigne eders Ægteskab med Glæde og Lykke, som jeg og dagligen og troligen beder." Hans Bøn blev hørt, og Svigerjonnens og Datterens lykkelige Samliv forøgede Forældrenes Lykke. Men, om end sent, saa kom dog Ulykken ogsaa her som overalt, men stødte her mod et Bryst, som den ikke overalt træffer. I 1629 bortreb Pesten hans ældste, haabefulde Søn, den 20-aarige Gustav. „Svilkken Sorg," skriver han, „dette har været for mig, det kan enhver nok dømme. Dog synes det mig bedre straks at tage Trøst af Guds Ord og af Fornuften end senere hen af Tiden, som dog tilsidst lindrer al Sorg, hvor svar den end i Førstningen monne føles." To Uger efter besøgte den førnævnte Kristina sin Mand, medens han var sysselsat i Krigen i Tyskland. Hun blev der angreben af Pesten og døde i sin Mandes Arme. „Elskelige, kjære Søn," skrev Drenstjerna da til ham, „jeg vil ikke for eder omtale min og min Hustrus Sorg, og derved forøge eders, da jeg vel ved, at denne ogsaa uden saadant maa være stor nok; thi jeg kjendte jo noksom eders og min salig Datters kjærlige Samliv. Jeg for min Del skal vissest søge i Idmyghed at bøie mig under Guds Vilje. Han giver og han tager; velsignet være hans Navn! Jeg tviler ei heller om, at I som en Mand med Fornuft og Taalmodighed vil bære, hvad Gud har paalagt. Men det beder jeg den samme Gud inderlig og daglig, at min Hustru med sit Moderhjerter og dertil sin Alderdomsfbagthed maa finde Styrke og Mod til at bære en saa stor Ulykke. Den afdøde beklager jeg ikke. Hun er borttrykket fra denne Verdens Ondskab og Glendig-

hed, hvilkfen vi efterlevende noksom faar føle,* indtil vi, hvad Gud give os Naade til, engang finder hende igjen i en evig Salighed."

Nyel Drenstjerna var en Mand af lidt over Middel-høide, med svensk Mbor i Nafyn fom i Sindelag og Sæder. Som Statsmand og Embedsmand var han en af de mest udmerkede, fom Sverige og kanske hele Europa har frem-bragt.*) En usædvanlig Skarpsindighed, en uroftkelig Ro-lighed ledede hans Beslutninger, Kraft og Thærdighed de-res Udsjorelse; ingenting blev gjemt til Morgendagen, endnu mindre glemt. Og aldrig heller gif denne omfattende Virk-somhed træt. Hans Evne i denne Retning grænser til det utrolige. Ved alle vigtige Forhandlinger, det være nu Raadslagninger, Rigsmøder, Underføgelser, ja ved selve Felttogene, overalt maatte han være tilstede, og overalt spo-redes den velgjorende Indfyhdelse af hans Virksomhed og redelige Vilje. Grausteren finder ikke en eneste Gren af den svenske Forvaltning, fom ikke har Nyel Drenstjerna at takke for en eller anden Forbedring. Ikke destomindre var hans Tid hovedsagelig ofret til de egentlig saakaldte uden-rigiske Anliggender. Naar Gustav Adolf om Høsten vendte hjem til Fædrelandet, efterledes altid Nyel Drenstjerna i Preussjen fom øverste Bejalingssmand baade over Særen og Landet. Ved Siden af de mangfoldige Sykler, fom herved foranledigedes, vedblev han ikke alene at besjore det hoved-sagelige af sit egentlige Embede i Sverige, men ogsaa fom Kongens fornemste Raadgiver at tage næsten umiddelbar Del i alle mere vigtige Sager. Næsten hver anden eller hver tredie Dag skrev han med egen Haand til Kongen ud-fjorelige Breve om Landets Tilstand, om Underhandlingernes

---

*) Han anses fom Nordens største Statsmand.

og Krigsbevægelsens Gang; derimellem historiske og politiske Opsatser, Beregninger over Rigets Indtægter og Udgifter, over Midlerne til Krigsførelsen osv., samt besjærede desforuden en meget betydelig Brevbeksling. Efterverdenen ser med Forbauselse den uhorste Mængde af Aftstykker, som endnu findes bevarede fra Drenstjernas egen Haand, især naar man derhos betænkter, hvor meget hans Tid var optagen af de løbende Forretninger for Dagen. En saa udstrakt og mangfoldig Virksomhed havde været umulig uden det strenge Alvor og den nøiagtige Orden, som han krævede baade af sig selv og andre, i dette Stykke et sandt Mønster for Samtid og Eftertid. Sevu Helbred og jevnt Sind ledede derhos baade Arbeidet og Bekymringerne. „Med Klæderne,“ sagde han, „lægger jeg ogsaa bort mine Sorger.“ Blot to Gange skal Bekymringen have jaget Sønnen fra hans Dine, nemlig ved Efterretningen om Gustav Adolfs Død og om Slaget ved Nördlingen, men begge Gange kun for en enkelt Nat; snart vendte hans faste Fortrøstning til Forsynet tilbage, og i Følge dermed lyse Forhaabninger for Dagen og uforstyrret Rolighed for Natten.

Saa meget om Axel Drenstjernas ualmindelige Dydighed og Arbeidskraft; maaske end mere beundringsværdige er de Grundsaetninger, som ledede denne hans Virksomhed. Disse var Retfærdighed, Oprigtighed og Ære, og det paa samme Tid, som Franskmændens Richelieus Falskhed og Egennytte betragtedes som Høidepunktet af al Statskunst. I dette som i alt andet staar Drenstjerna høit. Som en værdig Eftersølgere af Stuerne, Gustav Basa og Gustav Adolf selv, fulgte han og lod sine Eftermænd i Arv den Grundsaetning: at Rettefnoeren for Sveriges Styrelse altid har været og skal med Guds Hjælp altid blive Retfærdighed og et kristeligt Regimente.

Jevnhed og Munterhed i Dmgang skaffede ham Folks

Hengivenhed, urokkelig Nedelighed og Retfærdighed deres Afgtelse. Paa hans private Liv hviler der end ikke den mindste Skygge.

Han var Aristokrat i Tidets høieste og ædleste Betydning. Som den der helt og holdent havde levet sig ind i Tidens Tænkesæt, faldt det ham aldrig engang ind at tvivle om Adelsens Ret til udelukkende at indehave de høiere Syssler og Rigets saavel Indkomster som Styrelse. Han betragtede de adelige Vætter, hver i sin Egn, som naturlige Formyndere for Egnens uadelige (ofrålse) og oftest udannede Befolkning. Men ved Siden af disse Rettigheder stillede han ogsaa ligesaa høie Forpligtelser. Han krævede først og fremst Overlegenheder i Kundskaber og Dannelselse og klagede allerede paa den Tid høit over den adelige Opdragelse, som mestendels stansede „i Ride- og Danseskolerne og i Hoflivet. Deres Ungdom kunde i Sandhed nyttes bedre“. Stoltthed over Byrd uden Fortjeneste kunde han aldrig taale, men sagde i slige Tilfælde: „Melius est clarum fieri quam nasci“ (Fortjent Ære er bedre end arvet). Ligesaa misfornøjet var han med den Uvane hos Adelen at eftertrægte alene de mageligste og mest glimrende og lønnende Poster, men overlade de uadelige de mere møjsommelige, men ofte vigtigste Forretninger. Adelen, mente han, burde ikke isyn nogen Nøie, nogen Opofrelse, naar det gjaldt Fædrelandet, men i saadanne Stykker just foregaa de andre Stænder med gode Eksempler. Ved Spørgsmaalet om nye Afgifter paastod han ofte „at den før saa tungt beskattede Almue maatte spares; „thi om Bønderne ogsaa baade kunde og burde tage større Del i de Byrder, som Rigets Behov kræver, saa kunde der dog være Fare for, at de i sin Uforstand derover kunde blive oprørske og fremkalde Uroligheder til sin egen og Rigets Skade. Derfor fik man skaarne dem, men tillige gjen-nem de forstandigere formane dem til Taalmodighed og

ophjse dem om Rigets og Tidens Krav. Adelen derimod, som meget vel kjender alle Omstændigheder og desuden har den største Del i Riget, bør til ethvert Offer være ligesaa villig som skyldig." At dette ikke blot var smukke Ord fra hans Side, beviser adskillige Dokumenter, som skal tjene Dyntstjerne til udpødelig Ere. I Maret 1626 efter de første Erobringener i Preussjen haabede Gustav Adolf ved endnu et kraftigt Felttog at kunne skaffe Landet en varig Fred ogsaa fra denne Kant; men der stod det vigtige Spørgsmaal tilbage, hvorledes man skulde finde Midler til de for et saadant Endemaal fornødne Rustninger. Dyntstjerne skrev i denne Anledning til sin Broder saaledes: „Gud har givet Naade og Lykke til vore Foretagender, og vi har ved de vundne Fordele faaet Fienden saaledes i Sæffen, at han til sidst skal tigge om Fred, blot vi ikke ved vor egen Forsømmelse fordærver Sagen. Her kræves Understøttelse baade i Levnetsmidler og Folk, helst godt og svenst Folk; thi paa fremmede er der lidet at stole. Men, som du selv ved, foresfalder der ved Udskrivningen meget Underløb. Mig tykkes derfor, at Adelen denne Gang godvillig burde afstaa fra sine Friheder og Rettigheder og tillade Udskrivning ogsaa blandt deres Bønder, hvorved al Udgang til at slippe væk vilde stænges. Kronens Gevinst vilde blive ubeskrivelig, Adelsens Tab ifkun ringe. Som en for det enkelte Tilfælde irivillig Beslutning kunde den heller ikke være bindende for Fremtiden. Hvis I derfor istedetfor at snakke og klamres om Smaaager vilde med Iver og Kraft tage Hs. Kongl. Majestæt under Armene, da havde I først og fremst vist hver Mand, at det almene bedste er eders højeste Lov, eders fornemste Privilegium, og dernæst vilde I med Guds Hjælp gjennem denne Opofrelse skaffe Fædrelandet en snarlig og god Ende paa Krigen, saa at vi selv og Sveriges øvrige Indbyggere endelig engang i Fred og Ro kunde faa sidde

hos Egtesfælle og Børn under bore, Ege og Linde, ligesom Israels Børn fordum under sine Tigentræer." Dyrenstjernas ædelmodige Raad blev fulgt, og først ved denne Adelsens Eftergivenesshed blev det muligt for Gustav Adolf med saa megen Fremgang at udføre de følgende Felttog.

Dyrenstjernas glade Forhaabninger om en snarlig Fred forsvandt dog alt mere og mere. Tæruerne derimod forøgedes, og alt et Aar efter begyndte han ikke uden Uro og Bekymring at ane den forestaaende farlige Kamp mod Keiseren og Katolikerne i Tyskland. I et Brev til sin Broder, dateret Elbingen den 1ste Novbr. 1627, taler han saaledes om sine Hengstelser og Forhaabninger: „Alldenstund Fædrelandets Tjeneste hindrer mig fra paa vanlig Vis i Fællesskab med eder der hjemme at overveie Sagerne, saa anser jeg det fornødent og stemmende med vor broderlige Hengivenesshed for hinanden lidt friere og vidtløftigere at fremsætte for dig min Mening om Fædrelandets Tilstand og Behov. — Kjære Broder, Feiden med vor gamle Fiende Polacken har sine store Besvær, som Krig i Almindelighed jo pleier. Skatter og Udskrivelsler falder tungt for den Tattigdom, som raader i Fædrelandet, især for den ukyndige Almue, som ikke magter at skjønne Nødvendigheden af dem. Ligesaa er det tungt for Krigsfolket længe at leve skilt fra Fædreland, Slegt og Venner, som man sent og stundom aldrig i denne Verden faar se igjen, og derhos selv dagligen at svæve i Fare for at gaa tilgrunde ved Vanrøgt eller Fiendens Sverd. Selv har jeg større Besvær end I derhjemme kan tro, ved ofte ikke den ene Dag, hvad jeg skal give Folket at leve af den næste, endnu mindre om en Maaned. Hjemme fra liden Hjælp, herude ifkun Nød og Mangel og dertil Fienden for Døren. Saa kan og enhver skjønne, hvor ubehageligt det er at leve skilt fra Hustru og Børn, medens hele min Formue løber som Vandet om Stenen, saa at jeg

for mig og mine med Tiden har lidet andet at vente end Gjæld og fattigdom. Ved en god Fred at faa Ende paa alt dette skulde nok for min Del være min største Attraa. Men paa den Vis maa ikke det som volder os eller vore Fortræd, ja var det end vor visse Undergang, rykke os bort fra at tjene Fædrelandet; men vi bør som ærlige Tjenere og sande Fædrelandsvenner være færdige til at afværge dets Skade og Fordærvelse med Eiendom, Liv og Blod, ja med alt det, som er os kjært, og saaledes efterlade vore Venner et godt Eksempel og stræbe efter et ærligt Navn, hvilket jeg blandt verdslige Ting agter som den høieste Belønning. Dette bør vi saameget mere gjøre, som vi derved kan haabe en god Ende paa denne Krig og det inden kort Tid. Jeg kan nemlig, min Broder, med Sandhed forsikre — ikke saa, at jeg ligejom vil foreskrive Gud noget, men at jeg som Menneffe efter menneskelig Fornuft slutter, — at, saafremt vi med Kraft fortsætter Krigen, og Gud herefter som hidtil skjænker Fremgang, da er der ingen Tvil om, at vi snart skal tvinge Fienden (Polen) til en for Fædrelandet gavnlig og hæderlig Fred. — Men her kommer nu en anden Sag, som forøger Fiendens Mod og næsten aldeles kunde nedslaa vort Mod, nemlig det mægtige Forbund, som Keiseren, Kongerne i Spanien og Polen tilligemed den katolske Ligue har indgaaet, samt de store og uventede Seiervindinger, hvormed Keiserens Felt herrer (Lilly og Wallenstein) snart har underknet baade Danmark og hele Tyskland. Der er ingen Tvil om, at jo Glden vil tænde hos os, saasnart den er udbrændt i Danmark. Jeg gruer, naar jeg tænker paa den Fare, der vil opstaa af et saa mægtigt Forbund, og agter det unødigt videre at beskrive samme, helst da den falder saa aabenbart i Øinene, at flere, end man vel kunde ønske, vil lade sig forvirre deraf. Jeg tror ogsaa, at Faren er større, end den nogenfinde i vor eller vore Fædres Tid

har været; og det turde vel hænde, at vi og vore Børn til-
 ligemed Fædrelandet kunde komme til at indgaa i en dob-
 belt Trældom, baade Legemets og Sjælens, hvad Gud for
 sin Barmhertigheds Skyld naadigen afvende! Men alden-
 stund Sagen ved Frygt og Klage snarere bliver værre end
 bedre, og sligt mere passer for Kvinder end for Mænd, især
 dem, som skal forestaa Styrelsen, saa bør det os ingenlunde
 at fortvile og slippe alt af Hænderne, som de Danske har
 gjort, ei heller løbe forvirret om og skyldde den ene paa den
 anden. Jeg anser denne Tid for at være af saadan Beskaf-
 senhed, at Kongen ikke bør tænke eller tale meget om sin
 Majestæt, om sin Magt til at byde og befale, Raadet ei hel-
 ler om sin Anseelse. Adelen og Presteskabet bør ophøre med
 al Tvist om Privilegier og Rettigheder saavel med Kronen
 som med andre Underaatte, Krigsskallet nøies med sin
 Sold, og Borgerskab og Almue godvillig udrede Rigets Be-
 hov i Guld og Varer. Med et Ord, ingen drage sig undaf,
 men alle gjøre et, og alt efter som enhver har Del i Fædre-
 landets Velstand og Frihed, saa maa han og bidrage til
 dets Frelse, betænkende ikke saameget, hvor hurt og svært
 det kan falde sig at forøge sine Udgifter og formindste sin
 Formue, men heller godvillig opofre en Del for at saa be-
 holde Resten. Saafremt I griber Sagen sat med en saa
 mandig Beslutning, saa fortviler jeg ingenlunde om en god
 Udgang, men haaber, at Gud endnu skal bevare Fædre-
 landet i dets urgamle Anseelse og Frihed, og kanske gjøre
 det sterkt nok til at stagge det (katolske) østerrigske Hus.
 Saafremt derimod hver og en i sin Braa begynder at drage
 sig undaf og tænke paa egen Fordel, da er det forbi med
 Fædrelandet, og det staar da for mig og andre ærlige Fæ-
 drelandsvenner intet andet tilbage, end med Fortvilelsen i
 Hjertet at kjæmpe og dø."

„For at tilveiebringe en Udrustning, som svarer til Sa-

rens Storhed, vil jeg derfor tilraade, at Flaaden sættes i den bedst mulige Stand, at Udførelsen iverkættes uden Underlæg, samt tilsidst, at alle Skatter, af hvad Navn nævnes kan, med Alvor indkræves, og det fra alle Sveriges Indbyggere uden Hensyn til særskilte Friheder eller Privilegier. Dog synes mig dette endnu ikke tilstrækkeligt. Men saasom den menige Almue af de andre Paalæg allerede er mest betyngt og derfor, hvis Byrderne forøgedes, af Utaalmodighed og Uforstand kunde styrte baade sig selv og os i Fordærvelse, saa bør de forslaaes for yderligere Tilflugt. Hvorimod vi, som føler os mest indflettede i Fædrelandets Velfærd, er skyldige at komme det til Hjælp med al vor Evne, saaat Adels, Præster og Borgerstæder, Bergmænd, Krigshøvdinge og Fogde, kort sagt alle, som dækker sig under adelige Friheder, skal lade opskrive al sin Eiendom i Løst og fast og deraf afgive til Fædrelandets Tjeneste hver hundrede, eller hver femtiende eller endog hver tredivte Del. Paa denne Vis vilde en betydelig Sum kunne tilbeibringes og Fædrelandet blive hjulpet. Jeg ser nok, at dette vil falde mangen en tungt, men holder det dog for bedst, medens det endnu er Tid, at ofre noget, end siden at nødes til at give Slip paa alt og lade Husfru og Børn gaa med Tiggerposen, saaledes som desværre vore Troeskæller dernede i Tyssland maa gjøre, der saakunde faar undgælde for sin Uvillighed til itide at støtte Fædrelandet."

„Kjære Broder! Dette er, hvad der denne Gang er faldet mig paa Sinde, og jeg har intet imod at du meddeler dette til de øvrige Herrer i Raadet. Broderligen beder jeg dig, efter din Pligt og Fædrelandskjærlighed at gjøre hvad du kan, at du og de andre af Rigets Raader samt vore Slegtninger, Venner og andre ærlige Svensker med Alvor tager fat i og letter den Byrde, som hans kgl. Maj. bærer, især derved, at I opløser den menige Mand og saaledes fore-

bygger den Misnøie, som ellers af Uforstand kunde opstaa over disse uundgaaelige Dyingier. Ja, den høieste Gud gibe eder alle Enighedens, Samdrægtighedens og Velvillighedens Mand, saa og et frimodigt Hjerte samt gode og gavnlige Raad, saa vil jeg haabe, at vi engang samlede skal kunne glæde os over vore mandige Beslutninger og deres lykkelige Udgang."

I Skildringen af Axel Drenstjerna staar endnu et Træk tilbage, kanske det skjønneste af dem alle, nemlig hans Forhold til sin Konge. Da Gustav Adolf besteg Tronen, havde han to udmerkede Mænd ved sin Side, sin forrige Lærer Johan Skytte og sin Formynder Axel Drenstjerna, begge, skjønt af ulige Tænkesæt, dog ved Kundskab, Alvor og Dygtighed skikkede til at vinde den unge Konges Tillid. Lighed i Karakter og Anskuelser knyttede ham til Drenstjerna, og allerede da lagdes Grunden til dette inderlige Venkab, denne flippesaste Tillid og denne ædle i Fællesskab fattede Beslutning at opofre Liv og Kræfter for Fædrelandet. Gustav Adolf var paa den Tid 17, hans Raadgiver 28 Aar gammel. I Begyndelsen aabenbarer sig ogsaa, skjønt næsten umerkeligt, hos Drenstjerna Alderens og Erfaringens Overlegenhed, hvilket dog efterhaanden udjevnedes, jo mere Gustav Adolf udviklede sine store Egenstaber, og tilsidst gif over til det modsatte Forhold. I Tidens Løb røbede sig nemlig hos Drenstjerna den varmeste Hengivenhed, den dybeste Ærbødighed for Kongens overlegne Mand, dog aldrig saaledes, at han ikke aabent udtalte sin Mening, og da han altid ærlig sigtede til Fædrelandets bedste, blev han ogsaa altid gjerne hørt af sin Konge. Uagtet paa begge Sider det ydre Forhold mellem Konge og Underfaat nøie iagttoges, skinnede dog ofte den indre Fortrolighed gjennem. Under Krigen i Preussien blev Kongen engang lidt ærgerlig over Drenstjernas Betænkkeligheder og udbrød: „Svis ikke min

Hede satte Liv i eders Kulde, saa skulde alting stivne." — Drenstjerna svarede ganske rolig: „Gvis ikke min Kulde svalte (afkjølede) eders Majestæts Hede, saa skulde eders Maj. allerede være brændt op.“ Kongen lo, og begge fortsatte sit Arbejde. Man saa dem saaledes ofte sidde sammen hele Dage under fælles Overlæg. Disse Sammenkomster og uophørlige Brevvekslinger gjorde snart Almenheden bekendt med deres fortrolige Venfskab. Drenstjernas Anseelse steg i samme Forhold; men ingen kunde nogenfinde bebrejde ham i nogen Maade at have misbrugt den til uædle Siemed.

Verdenshistorien kan ikke opvise en Forening af to saadanne Mænd som Gustav Adolf og Axel Drenstjerna. At have føstret dette Heltepar skal i evige Tider udgjøre Sveriges Ære. Sveriges Ære og Veljærd var ogsaa Formaålet for deres fælles Bestræbelser, og dette ophøjede og ædle Maal var det ogsaa, som forenede deres Sjæle. Kjørende i Sandhed er de Breve, de gjenfjellige Opmuntringer, som den store Konge og den lige saa store Minister skrev til hverandre, idet de begge noksom følte Regjeringens Byrder at thynge paa deres Skulde. „Jeg beder eder,“ skrev Kongen 1629, „at have frifft og stadigt Mod og ikke give eder over ved alle de Gjenfordigheder, som i disse tunge Tider indtræffer, men betænke, at med Vanfælighederne vokser ogsaa Æren baade hos Samtid og Eftertid, og endelig at Fædrelandets Frihed og Guds sande Dyrkelse er to Ting, som vel er værd, at man for dem med al Glæde underkaster sig alle Bekymringer, al Møie, Ulykke, ja endog Døden selv.“

Som en uforgjængelig Mindekrans over deres Venfskab, flettet af dem selv, vil vi slutte denne Skildring med at anføre tvende mellem dem vekslede Breve fra den Tid, da Gustav Adolf alt havde begyndt Krigen i Tyskland, men Drenstjerna endnu laa igjen i Preussen. Kongen begyndte

paa nærmere Hold stedse tydeligere at se de Vanskeligheder, som mødte hans Foretagende. Hermed forenede sig Ansejer om en snart forestaaende Død, Uengstelser for sine efterlevendes Jaavelksom for Fædrelandets Skjæbne, endelig ogsaa de smaa, men tærende Bekymringer for Dagens Behov. Han havde tænkt gjennem nogle med Kornhandelen vedtagne Forholdsregler at forskaffe sig betydelige Bidrag til Hærens Underholdning; men der fandtes ingen, til hvem han med fuldkommen Tillid kunde overdrage Udførelsen heraf. Drenstjerna kjendte disse Kongens Planer og tilbød sin Bistand, skjønt forud overlæst af Gjøremaal. Hans Brev traf Kongen just i en Sindsstemning, som den ovenomtalte. Endskjønt han paa Grund af et i den polske Krig ved Dirsehan erholdt Saar ikke uden Besvær kunde føre Penen, skrev han dog med egen Haand et Svar, som mere end alt andet viser Forholdet mellem de to udmerkede Venner. Det er dateret Wolnow den 4de December 1630 og lyder saaledes: „Min gunstige Hilsen og hvad mere jeg formaar med Gud Almægtigste! Jeg har modtaget eders Raad om næste Mars Orlog og finder deraf eders Troskab mod mig og Fædrelandet. Vore Efterkommere, som engang i Fremtiden skal se Sagernes Gang, skal prise eders Raad og eders Iver for at føre dem igjennem. Ulykkelig var det, at der fandtes flere, som med samme Troskab og Forstand kunde behandle Sagerne til baade Rigets og vores alles færfilte Belfærd. Men Gud uddeler sine Gaver saa ulige. Derfor og for Syndens Skyld findes hos Menneskene allehaande Feil og Mangler, hvilke jeg hos mange blandt Rigets Embedsmænd finder at være saa store, at jeg ofte maatte fortvile, hvis ikke Gud af Himlen vidunderlig sendte Hjælp, hvor der for Menneskesine ingen sees. Bliv derfor ikke træet ndi min og Rigets Tjeneste, især i denne Sag med Kornhandelen; thi jeg overlader min Belfærd heller i eders end i andres Hæn-

der. Jeg havde alt opgivet at tænke paa denne Sag, ikke fordi jeg ikke sølte, hvad den vilde gavne, men fordi jeg ikke vidste nogen at anbetro den til, som ikke selv vilde æde Melet og affpise mig med Mønerne. Men siden I har paataget eder denne Gjerning er jeg glad, idet jeg deraf haaber en god Støtte under den Byrde, jeg nu maa bære. Gud, som holder alt i sin Baretægt, hjælpe os vel over denne Vinter, saa haaber jeg, at gjennem eders Omhu Sommeren skal falde os lettere. Gud give og herefter som hidtil Fremgang for vor retfærdige Sag, hans Navn til Ære, hans Kirke til Gavn, os alle til evig Salighed!"

„Vor Tilstand her skulde jeg gjerne omstændelig fremstille for eder, hvis ikke min Haand efter Saarene fra Dirjchau var stiv og næsten udnygtig til at skrive. Vide skal I dog, at Fienden for Diebliffet er svag baade tilheft og tilføds, men ikke saa i Henseende til Stilling, da han har hele Tyssland som et Rov under sig. Jeg er dog nu sysselsat med at samle Folk i den Tanke snart at besøge ham, hvortil Gud give Lykke! — Det er nu paa tyvende Aar, at jeg med megen Møie, men ogsaa Gud ske Lov med megen Hæder har forestaaet vort Fædreland. Jeg har altid elsket og æret dette, ligesaa dets trofaste Indbyggere, og for deres Skyld lidet agtet Befvemmelighed, Rigdom, ja Livet selv, søgende i denne Verden intet andet end at opfylde de Pligter, til hvilket Gud har ladet mig fødes. Nu er vel denne Sag retfærdig og god, men Krigens Udfald derimod ubist og Menneffets Livstid ligesaa. Hvis noget dødeligt skulde ramme mig, vilde mine i mange Maader være at beklage; begge er de Kvinder, Moderen raadløs, Datteren umyndig, ulykkelige, om de selv faar raade, ulykkelige, om andre skal raade over dem. Derfor formaner og beder jeg eder for Kristi Skyld ikke at tabe Modet, om noget saadant skulde indtræffe. Jeg anbefaler deres Velsærd i eders Haand.

Gjør med dem saa, som J vil, at Gud skal gjøre med eder og eders, og som jeg vilde gjøre mod dem, hvis de efter Guds Vilje saadant skulde behøve! Det er Faderkjærligheden, som presser disse Linjer af min Pen. Jeg betragter nemlig eder som et Middel, Gud har skjænknet mig til at bære mange tunge Byrder, ogsaa dem, som her i Verden trykker mig tungest. Dog alt dette tilligemed Liv og Sjæl og alt, hvad Gud har givet, befaler jeg atter udi hans Haand, haabende med Visshed i denne Verden det bedste og efter dette Liv Fred, Glæde og evig Salighed. Hvad jeg og, alt i sin Tid, trolig tilønsker eder. Jeg forbliver eder, saalænge jeg lever, altid gunstig og velbevaagen."

G u s t a v u s A d o l f u s .

Drenstjerna svarede: „Eders kgl. Maj. min underdannede tro Tjeneste, saalænge jeg lever. Eders Majestæts gunstige Haandbrev af 4de sidstleden har jeg med tilbørlig Ærbødighed modtaget og gjennemlæst, men kan aldrig blive næret af at læse det, idet jeg, som billigt er, trykker det til mine Læber, hver Gang jeg tager det i Hænderne. At eders Maj., ihukommende dette Livs Korthed, beviser eders Tilid til min ringe Person, — at eders Maj. opfordrer mig, om noget skulde ramme eder, til at fatte Mod og anbefaler mig eders høie Slegt, og det med saadanne Ord og Grunde, som kunde røre ikke blot mig, en tro Tjener, men selv den haardeste Sten, — at eders Maj. end yderligere fra eders Høihed nedlader eder til Gjengjæld at love i lignende Tilfælde en lignende Omfjærg for mine, — alt dette fremkalder hos mig saadanne Tølelser, at jeg ikke ved, hvad jeg skal svare. Jeg ser heri eders Majestæts levende Omfjærg for at anvende alle Midler, ogsaa de mindste, til Fædrelandets ligejom til eders egen elskelige Gemalindes og Livsarvinges fremtidige Vel. Men siden nu eders Maj. anbetrør mig

saadanne høie Pligter, saa bør det mig paa min Side ikke at fordølge, hvad der oftest og haardest trykker mit Sind. Udi alle de baade særskilte og almindelige Vanskeligheder, som har omgivet mig, har jeg altid under mit Arbeide og min Flid haabet paa en god Udgang, ligesom jeg ogsaa altid har troet, at Fædrelandet kunde reddes endog af større Farer end nu, saalænge nemlig jeg har vidst eders Maj. ved Liv og Gælle. Men saa ofte jeg kommer paa de Tanker, at eders Maj. er et Menneſke, underkastet de Farer og Ulykker, for hvilke ingen er fri, hverken den, som bærer Purpurfaaben, eller den, som er klædt i Svergar, og naar jeg ved Siden deraf betænker Fædrelandets Tilstand baade indvortes og udvortes, da føler jeg min Svaghed og gyser, bedende, at jeg ikke maa leve den Dag. Min høieste Trøst og Styrke er Guds Barmhertighed og Naade, der indtil denne Dag saa vidunderlig er bevist Fædrelandet og det kongelige Hus. Æ Fortrøstning til denne Naade haaber jeg, ønsker af Hjertet og beder Gud inderlig, at mig maa vederfares den Lyfsalighed i al min Levetid at saa arbejde i eders kgl. Majestæts Tjeneste, og vil jeg da med godt Mod haabe paa en god Udgang for alle Foretagender, hvor svære og farlige de end kan synes. Men hvis Gud for vore Synders Skyld skulde ville straffe os alle og mig i Særdeleshed med, at jeg skulde leve den Dag, noget dødeligt vederføres eders Majestæt, da kjender eders Maj. og endnu mere jeg selv den ringe Evne, jeg besidder, og ligeledes, hvorledes den ringe Ansæelse, jeg for nærværende kan eie, snart skulde tabe sig, som udelukkende hvilende paa eders Majestæts Gunst. Dog, hvad jeg kan gjøre, det ved jeg ikke, skatter det ikke heller stort. Men hvad jeg med mine yderste Evner formaar, det lover jeg uden Skrømt, med Underdanighed og Trofskab, nemlig saavel ved eders Majestæts Afgang, den Gud længe forhale, som og i eders Livstid, for eders Majestæt og eders høie

Slegt at gjøre, lide og undgjælde, saavidt jeg forstaar og formaar, gjerne opofrende mit og mines Liv, Blod og alt det, Menneskene har kjær i denne Verden, saa at jeg kan være derfor, ikke blot for Samtid og Eftertid, hvis Dømmene stundom kan bedrages, men for al Verdens Dommer. Samme Tænkesæt skal jeg byde og efterlade i Arv til mine efterlevende, saafremt de vil have Del i min Velsigelse. Tilslidst beder jeg Gud inderlig og af Hjertet ikke at lade det komme dertil, men at give eders Maj. Helse og langt Liv, Raad og Kræfter til først at gjøre en god Ende paa Krigen, og siden i mange og rolige Aar at berede Fædrelandet Frenvæst og Opkomst, og tilslidst i sin Tid mæt af Aar at efterlade uskellige Livsarvinger til at indehaves eders Trone Mand efter Mand, saalænge Verden staar. Jeg anbefaler mig og mine i eders Majestæts Gnist og Naade og forbliver i alle mine Levedage eders kgl. Majestæts underdanigste, tro og lydige Tjener.

A x e l D r e n s t j e r n a ."

Elbingen, den 17de Jan. 1631.

Tiende Kapitel.

Gustav Adolf og Adelen.

Mange havde ventet, at Adelen af Misfortælelse med Karl den 9de skulde udelukke hans Søn fra Tronen. Dette blev dog ikke Tilfældet. Man besluttede at erkjende Gustav Adolf, dels af Frygt for den fordrevne Kong Sigismunds Hevn, dels vel ogsaa i Haab om under den unge og unyndige Konge at faa affasset de Indskrænkninger, som den forrige Styrelse havde gjort i Adelenes Magt. Saa

ffede det ogsaa, og ingen Konge af Wasaætten har maattet underskrive større Friheder for Adelen end Gustav Adolf. Disse blev heller ikke døde Bogstaver, men benyttedes med den største Frækhed. Overmodet og Egennytten hos nogle blandt Adelen's Medlemmer i Gustav Adolfs første Regjeringsaar sabbner noget nær Eksempel i hele den nyere svenske Historie. Boldsomme Angreb paa Almuens Eiendomme og Rettigheder hørte næsten til Dagens Orden, hvorimod Bærnepligten, forsaavidt den paalaa Adelen, i den Grad forjæmtes, at der under den danske Krig knapt fandtes otte Adelsmænd i hele Hæren. Kongens Breve, Befalinger og Trusler blev ringeagtede. Urimelige Privilegier og indbyrdes Slegtforbindelser beskyttede den mest lovløse Egenraadighed.

Med sin Regjeringsstiltrædelse fik Kongen to aldeles modsatte Raad med Hensyn til Behandlingen af Adelen. Johan Skytte holdt paa, „at man burde fuldføre Karl den niendes Verk og aldeles knuse denne Stand. Naar det først var gjort, kunde Kongen regjere efter eget Behag og uden at frygte nogen Modsigelse, hvorhos Kronens Indkomster ved Inddragelsen af Adelen's Godser betydelig vilde forøges.“ Gustav Adolf tænkte paa dette Forslag; men det stemte ikke med hans Tænkemaade. Han henbødte sig derfor til Axel Oxenstierna, omtalte Skyttes Ytringer og vilde høre hans Mening derom. Oxenstierna svarede ivrig, „at den, som gav ilige Raad, var en Fiende baade af Kongen og Fædrelandet. Jeg vil vel ikke,“ sagde han, „beskyldte den afdøde Konge for Uretfærdighed, ei heller forsvare de Adelsmænds Sag, som under hans Regjering straffedes paa Livet. Men man skal betænke, at Riget den Tid var i en saadan Forvirring, at det for mangen var vanskeligt at vide, til hvem man egentlig burde holde sig. Det havde derfor været vel gjort, om man havde sfaanet saa mange af Rigets

fornemste Mænd, naar man ved en mildere Færd havde kunnet sikre sig deres Trofskab. Desuden kan det slet ikke bevijes, at Kong Karl har havt ijsinde at udrydde Rigets ypperste Stand. Dette vilde have været en stor Utafnemmelighed, siden det juist havde været denne Stand, som havde skjænket Basaetten først Kronen og siden Arveretten dertil. Sveriges Konger havde ogsaa lovet at beskytte og forsvare sit Folk, ikke at undertrykke det. Det vilde derfor være en Uretfærdighed at rive til sig de Eiendomme, som Adelen lige fra Sveriges første Bebyggelse havde besiddet, ligeledes at drive denne Stand ud af det Rige, som deres Forfædre i saa mange Aarhundreder havde forsvaret med sit Blod. Endvidere maa det betænkes, at Konge og Rige ikke kan undvære Adelen; thi fra denne Stand udgaa talentfulde Mænd, dygtige til Rigets højeste Embeder saavel i Fred som i Krig. Og Marsagen hertil er, at dens Sønner fra Barndommen af tilholdes ved Dyd, Klogskab og Mod at vise sig sine Forfædres Ære og sine medfødte Fortrin værdige. En saadan ædel Kappelhst høres sjelden blandt den store Hob, som mestendels kun attraar at føde sig og samle Rigdomme, hvor Anledning gives; ligeledes ser man kun sjelden nogen Borger- eller Bondesøn at hæve sig til højere Stillinger, og naar det en enkelt Gang hænder, finder man at slike Folk ikke kan skikke sig deri, men beholder altid i Tale og Væsen en Levning af sin forrige Ringehed. Og endelig, hvis Kongen vilde tage Adelen i Forsvar, vilde han af den til Gjengjæld blive æret, elsket og trofast understøttet; i modsat Fald vilde han sænke sig ned i en Afgrund af Mistanke og Urolighed."

Drenstjernas Raad stemte i mange Stykker overens med Gustav Adolfs egen Tænkemaade, som afskyede endog det mindste Skin af Grumhed og Uretfærdighed, idet han heller søgte hvilkensomhelst anden Udvei. Adelen var ogsaa

paa den Tid næsten udelukkende i Besiddelse af de Kundskaber og den Dannelse, som medførte Dygtighed i Statsstjerneten, og vanskeligt om ikke umuligt var det udenfor Adelen at finde Mænd nok til at bestride denne. Da Gustav Adolf desuden af Naturen nærede Forkjærlighed for det store og glimrende, maatte han elske Adelen med dens finere Dannelse, dens ærefulde Minder og mere føle Kald til i Spidsen for denne Stand at vinde Ære og Magt end i Strid med den at forfølge dens Lemmer og inddrage dens Godser og saaledes fremkalde mangehaande uhyggelige Optrin.

Disse Grunde bragte Gustav Adolf til at følge Drenstjernas Raad. En stor Skare af de under Karl den 9de landsforviste Adelsmænd fik Lov at vende tilbage til Fædrelandet. Adelenes Privilegier opretholdtes, naaget den ofte ikke opfyldte sin Skyldighed. Gustav Adolf saa ikke eller lod ialfald i Begyndelsen ikke til at se de ulovlige Handlinger, Adelen ofte øvede; maasse følte han sig endnu ikke sterk nok til at hindre dem. Men efterhaanden blev dette anderledes. Kongens stadig voksende Anseelse og Folkets Hengivenhed indgav ham selv en større Tillidsfuldhed og Adelen en gavnlig Frygt. Mar for Mar aabenbarede der sig i Kongens Færd en voksende Kraft og Sikkerhed, og Klagerne over Adelenes Overgreb blev i samme Forhold mindre hyppige. Denne Forandring fremkaldtes ikke ved nogen Indskrænkning i Privilegierne, ei heller ved hyppige og strenge Straffe, men snarere ved den nye Mand, som Gustav Adolf forstod at indgyde i denne Stand. Han kaldte til sig de mest udmerkede Lemmer af hver Slegt. I Raadet sad Magnus Brahe, Jakob de la Gardie, Axel Drenstjerna m. fl. Om sin egen Person, i Fred som i Krig, valgte han først og fremst Axel Drenstjerna, endvidere Per og Nils Brahe, Per, Johan og Axel Baner, Gustav, Henrik og Klas

Horn, Lennart Torstensson m. fl. Selv den største blandt de store, behøvede han ikke at frygte for at overstraales af denne glimrende Omgivelse. I denne Kredts af alt, hvad Fædrelandet eiede af stort og ædelt, indgjød han sin egen Mand. Selvopofrelse, Tapperhed, Fædrelandskjærlighed, Guds frygt og Sædelighed viste sig i hvert Ord, hver Handling af Kongen. De andre fulgte dette Mønster, henrevne af Kjærlighed baade til sin kongelige Ven og til hans Dyder, og saaledes opstod der en ædel Kappelstift iblandt dem. Fra Hoffet udbredte denne Tænkemaade sig over det hele Land og dannede snart en Adelsklasse i Sindelag og Byrd. Egennytten skammede sig og holdt sig tilbage. Alt overmodigt Skryderi ligeoverfor de nadelige Stænder og den lovløse Plyndring af forsvarsløse Bønder maatte rødmere for et foragteligt Blik fra Gustav Adolf og hans Venner.

For at belønne mere udmerkede Medlemmer af denne Stand brugte Kongen at give dem stundom meget udstrakte Besiddelser, dog altid i Nærheden af Rigets Grænser. Han søgte derved at gjøre Adelen saa meget ivrigere i at forsvare de gjorte Erobring. „Jeg indsfletter deres Fordel i Fædrelandets,“ sagde han. Den samme Grundsetning fulgtes af de efterfølgende Regjeringer.

Forøvrigt var Gustav Adolf langt fra i Embedsveien udelukkende at holde sig til Adelen. Den dygtige Mand blev dragen frem og benyttet, hvor han fandtes. Den nadelige fødte Johan Skytte ophøiedes til Rigsraad, noget, man sjelden før havde seet, og flere andre nadelige Mænd benyttedes ofte i de vigtigste Statsanliggender. Forøvrigt var det under denne Regjering, at et mere udjævnet Forhold mellem Adelen og de øvrige Stænder forberedtes, ihvorvel det endnu ikke ret kunde fremtræde i det ydre. Tilforn havde kun den høiere Adelsklasse og nogle faa af Lykken mere begunstigede nadelige haft Adgang til at give sine Sønner en

fuldstændig og regelmæssig Undervisning. De unge Adelsmænd stod paa Grund af denne sin bedre Opdragelse høit over de øvrige Stænder ikke blot i Byrd, Rigdom og selskabelige Talenter, men ogsaa i Kundskaber og sand Dannelse og var saaledes selvskrevne til de høiere og vigtigere Poster. De uadelige Stænders Underkastelse lettedes gennem Følelsen af deres i Virkeligheden lavere Standpunkt. Underledes blev Forholdet senerehen. I de af Gustav Adolf indrettede Gymnasier fik nu rundt om i Landet flere hundrede fattige uadelige Ynglinger en fortrinlig Opdragelse og alsidige Kundskaber, saa at de ofte stod ved Siden af og ikke sjelden overgik sine jevnaldrende blandt Ridderfabet. Følelsen af Lighed i indre Værd fremkaldte Krav paa Lighed i ydre Fortrin, og det faldt tungt for den uadelige at blive staaende paa en lavere Plads og se en høiere og baade vigtigere og mere lønnende at overlades til den stundom mindre kundskabsrige og dygtige Adelsmand. Det var først i Dronning Kristinas Tid, at de ydre Virkninger af disse indre Forandringer begyndte at vise sig.

Vi vender tilbage til Gustav Adolf og hans Samtid. Paa den Vis, som alt før er udviklet, og navnlig som en Følge af Kongens personlige Overlegenhed voksede Kongemagten langt høiere, end den gjældende Forfatning egentlig medgav. I Maret 1617 ved Kroningen begjærede nogle blandt Ridderfabet, „at en anklaget Adelsmand ikke maatte sættes i Fængsel, men nyde personlig Frihed, indtil han blev overbevist.“ Gustav Adolf svarede, at dette vilde tilintetgjøre Lovens Kraft og fremme Overmod og Uretfærdighed. Han kunde umulig paa den ene Side tilstaa saadanne Friheder og paa den anden Side opretholde Lov og Ret, hvilket dog var det fornemste Punkt i Kongeeden“. Adelen maatte finde sig i Svaret og tie stille. Gustav Adolfs Indflydelse blev tilfjeldt saa stor, at neppe nogen Enevolds-

fonge har havt den større. Næsten alle, ialfald de vigtigere Sager, lededes af ham alene. Raadet havde ofte intet andet at bestille end til Tidsfordriv at læse hollandske Aviser.

Merkværdig er i denne Henseende en Strid, som forefaldt mellem Kongen og Raadsherrerne i Slutningen af 1630. For at samle Midler til Krigen havde Kongen i Brev til Raadet paaskyndt Tjudriveisen jaavel af tilbageftaaende Skatter som af nye Bevillinger. Raadet svarede med allehaande Undskyldninger, „at en almindelig Misveft havde sat Bønderne ud af Stand til at yde Udfkrivningshjælpen, samt at ogsaa Adel, Presteskab og Borgere savnede Midler til at tilveiebringe nogen betydelig Understøttelse osv. De bad derfor, at det ikke maatte optages unaadigt, naar de i dette Stykke ikke kunde efterkomme hans kgl. Maj. Vilje og Begjæring. De havde vistnok hellere ønsket nu under Krigenes Møjsommeligheder at kunne glæde hans Maj. med trøstelige Tidender end yderligere at besvære ham med nye Klagemaal; men af Hensyn til sin Embedspligt havde de ikke kunnet undlade, hvad de her havde gjort.“ Denne deres Skrivelse tog Kongen helt ilde op. „Jeg havde ventet,“ svarede han, „at I, gode Herrer, skulde med al Vilighed beslutte eder paa at lette mig den Byrde, som jeg her i Fiendens Land under Fare og Arbeide maa bære, paa det at ikke denne hidtil vel udførte Sag skulde lide Skade, og Krigen til vores alles Fordærvelse føres over til Sveriges egne Grænser. Men I, gode Herrer, har været betænkte paa at opfinde Undskyldninger for at opfylde eders Brev, ikke Midler til at opfylde Rigets Behov. I taler om Marsveften, at der er blevet ligejaameget af Sissjer som af Rug; nuvel, gode Herrer, saa skulde I takke Gud for den Grøde, I har faaet, og bede, at Marsveften aldrig maa blive værre i eders Fædreland. I skriver ogsaa om de høie Kornpriser; det kommer sagten deraf, at de, som har Korn at sælge, vil

blive rige paa andres Beføstning osv. Vi har nu her seks og nitti tusind Mand af allehaande Folk og Tungemaal og kunde derfor med skjellig Grund trods alle eders Undskyldninger kræve de engang bevilgede Skatter. Dog elsker vi vort Fædreland og dets Indbyggere saa høit, at vi skal forsøge at undvære disse Skatter og med andre Midler arbeide paa vore undertrykte Trossællers Befrielse og Fædrelandets Tryghed og Være. Saaledes skal vi betage endog vrangt og utaalmodige Menneffer enhver Anledning til at bagtale os. Vort Tab bliver da heller ikke saa stort, efter som de Skatter, som burde tilflyde os og Krigsfolket, for en stor Del bliver liggende i uretfærdige Forstanderes Lommer, som beriger sig med Mmuenes Svæd og Blod." — Raadet ilede med at udtale sin „Bekymring over Kongens unaadige Brev, sin Vist til at staa hans Majestæt trolig bi, sin underdanige Bøn om, at hvad de af Uforstand havde feilet, maatte af kongelig Raade oversees osv." Tillige bad de Myel Drenstjerna om at mægle imellem dem og Kongen. Denne, som da opholdt sig i Preussen, svarede saaledes: „Jeg er altfor ringe til at granske eders Brev, end mere hans kgl. Majestæts Svar; men hvis jeg som Ven og Embedsbroder frit og uden Fortrydelse faar Lov at fremsætte min Mening, saa maa jeg vel bekjende, at alle de af eder anførte Banfæligheder er fuldkommen grundede. De burde heller ikke have været fortiede, saalænge det endnu stod os frit for at begynde Krigen eller ikke. Men nu, da Glden engang er sluppen løs, maa den sluffes, det koste, hvad det koste vil, saafremt man ikke vil stille sig hen og gabe og se paa, hvorledes alt fortæres. Man bør derfor visseligen sig imellem overbeie saadanne Banfæligheder og, naar Tid og Anledning gives, ogsaa gjøre Forestillinger derom, men dog endnu mere give sig isærd med at optænke Midler til at afhjælpe dem. J har ikke anført nogen Omstændighed,

som jeg ikke tror Kongen fjender ligesaa godt som vi, ihvorvel han stundom lader som det modsatte; ligesom vi ogsaa selv, naar vi ret skal opfylde vort Kald, maa for vore Medunderjaatter forringe Vanstuelighederne mod vort bedre Vidende. Vi har visjelig alle og enhver i disse Tyngsler og Krigsfatter et jurtt Oble at bide i. Men det kan nu ikke mindre være, helst naar vi tænker paa den store Krigshær og de mange stortalende Officerer, som hans Maj. maa underholde. Eders Mening har visjelig været god; men, hvis jeg skal sige min Mening rent ud, saa har J i denne vigtige Sag manglet en dygtig Mand til at sætte den i Stil. En Sag beror ofte ikke saa meget paa Indholdet som paa Maaden at fremstille den paa, og „Regum aures sua natura teneræ sunt“ (Kongernes Øren er af Naturen ømsintlige); i saadanne besværlige Omstændigheder som nu kan de endnu lettere saares, saafremt ikke Skrivemaaden er saadan, som mest passende er mellem Herre og Tjener.“ —

Imidlertid havde dette Optrin til Følge, at Kongen med Forbigaaelse af Raadet overdrog sin Svoger, Johan Kasimir, Overbestyrelsen af alle Sager af den Art, og saavel Kongen som Riget havde al Grund til at være tilfreds med Valget. Skatterne blev dog ikke, som Kongen havde ytret, eftergivne; Krigens Behov tvang ham til at kræve dem uden Afkortning.

Naar Gustav Adolf vovede at gaa saaledes tilverks mod Personer af saa stor Anseelse som Herrerne i Raadet, kan man nok skjønne, med hvilket Alver han vidste at holde de øvrige itømme. J Amindelighed var han ømsintlig om sin Anseelse. Noogle unge Mennesker, som havde faaet Plads mellem Embedsmændene, begyndte selvskligt at mestre Regjeringens Forholdsregler, som sædvanligt ikke uden bitter Tadel. Man fortalte Kongen det. „Saalænge de knurrer,“ sagde han, „kan de saa gaa; men gjør de for høit,

„Naar jeg dem paa Sunden.“ Et Par Gange slog han ogsaa til og det saa kraftigt, at det siden blev thyt ogsaa med Knurringen. Nogen Grund til Knur var der ei heller, ialfald ikke for den fornuftige Graanfer. Ligesom sin Fader og Farfader styrede Gustav Adolf selv Rigets Skib og overlod det aldrig til andre, allermindst til Folkeviljens velslende Vindkast. Han var i mange Stykker en Folkets Mand. Til dets Oplysning og Fremffridt sigtede hans Forbedringer af Forvaltningen og af Skolevæsenet ligesom hele hans Styrrelse, og for dets Frihed og Lys ofrede han baade No og Liv. Til Folkevældet derimod, til den store Almenheds Evne til at opfatte og bedømme Statens Anliggender havde han liden Tillid. „Massen,“ jagde han, „har i saadanne Sager hverken Kundskab, Erfaring eller Forstand.“ Naar man talte om Folkets Beundring for hans Person, svarede han: „Saadanne er nu Menneskene, aldrig nogen Middelvei i sit Dømmme. Enten kridhvid eller fulsort, Engel eller Djævel; aldrig et Menneske, med sine Svagheder, men ogsaa med sine Fortjenester.“

Elleve Kapitel.

Gustav Adolf og Presterne.

Ligesom Gustav Adolf selv var gjennemtrængt af oprigtig Gudsfrøgt, saa var det ham ogsaa en alvorlig Hjertesag at indpræge hos sit Folk den samme Følelse. Kirkelig Orden og Tugt fremmedes paa det alvorligste. Letsindighed i disse Sager ligesom Ringecagt for Gudstjenesten og hvad dertil hører straffedes strengt, stundom med Landsforvisning, enkelte Gange endog med Døden. Han var omhyg-

gelig om Prestefabets Anseelse; „de bør“, sagde han, „være virkelige Folketribuner, idet de baade selv bedst bør kjende Almuens Naar og med Lære og Levnet bør vejlede dem til alt, hvad godt og nyttigt er.“ Uværdige Præster blev derimod uden Raade affatte; Menighedens Tarv og Gudsfrugtens Fremme ansaaes vigtigere end Forbryderens Hustru og Børn. For at haandhave disse Ting var det Kongens Hensigt i Stockholm at indrette et for hele Riget fælles Konfistorium; men dette kom ikke til Udførelse.

Gustav Vasas Bibeludgave var alt for længe siden udsolgt og nu temmelig sjælden. Gustav Adolf lod denne gjenneemse og forbedre, hvorpaa der 1618 udkom et nyt Opplag, pragtfuldere end nogen hidtil i Sverige udkommen Bog.

De Uroligheder, som hans Formænds paabegyndte Forandringer i Troen havde foraarsaget, tjente Gustav Adolf til Advarsel. Han holdt sig uroffelig til den evangeliske Bekjendelse. Nogle Udlændinger foreslog en Sammenjueltning af Luthers og Kalvins Lære, og selv den teologisk dannede Axel Oxenstierna laante Øre til dette Forslag. Kongen derimod modsatte sig Sagen roligt, men bestemt, og sendte Forslagsstillerne ud af Riget; i Sverige skulde der blot være een Tro, eet Haab og een Bekjendelse. Nogle indjænglede Jesuiter blev udjagede, og tre Svensker, som havde antaget og ikke vilde affverge den katolske Lære, blev efter Lovens Bogstav dømt tildøde og henrettede. For sin egen Person var Kongen dog ophøiet over en indskrænket Intolerance. Han selv elskede den lutheriske Bekjendelse, og Katolikerne var hans Fiender baade i Krigen og i Raadet; men bejeirede nød de godt af hans Overbærenhed og Mildhed. Jesuiterne var de eneste, som han aldrig kunde forjone sig med.

Tolste Kapitel.

Gustav Adolf og Undervisningsvæsenet.

Gustav Adolf fremmede paa alle Maader Videnskaber og Lærdom og det blandt alle Klasjer af sine Underjaatter. Ved hans Regjeringsstiltrædelse var Universitetet i Upsala nedfunket til en blot Skole, Skolerne endnu dhybere. Af tjenlige Emner fandtes der faa til Prestes, ingen til de øvrige Embeder. Professorene vanærede sig selv og sit Hverv ved indbyrdes Uenigheder og Trætter, førte med Skjældsord mellem dem selv, med Stof og knyttede Næver mellem deres Tilhængere blandt Ungdommen. „Derjom vi ikke,“ skrev Kongen, „af egen Erfaring vidste, hvad Gavn og Nytte liglige Kunster medfører, havde vi liden Grund til at betymre os om eders Højskole eller at omfatte eder med synnderlig Gunst eller Naade, eder, som ikke bedre agter, hvad eders Kald og Embede kræver.“ — Han gjordé med Alvor Ende paa dette Uvæsen. Urolige eller uduelige Professore blev dels affatte, dels tilbørlig revjede, dels forflyttede til mere passende Sytler, og Ungdommen blev holdt i en gavnlig Tugt. Professorene fik tilstræffeligg Løn, fattige Studenter offentlig Underholdning og hele Akademiet betydelige Privilegier. Biblioteket grundlagdes ved Bøger dels fra Kongens egen Bogsamling, dels fra de gamle Kloster-samlinger i Wadstena, Sigtuna o. fl. og forøgedes ved flere i Preussen og Tyssland fra Jesuiterne tagne Bogsamlinger.

Gustav Adolfs Kjærlighed til Videnskaberne bevægede ham til endnu større og mere personlige Dffere. Efter sine Forfædre havde han arvet en Mængde Eiendomme, som fra gammel Tid af havde tilhørt Basacetten eller ved Reformationen var komne i dens Eie, og som saaledes var hans private Eiendom, helt og holdent adskilt fra Kronen. Af dette

saakaldte „Gustavianiske Arvegodts“ har Gustav Adolf i 1624 skjænket 313 hele Gaarde, fire Averbuug og nogle andre Herligheder til Upsala Højskole til evindeligt Gie, sig selv til evindelig Væ. Eksemplet virkede. Flere blandt Rigets Stormænd gjorde lignende Gaver til Højskolens bedste, og selv Enkedronning Kristina lod sig bevæge til i lignende Ziemed at løse paa Rungen. Som Vogter over dette sit Verk satte Kongen Johan Skytte til Akademiets Kansler, i hvilken Stilling han efterfulgtes af Axel Oxenstierna; begge var de lærde Mænd, elskede Lærdom, og ved Siden deraf havde de Kraft til at holde Mønsterten i Tugt og Orden.

Sveriges lavere Undervisningsvæsen fik egentlig først under Gustav Adolf sin Tilværelse. De tidligere Skoler var saagedtsom uden Værd. Gustav Adolf indsaa Nødvendigheden af at forbedre dem, og det var Biskop Johannes Rudbeck og Axel Oxenstierna, som først fremsatte Forslaget til de nuværende Gymnasier og Lærdomsskoler. Gjennem Gustav Basa og hans Sønner havde videnskabelig Dannelse faaet Indgang hos Rigets høiere Stænder; det var Gustav Adolf og de af ham oprettede høiere og lavere Undervisningsanstalter som snart hævede de lavere Embedsmænd og Middelstanden ud af det Mørke og den Vankundighed, hvori de hidtil havde været.

Som Følge af sin levende Fædrelandskjærlighed drev Gustav Adolf med megen Zver paa Anvendelsen af Modersmaalet i videnskabelige Arbejder. Med sit hjeldne Kjendskab til fremmede Sprog oversaa han dog ikke de Fordele, som Modersmaalets Dykning maatte medføre. „Det har,“ skrev han, „stedse været betragtet som en Væ for et Rige, at de Videnskaber, som tjener til Mennekeslegatens Nytte, er blevne fremstillede paa dets eget Tungemaal, saa at Folket itrafs fra Ungdommen har kunnet øve sig deri og ikke, som

nu ifter, været nødt til først at lære de fremmede Sprog for siden at kunne komme til selve Indholdet, hvorved det ofte bliver Tilfældet, at Midlet optager mere Tid end Siemedet, Sproget mere end Videnskaberne. Det er derfor vor Vilje, at de, som befatter sig med boglige Kunster, skal sørge for, at disse Emner, saavidt det lader sig gjøre, bliver behand- lede paa Modersmaalet."

Trettende Kapitel.

Gustav Adolfs Forbedringer i Krigskunsten.

Tidsomstændighederne havde medført, at Gustav Adolf fremfor alt maatte synde med Krig, og Krigskunsten bærer ogsaa de fleste Spor af hans ordnende Haand. Naesten enhver af dens Dele undergik en fuldkommen Omstabelse. Det var især under det preussiske Felttog, at disse Forandringer efterhaanden indførtes.

Fodfolkets Bevæbning og Øvelser led tidligere af mange Mangler. Spydene var 18 Fod lange og derfor meget tungvindte, Muffetterne (Geværerne) saa tunge og Afskydningen saa indviklet og besværlig, at Soldaten ikke kunde udføre den paa fri Haand, men maatte slæbe med sig en lang, tilspidjet Gaffel, som nedsattes i Jorden og saaledes tjente til Støtte under Sigtningen; Patronerne gjemtes i smaa Kasser, som hængte løse ved et Belte om Livet. Paa Grund af disse Omstændigheder, og da Afskydningen ogsaa af Muffetterne foregik ved Hjælp af Lunter, var Haandgrebene saa indviklede, at der til Geværrets Ladning og Afskydning fordredes ikke mindre end 98 forskjellige Tempo. — Ligesaa tungvindt var Soldaternes Opstilling. Kompag-

nierne og Regimenterne var meget store, de første 300, de sidste 3000 Mand, Halvten Spydbærere, Halvten Musketerer, i Almindelighed opstillede 10 Mand høi, hvorved de bagerste blev aldeles uvirkjonne. I Slagordenen opstilledes de efter den da gjældende nederlandske Skik i store saakaldte Tertier, det vil sige, fyldte Tirkanter paa flere tusinde Mand, kraftfulde ved et Angreb, men tunge og snart bragte i Noorden. Saa var Skikken, dengang Gustav Adolf begyndte Krigen med Tyskland og derigjennem foranledigede en Omstabelse af, hvad der tidligere havde gjældt. Spydens forfordedes fra 18 til 11 Fod, Musketterne gjordes lettere, Gaffelen affskaffedes, og Soldaten maatte vænne sig til at skyde paa fri Haand; denne sidste Forandring blev vedtagen thvertimod de fleste Officere's Raad. Patrontaster indførtes, og Geværlaasene forbedredes, hvorved Haandgrebene blev langt simplere. I hver Trop formindskedes Antallet af Spydbærere, hvorimod Musketerernes Antal forøgedes til to Trediedele. Kompagnierne formindskedes til 144, Regimenterne til 1008, hvorved Tropperne blev mere bevægelige samt ved et forøget Officerspersonale bedre anførte. Linjen var blot 6 Mand høi; istundom stod Musketererne endog blot paa 3 Geleder. Istedetfor de gamle Tertier opjandt Gustav Adolf de saakaldte Brigader, hvori Musketterne og Spydbærerne var opstillede i mindre Afdelinger med mellemliggende Abninger for derved lettere at kunne røre sig og komme hverandre til Hjælp. Brigaderne var enten Helbrigader paa 2016 eller Halvbrigader paa 1008 Mand. Disse sidste omdannedes snart til den i Krigskunsten saa navnkundige **Gustavianiske Kolonne**. Den svenske Hær, saaledes opstillet, lignede en Fæstning, idet alle Dele indbyrdes forsvarede hverandre; de fremstodte Kolonner svarede til Bastionerne, Brigadens Bas til Kurinen; bag denne ligesom en Vold kunde Reserven og den anden Linje røre

sig frit, færdig til at ile til Hjælp, hvorjombhelst den paa-
faldtes.

Rytteriet led under de samme Mangler som Fodfolket. Rytteren, fra Hoved til Fod klædt i Jern samt bevæbnet med en tung Musket, var selv udhygtig til enhver hastig Bevægelse og gjorde snart selv den sterkeste Gæst træet. Regimenterne udgjorde henimod 750 Mand, Eskadronen 144, ligeledes opstillede 6 eller 10 Mand høi. Gustav Adolf borttog den største Del af Jernklædningen og beholdt blot Brystharnisk og Hjelm; Musketten forandrede til en kort Karabin (Pistol, Revolver), og Regimenterne til omtrent 550, Eskadronerne til 66 Mand, opstillede blot paa 4 Geledet. Det keiserlige Rytteri brugte den saakaldte Karakol, d. v. s. at, naar Rytterne havde affkudt sine Bevæer, svingede de undaf til høire og venstre, gav saaledes Rum for det næste Geled og stillede sig selv bag det sidste for paany at lade. Gustav Adolf derimod lod sine Ryttere styrte frem i fuldt Galop samt først affkyde Beværet og saa med Sverdet i Haanden kaste sig over Fienden. Størst Nytte havde han dog af en Ordning, han selv havde opfundet, nemlig mellem hvert Regiment Rytteri at opstille mindre Afdelinger paa 180 Musketerer, som med en dræbende Fld understøttede sine egne og nedskjød Fiendens Ryttere. Det var denne Opfindelse, han havde at takke for flere af sine Seiervindinger.

I Ingeniør- og Artilleri-Videnskaberne var Gustav Adolf uden Modsigelse den største paa sin Tid; men hans mange Forbedringer i disse Henseender kan her ikke blive udviklede. Mest bekjendt er de saakaldte *Læderkanoner*. Navnet er egentlig mindre rigtigt. Røret selv var nemlig af tyndt Kobber, omgivet med flere Jernbaand, derpaa omviklet med sammenfittede Tong og tilsidst altjammen overtrukket med Læder. Fordelen ved dette Skyts bestod i dets

overordentlige Lethed; men saa var der den Ulempe, at efter nogle saa Skud blev Kanonen saa ophedet, at den først efter et længere Mellemrum kunde benyttes. De gif derfor af Brug igjen alt 1631. Mindre bekjendt, men mere anvendelig er Gustav Adolfs anden Opfindelse, nemlig at forforte Kanonerne. I Begyndelsen troede man nemlig, at Kuglens Fart rettede sig efter Løbets Længde, og støbte derfor Kanonerne saa lange som muligt. Det urigtige heri var alt før opdaget; men først Gustav Adolf lod støbe Kanoner efter et bedre Maal. Disse indførtes siden over hele Europa og bibeholdtes navnlig i den franske Hær over hundrede Aar under Navn af „Pieces Suedoises“.

Den væsentligste og mest velgjørende af alle Gustav Adolfs Forandringer var den, som angik Krigstugten og Feltordningen. At skaffe Soldaten ordentlig Underholdning og Afsløvning var tidligere en Sag, hvorom man lidet bekymrede sig; derimod gaves der ham fuld Frihed til selv at skaffe sig alt, hvad han tiltrængte, paa det Lands Beføstning, hvorigjennem Toget gif. Selvraadigheden fremkaldte forfærdelige Optrin, og Leiren var en Samlingsplads, et Fristed for alle Udvævelser og Forbrydelser. Dette Forhold søgte Gustav Adolf helt og holdent at sætte paa en anden Fod. Med en Faders Omhed sørgede han for sine Soldaters Helse og Behov, skaffede dem varme Klæder, tilstrækkelig Føde og en aldrig udeblivende Sold. Sjelden brugte han legemlige Straffe som noget, der forringede den Væresjælelse, som skulde bo i Soldatens Bryst; derimod hændte det ikke sjelden, at han jog væk baade enkelte Krigsmænd og hele Afdelinger. I sin Omgang med Soldaterne var han altid mild og nedladende, derfor ogsaa elsket af dem i en næsten utrolig Grad, og det trods hans paa den anden Side ofte ubønhørlige Strengthed. Thi sørgede han som en Fader for deres Behov, saa krævede han ogsaa en Lydighed

af dem som af Børn. Det ringeste Brud paa Krigsartillerne blev strengt straffet, og de før saa selvraadige Soldater maatte finde sig i at lyste. De gjorde det ogsaa; thi Gustav Adolfs Krigsartiller aandede en uifrømtet Erbødighed for Gudsfrygt, Dyd, Retfærdighed og Sandhed, og Kongen selv var et Mønster for hele Hæren. Den offentlige Gudstjeneste holdtes i Ære. I Almindelighed sang man her Luthers egen Salme: „Vor Gud han er saa fast en Borg,“ og ved de Ord: „Spør du, hvo det vel bær, — det Jesus Kristus er,“ — ledjagedes Svaret af en Salve fra hele det tilstedeværende Artilleri. Ved hvert Regiment var der en Feltpræst, som med Udelingen hver Morgen og Aften forrettede den offentlige Bøn, og som havde en udstrakt Fuldmagt til at paatale og straffe alle Laster, der fik Indpas i Leiren. Spil, Druffenskab, Udsvævelser og Slagsmaal var strengt forbudt, og for at forekomme de Fristelser, Ørkesløsheden kunde medføre, anvendtes Soldaterne til al Slags Skansearbejde, og Officererne til andre Syssler. Løse Kvinder blev enten bortjagede eller viede til sine Soldater. Børnene fulgte med Trosket og fattes under en særskilt Skolemester, som hver Dag, naar Regimentet laa stille, aabnede sin Skole. Naar en Forbrydelse var øvet, holdt Kongen sig ikke til Soldaterne, men til de befalende. „Det var,“ mente han ligejom den gamle Kong Gustav, „den befalendes Feil, hvis den underordnede ikke adlyder.“

Gustav Adolf høstede flere Fordele af denne strenge Krigstugt. Hans Soldater var i Almindelighed stille og lydige; Historien ved ikke at fortælle om noget Opløb af Betydning i hans Hær, medens saadanne ellers overalt var ganske gjængse. Som en Følge af deres Maadehold og Orden kunde hans Tropper ogsaa bjerger sig meget længe med de Levnetsmidler, som den uordentlige Fiende bortødslede i dobbelt saa kort Tid. Han og hans Følk mødtes

ogjaa næsten altid af Indvaanernes Tillid og Kjærlighed, hvorved mange af hans Foretagender lykkedes over Forventning. I Tjælshen af, at de efter Gvne opfyldte sine Pligter mod Gud og Mennesker, joftrledes baade hos Soldaterne og Anførerne et roligt og uroffeligt Mod, grundet paa Fortrøftningen til fin egen retfærdige Sag og til Forfynets derover vaagende Haand. Det var denne Tjælsh, fom gjorde de fvenffe Soldater og deres Befalingsmand ikke blot til Krigere, men til Helte, og det endnu mange Nar efter den ftore Konges Død. „Det er,“ pleiede han at fige, „en ftor Forffjel mellem en Marodør og en Soldat, mellem en Kroat og en Helt. Man kan nok være en dygtig Slagsbroder, men ikke en god Soldat, uden tillige at være en god kriften.“

Fjortende Kapitel.

Gustav Adolfs Hærførere og Tropper.

I de første Nar af Gustav Adolfs Regjering var hans meft udmerkede Krigere de allerede i hans Faders Tid prøvede Helte, Jakob de la Gardie, Ewert Horn, Herman Wrangel, Nils Stjernfjöld, Peder Sammarsfjöld m. fl. Efter hvert fom disse ældedes eller faldt bort, fremftod i deres Sted Kongens famtidige Venner Gustav Horn, Nils Brahe, Johan Baner, Lennart Torstensfon. I de sidste Nar af hans Regjering optraadte Johan Lilliehjök, Torsten Staalhandfke, Karl Gustav Wrangel, Lars Ragg m. fl., endnu for det mefte kun lidet kjendte Unglinger i de lavere Grader i Tjenesten, men senere hen Sveriges Ore og Stolthed. De var dannede i Gustav Adolfs Skole.

Disse Herrer var alle svenske af Fødsel. Men Gustav Adolfs ellselværdige Bæsen, store Geni og usædvanlige Lykke loffede ogsaa mange navnkundige Krigere fra andre Lande, især under Trediveaarskrigen, til hans Tjene, fornemmelig Tyskere og Skotter. Blandt de første mærkes følgende:

Rhingreven Otto Ludvig, en tapper Mand, men stundom noget for hidsig, især bekjendt som dygtig Rytteransfører. Han tjente først under Danmarks Tjener og udmerkede sig i Slaget ved Lutter, men blev af Kristian den 4de siden mistænkt for at staa i et fortroligt Forhold til Kristine Munk og tvungen til at forlade Tjenesten, hvorefter han gik over til Gustav Adolf. For at søge sig efter den danske Konge tænkte Gustav Adolf paa at give ham Afsked, men paa de øvrige Befalingsmænds Forbøn blev han staaende. Han ophøiedes siden til General ved Rytteriet ligesom **Pfalzgreven Kristian af Birkenfeld**, ligeledes en tapper og dygtig Rytteransfører.

Dodo von Rniephausen var bekjendt som en meget duedig og erfaren Krieger. Han havde deltaget i Trediveaarskrigen lige fra dens Udbrud og tjent under Mansfeld, Hertug Kristian af Braunschweig og Kongen af Danmark, stundom med Ulykke, altid med Ære. Ved Gustav Adolfs Overgang til Tyskland gik han i svensk Tjeneste. Han var flog, erfaren og forsigtig, men somme Tider alt for langsom og derfor vel mindre heldig. Men hvor det gjaldt Ihærdighed, var Rniephausen paa sin rette Plads. Han havde en ganske hjelden Evne til med uroffelig Kølighed at modtage Fiendens mest rasende Angreb.

Maximilian Zeuffel forlod allerede 1621 Keiserens Tjeneste for at slutte sig til Gustav Adolf. Han udmerkede sig ved Modhed og Tapperhed og blev tilslidst Oberst for Kongens Livgarde eller det saakaldte „Gula Regimentet“, der netop under Zeuffel vandt en saa overordentlig Berømmelse.

I Anledning af Kniephausens og Teuffels ulige Egenfæber pleiede Gustav Adolf at kalde den første „Ambolten“ og den sidste „Sammeren“; ve dem, som kom inellem dem begge! Døfterne gjorde sig ellers lystelige over Teuffels Navn, som paa deres Sprog betyder Djævel, ligesom Lott efter deres Udtale betyder Død. „Den svenske Konge,“ sagde de, „har let for at feire, da han har baade Døden og Djævelen i sin Tjeneste.“

De to Herrer Thurn, Fader og Søn, var blandt de mest udmærkede fremunneede i Gustav Adolfs Tjeneste. De nedstammede fra en gammel og rig bøhmsk Slegt. Faderen, **Henrik Mathias Thurn**, var en ualmindelig vacker, sterk, tapper, lærd og i alle Henseender elskværdig Mand, som længe og tro havde tjent det østerrigiske Hus. Men da Keiseren begyndte at krænke Bøhmernes Friheder og Rettigheder, stillede Thurn sig i Spidsen for sine forurettede Landsmænd og var den, som begyndte den siden saa bekjendte Trediveaarskrig. Overvunden maatte han flygte fra sit Fædreland og rejste som landsflygtig omkring i Ungarn, Holland, Danmark, kort i alle de Lande, som stod i fiendtligt Forhold til Keiseren. Tilslidst kom han til Sverige. Der havde Sønnen, **Frans Bernhard Thurn**, alt i flere Aar opholdt sig og ved sin Dydighed og hæderlige Færd vundet Gustav Adolfs synderlige Gunst og Tillid. I Felktogene i Preussien havde han ofte den øverste Befaling næst Kongen, og da den unge, haabefulde Mand døde, blev han dybt savnet af alle. Faderen vedblev endnu i nogle Aar at deltage i Statsagerne, men drog sig tilslidst tilbage i Aflighed og døde 1640.

Wolf Kristian Baudis var født i Solsten og var en overordentlig tapper, erfaren og dygtig Kriger, især i Ryttertjenesten, men derhos haard og egenlyttig, idet han udjuede baade sine egne Soldater og Landets Indbyggere. Han

gik først i dansk, siden i svensk, tilsidst i sachsisk Tjeneste, overalt jøgende kun sin egen Fordel.

Blandt Skotterne merkes **Hepburn**, en af Kongens tapreste og paalideligste Oberster, men ligesom sine Landsmænd overdreven stolt, hvorfor han ogsaa tilsidst i Misfornøielse gik over til Franskmændene. **Alexander Leislie** havde allerede været med de la Gardie i den russiske Tjende. Han var tapper, erfaren og Gustav Adolf trofast hengiven; i sin Alderdom opnaaede han en Generals Værdighed, uagtet han, som det sagdes, hverken kunde læse eller skrive. Af omtrent samme Slags var hans Landsmand, den gamle, muntre **Patric Ruthven**, hvem Gustav Adolf, naar der en enkelt Gang nødvendig maatte holdes Drickelag, gjerne satte til Bert i sit Sted, en Post, der stundom ogsaa beklædtes af Johan Baner.

Georg Kristofer v. Taupadel, tilsidst Oberst ved Dragonerne, var en af Gustav Adolfs dueligste og mest benyttede Officerer, og der nævnes i den tyffe Krig knapt nogen mere glimrende Bedrift, hvori Taupadel ikke havde en større eller mindre Del. I det sidste Aar blev hans Regiment ikke mindre end tre Gange i Bund og Grund oprevet. Men snart strømnede nye Helte til Taupadels Banner, og inden faa Dagejaa han atter sin Trop fuldtallig. Efter Gustav Adolfs Død fulgte han Hertug Bernhard af Weimar i fransk Tjeneste.

Af de særskilte Hærafdelinger var blandt Fodfølket det saakaldte **Gula Regimentet** det berømteste; Navnet havde det af Farven paa Soldaternes Vaabentjole. Det var egentlig Kongens Livgarde, og det alene var ligesaa stort som to andre Regimenter. Under de preussiske Felttog og Tausfjels Anførsel begyndte det at udmerke sig som det første Regiment i Hæren baade i Fortjeneste og Rang. Denne Anseelse bevaredes og forøgedes under den tyffe Krig. Kon-

gen faldte det „sin Hovedpude, paa hvilken han trygt kunde hvile“. Efter Teuffels Død ansjortes det af Mils Brahe, som tilligemed hele Livregimentet heltmodig ofrede sit Liv paa samme Balplads og Dag som deres elskede Konge.

Blaaa Regimentet under Oberst Winckel var en hvervet Tropp, allerede bekjendt under Karl den 9de. Sit Navn havde det af Farven paa Vaabentjolen ligesom gula Regimentet. Ligedan var ogsaa dets Størrelse, Anseelse og dets endelige Skjæbne.

Disse to Regimenter var saa store, at ethvert af dem udgjorde en hel Brigade. Til de øvrige Brigader frævedes to, stundom tre Regimenter. Blandt dem kan merkes:

Svenska Brigaden, som bestod af Dalkarlene under Mase Dyensjtjerna, Skarlerne under Klas Gajtjer, Westgøterne under Karl Gaard, eller undertiden i deres Sted Østerbottningerne under Axel Lillie; sit Navn fik det, fordi det dannedes udelukkende af indfødte Svensker. Svenska Brigaden havde gjerne sin Plads ved Siden af blaaa Regimentet og fik sin Del i dets Hæder og dets Ære.

Grøna eller Skottiska Brigaden bestod af skotske Regimenter under Hepburn. Efter Hepburns Afsted ansjortes den af Widenstein. Endvidere omtales i de forskjellige Felttog **Hvita Brigaden**, mest bestaaende af Pommeranere, **Røda Brigaden** af tyske Regimenter, og **Svarta Regimenterna**, der var dannede af hvervede Tropper.

Blandt Rytteriet nævnes som de første **Zinnerne** under Torsten Staalkhandtse. Det var blandt dem, at Laupadel ligesom den senere saa berømte Karl Gustav Wrangel uddannede sig. Derefter kom **Westgøterne** under Erik Soop, der stedse bevarede den Anseelse, de havde vundet i de preussiske Felttog. **Sydermannslæningerne** under Zacharias Pauli ndmerkede sig ogsaa i de preussiske Felttog, men nævnes siden ikke længere i Slaget ved Lützen.

Mere berømte blev *Smaalæmningerne*. Per Brahe var deres Oberst; men da denne bestandig var om Kongens Person, anførtes de sædvanlig af Frederik Stenbock. Det var i Spidsen for dette Regiment, at den store Konge tilsidst fandt sin Død.

Femtende Kapitel.

Gustav Adolf og Trediveaarskrigen.

Da Gustav Adolf om Høsten 1629 ved Stilsstanden i Stumsdorf fik Ende paa den polske Krig, havde Trediveaarskrigen med alle sine Rædsler allerede i 12 Aar raset i det ulykkelige Tyskland. Keiseren, styret og dreven af Jesuiterne og understøttet af alle de katolske Fyrster i Tyskland samt af Spanien, havde i dette Tidrum efterhaanden faaet Bugt med alle sine Fiender, tilsidst ogsaa med den danske Konge Kristian den 4de, som i Freden til Lybeck i Mai 1629 havde maattet forpligte sig til ikke mere at blande sig i de tyske Sager. Protestanterne i Tyskland syntes uden Redning fortabte, og Keiserens Magt truede med at overvælde alt, der endnu havde en Tanke om at gjøre Modstand.

Det er uimodsigeligt, at Østerrigs og dets Keisers voksende Vælde truede med at ødelægge hele Europas Frihed, og allerede dette maatte indeholde Grund nok for Gustav Adolf til alvorligen at tænke paa, hvorvidt han burde kaste sig ind i denne ødelæggende Kamp. Men Hovedgrunden til hans Beslutning maa dog søges i hans egen Personlighed. Man kunde nemlig endnu maaske haabe at se hin Fare for den politiske Frihed tilintetgjort ogsaa uden Sveriges

Vilstand. Ikke blot Protestanterne, men ogsaa Katolikerne selv vilde rejse sig mod en saadan Plan. Frankrig under den aldrig hvilende Kardinal Richelieu havde vel før eller senere maattet gribe til Vaaben. Tysklands katolske Fyrster med Kurfyrst Maximilian af Bayern i Spidsen begyndte allerede at gjøre stærk Modstand, maaske ikke uden Støtte af Spaniens, Polens ja endog Paven's Avindshyge.

Disse beroligende Omstændigheder kunde ikke undgaa Gustav Adolfs Opmerksomhed. Men større var den Fare, som truede den protestantiske Lære. I dette Stykke kunde man temmeelig sikkert vente, at Frankrig og de katolske Fyrster, ellers Keiserens Avindsmænd, vilde række Keiseren en hjælpsom Haand, hvorefter der var lidet Haab tilbage for den evangeliske Befjendelse. Dens egne Forsvarere var mindre at regne paa: England indtog ikke paa den Tid nogen fremragende Plads blandt de europæiske Magter og var derhos under en svag Regjering plaget af indre Uroligheder; Holland havde fuldt op med at forsvare sig selv og sin nye erhvervede Uafhængighed; Danmark (og Norge) var bragt til Taushed og Uvirkomhed; Sachsen og Brandenburg syntes vel at have en Slags Frihed, men stod dog under Keiserens løftede Sverd. Saadanne var Udsigterne for Europas aandelige Frihed i Sandhed endnu mørkere end for den politiske.

Gustav Adolf var født og opdragen til den protestantiske Læres Forsvar; det var en Arv fra hans Fader og Farfader. Det stemte med hans eget Hjerte, der slog høit for Mennefskelighedens, Lysets og Frihedens hellige Sag. Det stemte med hans egen Stilling, som den, der selv var af en ny Kongestamme og hævet til Tronen just af den nye Lære. Det stemte med hans Hjertes inderligste Overbevisning om denne Læres Sandhed og om dens Mundværklighed for enhver yderligere Udvikling af Stat og Videnskab. M-

lerede tidligt begyndte han ogsaa at kaste urolige Blikke ud over Tyskland, idet han havde en dunkel Anelse om sit fremtidige Kald.

Men uden Kong Sigismunds Stivindighed og de derved foranledigede polske Felttog var alligevel Gustav Adolf ikke saa snart og ganske aldrig kommen til at deltage i Trediveaarskrigen. Vendepunktet for dette Forhold var omkring 1618. Den danske og den russiske Krig var endt, og Gustav Adolf søgte Forlig ogsaa med Polen, og det for fuldt Alvor. Det svenske Folk, træt af de næsten 60-aarige Krige, ytrede uforstilt sin Længsel efter Ro, og den Kjærlighed og Belsignelse, som Gustav Adolf havde høstet for de to Freds Slutninger, indbød til den tredie. Siden kunde han da uforstyrret overlade sig til den indre Styrelse og den glæderige Gjærning, over sit hele Rige at udbrede Velstand, Orden og Lyk. Sverige havde da endnu engang faaet gjennemleve en guldne Alder som under de sidste Aar af Gustav Basas Regjering; og naar Gustav Adolf engang havde seet sit Land i Nydelsen af Fredens allerede modnede og rige Frugter, neppe havde han da siden kunnet overtale sig til at styrte denne sin egen Skabning, det lykkelige Folk, i alle Krigens Elendigheder. Men Sigismunds Stivindighed og overdrevne Fordringer tilintetgjorde disse gyldne Forhaabninger og kastede Sverige og dets Konge ud i Svirvelen af den polske Krig. (Se syvende Kapitel). Det var her Gustav Adolf først fik Anledning til at uddanne sine frigeriske Egen-skaber. Det var her, at baade han selv og Verden lærte at kjende hans ualmindelige Evner; og denne udviklede Selvfølelse, denne hele Europas voksende Tillid var det, som siden med høi og uimodstaaelig Nøst opfordrede ham til endnu vigtigere Bedrifter. Han følte, at ikke Sverige alene, mene hele Europa var hans Fædreland. Sverige, det elskede Sverige, blev ikke mere den udelukkende Gjenstand for

hans Tanker og Sorger, men juarere Midlet til at udføre den høie Daad, hvortil han troede sig født, nemlig Europas Frelse fra baade aandeligt og verdsligt Slaveri.

Man har dadlet, at Gustav Adolf indviklede Sverige i Trediveaarstrigen og derved opofrede sit eget Folk for fremmede. Hvorvidt han i Længden havde kunnet undgaa denne Indblanding, er endnu usgjort.*) Desuden betragtede Gustav Adolf hverken den enkelte Mand eller Staten som afsondrede, fra det hele afbrudte Dele, som kunde trives og vokse midt i den almindelige Forstyrrelse. Han betragtede de europæiske Folk som Brødre, fødte til den samme Arv af Frihed og Lyk og med samme Forpligtelse til indbyrdes Bistand i Kampen for disse store Goder. I denne Mand talte han til Sveriges Folk, og dette forstod og fulgte hans høie Bane, villigt med ham ofrende Kræfter og Blod, men ogsaa med ham stigende til den høieste Spids af Gæde og Anseelse.

Efter at have fremstillet disse Gustav Adolfs indre Drivfjedre til Deltagelsen i Krigen, vil vi anføre de ydre Omstændigheder, som bestoende ham dertil.

Allerede for flere Aar siden havde Tysklands protestantiske Fyrster søgt Forbund med Gustav Adolf; men hver Gang havde egne Anliggender hindret Kongen fra at indlade sig derpaa. I Marts 1623 forøgedes Protestanternes Nød, og Gustav Adolf beghudte at føle sig mere kaldet til at imødekomme deres Bønner; men ogsaa denne Gang hindredes han af Krigen i Polen, og desuden kom Kongen af Danmark ham i Forskjøbet. Men efter dennes Nederlag forøgedes Faren for Sverige og i Forhold dertil ogsaa Gu-

*) Han kunde ikke undgaa det, naar han vilde gjøre sin Pligt som Sveriges og Protestantismens Beskytter. Se ogsaa Erik Gustaf Geijers samlede Skrifter. 6te Bindet. Stockholm 1874.

stavs Tilbøielighed til at træde den med Driftighed imøde. Keiseren (Ferdinand den anden) og hans Feltherre Wallenstein behandlede ham med det mest saarende Overmod. De vægrede sig ved at nævne ham med Kongenavn og viste med Haan hans Gesandter bort fra Fredsunderhandlingerne i Lybeck. Hertil kom ogsaa virkelige Fiendtligheder. Keiserlige Tropper tjente mod Gustav Adolf i Polen; Keiserens Folk øvede Boldsomheder mod svenske Søfarende, og Wallensteins Titel af „Storadmiral over de nordlige Have“ og hans truende Rustninger tillsøs gav noksom tilkjende, hvilke Hensigter man havde mod Sverige, naar først Lyffland var fuet.

Gustav Adolf og Axel Oxenstierna var ikke de Mænd, som luffede sine Dine for disse Farer. De indsaa begge Umuligheden af i Længden at undgaa Krig med Keiseren; begge var ogsaa af den Mening, at det vilde være bedre at angribe Fienden paa den søndre Side af Østersøen end at oppebie hans Anfald indenfor Sveriges Grænser. Men med alt dette var de dog begge ikke uden megen Tvil og Uro. „Gud er mit Bidne,“ skrev Kongen, „hvor dybt Fædrelandets og mine Underfaatters Nød gaar mig til Hjerte; dog tykkes det mig bedre driftigt at træde Faren imøde og føre Krigen paa fremmed Jordbund end at slippe Fienden ind over vore egne Landemerker, hvorhen han ellers utvilsomt vil komme.“ Oxenstierna skrev til Raadet: „Naar jeg betragter denne forestaaende Feide, Fiendens jeirende Magt, Fædrelandets Fattigdom, Krigens Omstiftelser og mulige Udfald, da reiser Haaret sig paa mit Hoved. Hvo er den, som ikke vilde undvige jaadant, saafremt det var muligt? Men efterdi Gud nu har ladet os fødes i en saadan Tid og sat os til Kongens og Fædrelandets Raadgivere, saa bør vi ikke blot tænke paa Farerne, men ogsaa paa Midlerne til at overvinde dem. Hertil regner jeg først og fremst

at holde Fienden borte fra Fædrelandet osv." I denne Sag var Gustav Adolf og Axel Oxenstjerna enige; men et andet Spørgsmaal stod tilbage, nemlig hvorledes og paa hvilket Sted Krigen skulde føres. Gustav Adolf vilde, at man allerede 1629 skulde føre Hovedstyrken til Tyskland. Oxenstjerna derimod mente, at man burde fortsætte Angrebskrigen i Preussen, hvor man alt havde Fæstningerne inde og kjendte Landet. Det var tydeligt, at Oxenstjerna af en næsten ubevidst Frygt søgte i det længste at undgaa den forfærdelige Kamp. Ikke saa med Kongen. Var Krigen umindgaaelig, maatte den begynde jo før jo heller. Just den Omstændighed, at Gustav Adolf gif angrebsvis tilverks, skulde forøge Modet baade hos hans eget Folk og hos hans Forbundsfæller. Kongen og hans Ven vekslede angaaende disse Anliggender flere fortrolige og vidtløftige Breve. Oxenstjerna kunde umulig gjendrive Kongens Grunde for Angrebskrigen; men paa den anden Side kunde han heller ikke undlade uophørlig at stille ham for Die Sveriges udarmede Tilstand, Keiserens mangedobbelte Overmagt og Sandsynligheden af et ulykkeligt Udsald, hvilke Grunde det var Gustav Adolf ligesaa vanskeligt at gjendrive. Tilslidst skrev denne: „Gvad der kan udrettes eller ikke, det ved alene Gud, som giver Viljen til at begynde og Kraft til at fuldføre, om Sagen kan tjene til hans Ære og vor Salighed. I kan lettere vise Hindringerne end jeg Muligheden, hvorfor jeg ogsaa herefter heller vil i Virkeligheden udføre mit Forsæt, end her i Forveien fremstille det paa Papiret.“ Oxenstjerna gav efter. „Kongen,“ jagde han, „drives dertil af en mægtig Mand, som ingen kan modstaa.“ Det blev besluttet at angribe Keiseren i Tyskland og det alt 1629. Angrebet opsattes imidlertid, medens Gustav Adolf i Lybeck endnu gjorde et Forsøg paa at faa et Forlig istand. Men da dette, som før er fortalt, endte med, at de svenske Ge-

fandter haanlig afvistes, blev Krigen uigjenkaldelig bestemt til det følgende Aar; „men,“ skrev Kongen, „fra denne Stund venter jeg ikke en eneste rolig Time mere i hele mit Liv“, og ved sin Ankomst til Stockholm indsaa han der i Nidarholmskirken Pladsen til sin vordende Grav.

Sekstende Kapitel.

Gustav Adolfs Afreise.

Kongens og Axel Oxenstiernas Befyrringer begyndte, efter som Faren kom nærmere, at udbrede sig først blandt Rigsraaderne og siden over hele Riget. Per Brahe og Johan Skytte, som i høi Grad havde Kongens Tillid, søgte i Førstningen at fraraade enhver umiddelbar Indblanding i dette Foretagende. Men Aar for Aar indsaa de stedse tydeligere Nødvendigheden og gif over til Kongens Mening. Henimod Slutningen af 1629 forlangte han Raadets Betænkning om, „hvorvidt man burde angribe Fienden i Tyf-land eller indenfor Sveriges Grænser oppebie hans Anfald“. Efter mange Overveielser blev det første enstemmig antaget, dog af den forsigtige Skytte med det udtrykkelige Forbehold: „Saafremt Freden ikke paa nogen Maade kunde bevares.“ Kongen udtalte sin Tilfredshed med deres Beslutning og tilføiede, „at han for sin egen Del alt længe havde været af samme Mening, men han havde villet henstille Sagen til Raadet, for siden ikke at bære Ansvar alene i Tilfælde af fremtidige Uheld“.

Allerede i det foregaaende Aar havde Gustav Adolf truffet Forberedelser til det forestaaende Felttog. Mere nye Regimenter hvervedes, og nogle af de gamle fik om

Sommeren 1629 Lov til at reise til Sverige for at hvile ud efter forrige Mars trættende Felttog. I Preussen efterledes 10,000 Mand under Axel Oxenstierna og Gustav Horn. En mindre Styrke under Lejslie, Nils Brahe og Taupadel havde besat Stralsund og kjæmpede af og til med de paa Riigen liggende keiserlige Tropper. Noget Krigserklæring agtede Gustav Adolf det ikke nødvendigt at udstede, da Krigen maatte betragtes som allerede begyndt ved den Understøttelse, Keiseren havde ydet Polakkerne. Men for at retfærdiggjøre sit Foretagende lod han til Europas Regenter og Folk udgaa et aabent Brev, som indeholdt Marsjagerne til Krigen. „Keiseren havde bemægtiget sig og brudt Gustav Adolfs Brev til Bethlen Gabor (Fyrsten i Siebenbürgen) samt ophidset Sigismund af Polen til Krig baade ved Løfter og Hjælpetropper. Han havde tilegnet sig Herredømmet over Østersøen samt forstyrret den svenske Handel og desuden tværtimod al Lov fordrevet Hertugerne af Mecklenburg, som var Slegtninger af det svenske Kongehus, til Slutning paa en haanlig Maade bortviist Sveriges Gesandter fra Fredsmødet i Lybeck og vægret sig ved at give dets Konge den ham tilkommende Titel.“ Denne Skrivelse ved Siden af de store Tanker, man allerede havde om Gustav Adolfs personlige Egenskaber, gjenoplivede i utalliges Hjerter det næsten uddøde Haab om Frelse fra Østerriges og Pavedømmets Mar. I England, Holland og Danmark lagde man mere aabent sin Glæde og sine Forhaabninger for Dagen. Richelieu saug. Tykland, som havde mest at frygte af Katolikerne, vovede neppe at ytre et eneste Ord. Fyrster og Folk længtede lige meget efter „Befrielsen fra Norden“, som han kaldtes, og opsendte i Tausshed de varmeste Bønner for hans Fremgang. Østerriges Magt og de Ulykker, som Forbundet med Danmark havde bragt over flere tyske Lande, kvalte ethvert offentligt Udtryk af den

almindelige Stemning. Kurfyrsterne frabad sig indstændig Gustav Adolfs Ankomst og kaldte ham i sine Breve ikke engang Konge, men blot Fyrste. De vilde heller lide det nærværende Døde end ved ny Modstand ægge Keiser Ferdinands Brede. Selv Frankrige, som havde opfordret Kongen til denne Krig, forblev i Begyndelsen uirksomt. Gustav Adolf vægrede sig nemlig for at indgaa paa andet end fordelagtige Vilkaar, og Richelieu paa sin Side vilde intet vove, inden han saa, hvorledes Sagen vendte sig. Sverige og Gustav Adolf stod altsaa aldeles overladt til sig selv.*)

I Slutningen af Mai 1630 sammenkaldtes Stænderne til Stockholm, og det vigtige Spørgsmaal forelagdes dem. Enhver kunde med Lethed forudse de store Besværligheder, som denne Krig i Fremtiden maatte medføre, men ikke en eneste Stemme løftede sig derimod. Det ædle, det højsindede i selve Foretagendet henrev alle, og Folket ofrede frivillig sine Eiendele for den hellige Sag, for hvilken deres Konge viste sig beredt til at ofre sit Liv. Krigen blev bifaldt, og de nødvendige Udgifter bevilgede. Den 20de Mai samledes Stænderne paa Rigsjalen, hvor Kongen fremtraadte med sin fireaarige Datter ved Haanden. Først oplæstes den Rigsdagsbeslutning, hvorved denne Prinsesse sikredes Tronfølgen. Derpaa fulgte Forordningen om Rigsstyrelsen under Kongens Fraværelse. Tilslidst tog Gustav Adolf selv tilorde. Løstende Datteren paa sine Arme anbefalede han hende til Stændernes Kjærlighed og Baretægt i saa varme Ord, at Taarerne stod ham ligesom hele Forsamlingen i Øinene. Derpaa gav han Barnet fra sig og fortsatte Talen, idet han takkede Undersaatterne for deres Beredvillighed til at udrede Udgifterne til Krigen, saame-

---

*) Sverige havde dengang knapt en Million Menneſker.
Udg. s. Anm.

get mere som han selv vidste, at disse ikke uden stor Vanskelighed kunde bestrides. Dog burde de alle takke Gud, som nu i saa mange Aar havde forskaaet deres egne Grænser fra Krigens Ødelæggelser. „Nu," vedblev han, „nu gaar jeg for at begynde en svar og vigtig Kamp. Det sker ikke af Letsindighed, dertil være Gud mit Vidne! ei heller af Hensyn til min egen Fordel eller af Krigslyst. Keiseren har paa mangfoldig Vis tvunget mig til dette Skridt. Han har haanet min Person, understøttet vore Fiender, forfulgt vore Forbunds- og Trossæller, hvilke nu, trykkede under baade aandelig og verdslig Trældom, sukker efter Frelse, og de skal med Guds Hjælp ikke kunne forgjæves.

Hvad mig angaar, ved jeg noksom, hvad der kan forestaa. Jeg har allerede ved mange Leiligheder for Sverige ofret mit Blod, skal vel ogsaa engang for samme ofre mit Liv. Derfor, inden jeg denne Gang skilles fra Fædrelandet, vil jeg med en inderlig Bøn anbefale eder alle, Sveriges Indbyggere, nærbærende og fraværende, i den almægtige Guds Baretægt, baade til Legem og Sjæl, ønskende, at vi, naar engang Tiden kommer, maatte møde hverandre i usorgjængelig Glæde.

„Eder, I Herrer af Rigets Raad, tilønsker jeg Forstand og Kraft til at forestaa eders Embede til Guds Ære, hans rene Ordts Bevarelse, samt Fædrelandets Fred, Enighed og Belsærd.

„Midderisfabet og Adelen ønsker jeg Lykke og Kraft til ved tapre Bedrifter atter at oplive vore Forsædres, de gamle Gøters, Navn, hvilket forðum spredte sin udødelige Glans over hele Jorden.

„Eder af den geistlige Stand formaner jeg til Enighed og sand Gudsdygt. Lyser for eders Tilhørere, ikke blot ved eders Lære, men ogsaa ved eders Levnet, saa skal I have deres Hjerter i eders Magt. Veder dem saa til Samdræg-

tighed, Tro og Lydighed, saa at de ikke lader sig lokke af andre Mennesker, men forbliver stadige ved Troen og Fædrelandet.

„Eder af Borgerstabet og menige Munc tilønser jeg al Lykke og Fremgang. Maatte eders lave Nytter forvandles til varige Stenhuse, eders smaa Baade til rummelige Skibe, eders Agre og Enge med tusindfold Grøde fylde eders Lader og Forraadskamre til eders egen og Fædrelandets Rigdom! Ja, eder alle, Sveriges elskede Indvaanere, befaler jeg i Guds milde Baretægt og siger eder mit hjertelige Farvel — kauske for sidste Gang.“

Her strømmede Taarerne af hans Dine, og en kort Taus-
hed opstod, ifkun afbrudt af den rørte Forsamlings dæm-
pede Sullen. Kongen opløstede atter sin Nøst og sluttede
med sin ved deilige Tilfælde vanlige Bøn: „Herre, vend
dig igjen til os, og vær dine Tjenere naadig! Opfyld os
tidlig med din Raade, paa det vi maa glæde os alle vort
Livs Dage! Ja, glæd os igjen, efterat vi saa længe har
fristet Ulykken, og aabenbar din Magt for dine Tjenere,
din Ære for deres Børn! Gud, vor Gud være os naadig
og blid! Han fremme vore Hænders Gjerning! vore Hæn-
ders Gjerning fremme Herren! Amen.“

Til Middag var alle Stænderne budne op paa Slottet.
Gustav Adolf gif omkring og samtalte med de fleste. Han
var i Umindeligheid venlig og elskværdig i sin Umgjæn-
gelse, denne Gang mere end ellers. Kjærlighed til Under-
jaatterne, den ved Affæden fremkaldte bevægede Stemning,
Anelsen om forestaaende Farer, alt i Forening med hans
naturlige Freidighed gav Samtalen en henrivende Blan-
ding af Glæde og Alvor. Enhver skiltes fra ham med Hjer-
tet gjennemtrængt af Beundring og Kjærlighed.

Smidlertid var Krigsfolkene blevet samlet ved Elfsnab-
ben. Man saa der af Nytteriet Ver Brahe med Smaalæn-

ningerne og Crif Soop med Bestgøterne m. fl., af Fodfolket Nils Brahe, Duvall, Axel Lillie, Didrik Falkenberg, Dodo von Kniephausen osv., hver med sit Regiment. Indskrifterne paa Fanerne viste Stemmungen. En lød: „Si Deus pro nobis, quis contra nos?“ (Er Gud for os, hvo kan da være imod os?), en anden: „Gustavus Adolphus, rex Sueciæ, defensor fidei“. (G. K., Sveriges Konge, Troens Forsvarer). Et lisslandsk Regiment havde en sort Damaskes Fane, hvorpaa Saks Dfring var fremstillet med de Ord: „Ut Abraham filium pro Deo, sic nos vitam pro rege.“ (Som Abraham ofrede sin Søn for Gud, saa ofrer vi Livet for Kongen). Hele Hæren udgjorde 16 Eskadroner Ryttere og 92 Kompagnier Fodfolk, tilsammen 15,000 Mand. Anfører for Rytteriet var **Aake Tott**, for Fodfolket **Johan Baner**, for Artilleriet **Lennart Torstensson**.*)

Da alt var færdigt til Indskibning, begav Kongen sig ud til Elfsnabben, fulgt af Hoffet og en talrig Folkefare. Hæren mønstredes endnu en Gang og begyndte derpaa at gaa ombord, jidst af alle Kongen selv. Den lille Prinsesse, Kristina, var ogsaa tilstede. Man havde ladet hende lære udenad nogle faa Ord for dermed at tage Afsted med Faderen; men denne, iysjelsat med saa mange vigtigere Gjenstande, syntes længe ikke at skjænke hende nogen Opmerksomhed, indtil hun tilsidst af Utaalmodighed begyndte at nappe ham i Kjolen. Nu kaldt hans Blik paa den elskede Datter. Han løftede hende paa sine Arme under Kys, Taa- rer og stumme Betsignelser. Afstedstimen slog; han gav Baret fra sig, steg ombord og sejlede afsted under Mængdens jublende Raab og Lyfjønninger.

---

*) 13,000 Mand steg med Gustav Adolf iland i Tyskland. De katolske Hære, som var samlede mod ham uys før, under Tilly og Wallenstein, udgjorde det tidobbelte, nemlig under Tilly 30,000 og under Wallenstein 100,000. Udg. 3 Num.

3 Stjærgaarden mødtes Flaaden af Modvind og maatte i nogle Dage ligge for Anker. Endelig blæste en sterkt Nordenvind, og alle Skibe lagde ud. 3 jevn Fart og god Drøden styrede hele Flaaden tilhavs, og snart svandt for deres Blik det sidste Glimt af Fædrelandet.

Syttende Kapitel.

Gustav Adolfs Landgang i Tyskland.

Pommern var paa denne Tid oversvømmet af 16,000 Mand af Wallensteins forrige Tropper, anførte af Italieneren Torquato de Conti. Denne selv var en haard og egennyttig Mand, ligesaa hans Soldater, der var vant til en fuldkommen Egenraadighed og hensynsløs Færd mod de værgeløse Indvaanere. Det stakkels Pommern led utroligt under disse Gjester. Smidlertid havde et dunkelt Rygte om den svenske Konges nær forestaaende Ankomst udbredt sig der i Egnen. Fra Rügen og de omliggende Ryster fastedes daglig længselsfulde Blik udover Havet. Saaledes oprandt den 24de Juni 1630; det var Midtjuni-dagen og tillige Marsdagen, da for 100 Aar siden den Mugsburgske Befjendelse overgaves til Keiseren. En svag Nordenvind luftede mod Rysten, men det var lummert og kvalmt, og langsomt opstigende Skymasser bebudede Tordenveir. Genimod Middag faaes en Række af Seil lidt efter lidt at hæve sig op af Bølgerne; det var den svenske Flaade. Den styrede forbi Arkonas Odde og vendte sig mod Indløbet til Stralsund; men ved Underretningen om, at Leslie allerede havde indtaget hele Rügen, vendte Kongen sin Kurs lige mod Den Ugedom. Han fastede Anker ikke langt fra Skansen i Peene-

miinde og begyndte Landgangen under hule Drøn af det over Egnen optrækkende Ibeir.

Fulgt af Niels og Joakim Brahe var Gustav Adolf selv en af de første, som gik fraborde. Saasnart han med sin Fod berørte den tykke Jordbund, faldt han paa Kne og bad med høi Røst: „Du Herre Gud, som raader over Vindene og Havet ligejom over Jorden og Himlen, hvorledes skal jeg tilfulde kunne prise dig for din naadige Baretægt under denne farlige, men nu lykkelig tilbagelagte Færd? Jeg takker dig — af Hjertens inderste Grund takker jeg dig! Du ved, at jeg har foretaget dette Tog ikke til min, men til din Ære og til din undertrykte Kirkes Hjælp. Giv ogsaa herester Lykke til at udføre denne din hellige Gjerning til den Tid og det Maal, som af dig er bestemt.“ Kongen rejste sig, og da han saa Taarer i de omstaaende Herrers Øine, sagde han: „Græder ikke, men beder til Gud af Hjertens Grund! Jo mere Bøn, des mere Seier, og den bedste kristen er den bedste Soldat.“ Derpaa greb han en Spade og opstak Leiren, hvis Forskansninger straks opfastedes. Imidlertid begyndte det at skumre; da saaes fra alle Kanter Skinet af brændende Landsbhyer, de ihlygtende Kroaters Siljen. Under denne skrækkelige Belysning fortjattes Udsfibningen hele Natten igjennem. Om Morgenen var alt elleve Regimenter iland. Bagefter kom Trosjet og Artilleriet, hvorpaa Skibene vendte tilbage til Stockholm for at hente yderligere Forsterkninger.

I Tyssland og især ved det keiserlige Hof vakte Gustav Adolfs Ankomst ikke paa langt nær den Opsigt, som Sagen viste sig at fortjene. Keiser Ferdinands uafbrudte Lykke havde gjort baade ham og hans Venner overmodige. Den, som havde overvundet Kongerne af Bøhmen og Danmark og jaa mange Fyrster og berømte Feltherrer, haabede uden Vanskelighed at skulle beseire den nye og lidet mægtige Si-

ende. I Wien spøjte man over Gustav Adolf og hans Fordring paa ligejom Europas andre Konger at kaldes „Sans Majestæt“. „Sue-Majestæten,“ sagde man, „vil smelte; jo mere han nærmer sig Sydens Sol.“ Da man i Regensburg underrettede Keiseren om Gustav Adolfs Landgang, sagde han ligegyldig til de tilstedebærende Fyrster: „Vi har atter faaet en liden Fiende paa Halsen.“ I Overensstemmelse hermed dreves ogsaa Rustningerne uden Kraft. Det var juft samtidig med Gustav Adolfs Landgang, at Keiseren af Fyrsterne paa Rigsdagen blev tvungen til at afskedige sin egen Feltherre Wallenstein og hans Tropper. Man tvilede ikke et Øieblik om, at Tilly, den katolske Vignes Feltherre, med sin Hær vilde være mere end sterkt nok til at fordrive Svenskerne. Tilly selv, den gamle, erfarne Krigshøvding, tænkte mere paa Magdeburgs Erobring end paa Gustav Adolf og overlod denne ganse til Torquato de Conti. Og denne var ligesaa overmodig. Han lagde sig med Hovedstyrken af sin Hær ved Stettin og bryndde sig ikke engang om at hindre Kongens Landgang. Hans Officerer, som selv levede i Ladhed og Overflod, talte med Foragt om den svenske Hærs Gattigdom og Nød, samt om hvorledes de svenske Officerer i sine ledige Timer selv stoppede sine Strømper. Slige Lappefræddere, mente de, vilde snart paa sine nystoppede Strømper tage Venene fat, naar de stødte paa virkelige Soldater. Det eneste, som vakte endel Vengstelse, var sjælsomme Rygter, som udbredtes og troedes af de overtroiske Katoliker; den svenske Konge, hed det, havde i sin Hær en hel Del Finlapper, Troldmænd og vidunderlige Bæfener, hvis blotte Mafyn kunde jage den tapreste Soldat paa Flugt.

Ogsaa de svenske Soldater gjorde sig adskillige egne Forstillinger om det forestaaende Krigstog. Blandt andre Ting fortælles der, at de nyudskrevne Folk jyntes ved at

jeile over Østerjøen at have tilbagelagt en saa umaadelig lang Vei, at det nu ikke kunde være langt igjen til Rom. De begyndte derfor straks at spørge de tyske Bønder om den bedste Vei til Rom og ytrede en særdeles stor Lyst til uden Ophold at marchere did og tugte Paven, deres og deres Fædres gamle Fiende.

Da Folket under to Dages Hvile var kommet til Kræfter igjen efter Søreisens Besværligheder, gav Kongen Befaling til Opbrud. Uden videre Modstand udbredte Svenskerne sig over Verne Njedom og Wollin og erobrede Wolgast og flere Stæder. Overalt var de velkomne, efterdi Gustav Adolf holdt den strengeste Krigstugt, saa at ingen af hans Soldater vovede at tillade sig den ringeste Voldsomhed. Tvertimod hændte det ikke sjelden, at baade Kongen og Soldaterne selv af Barmhjertighed delte sit knappe Mundforraad med de aldeles udplyndrede og udhungrede Bønder. Ligesaa stor Beundring vakte Svenskernes egen Tarvelighed og Arbeidsjomhed; enhver Soldat var ogsaa en dygtig Stansgraver, og man saa Tropperne efter fuldbragt Dagsmarch hastig og villig at opkafte sine Forskanskninger for Natten. Kongen selv tog Del i alt og opmuntrede Soldatene til Taalmodighed og Ihærdighed samt til Mildhed mod Indvaanerne. „De førte en Krig,“ sagde han, „ikke blot for egen, men for det ulykkelige tyske Folks Skyld, ikke for at undertrykke, men tvertimod for at hjælpe det til Fred og Frihed, baade aandelig og verdslig. Nylig havde de med Ivenskt Mandemod knæet Polens og Ruslands Vælde. Den nye Fiende skulde ikke skræmme dem. Contis rige og pralende Soldater var dog ikke af andet Slags end de, Svenskerne nylig i Preussien havde besejret. Med samme Mod skulde de nu vinde samme Gæde og tillige sin Konges Naade og Efterverdenens itedsevarende Pris.“

Attende Kapitel.

Grobringen af Stettin.

I Pommern regjerede paa denne Tid Hertug Bogislaus, en aldrende Mand, sygelig og børnløs. Kurfyrsten af Brandenburg var efter ham nærmeste Arving til Hertugdømmet; men som sædvanlig opstod der en hel Del Medbejlere. Og saa det katolske Parti kastede begjærlige Blik paa det frugtbare Land og havde allerede bestemt det for en af Keiserens Sønner; saaledes skulde den katolske Lære og Østerrigs Magt vinde end yderligere Tilvekt. Den gamle, fromme Bogislaus maatte endnu i levende Live høre og se, hvorledes de mægtige jredes om hans Efterladenskab; stundom nødtes han endog til med Alvor at tilbagevise deres Forsøg paa endnu før hans Død at rive Arven til sig. Keiseren havde alt besat hele hans Hertugdømme paa Stettin nær. Dels med Bold, dels med List havde han søgt at komme i Besiddelse af dette den gamle Fyrstes sidste Tilflugtssted; men dette var mislykket. Hertugen var imidlertid i en vanskelig Stilling; gammel som han var længtede han efter Fred og Ro midt under de uophørlige Uroligheder, og endnu værre faren blev han ved Svenskernes Komme. Allerede før Gustav Adolfs Afreise fra Sverige havde Hertugen sendt en af sine Herrer for at hindre det tiltænkte Besøg, men forgjæves. Gesandten fandt Kongen hjsselsat med Hærens Indskibning og fik paa alle sine Forestillinger ingen anden Besked end denne, „at Kongen agtede at komme og selv give Hertugen udførligere og mundtligt Svar.“ Bogislaus kom nu mellem en dobbelt Ald, Svenskerne og Østerrigerne, og frygtede ikke uden Grund hos dem begge hemmelige Hensigter med Hensyn til den vordende hertugelige Arv. I Hjertet heldte han vel til Svenskerne; men

han lovede ei at være det bekjendt af Frygt for de keiserliges Hævn. Han besluttede at forblive neutral og blev derfor angreben af begge Parter. Conti gjorde endnu et Forsøg paa ved en OVERRUMPLING at bemægtige sig Stettin; men det opdagedes og mislykkedes atter, hvorefter han marcherede nordover henimod Anklam for at modstaa Sveriges ventede Anfald paa disse Kanter.

Gustav Adolf, nysgerrig underrettet om alle de keiserliges Bevægelser, vilde benytte denne deres Traværelse til at foretage et raskt Anfald mod det samme Stettin. I største Hast samlede han over 100 mindre Fartøier og en betydelig Styrke for at sejle lige mod Stettin og bemægtige sig Staden, inden Conti kunde komme tilbage. Allerede var Folk og Kanoner indskibet; men en stærk Søndenvind hindrede Afseilingen. Utaalmodig gik Gustav Adolf selv ned til Stranden og ombord paa Flaaden, og i samme Diebliff sprang Vinden om til Nordenwind. Hele Hæren, henrykt af Glæde, troede heri at se, hvorledes Himmelen selv begunstigede deres Heltkonges. I Diebliffet lettedes Anker, og Seilene hejsedes. Vinden vedblev at være gunstig, og inden to Timer havde Flaaden tilbagelagt seks (svenske) Mil og ankrede Kl. 2 om Efterm. den 10de Juli en halv Mil fra Stettin, hvor ingen vidste et Ord deraf, før de svenske Skud dundrede over Floden. Gustav Adolf førte i Hast Folk og Artilleri i Land og opstillede dem i Slagorden lige udenfor Staden.

Bed Hertugens Hof opstod en forfærdelig Forvirring. Oberst Damitz, Anfører for Besætningen, sendte i Hast en Tambur til Kongen med Begjæring til ham om „at drage Hæren tilbage; ellers vilde Kanonerne fra Staden begynde at spille“. „Hvem har sendt dig?“ spurgte Gustav Adolf. „Oberst Damitz,“ svarede Tamburen. „Hils Damitz,“ sagde Kongen, „at jeg ikke pleier at underhandle med flige

Karle som han gjennem Tolt.“ Forskrækket over dette Svar begav Damitz sig selv ufortøvet ud til Kongen. Han „bad indstændig, at Staden maatte forskaanes for svensk Besætning, og mindede om den Trofskab, Hertugen var Keiseren skyldig“. Gustav Adolf svarede hertil, at „han ikke var kommen som Fiende, men som Ven og Befrier fra de keiserliges Undertrykkelser osv.“ Tilfidsi forlangte han at faa tale med Hertugen selv. Medens Obersten nu i denne Anledning vendte tilbage til Staden, talte Gustav Adolf venligt og fortroligt med Stadens Beboere, som i stort Antal især af Kvinder var strømnet ud for at se og beundre den med Længsel ventede Helt og Befrier. Borgermesteren selv havde af Nysgjerrighed fulgt med Sværmen. Gustav Adolf, som fik høre dette, kaldte ham til sig og forsikrede ham om sine fredelige Hensigter. Han var kommen ikke som en ærelysten Tyrkte, men blot som en Soldat, for at beskytte dem mod Røvere og Undertrykkere. Under Samtalen nødte han den gamle Borgermester til at sætte Gatten paa. Denne ligesom hele Folkemængden blev aldeles henreven af den svenske Konges Mildhed og Medlidenhed.

Endelig ankom gamle Bogislaus, for sin Sygeligheds Skyld kjørende i en Vogn. Gustav Adolf red ham med forekommende Høflighed imøde paa halv Wei. Efter de første venstabelige Hilsener holdt Kongen en udsørlig Tale, hvori han søgte at vise, „at han ikke var kommen som Fiende hverken af Tyskland i Almindelighed eller af Pommern i Særdeleshed, men alene for at befri begge fra Keiserens Undertrykkelse; han begjærede altsaa, at Hertugen vilde lade ham som Ven komme ind i Staden Stettin, hvorimod han helligt og dyrt lovede ham, at Indvaanerne ikke af hans Tropper skulde blive foruroiligede.“ Hertugen begjærede og fik Tilladelse til at gaa tilside og overlægge Sagen med sine Raadsherrer. Om en Stund kom han tilbage og erklærede, „at hans Pligt

mod Keiseren og det tyffe Rige hindrede ham fra at samtykke i det gjorte Forslag. Han bad derfor Kongen om muligt at forlade Landet eller idetmindste at sikaane Stettin og inde Staten den Neutralitet, som de keiserlige paa sin Side havde lovet og hidtil ogsaa holdt." — Kongen svarede, „at han allerede flere Gange havde forjikkret, at hans Hensigter ikke var fiendtlige mod det tyffe Rige, men blot mod Keiseren. Hertugen burde derfor ikke længere holde paa jaadanne Grunde. Jeg kjender desuden altfor godt," vedblev han, „Stadens Tilstand, og hvor let det er for mine Tropper, om saa behøves, med Vold at bestige dens Mure. Eller tror vel Deres Durchlaulichhed," sagde han og pegte paa en Skare Kvinder, som jaaces i alle Slottets Vinduer, „at den skjønne Livgarde der kan forsvare Murene mod mine Dalkarler? Gi heller er det værdt at tale med mig om de keiserliges Neutralitet. Jeg kjender altfor godt den Neutralitet, som de har iagttaget baade mod hele Hertugdømmet og mod Staden, og som tydelig nok er lagt for Dagen ved hele Landets Udplyndring og nu sidst ved et ulykkelig Forsøg paa Stadens OVERRUMPLING. For mig, haaber jeg, skal det gaa bedre. Disse der er gode Møgler, som snart skal gaa op Stadsportene" — og her pegte han paa de opstillede Kanoner. „Ak," udbrød Hertugen, „skal jeg nu i min Alder udsætte mig for at drives i Landsflygtighed og se mit Hertugdømme udplyndret og bortgivet til en anden, ja denne mine Forsædres Bolig af Keiseren lagt i Aske!" Kongen svarede: „Stralsund har jeg med Guds Hjælp forsvaret, Rügen, Usedom og Wollin har jeg erobret. Med samme Hjælp haaber jeg og at befri og forsvare baade Stettin og hele Pommern. Derfor beder jeg Hertugen at gjøre en Ende paa Sagen; thi jeg har ikke Tid til at lade mine Soldater længere staa ledige." — „Men," indvendte Hertugen, „kjender ogsaa eders Majeestet Keiserens næsten nimodstaac-

lige Magt?" Gustav Adolf svarede: „Ja, jeg kjender den vel, men jeg ved ogsaa, at Guds Magt er end større, og at han aldrig forlader den retfærdige Sag; desuden har jeg selv 30,000 Mand Landsatle i Pommern, 20,000 hjemme i Sverige foruden flyvende Tropper i Preussen og andetsteds." Hertugen taug endnu. „Den som ikke er med mig, er imod mig," tillagde Kongen med høi og truende Røst. „Nu i Guds Navn da!" udbrød Hertugen, og den forlangte Adgang til Staden blev bevilget.

Skotterne besatte usfortøbet den nærmeste Port, hvorpaa Gustav Adolf ved Bogislaus's Side førte ind i Staden og op paa Slottet, hvor et prægtigt Maaltid var anrettet. Men neppe havde Kongen stillet sin Hunger af de første Retter, førend han rejste sig, forlod Hertugen ved Bordet og selv skyndte sig ud for at beje Voldene og Bagterne, som besattes af Svenskerne under Nils Brahes Befaling. Det blev strengelig forbudt Soldaterne at gaa ned i Staden, ikke at tale om Plyndring. To af dem, som af en Borgers Hæbe havde taget endel Frugt, blev øieblikkelig hængte til Advarsel for Soldaterne og til Beroligelse for Indvaanerne. Smidlertid brød Aftenen frem, og Hertugen havde ladet indrettet flere Bærelser paa Slottet til Brug for Kongen; men denne vilde ikke modtage Tilbudet og tog i Stedet derfor Natteleie ude paa Flaaden. „Naar Kongen," jagde han, „ligger paa Matrosfæng, maa ogsaa Generalen nøie sig med sin forede Graf og Soldaten med ren Halm."

Staden Stettin maatte i Brandskat betale 50,000 Rigsdaler og det omliggende Landdistrikt en lignende Sum. Oberst Damitz gif over til Gustav Adolfs Tjeneste, ligesaa hele Besætningen, som efter Farven paa sine Faner fik Navn af **hvide Brigaden**. Stadens Fæstningsværker var svage og forfaldne. Gustav Adolf lod øieblikkelig sine Soldater give sig ifærd med at sætte dem istand. Med utrolig Iver og

Drift gik Arbeidet fremad under Kongens egne Dine, og inden fire Dage saa Indbyggerne med Forbauselse sin Stad forvandlet til en næsten uindtagelig Fæstning. Imidlertid var Conti i Sismarscher vendt om, men kom to Dage for sent. Gustav Adolf lod, for at vise sin Overlegenhed, Stadens Porte staa aabne baade Nat og Dag. Conti lod ham i Fred og trak sig et Stykke sydover til Gartz, hvor han anlagde en forskaftet Leir, som beherskede Oderstrømmen og truede enhver af Svenskernes Bevægelser. Gustav Adolf marscherede did og tilbød ham Slag; men Conti, som kjendte Stillingens Fordele, laa ubevægelig bag sine sterke med Kanoner besatte Bolde.

Imellem Kongen og Hertugen af Pommern sluttedes der imidlertid et Forsvars- og Angrebs-Forbund, hvori Gustav Adolf forbeholdt sig, naar Krigen engang fik Ende, at beholde Pommern, indtil Sveriges Krigsomkostninger blev betalte. Hertugens store Frygt for Keiseren drev ham dog til i Hæmmelighed at undskylde sit Forbund med Gustav Adolf. Som Grunde anførtes Svenskernes Overlegenhed, de keiserliges Voldsomheder og Plyndringer osv. Men Ferdinand, istedetfor at formildes, blev endnu mere opbragt og befalede Tilsh herefter at behandle Hertugen af Pommern og hans Underjaatter som oprørske Forrædere mod Keiseren og Riget.

Imidlertid var Gustav Horn med den største Del af Hæren i Preussien ankommen til Stettin og havde forenet sig med Kongen. Man foretog flere heldige Streiftog; men Kongen vilde ikke trænge dybere ind i Landet, førend han paa begge Sider havde sikret sin Stilling. I denne Hensigt efterlod han Gustav Horn med 8000 Mand i Stettin, sendte Aniephausen for at iagttage den keiserlige Besætning i Greifswalde og drog selv med Hovedhæren tilsløs til Stralsund, hvorfra han erobrede Passerne ved Damgarten og

Ribnitz, hvorigjennem Weien gaar fra Pommern til Mecklenburg. Herfra opmuntrede han Indbyggerne i dette Land til at forlade de keiserlige og atter slutte sig til de fordrevne Fyrster, som var deres nedarvede og lovlige Herkab. Dette udførtes i Løbet af August og September, og i Begyndelsen af Oktober vendte Kongen tilbage til Stralsund.

Nittende Kapitel.

Snigmorderiske Angreb mod Gustav Adolf.

Gustav Adolfs personlige Egenstaber vakte allerede tidligt de mere skarpsynede Katolikers, særlig Jesuiternes Omgjæstelser, og man besluttede ved List at rydde den frygtede Fiende afveien. I denne Hensigt og efter Aftale med Contigik en Oberstløjtnant ved Navn Quinti del Ponte over fra de keiserlige til Svenskerne, hvor han uden Mistanke blev modtaget og ansat ved Didrik Falkenbergs Regiment. Her fandt han en Ritmester ved Navn Johan Baptista, ligeledes en Italiener, der nylig var gaaet over til Svenskerne. Lighed i Karakter og Skjæbne fremkaldte snart Fortrolighed og tilsidst en gjensidig Overenskomst om ved en eller anden gunstigt Leilighed at rydde Kongen afveien ved Snigmord eller endnu bedre at overgive ham som Fange i Contis Hænder. Man fortalte senere, at Baptista endog flere Gange havde været i Begreb med at udføre den førstnævnte Misgjerning, men hver Gang løst sig tilbageholdt af en uforklarlig Gru.

Det var i Begyndelsen af August, at Kongen tiltjendegav sin Beslutning at vende sin Vaaben mod For-Pommern og bemægtige sig de faste Pladse i dette Landskab, deriblandt ogsaa Demmin. I denne Stad havde Del Ponte

sine røvede Skatte gjenste. Af Frygt for at disse skulde gaa tabt paa samme Vis, som de var sammenskrabede, besluttede han at fremskynde sit forræderiske Forhavende og ventede nu blot paa en gunstig Leilighed. En Dag agtede Gustav Adolf at ride ud for nærmere at undersøge den keiserlige Leir og gav Befaling, at 70 finste Ryttere skulde følge med som Vedæfning. Dette hørte Del Ponte og sneg sig straks væk for at træffe sine Forholdsregler; men lidt før Afreisen befalede Kongen, at endvidere tre Eskadroner Ryttere og et Kompagni Fodfolk skulde følge Toget i nogen Afstand. Til Lykke for Gustav Adolf blev Del Ponte uvidende om denne sidste Tilstelning; thi han var straks i Firsprang ilet forud til Gartz, hvor han af Conti udbad sig 1500 neapolitanske Krydsrøvere, som han skjulte paa begge Sider af en Gulvei, hvor Gustav Adolf med sin lille Troop skulde ride igjennem. De fik Befaling til, om muligt, at fange Kongen levende, og derfor skulde de ikke skyde, saameget mindre som de da turde vente at undgaa at vække andre svenske Streitroppers Opmerksomhed. Gustav Adolf med sine Finner kom ganske ubemerket ridende ned i den lille Dal, da paa en Gang Bagholdet brød frem fra alle Sider. Svenskerne sluttede straks Kreds om Kongen og gjorde en fortvilet Modstand. Flere Gange drev de den mere end tyvedobbelt saa sterke Fiende tilbage, hvorhos de dog havde den Fordel at benytte baade Skyde- og Hugvaaben, medens Italienerne kun brugte de sidste. Del Ponte og hans Folk blev utaalmodige. Svenskerne's Skud kunde allerede have vækket andre Troppeafdelingers Opmerksomhed, og Striden begyndte at blive mere langvarig og blodig, end man havde ventet. Tabet af manganen tapper Kamerat ophidsede Neapolitanerne, saa at ogsaa de begyndte at benytte sine Skudvaaben, som snart spredte Død og Ødelægelse i den lille svenske Skare. Kongens Hest blev skudt; men under den heftige Nærkamp kunde

ingen af Rytterne komme til at overlade ham nogen anden i Stedet. Den ene efter den anden faldt i den fortyndede Kreds, og tilsidst blev Kongen efter tapper Modstand overmandet og tagen til Fange. Den fiendtlige Rytter kjendte dog ikke sin ophøjede Fange, men skulde just overgive ham til Del Ponte, da det efterfølgende svenske Rytteri, hidkaldt ved Skudningen, i fuldt Galop ankom paa Pladsen. Kampen begyndte paany. Neapolitanerne, som alt havde lidt store Tab og desuden var bragte i Uorden, maatte snart rømme Pladsen efter et Tab af 400 døde og 200 Fanger. Under den fornyede Kamp havde Gustav Adolf fundet Leilighed til atter at gjøre sig fri og forene sig med sine Landsmænd. Med sørgmodigt Blik betragtede han de faldne Finner. „Svor mangen tapper Daad,“ sagde han, „skulde ikke disse Helte have udført, hvis ikke min Uforsigtighed havde ført dem hid!“ Han vendte tilbage til Leiren, hvor han modtoges med almindelig Jubel.

Del Ponte var med de flygtende Neapolitanere vendt tilbage til Gartz og viste sig ikke mere i den svenske Leir. Hans tidligere fortrolige Omgang med Baptista vakte nu Mistanke. Tilfældigvis blev en Spion paa samme Tid greben, medens han var ifærd med at tage en Tegning af den svenske Leir; denne vidste Bessed om del Pontes Forbindelse med Baptista, som nu blev fængslet, og da Undersøgelsen af hans Papirer stadfæstede Mistanken, maatte Ritmesteren paa Stedet vandre til Galgen.

Nogen Tid efter fik man vide, at Jesuiterne i Baiern havde udsendt en fanatisk Munk, som havde forbundet sig til paa en eller anden Vis at bringe Gustav Adolf af Dage. Han var forklædt som evangelisk Prest og skulde ved en eller anden Anledning overlevere Kongen et Brev, bestrøet med et fint Giftpulver, som Kongen under Læsnningen skulde indaande. Desuden medførte han en Dolk til at an-

vendes i samme Hensigt, om dertil fandtes Anledning. Gjennem sine Speidere fik Kongen Drenstjerna itide Underretning om Sagen; Kongen blev advaret og hele Planen tilintetgjort.

Tyvende Kapitel.

Pasewalks Zdelæggelse.

Kongen vil i Vest for Stettin ved Bredderne af Ückerfloden laa Pasewalk, en liden, men ved Indvaanernes Bindelskibelighed velstaaende By. Denne lykkelige Tilstand fik en hastig Ende, efterat de keiserlige Tropper havde begyndt at besætte Pommern. Det var i 1627, at de første Gang viste sig udenfor Pasewalk og begjærede Indkvartering for tre Eskadroner Ryttere blot paa tre Uger. De godtroende Borgere samtykkede heri og aabnede sine Porte. Siden den Tid var der hengaaet tre Aar, og endnu laa den keiserlige Besætning der, men nu forøget til et mangedobbelt Antal. Af Indvaanerne derimod var neppe en Trediedel tilbage, de øvrige dels dræbte dels flygtede. Grænseløse Udsugelser havde her som andesteds blottet Staden baade for Penge og Folk. Man beregnede, at den i Krigsfatter havde maattet udbetale næsten 150,000 Rigsdaler.

Det var, efterat Stettin var bleven besat af Svenskerne, at Keiseren havde befalet Tilly og denne sine Underbefalingsmænd herefter ikke at vise nogen Skaansomhed mod det frafaldne Pommern. Et saadant Bud blev mere end gjerne adlydt af saadanne Tropper. Hele Pommern, jaalagt de keiserliges Magt strakte sig, behandledes paa det ubarmhjerdigste. Pasewalks Skjæbne blev dog den sørgeligste og for-

hjener at anføres som Vidnesbyrd om den Mand, hvori Trediveaarskrigen allerede paa den Tid blev ført.

Efter den fra Tilly erholdte Opfordring delte de keiserlige Høvdinger de pommeriske Steder ligesom ved Lodkastning sig imellem; Pasewalk tilfaldt Obersten Hans Gøtz. Denne krævede først af Indvaanerne 18,000 Rigsdaler i Brandkat. En Del af denne Sum skaffede de tilveie; men de erklærede sig aldeles ude af Stand til at erlægge den hele Sum, og den almindelige Elendighed i Staden viduede mere end tilstrækkeligt for Sandheden af deres Ord. Men Gøtz forblev ubevægelig. Den 31te Juli sendte han nogle Tropper derhen, som greb Borgermeesteren og 17 andre blandt de fornemste Indvaanere og førte dem til Leiren i Gartz. Belæstede med tunge Jernlænker blev de her udsatte under aaben Himmel Nat og Dag i Regn og Storm som Gjenstand for de følesløse Soldaters Voldsomhed. I Pasewalk efterlodes en Hov Rytter, som paa vanlig Vis skulde tvinge Borgerne til at udbetale den tilbagestaaende Del af Skatten. Rytterne udførte mere end gjerne dette Grinde og plagede og tyranniserede den ulykkelige Stad uden Maal og Maade. I den yderste Nød søgte Indvaanerne at tilveiebringe den krævede Sum, ikke i rede Penge, thi saadanne fandtes ikke mere, men i Varer af allchaande Slags. De blottede aldeles sine Huse, i Haab om at fuldstændig Gattigdom, om ikke andet, skulde befri dem selv og deres fangne Medbrødre fra de gruelige Forsølgelser. Saaledes udrustede de en Mængde Bogne, belæstede med Mel, Smør, Ost, Flest, Drifkevare, Metalsager og Husgeraad, de sidste Levninger af det før saa velstaaende Borgerisabs Løssøre, men dels var det altsammen utilstrækkeligt efter Gøtzes Taksering, dels blev en stor Del deraf paa Veien eller endog i Byen selv borttagen af hans egne Officerer under det Foregivende, at dette maatte Staden efterlade til Besætningens Underholdning:

Brandfatten derimod skulde betales i klingende Mynt. Paa denne Vis huserede de keiserlige Tropper i Rajewalk hele August Maaned tilende. Den 3die September kom Underretningen om, at Svenskerne nærmode sig. De keiserlige flygtede i al Hast og efterlod Portene aabne for Svenskerne, som 300 Mand stærke, for største Delen af Kniephaujens Folk, rykkede ind og medtoges med overstrømmende Glæde. Deres første Omjörg blev med Borgerskabets Bistand at forbedre Fæstningsværkerne til Beskyttelse mod fremtidige Færrer. Men allerede den 7de September viste sig paany de keiserlige Skarer. Svenskerne rykkede i Begyndelsen ud for at møde dem i aaben Mark, men drog sig snart tilbage indenfor Murene, da Fienden var dem altfor stærk. Det var Gøtz selv med 3000 Mand. Han gav sit Mandskab straks Befaling til at storme. Befættningens ringe Antal gjorde det umuligt at forsvare de vidtløftige Værker, og efter en kort Kamp trængte Fienden ind i Staden, hvor en endnu skarper Fægtning opstod, som ikke endte, før den sidste Svenske var falden. Nu besluttede Gøtz at lade Staden undgjælde for dens gunstige Stemning mod Svenskerne og overgav den til Plyndring. Dette var Tegnet til de grueligste Optrin. I Begyndelsen var det især Røvbegjærligheden, som viste sig, og Officererne selv styrtede ind i de fornemste Huse og tvang ved Trudsler, ved Tommesfruer og allehaande Pinsler Indvaanerne til at komme frem med de Eiendele, som endnu kunde være gjemte, hvorimod de fik Løfte om siden at lades i Fred. Men da det kostbareste paa denne Vis var røvet, og Officererne efter at have tilfredsstillt sin Røvbegjærlighed havde fjernet sig, udbrød den raa Soldaterhøjs dyriske Raseri i sin hele Nederstyggaelighed. De kommanderende havde taget alt, hvad der var af Værdi, Soldaterne holdt sig i Mangel af andet til ringere Varer. De rev Klæderne baade af Mænd og Kvinder, mishandlede

eller myrdede de første, skjændede de sidste uden Genhyn til Alder eller Stand og efterlod dem næsten livløse paa Gaderne mellem Mændenes blodige Dug. Saaledes vedblev de i vildt Raseri den 7de, 8de og 9de September, i hvilken Tid flere Kvartaler var nedbrændte. Ved et Tilfælde var dog endnu en betydelig Del af Staden sfaanet af Querne. Den 10de gav Gøtz Ordre til, at ogsaa denne skulde antændes. En af Stadens Præster, som endnu var ilibe, ihvorvel saaret og uheldig mishandlet, begav sig ved Underretningen herom til Obersten og bønfaaldt ham om „at unde de uheldige gjenlevende idetmindste de tomme Huse til Bolig og Helligdommene til Gudstjeneste.“ — „Nei,“ svarede Gøtz, „jeg har med en dyr Ed forbundet mig til at ødelægge dette Rjætterrede, og denne Ed maa ikke brydes.“ Han gav Tøget, og Kroaterne stormede ind og antændte Staden i alle Sjørner, idet de samtidig atter firefede omkring i Husene med Plyndring og Mord. Tiden greb hastig om sig og drev Mordbrænderne fra Gaderne. De samlede sig i Leiren og tiltraadte nu med det samlede Bytte sit Tilbagetog, efterladende Staden bag sig i fuld Flamme. „Se,“ raabte Kroaterne, „se, hvor prægtig Pasewalk brænder! saa vaffer en Brand har man vel aldrig før seet!“

Denne uhyggelige Færd vakte Ubilje og Harme overalt, Protestanterne udstødte Ighdelige Forbandelser over det keiserlige Soldaterpak. „Laniena Pacevalcensis“ (Slagtningen ved Pasewalk) var Navnet paa et Flyveskrift, som over hele Tyskland udbredte Underretningen om denne Udaad. Selv de bedre blandt Katolikerne ytrede, „at det ikke var underligt, om Gud for at straffe saadanne Forbrydelser lod Forbandelse istedetfor Bessignelse følge de keiserlige Vaaben.“

Begge Partier blev endnu mere ophidsede mod hverandre. Med Nød og neppe kunde Anførerne gjøre den

Grundsætning gjældende, under Tegningen at skaane dem, som bad om Pardon. De keiserlige undtog altid „Pommeranerne som Forrædere“, og Svenskerne svarede, „at isaafald vilde de paa sin Side heller ikke skaane Kroaterne, der som ugudelige og næsten vilde Mennesker ikke fortjente nogen Naade.“

Enogtyvende Kapitel.

Erobringen af Greiffenhagen og Gartz.

Medens Gustav Adolf mere og mere sikrede sin Stilling i Pommern, nærmede sig Vinteren med stærke Skridt, og allerede i Oktober opstod en i disse Egne ganske usædvanlig Kulde. Contis Hær bestod for en større Del af Italienerne, som naturligvis var ømfindede i saadant Veirligt; ogsaa hans andre Tropper var bortskjæmte af Overflod og Vælværet og havde ingen Lyst til at underkaste sig de Besværigheder, som fulgte med et Vinterfelttog. De havde vel hørt hente om, at Gustav Adolf havde et saadant i Tanke, men vilde selv søge at undgaa samme, det koste hvad det vilde. I denne Hensigt begjærede de en Sammenkomst med den svenske Overkommando, hvilket ogsaa bevilgedes. Halvveis mellem Stettin og Gartz mødtes nogle svenske og østerrigske Høvdinger. De sidste var komne først til Mødet og havde ladet anrette et prægtigt Maaltid. Svenskerne, som kom bagefter, blev modtagne med al mulig Høflighed, og man satte sig straks tilbords. Efterat de havde druffet hinanden dygtig til, tog den keiserlige Oberst Kratz til Orde og sagde: „Det er bekjendt nok, at den østerrigske Hær er tilstrækkelig forsynet baade med Følk og alle Fornødenheder, ligeledes,

at den ikke er bange for hvilkenjombhelst Fiende. Men nu stunder det til Vinteren, og saa er det paa Tide at tænke paa gode Kvarterer; thi det er liden Gæde for en Soldat i at slaas med Sne og Is istedetfor med bevaebnede Fiender. Vi ønsfer derfor at blive forligt med eder om en Stilstand for Vintermaanederne, i Haab om, at Keiseren og Kongen imidlertid kan komme overens om at bilægge Striden. I modsat Hald vil vi træffes igjen, saasnart Vaaren kommer." — Den ældste blandt de svenske Herrer svarede: „Siden vi ikke har vidst noget om, hvad Hensigten skulde være med denne Sammenkomst, saa har vi ikke derom kunnet indhente vor Konges Befaling. Jeg tror imidlertid med temmelig Sikkerhed at kunne paastaa, at han ikke for Vinterens Skyld tænker paa at indgaa nogen Stilstand. Han er selv utrættelig og udholder med Lethed enhver Besværighed, Sult og Tørst og Kulde, og sover ligesaa godt i en Snefon som i Sengen. Det er da en Selvfølge, at Officerer og Soldater ikke er mere ømsfinede. De, som Maret rundt har slaas med Russerne høit oppe i det iskolde Norden, vil neppe her i Tyffland fryse til Skorstenen, fordi det bliver Vinter. Vi Svensker er nemlig Soldater baade Vinter og Sommer; vi er ikke som Svalerne, der først bover sig frem, naar Sneen er væk.“

Efter dette Svar blev hele Underhandlingen afbrudt, og enhver gik til sit. Gustav Adolf billigede i et og alt den svenske Obersts Svar; thi han havde just forberedt sig paa et Vinterfelttog. Hans Soldater var forsynte med pelsforede Vaabentjoler og havde fuldt op af alt. Fra Preussen, Sverige og alle Kanter strømmede Forsterkninger til hans Leir, medens Contis Hær svæffedes Dag for Dag. „Jeg tænker at udrette mere i Vinter,“ sagde Kongen, „end hele Sommeren,“ og for at vise dette foretog han i Begyndelsen af December et Streiftog ind i For-Pommern og

fløg der med 3000 Mand Hertugen af Savelli, som havde en dobbelt saa stor Styrke.

Torquato Conti havde længe været kjed af en Krig, hvori der var lidet af Penge og endnu mindre Gæde at vinde. Under Paaskud af Sygdelighed begjærede og fik han Afsked og reiste saa med sine sammenskrabede Rigdomme til Italien, hvor han blev General over Paven's Tropper. I Tyssland havde han ved sin Røvløst og Grusomhed paadraget sig Navn af „Satan“. Protestanterne gjorde sig nu lystige over hans nye Stilling og mente, at den Forbindelse var meget passende: „Paven var Tyrkte og Satan hans General.“

Efter Torquato Conti fik de keiserlige en ny Anfører i Hannibal von Schaumburg, en tapper og hæderlig, men lidet talentfuld Mand, som dog ved sit Mod havde arbejdet sig op til en Feltmarschals Værdighed. Han forefandt Hæren i en sørgelig Tilstand; Regimenterne indsvundne til knapt den halve Styrke og dertil jaagodtsjom opløste, uden Lugt og Orden. Soldater og Officerer fløg sig sammen til formelige Røverbander. Da Brandenburg skulde betragtes som et venstabeligt Land, vovede de ikke aabenbart at øve sine Volds-gjerningen indenfor dets Grænser. Forklædte drog de derfor ud i Nattens Mørke og plyndrede veisfarende Folk, Herregaarde, Prestlegaarde og formuende Bønder, myrdede, stjælede og brændte uden Skaansel. Paa en Maade havde Keiseren selv givet Anledning til disse Voldsjohheder. Siden Wallensteins Tid var han nemlig vant til ikke at betale noget til sin Krigshærs Underholdning. Dette kunde endda nogenlunde lade sig gjøre, saalænge de seierlige Tropper bestandig trængte frem gjennein rige, hidtil af Krigen forskaanede Lande og kunde leve paa deres Bekostning. Nu var det modsatte Tilfældet: De joges tilbage til Egne, som alt før var ødelagte, og her drev virkelig Nød de raa Sol-

dater til det yderste. Schaumburg var en i Sjæl og Hjerte redelig Mand. Han saa med den dybeste Sorg Tilstanden i sin nye Hær. Han skrev øieblikkelig til Tilly og begjærede Forsterkning baade af Mandskab og Krigsfornødenheder samt forsikrede, at han ellers med 4000 Mand til Hest og 8000 til Fods, hvilket var alt, hvad der var tilbage, ikke længere kunde forsvare sig. Til Krigsraadet i Wien talte han alvorligere og forlangte ordentlig Underholdning for Soldaterne; „ellers bad han om Tilladelse til at forlade Hæren; hans tykke Hjerte kunde ikke længere udholde at være Vidne til de Rædsler, som øvedes mod det fælles Fædreland“.

Gustav Adolf havde imidlertid i Midten af December forlagt sine Tropper i Landet nordenfor Stettin. Schaumburg, som mente, at Svenskerne trods den ved Sammenkomsten holdte Tale havde søgt Vinterkvarter, besluttede selv at gjøre det samme og sendte en betydelig Del af sin Styrke ind i de brandenburgske Lande. Men inden Forsterkningerne fra Tilly kunde komme, vilde Gustav Adolf benytte Leiligheden og angribe den saaledes iværkede Besætning i Greiffenhagen og Gartz og valgte Zulen selv til at udføre sin Hensigt. Den 23de December samledes udenfor Stettin af svenske Tropper 12,000 Mand til Fods og 6000 til Hest og dertil endel grovere Kanoner, som paa Bramme skulde føres opad Oderfloden. Zuleaften efter afholdt Gudstjeneste brød hele Hæren op og marscherede mod Syd. Endnu samme Nat naaede Svenskerne frem til Greiffenhagen og opkastede sine Forskansninger paa de omliggende Høider. Kl. 5 om Morgenen begyndte 60 Kanoner at tordne mod Staden, en Zulehilsning, som var de keiserlige lidet velkommen. I Staden var der 2500 Mand under Anførsel af Fernando de Capua, en Italiener, tapper, men rovbegjærlig, ligesom Conti. Da han forudsaa Umuligheden af at

forbære sig i Længden, jendte han Trossjet over Oderen til Gartz, men agtede dog at gjøre tapper Modstand. Ud paa Dagen havde de svenske Kugler gjort en temmelig stor Nabning i Muren. Gustav Adolf vilde dog ikke udjætte sine Tropper for de med en Storm forbundne Fæner uden først nærmere at undersøge Nabningen. Denne farefulde Forretning udførtes af Wildenstein, Oberstløjtnant ved gule Regimentet. Alædt i Garnis fra Top til Taa gif han frem midt imod Fiendens Lid og undersøgte Murene paa nærmere Hold. Uffadt kom han tilbage og raadede Kongen til endnu en Stund at lade Skydningen vedblive. Dette skede; Nabningen udvidedes, og ud paa Eftermiddagen førtes Svenskerne frem til Storm, gule Regimentet i Spidsen, først Wildenstein med Musfetererne, siden Teuffel selv med Spydkæberne. Efter en kapper Modstand trængte Regimentet ind igjennem Nabningen, men stødte indenfor samme paa en ny opkastet Bold, hvorfra en Kugleregu mødte dem. Men ogsaa denne Hindring besejredes; Svenskerne trængte frem, de kejserlige tilbage og agtede tilfidsit at træffe sig over Broen til Gartz. Men ved Brofskansen mødte Alexander Lesklic dem med andre Regimenter og affar og fangede hele Eftertroppen. Det var nu begyndt at mørkne. Lesklic og Wildenstein mødtes inde i Staden og kom i Mørket i en heftig Strid sammen, hvorved Wildenstein blev saaret og flere faldt, inden Misforstaaelsen opdagedes. Imidlertid blev Staden erobret; blandt Fangerne befandt sig Capua selv, haardt saaret. Han havde før flere Gange truet med, at han med det første vilde komme til Stettin og flaa Hovederne af de derværende svenske Generaler. Nu kom han virkelig til Stettin, men fangen og saaret og døde inden faa Dage indenfor dens Mure.

Anden Juledag vendte Gustav Adolf sig mod Gartz, hvor Schanenburg med Hovedstyrken havde sin Leir. Skansen,

jom forsvarede Broen over Oderen, blev forladt af de keiserlige, og endnu samme Aften marscherede en Del af de svenske Tropper over til den venstre Bred. Senere ud paa Aftenen, da Gustav Adolf sad tilbords, meldte man ham, at et usædvanlig sterkt Skin viste sig paa Himlen. Han gik ud og saa Gartz i fuld Flamme. Efter afholdt Krigsraad havde nemlig Schaumburg trukket sig tilbage og antændt Staden og Veiren. Tilbagetoget havde mere Lighed med en Flugt. Fra alle Kanter forfulgt af jpenis Rytteri naaede kun en ringe Del frem til Kiißtrin og reddedes kun derved, at den brandenburgske Kommandant optog de keiserlige i Fæstningen, men stængte Svenskerne ude. Dette skede paa den vestre Side af Oder. Paa Aftjiden rykkede Gustav Adolf selv frem mod Kroaterne under Oberst Kratz, som havde leiret sig i Pyritz. Ved Nyttet om Svenskernes Nærmelse lod Kratz trods det givne og dyrt betalte Leidebrev Staden aldeles udplyndre og skyndte sig derpaa med sine Kroater og utallige Trosvogne affted paa Veien til Landsberg. To Timer efter deres Afmarch rykkede Gustav Adolf ind og sendte straks Baudis med sine Ryttere for at „følge Kroaterne paa Veien“. Denne modtog Ordren med Glæde og for affted i fuldt Trav. Snart indhentede han Trostet; de forfremte Kroater flygtede i al Hast, og Baudis sendte straks den største Del af Vognene tilbage til Kongen; selv vedblev han at forfølge Fienden, og hele Veien til Landsberg bedækkedes med døde. Tykkerne gav han Vardon, Kroaterne ikke. Ogjaa af disse Tropper reddede kun en Del sig indenfor Kiißtrins Mure, og Contis forrige Krigshær kunde nu ansees som fuldstændig opløst.

Toogtyuende Kapitel.

Gustav Adolfs Forbund med Frankrige.

Allerede under Gustav Adolfs Felttog i Preussien var der mellem Sverige og Frankrige begyndt at føres Underhandlinger om et Forbund mod Østerriges voksende Magt; men gjensidig Mangel paa Tillid havde hidtil hindret Zverfjættelsen heraf. Richelieu vilde nemlig saa meget som muligt gjøre Gustav Adolfs Foretagender afhængige af Frankrige, hvilket denne sidste ingenlunde vilde indgaa paa. Her-til kom endnu adskillige andre Hindringer, som det franske Hof's Overmod forvoldte. Den franske Gesandt Charnace brugte i sine Skrivelser at kalde Gustav Adolf „Hans Kongelige Høihed“ og negtede at tilstaa ham Titlen af „Hans Kongelige Majestæt“. „Der er,“ sagde han, „Forfjel paa kongeligt Purpur! det faaes ikke altid for samme Pris“. Hermed mente han, at Gustav Adolf som en valgt Konge og af en ny Art ikke kunde have samme Anseelse og Majestæt som det øvrige Europas arvelige og fra urgammelt Kongeblood nedstammende Regenter. Ved en anden Leilighed paa-istod han, at Ludvig den trettendes Navn bestandig skulde nævnes foran Gustav Adolfs og ikke afvekslende, som ellers brugtes. Til alle disse Zindvendinger svarede Gustav Adolf, at mellem Konger har den ene intet Fortrin fremfor den anden, undtagen hvad den personlige Fortjeneste medfører. En anden Gang havde Charnace i Forslaget ladet indflyde Ordene „Frankriges Beskyttelse“. Gustav Adolf lod svare: „Jeg kjender ingen anden Beskytter end Gud og mit Sverd.“ Han vægrede sig for at underkaste sig og Sverige disse fornedrende Bilkaar, afbrød Underhandlingen og be-ghyndte ganske paa egen Haand Krigen i Tyffland. Han nyt-tede nemlig ikke ugjerne denne Leilighed til at vise Selv-

stændighed, for tiden, ifald Foretagendet lykkedes, at kunne stille sine Fordringer høiere. Gustav Adolfs uafbrudte Fremgang havde nu skaffet ham baade Anseelse og Forbundsfealler; Landgreven af Hessen, Hertugerne af Pommern og Lüneburg, Erkebiskoppen af Bremen og Administratoren af Magdeburg indgif alle efter hverandre i Forbund med Svenskerne. Desuagtet var det Gustav Adolf meget om at gjøre at faa et Forbund istand ogsaa med Frankrige, især for derfra at erholde, hvad han selv mest saaned, nemlig Penge. Forbundet affluttedes tiljids i Bærwalde den 18de Januar 1631; Underhandlerne var paa svensk Side Gustav Horn og Johan Baner, paa fransk Side Charnace. Richelieu maatte gaa ind paa alle Gustav Adolfs Fordringer angaaende Titlen og forpligte sig til at betale aarlig 400,000 Rigsdaler, hvorimod Gustav Adolf skulde underholde 30,000 Mand tilfods og 6,000 tilhest. Det fælles Formaal var at sætte en Grænse for Keiserens Magt og opretholde de tyske Fyrsters Selvtændighed, hvorhos Richelieu udtrykkelig fordrede, at de katolske Stater skulde tilstaaes fri Religionsøvelse.

Det Overmod, som det franske Hof ved denne Leilighed lagde for Dagen, efterlod i Gustav Adolfs Sjæl et bestandigt Nag, som trods det indgaaede Forbund ofte nok kom for Dagen, og hvorpaa vi i det følgende vil se adskillige Eksempler.

Tredtyvende Kapitel.

Gustav Adolfs og Tillys første Møde.

Efterat Forbundet med Frankrige var sluttet, efterlod Kongen Gustav Horn med 9,000 Mand i Brandenburg for

at iagttage de keiserlige i Landsberg og Frankfurt, men selv marscherede han med 16,000 Mand tilbage til Pommern for ganske at fordrive Fienden derfra og saaledes sikre sig mod Anfald i Ryggen. Det var midt om Vinteren, at han brød op, og man saa med Forbauselse Svenskernes Tog over den haardfrozne eller snedækkede Mark. Toget gjaldt den sterke Fæstning Demmin, hvor de keiserlige havde sine største Magasiner. Besættningen udgjorde 1700 Mand under Hertugen af Savelli, ogsaa en tapper og dygtig Krigsmand, men ligesom de fleste andre Italienerne, der deltog i Trediveaarskrigen, hovedsagelig dragtende efter Plyndring og Rov for med de saaledes samlede Skatte at vende tilbage til Ro og Nydelse i det skjønne Fædreland. Blandt Savellis Krigskamerater i Demmin var ogsaa den før omtalte Del Ponte, som nu af Frygt rømte ud af Fæstningen, hvor han dog maatte efterlade sit røvede Bytte.

Savelli havde af Tilly faaet Ordre til at forsvare Demmin i tre Uger, saa skulde han faa Udsættning. Men allerede den anden Dag efter Svenskernes Ankomst, da deres Kanoner havde nedskudt en Del af Muren, og Besættningen med det første ventede en Storm, blev Savelli bange for, at han nu let kunde komme til at miste alle sine Skatte, Frugten af flere Felttog og hans Haab for kommende Tider. Han tilbød sig derfor at overgive Fæstningen mod fri Afmarsch for Besættningen og al dens private Eiendom. Gustav Adolf, som paa sin Side frygtede for hvert Dieblif at blive nødt til at hæve Beleiringen, naar den store keiserlige Hær nærmede sig, gik ind paa Forslaget og sad selv til Hest og betragtede Toget, da de keiserlige med flyvende Faner og Trosset efter sig forlod Staden. Tilfældt kom Savelli selv. „Gils Keiseren,“ sagde Gustav Adolf, „at jeg fører Krig blot for den borgerlige og aandelige Friheds Skyld. Men eder, min Hertug, takker jeg for den Gæde, I har vist

mig ved at forlade Noms glimrende Fester for at føre Krig mod mig; thi eders Person synes mig at passe bedre for Hoffet end for Deiren." Hermed skottede han til hans krusede Paryk og sine Hofdragt. Da han var marscheret forbi, sagde Kongen til de omstaaende: „Den Karl regner meget paa Keiserens Godhed. I min Tjeneste havde han for sin Feighed uden Raade maattet løde med Livet." Nu kom Trokset, og man gjenkjendte deriblandt Del Pontes Pafvogn. Flere blandt Svenskerne mente, at den Førræders Eiendom maatte anholdes og betragtes som godt Bytte. — „Jeg har givet mit Vresord," sagde Gustav Adolf, „og ingen skal bebreide mig, at jeg har brudt det," og Vognen fik passere frit.

Lilly blev høilig opbragt over Savellis Opsørjel, affatte ham straks fra enhver Bestilling i Hæren og anklagede ham formelig for Keiseren; men Savelli vidste at dreie og vende Sagen saaledes, at han til Lillys store Skarme blev aldeles frikjendt.

Lilly selv havde i al denne Tid lidet tænkt paa at møde Gustav Adolf, hvem han mente at Contis og Schaumburgs Tropper maatte skaffe fuldt op at gjøre. Selv holdt han det for vigtigst at kue den mægtige Stad Magdeburg, der havde reist sig mod Keiseren; men da han fik høre, hvor ilde det var gaaet de keiserlige i Pommern og Brandenburg, maatte han gribe til kraftigere Forholdsregler. Han efterlod den tapre Papeheim udenfor Magdeburg, marscherede selv til Brandenburg, indfæstede Forsterkninger i Frankfurt og begav sig med hele den øvrige Hær til For-Pommern.

Ved Underretningen herom traf Gustav Adolf sine Tropper sammen. Gustav Horn kaldtes tilbage fra Østfiden af Oder og fik sin Plads anvist i Midten ved Staden Friedland, Kongen selv stod paa venstre Fløi ved Basewalk og Baner paa højre Fløi ved Demmin. Kniephausen fik Ordre

til i al Hast at trække sig tilbage fra Neu-Brandenburg, hvor han havde sin Stilling. Men det Brev, som indeholdt denne Ordre, faldt i Tillys Hænder, som derfor besluttede at affjære Kniephausen og til den Ende affendte Kratz med 12,000 Mand for at omringe Neu-Brandenburg. Selv marscherede han efter, yderst forbitret over den just nu modtagne Underretning om Demmins Fald. I Slottet Felsberg mødte han uventet en hærdig Modstand af 50 svenske Dragoner, som, da Slottet var taget med Storm, alle uden Raade blev nedhuggede. Derpaa rykkede han frem til Neu-Brandenburg, hvor Kniephausen allerede var indestængt.

Gustav Adolf indsaa fuldkommen det umulige for denne General alene at forsvare sin Stilling. Det blev altsaa et Spørgsmaal, hvorvidt man skulde ile ham til Hjælp eller ikke. Svenskerne var haardt medtagne af Vinterfelttoget, Tillys Mandskab derimod friskt og udhvilet, saa at Slaget let kunde faa et ulykkeligt Udfald og dermed hele Krigen. Kongen besluttede derfor at undgaa et afgjørende Slag; han delte Hæren i to Dele, af hvilke den højre under Gustav Horn vendte sig mod Stralsund og med yderste Forsigtighed besatte alle Passer, der førte over Floderne Peene og Trebel; den venstre under Kongen selv marscherede mod Oder, hvor der mellem Schwedt og Bierath lagdes i en stærkt befæstet Leir.

Paa denne Maade blev Kniephausen overladt til sig selv. Han havde sit eget og et halvt skotsk Regiment, tilsammen omtrent 2000 Mand, men ingen Kanoner. I en ny Skrivelse havde Gustav Adolf befalet ham igjennem Underhandling med Fienden at søge at redde sig selv og Besætningen; men ogsaa dette Brev blev opsnappet af Tillys Folk. Kniephausen, som saaledes intet vidste om Kongens Planer, besluttede at gjøre Modstand i det længste og afflog alle Tillys Opfordringer. Denne, som frygtede, at Gustav Adolf

fulde ile til Undsætning enten af dette Sted eller af Magdeburg, paaskyndte Beleiringen og lod sine Folk gjentagne Gange løbe Storm; men skjønt 22,000 Mand sterkt blev de dog tre Gange tilbageslaede af Kniephausens 2000. Smidertid dundrede Tillys 26 Kanoner Dag og Nat mod Fæstningen; Kniephausen kunde blot svare med Musketter. Til sidst ramlede en Del af Murene ned, og de keiserlige beredte sig atter til Storm. Kniephausen begjærede 24 Timers Betænkningstid; det affloges, og før endnu Tilly kunde give Ordre, stormede de keiserlige, besteg Murene og trængte ind i Staden. Blodbadet blev forfærdeligt; ingen Pardon blev givet, ikke engang til Borgerne; „thi,“ sagde man, „det fjætterske Kæf havde begunstiget Svenskerne.“ De sidste blev nedhuggede Mand for Mand. Kniephausen blev saaret, kastet til Jorden, men undkom til Raadhuset, hvor han med omtrent 60 Personer blev taget til Fange.

Gustav Adolf blev yderlig opbragt ved Underretningen om dette Myrderi. „Den gamle Korporal,“ sagde han, idet han dermed betegnede Tilly, „begynder at føre Krigen som en Kroat; men jeg skal nok engang gjengjælde ham det.“ For Diebliffet sluttede han sig endnu fastere indenfor sine Forskansninger og overlod Tilly den aabne Mark. De saa, som kom tilbage fra Neu-Brandenburgs tapre Forsvar, fik fyrstelige Belønninger.

Efter denne Seier marscherede Tilly længere mod Nord, men fandt Landet overalt udplyndret og derhos utilgjængeligt paa Grund af de ved Vaarsflommen opsvulmede Floder. Vaade Horns og Kongens Stilling fandt han uangribelig, og den keiserlige Hær marscherede atter tilbage mod Magdeburg, derunder livlig forfulgt af svenske Streifkorps, og saaledes sluttede det første Møde mellem Gustav Adolf og Tilly.

Fireogtyvende Kapitel.

Frankfurts Erobring.

Da Lilly var vendt tilbage til Magdeburg, besluttede Gustav Adolf at angribe Frankfurt. Han efterlod en tilstrækkelig Besætning ved Schwedt og begav sig opad langs Oderen. Paa vestre Side gif Kongen selv med 10,000 Fodfolk og 8,000 Ryttere, paa østre Gustav Horn med 2,000 Fodfolk og 1,600 Ryttere. Artilleriet førtes paa Floden selv under Bedækning af Johan Baner.

Frankfurt an der Oder var efter den Tids Skik temmelig sterkt befæstet. Besætningen udgjorde 8000 Mand under Schaumburg. Men da Lilly efter Tabet af Gartz var misfornøiet med denne Feltherre, sendtes Tiefenbach derhen for at overtage Befalingen. Denne ankom lige før Svenskerne og lod straks afbrænde Forstæderne, for at Fienden ikke af dem skulde hente nogen Beskyttelse.

Paa Toget fra Schwedt stødte Gustav Adolf paa flere Hobe af Kroater, som dels nedjabledes, dels fangedes og sendtes til Sverige for at arbejde i Fahluns Kobbergruber. Den 1ste April nærmede Svenskerne sig til Frankfurt. Da man vidste, at Besætningen var sterk, lod Gustav Adolf sin Hær opstille i Slagorden og marsjerede saaledes mod Staden, ventende hvert Øieblik at møde de keiserlige Tropper. Men ingen Fiende var at se, kun Røgen af de brændende Forstæder. Dette forøgede Modet hos Svenskerne, og de marsjerede den næste Dag endnu nærmere. Gustav Adolf med Teuffel ved sin Side red langt frem for at undersøge Stillingen, da pludselig en Kugle fra Fæstningen gjennemboede Teuffels venstre Arm. „Ak," raabte Kongen, „nu kan Teuffel ikke hjælpe mig, hvorledes skal det nu gaa?" Teuffel førtes til Leiren, og Kongen paatog sig selv som

General-Adjutant at ordne Tropperne. — Endel opstilledes paa nogle fremstydende Vinbjerge; „Hurt, Gutter,“ jagde Kongen, „skal vi nu drikke Vin istedetfor Oðervand.“ Tiefenbach lod gjøre et Udfald, men uden Nytte. Vel tordnede Kanonerne fra alle Kanter af Fæstningsværkerne; men Svenskerne trængte dog frem med sine Forskansninger, saa at de inden næste Morgen havde arbeidet sig helt ind imod Stadsmurene. Den 3die April var Palmesøndag. Den ijenste Hær tilbragte Formiddagen i Stilhed under Guds-tjeneste, hvorfor de keiserlige troede, at Gustav Adolf ikke havde faaet Kanoner nok med sig, eller at han i det hele var for svag og nu vilde trække sig tilbage. „Hør der, I Sildædere,“ raabte de keiserlige fra Murene, „har I nu af Gult gnaget op eders Læderkanoner, jiden I ikke kan løse et eneste Skud?“ Andre tog en skudt Vildgås og hængte den ud over Muren og raabte, „at Svenskerne med de andre Træfugle nu burde skynde sig nordover igjen; de havde længe nok overvintret i det varme Tyffland“. — „Nei,“ raabte Svenskerne, „vi tænker juist nu paa i Frankfurt at stege og æde op alle de Gjæs, som de keiserlige har røbet fra Dammene i Pommern.“ Smidlertid havde Gustav Adolf faaet istand et Bateria paa tolv Kanoner, som rettedes af ham selv og ud paa Eftermiddagen aabnede en ødelæggende Ild. Tiefenbach med sine Officerer sad juist ved Bordet, da Skydningen begyndte. De lo overmodigt ad Svenskernes Forsøg og værdigedes end ikke at rejse sig fra Bordet. Dette kom dem dyrt at staa. Gustav Adolf befalede Baner med Skotterne at angribe den nærmeste Port. De mødte sterkt Modstand. Sepburn blev faaret i Knæet og maatte bæres bort. Hans Major traadte i Stedet, men faldt straks. Nu studsede Skotterne, men Baner befalede at rykke frem. Læt sammentrængte, Skulder mod Skulder, brød de sig igjennem og erobrede endelig den ydre Port.

Nu ilede de keiserlige til og lagede sig til et Udfald under Schaumburgs Befaling for at tage Porten tilbage; men de blev forekomne. En Løitnant i Kongens Hær ved Navn Anders Muer troede at finde Murene paa et Sted slet bevogtede og spurgte derfor en Hov Soldater, som han kjendte for dristige Folk, om de ikke med ham vilde gjøre et Forsøg mod Muren. Som sagt saa gjort. Uden at oppebie noget Ordre fik de et Par Stormstiger op og kom virkelig med Muer i Spidsen klatrende op paa Muren, hvor de satte sig fast. Kongen saa det og sendte straks Forsterkning did, paa jamme Tid som han gav alle Tropperne Befaling at storme. Nu begyndte en forfærdelig Kamp; men over den Bei, som Muer havde banet, ilede hele Skarer af Svensker frem, trængte ned indenfor Volden og aabnede Portene for Skotterne, som styrtede ind fulgt af andre Regimenter og jagede Fienden ind i Byens Gader. — Endnu skarper gik det til ved en anden Port, hvor de blaa og gule Regimenter stødte paa den keiserlige Oberst Butler med sine Irælendere. Paa begge Sider fægtedes med den største Tapperhed, og først ved det tredie Stormløb fik Svenskerne beholde Pladsen. Skim saa af Irælenderne tog Flugten; de fleste faldt og bedækkede med sine Lig Pladsen indenfor Volden, ligesom de gule og blaa Svensker udenfor. Butler selv toges tilfange, dog først efterat han jaaret havde maattet opgive al Modstand.

Nordenen blandt de keiserlige blev nu forfærdelig. Nu en eneite Bei sted tilbage, paa hvilken de kunde komme undaf, nemlig over den Bro, som paa den østre Side af Staden førte over Oderstrømmen. Men hid trængte sig nu alle, Soldater tilfods, Ryttere og Trosvogne. De sidste førte sig fast og spærrede Beien. Mange hundrede af dem, som var naaede længst frem, trængtes af de efterfølgende ud i Floden, medens disse selv nedhuggedes af de forfølgende

Svensker. Tiefenbach og Schaumburg undkom med stor Nød, idet de tilheft sprængte frem over de ophobede Dig. For at hindre Forsølgelsen lod Tiefenbach siden stikke Ild paa Broen, hvorpaa han med Levningerne af Besætningen fhyndte sig til Groß-Glogau.

De keiserlige tabte mellem 2 og 3,000 døde, 800 Fanger og 80 Kanoner foruden en Mængde Krigsformødenheder af alle Slags. Disse beholdt Kongen selv, hvorimod Staden overlodes til tre Timers Plyndring. Denne Tilladelse benyttede Soldaterne med største Zver, og flere af dem samlede paa den korte Stund betydelige Rigdomme. Saameget som muligt søgte Gustav Adolf dog at forekomme alle Voldsomheder, hvad der ogsaa i det hele lykkedes. Ingen Kvinde blev forulæmpet, blot en Borger blev dræbt og det ved en Misforstaaelse. Da Soldaterne for en Del ikke til den bestemte Tid vendte tilbage til sine Faner, ilede baade Kongen selv og de øvrige Chefer omkring og drev dem med haarde Ord og dragne Sverd bort fra Plyndringen. Nogle af de stridigste blev øieblikkelig hængte til Skræk og Advarsel for de andre. Hæren forlagdes derpaa i Staden, og de aldeles udplyndrede Borgere fik udleveret Korn til Underholdning baade for dem selv og for de indkvarterede Soldater.

Grobringen af Frankfurt, som snart paafulgtes af den sterke Fæstning Landsbergs Overgivelse, forøgede i betydeligt Mon Gustav Adolfs Anseelse og Magt. Han kunde herfra efter Behag vende sig mod Schlesien, Brandenburg eller Sachsen. Opnuntrede ved hans Fremgang begyndte de protestantiske Fyrster ligeoverfor Keiseren at føre et mere bestemt Sprog, og deres Undersaatter kunde ikke dølgge sine Forhaabninger og sin Glæde. Blandt Katolikerne vakktes alvorlige Befymringer. Selv i Wien herskede en almindelig Skræk baade blandt høie og lave. Man søgte vel at be-

rolige Folket, og de katolske Præster forsikrede, at disse Ulykter blot var som en liden Sky, hvorefter Solen snart vilde bryde frem med end herligere Glans. Men mange Ting viste, at man paa høiere Steder ansaa Faren større. Fæstningsværkerne om Wien jattes istand, og fra Italien, Ungarn og Sydhjfland samledes og sendtes til Tilly alle de Krigsfolk, som kunde undværes. Keiseren selv blev høilig forbaujet over sine store Tab og ikke mindre fortørnet paa sine Raadsherrer, der havde forestilt ham den svenske Magt som saa ringe og derved foranlediget den første Forjømmelse. Han begyndte at betragte Gustav Adolf med høit andre Dine, og det blev stilt med Hoffets før saa almindelige Spøg og Spot om Snemajestæten fra Norden.

Femogtyvende Kapitel.

Forbundet med Brandenburg og Magdeburgs Ødelæggelse.

Uagtet Gustav Adolfs Fremgang hos de tyske Protestanter gjenoplivede det næsten udsulte Haab om Redning, manglede de dog endnu en Anfører, som kunde stille sig i Spidsen for deres Reisning; thi Kurfyrst Johan Georg af Sachsen, der uden Sammenligning var den mægtigste, havde lidet Mod til at bryde med Keiseren. Dog blev Krænkelserne fra dennes Side saa mange og store, at Johan Georg, saa nødig han end vilde, saa sig dreven til efter Samraad med den ligejaa dybt krænkede Kurfyrst Georg Wilhelm af Brandenburg at udskrive en Sammenkomst i Leipzig af alle de protestantiske Stænder for at overlægge om deres fælles bedste. Mødet holdtes i Febr. 1631, og Gustav Adolfs ind-

til da gjorde Erobringer forøgede deres Mod, ja at de gjorde Reiseren de alvorligste Forestillinger samt besluttede at møde Bold med Bold, hvis de paaflagede Misbrug ikke straks affaffedes. Gustav Adolf vilde gjerne knytte nærmere Forbindelser med de forsamlede Tyrster; men dette afsløges, skjønt under meget venfabelige Forsikringer. Marsjagerne var dels Frygt for at begynde aabenbar Krig mod Reiseren, dels Ubillighed til at kaste sig i Armene paa en Udlænding, dels og maaske allermeest Johan Georgs Attraa efter selv at opkaste sig til Hoved for de tyske Protestanter.

Da Gustav Adolf saaledes intet kunde udrette gjennem Underhandlinger, besluttede han at bruge kraftigere Midler. Han efterlod i Egnen om Landsberg Rhingreven og Baudis for at holde Tiefenbach Stangen, der i Schlesien samlede nye Tropper. Selv marsjerede han med den øvrige Hær tilbage til Frankfurt og derfra lige mod Berlin, Brandenburgs Hovedstad. Den 1ste Mai ankom han i Nærheden deraf og sendte straks en Gesandt til Kurfyrsten med følgende Forestilling: „Kongen havde foretaget hele den tyske Krig for Protestanternes Skyld og dette sidste Tog væsentlig for at befri Staden Magdeburg for den overhængende Jordærbelse. Men for med nogen Sikkerhed at kunne marsjere mod Tilly var det nødvendigt i Brandenburg at have en eller anden Fæstning at støtte sig til, om Toget skulde faa et uheldigt Udfald. Han begjærede derfor af Kurfyrsten at faa besætte Spandau og Küstrin, hvorimod han gav sit kongelige Ord paa, at han vilde sætte Kurfyrsten i Besiddelse af begge Fæstninger igjen, saasnart Magdeburg var befriet, eller i ethvert Fald efter to Maaneders Forløb.“ — Kurfyrsten gav et afflaende Svar. „Han kunde ikke til sin lovlige Overherre Reiserens Fiende overlade Borg og Fæste uden at gjøre sig skyldig i aabenbart Oprør. Men han for-

sikrede paa sin fyrstelige Tro og Ære, at disse Fæstninger skulde staa Gustav Adolf aabne i Tilfælde af en Ulykke." — Hermed var nu Kongen slet ikke tilfreds, jaasom han ikke uden Grund frygtede, at just hvis han i Tilfælde af en Ulykke kom til at behøve disse Fæstninger, vilde Kurfyrsten af Frygt for Keiseren allermindst vove at overlade ham dem. „Lykken," sagde han, „er skiftende ligesom Menneskenes Tænkemaade." Han gjorde endnu et Forsøg, idet han skikkede Gustav Horn til Kurfyrsten med Løfte om at understøtte Pommerns frentidige Forening med Brandenburg. Men da ogsaa dette Forsøg mislykkedes, besluttede han at forsøge, hvad han i egen Person kunde udrette, og marscherede mod Hovedstaden med 1400 Mand. En Tjerdingsvei fra Staden mødte Kurfyrsten ham selv, omgiben af hele sit Hof. De traadte sammen i en Rund ved Veien for at overlægge om denne saare vigtige Sag; men efter en Stunds Samtale begjærede Kurfyrsten yderligere at raadsføre sig med sit Følge, i hvilken Tid Gustav Adolf med vanlig Artighed samtalte med Kurfyrstens Gemalinde og Sviigermoder. En kort Tid efter kom Kurfyrsten tilbage med et afflaaende Svar. Da blev Kongens Ansigt mørkt, og efter nogle alvorlige, truende Ord lagede han sig til at vende tilbage til Hæren. Men de fyrstelige Kvinder, henrebne dels af Beundring over Helten, dels af Frygt for hans Ævni, begyndte indstændig at bede, at det maatte behage ham at følge dem til Staden, saa kunde Forhandlingerne der fortjættes, maaske med større Fremgang. Saa skede det ogsaa. Under Bedækning af sine medbragte Tropper drog Kongen ind i Berlin og blev der Natten over. Dagen derpaa, den 4de Mai, fortsattes Underhandlingerne, men syntes længe ikke at lede til noget Resultat. Kurfyrsten var bekymret, ja bedrøvet og kunde ikke skjule disse sine Følelser. „Jeg kan ikke undres over," sagde Gustav Adolf, „at han er fuld af

Beflymninger; thi det er umægtelig en farlig og betænkkelig Sag, jeg begjærer; men det er jo ikke til Nytte for mig, men for Kurfyrsten selv og hans Folk, ja for hele Kristenheden.“ „Min Bei,“ vedblev han derpaa med høi Røjt for at høres af alle i Salen, „min Bei gaar til Magdeburg, til dets Frelse, og det ikke for min, men for den protestantiske Kristenheds Skyld. Vil ingen hjælpe mig, nu vel — saa marcherer jeg tilbage, slutter Fred med Keiseren, som visstelig ikke vil negte mig billige Vilkaar, og saa kan jeg slaa mig til Ro i Stockholm og det med en god Samvittighed; men I skal engang paa den yderste Dag staa til Ansvar for eders Feighed, at I ikke vover at understøtte Evangeliets Sag. — Ja selv her i Tiden skal eders Egennytte saa sin rette Løn; thi naar Magdeburg er faldet og jeg med mine Tropper er vendt tilbage til Sverige, hvorledes vil det da vel gaa eder og eders Land?“ — Kurfyrsten og hans Raadgivere svævede hele Dagen frem og tilbage mellem modsatte Beslutninger; paa den ene Side stod Lillh, paa den anden Side Gustav Adolf, enhver af dem med en mægtig Hær; men den første var ti Mile borte, den anden kun en, og Berlin var aldeles ubesættet. „Han har jo Kanoner med ogsaa,“ var gjerne Slutningen paa alle Raadsherrernes Udtalelser; de mente nemlig, at Gustav Adolf ogsaa mod deres Vilje kunde naarjomhelst gjøre sig til Herre over Staden. Dette gav han dem ogsaa temmelig tydelig at forstaa. Halvt spøgende, halvt truende ytrede han til Fyrstinderne, at det berøvede ene og alene paa ham at lade dem for en Vinter gjøre et Besøg i det snedækte Lapland. Endelig Kl. 9 om Aftenen gav Kurfyrsten det længe ventede Samtykke. Spandau og Rustrin skulde overlades til Svenskerne, men paa de Vilkaar, at de ogsaa skulde staa aabne for Kurfyrsten og til bestemt Tid atter overgives i hans Besiddelse. Da man var kommen til Ende med dette, blev der holdt et stort Gjeste-

bud, hvor det gif overmaade muntert til. Kurfyrsten, som i Vinen søgte at drukne sine Befyrringer over den tagne Beslutning og dens mulige Følger, blev synligen mere og mere oplivet ligesom de fleste øvrige Kjøster, medens Gustav Adolf iagttog sit sædvanlige Maadehold. Men da han saa Mod og Glæde tindre i ethvert Blik, vilde han prøve ved denne gunstige Veilighed at lede deres oplivede Gemytter til en ædel Beslutning. Han rejste sig, opløstede sin Røst og opfordrede dem i en kort Tale til som Brødre og Forbunds-jæller med forenede Kræfter, Svensker og Tyskere, at marchere afsted for at frelse Magdeburg, hvilket vilde være paa en Gang at frelse baade Tyskland og den hele protestantiske Kristenhed. Da forstummede pludselig den glade Tummel, Kurfyrsten slog forlegen sine Øine mod Gulvet, og hans stammende Undskyldninger ligesom hans Hofmænds synlige Uro lagde noksom for Dagen, at den før viste Livlighed var Vinens og ikke Modets. Kongens Haab om paa denne Maade at virke til Magdeburgs Undsætning svandt ganske og aldeles.

Dagen derpaa besattes Spandau, hvor Axel Lillie fik Befalingen, og Svenskerne marcherede til Potsdam, medens de keiserlige Troppesdelinger, som endnu streifede omkring i Landet, drog sig tilbage til Hovedstyrken ved Magdeburg. Men fra denne Stad kom der hver Dag mere og mere foruroligende Efterretninger. Forladt af Kurfyrsten af Sagen og de øvrige Protestanter var den henviist til sine egne Kræfter, der naturligvis var høist ubetydelige i Sammenligning med Tillys og Pappenheims talrige og øvede Skarer. Bud efter Bud affendtes til Kongen med indstændig Begjæring om Hjælp. Gustav Adolf var i den høieste Uro og Spænding, og i det gladeste Selskab, under den muntreste Samtale behøvede man kun at nævne Magdeburg for at se mørke Skyer drage over hans Pande. Fra Berlin førte

der to Veie til denne Stad. Den ene, som over Alt-Brandenburg førte ligetil Magdeburg, var i sig selv overmaade vanskelig at befare, hvorhos de omliggende Egne var aldeles udpinte; hertil kom, at man tilsidst i Tiendens Paasyn maatte passere over Elben. Den anden Veie gif sydligere til Wittenberg og siden ned langs Elben til Magdeburg, den var god at passere og førte gjennem rige Landskaber, og derfor valgte ogsaa Gustav Adolf den. Men denne Veie gif ogsaa gjennem det sachsiske Land og over det sterkt bejæstede Wittenberg. Allerede fjorten Dage i Forveien havde derfor Gustav Adolf skrevet til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen og foreslaaet ham et Forbund eller opfordret ham til ialfald at overlade ham Wittenberg paa samme Vilkaar som Spandau; men Johan Georg afflog alt: „Han kunde ikke glemme sin Forpligtelse mod Keiseren og det romerske Rige,“ sagde han. — „Ederes fyrstelige Gøihed,“ svarede Gustav Adolf, „bør vel heller ikke glemme eders Forpligtelse mod den sande evangeliske Lære og mod de eder af Gud anbefroede Underjaatter.“ Flere Bud affendtes; men alle kom de tilbage med samme Svar og tilsidst med intet Svar. Den flue (jesuitiske) Keiser Ferdinand havde nemlig udtalt sig som gunstig stemt for et fredeligt Forlig, med Ønsket om, at Johan Georg, som den fornemste blandt Protestanterne, vilde optræde som Mægler. Dette var just at tage ham fra den ømme Side, og smigret ved den Tillid, Keiseren viste ham, vilde han ikke mere laane Øre til Gustav Adolfs Forslag. Imidlertid lød det alt værre og værre fra Magdeburg. Gustav Adolf aabnede nye Underhandlinger og vilde nu forsøge, om han ikke ved en personlig Sammenkomst skulde kunne bevæge den sachsiske ligesom den brandenburgske Kurfyrste. Men paa det Forslag, han i denne Hensigt gjorde, lod Johan Georg svare: „Jeg er forhindret fra at møde; thi jeg holder just paa at mønstre den Hær, hvormed

jeg agter at skaffe mit Land Ro og Agtelse for min Neutralitet." Fire Dage havde disse Underhandlinger været; den femte kom Efterretningen om Magdeburgs Fald.

Byen Magdeburg var dengang det stærkeste lutheriske Vern i Tyskland og den eneste tyske Stad, som endnu turde vove at løfte op Haanden til Forsvar mod Katolikernes Baa-beumagt. Derfor havde den katolske General Tilly forejat sig fremfor alt at udrydde af Jorden dette „Kjætterede“, som han kaldte det. Han styndte sig at storme Staden, før Gustav Adolf kunde naa frem til dens Hjælp. Og det lykkedes. Det var den 10de Mai 1631 om Morgenen. Strafs begyndte Tillys katolske Skarer, af hvilke især Kroaterne og Wallonerne er berømtede for sin grænseløse Raahed og Grusomhed, en Plyndring og Ødelæggelse i den mest rædselsfulde Skikkelse. Den katolske Soldaterhob drog i Wildskab ind over Gaderne, slog i Stykker og brød ned alt, den kunde trænge ind i Husene, røvede og plyndrede, krænkede Kvinderne, myrdede, ødelagde og brændte. Det gif endnu grusommere til end ved Redslagtingen i Passawalk — se Kap. 20. Tilly selv skal siden have sagt, at Ødelæggelsen af Magdeburg var den værste ved Siden af Trojas og Jerusalem's skrækkelige Ødelæggelse. Plyndringen og Ødelæggelsen begyndte kl. 10 Formiddag. Ved Middagstid udbrød Ildbrand, som spredte sig over hele Byen, og om Aftenen var af det rige og herlige Magdeburg ikke mere igjen end Domkirken og nogle faa Huse. Alt det øvrige var ødelagt, og det meste af Befolkningen (der beløb sig til 40,000) var myrdet, opbrændt eller druknet. Neppe 2000 var igjen. De katolske Soldaters Grusomheder fortsatte, indtil Flammerne af Branden endelig om Aftenen drev dem ud til Leiren med sit Rov og sine Fanger. Mange af Sol-

ket havde søgt Redning i Kirkerne, men blev opbrændte sammen med disse. Plyndringen fortsatte dog ogsaa de følgende Dage. Man gjennemrodede Grusdyngerne, og man trængte ned i Kjælderne og fandt der mellem forbrændte Dig og stivnet Blod et uhyrt stort Bytte af Sølv, Guld, Klæder og Levnetsmidler af alle Slags, som alt sammen blev ført ud til Leiren. Da Lilly den 12te Mai red ind i den ødelagte Stad, mødte ham et Syn, som skal have rørt selv denne iskolde Mand. Hvor Nordtysklands rigejste og skjønneste By prangede to Dage før, saa han nu foran sig blot Ruiner og Afsehauger, og som Resten af Stadens Befolkning fik han mellem Dyrer af Dig Die paa nogle smaa Diebørn, som endnu hang fast ved sine døde Mødres Bryster eller forgjæves prøvede paa at skjule sig bag sine Forældres døde Begemer, samt en Del lidt større Børn, der forskrækkede løb bort efter Gaderne og fortvilet raabte paa sine Forældre med en Jammer og et Skrig, som kunde røre selve Stene. En samtidig Beretning siger: „Med ingen har de faret værre frem end med Presterne (de protestantiske); først dræbte de dem mellem deres Bøger, derpaa tændte de Ild paa dem og Bøgerne. Husruerne og Døtrene bandt de efter Hestene, trak dem ud til Leiren og der skammelig krænkedede og mishandlede dem. St. Johannes Kirke havde været fuldpakket af Kvinder, den skal de have spigret igjen udenfra og derpaa opbrændt den. Kroater og Walloner har tyranniseret skrækkeligt, de har kastet Børnene i Ilden, bundet de fornemste og smukkeste Koner fast ved Stigbøilen, saaat de i Sprang har maatte følge med ud af Staden, de har stukket Spydet gennem Smaabørn, løftet dem op og svinget dem paa Spydet nogle Gange og derpaa slængt dem af Spydodden ned i Ilden.“

Fryxell skriver blandt andet: „De ghyeligste Voldsomheder og Forbrydelser blev udøvet uden Skam, uden Straf.

Tyveri, Voldtageelse, Mordbrand og Mord rasede overalt. Juddbyggerne blev med de største Pinsler tvungne til at jinde frem sine bortgjemte Penge og Skatte, og derefter blev de uden Skaanjel myrdede. . . . Kroaterne mørede sig med at stifte Spydet gennem Børnene, at kaste dem i Jlden, at fløve dem langsefter med et eneste Sug osv. De stakkels Kvinder led dobbelt Mishandling, blev først krænkede og derpaa dræbte. . . . Mange valgte heller at dræbe sig selv. . . . Tyve Kvinder, som befandt sig i et Hus ved Elven og saa paa hine Rædsels handlinger, omfavnede hverandre og styrkede sig saa ud i Bølgerne. I Katarina Kirke laa 53 hoppedløse Kvindelegemer. Kroaterne havde først bagbundet dem, derpaa skjændet dem og endelig halshugget dem. . . . Rogle beskrev for den katolske General Tilly disse skrækkelige Grusomheder og bønjaldt ham om at kalde sine Soldater tilbage og dog gjøre en Ende paa dette. Men Tilly svarede: „Lad dem holde paa en Time endnu. Soldaterne maa dog have nogen Belønning for sit Besvær“!!

Den 15de Mai feiredes af Seierherrerne i Magdeburgs Domkirke katolsk Takke-Gudstjeneste, da Katolikerne under Kanonernes Torden afgang „De Deum“ (O store Gud, vi prise dig!) for den vundne Seier over de lutheriske Kjæftere! Lignende Blædesfester feirede Jesuiterne og Paven ogsaa i Rom. (Det samme har de gjort ved flere lignende Leiligheder, jaaledes ogsaa i Anledning af Blodbrylluppet i Paris Bartolomæusnatten 1572, da Katolikerne havde inigmyrdet 40,000 Protestante).

Denne rystende Begivenhed er i Rædsel og Vederstyggelighed eneستاende selv i Trediveaarskrigen's Historie. Der er en Gjentagelse af Scenerne i Pasewalk, men saa meget forfærdeligere, som Magdeburg var en af Thyflands mæg-

tigste og folkerigeste Byer. Dens Ødelæggelse vakte hele Tysklands, ja Europas Deltagelse, blandt Katolikerne Glæde, blandt Protejtanterne Ærme, Afsky og Frygt for en lignende Skjæbne. De gruelige Voldsonheder vakte dog ogsaa hos de bedre af Katolikerne de Tørelser, de fortjente. En Mængde Flyveskrifter med udførlige Beskrivelser derover spredtes over hele Europa, og Tillys før saa hædrede Navn blev en Gjenstand for Afsky og Forbandelse.

Underretningen om Magdeburgs Fald var et Tordenflag for Gustav Adolf. Det vilde Raseri, den mere end dyrriske Blodtørst, som Keiserens Hær ved denne Leilighed lagde for Dagen, bragte ham næsten udaf sig selv. „Bed Gud,“ udbrød han, „jeg skal engang gjengjælde den gamle Korporal dette, om det ogsaa skal koste mit Liv.“ Mange gjorde Gustav Adolf ansvarlig for Stadens Ulykke, siden han ikke i rette Tid havde ydet den lovede Hjælp. For at imødegaa denne Paastand udgav han et vidtløftigt Forsvarsskrift, hvori han viste, at de Hindringer, som Kurfyrsterne af Brandenburg og Sachsen havde lagt ham i Veien, var de egentlige Marsjager til Magdeburgs Fald; thi Gustav Adolf havde ikke, tværtimod alle Krigskunstens Regler, kunnet marchere frem mod Elben og saaledes paa engang udsætte hele sin Hær og sit Foretagende.

Tilly selv har i dette Tilfælde taget Gustav Adolf i Forsvar, idet han i et Brev til Keiseren erklærede, at Gustav Adolf havde gjort alt, som var muligt, forat komme Magdeburg til Hjælp.

Efter Magdeburgs Fald lod det ogsaa til, at Gustav Adolfs Forbund med Kurfyrsten af Brandenburg atter skulde opløses. Denne Stads Nedning havde været det nærmeste Formaal for det sluttede Forbund, og da Kurfyrsten af Brandenburg nu ogsaa var udsat for stærk Paavirkning fra Kurfyrsten af Sachsens Side, og hans Frygt for Tilly blev

dæmpet, idet denne sendte sin Hær mod Vest til Høsten, begyndte han ligeoverfor Gustav Adolf at tale i en anden Tone. Han beklagede sig over Svenskerne's langvarige Ophold indenfor Brandenburgs Grænser og begjærede tilsidst i Kraft af Kongens skriftlige Løfte at komme i Besiddelse af Spandau. Gustav Adolf derimod, som umulig kunde fortsætte sit Tog uden at have Ryggen fri, fordrede baade Spandau og Küstrin. Da Kurfyrsten gjorde Vanfæligheder, marcherede Kongen den 8de Juli med hele sin Hær mod Berlin og tilbød sig samme Dag efter sit Løfte at overgive Spandau, men tilspøiede derhos, at han fra denne Stund maatte betragte Kurfyrsten og hans Folk som Sveriges Fiender. Han agtede derfor at føre sin Hær ind i Berlin og begjærede, at Kurfyrsten før at undgaa Blodsudgydelse uden Modstand vilde aabne Stadens Porte. Dette Brev ankom om Aftenen Kl. 10 til Staden, og Kl. 9 den følgende Morgen rykkede hele den svenske Hær med 90 Kanoner frem mod dens Mure. Hoffet og Indvaanerne blev lige forfærdede; Bud paa Bud udsendtes for at overtale Kongen til at give en passende Friid. Da blev Gustav Adolf opbragt. „Kurfyrsten,“ sagde han, „har modtaget de keiserlige Tropper i sit Land; han har tilstaaet dem fri Gjennemmarch, forsynet dem med alle Fornødenheder og overgivet dem sine Tæjninger, og det trods alle deres Plyndringer og Voldsomheder. Jeg vil ikke finde mig i, at Svenskerne behandles værre end Østerrigerne, især da den Sikkerhed og de Levnetsmidler, jeg fordrer, alene skal anvendes til Landets Forsvar. Jeg har fast besluttet hos mig selv ikke at forandre denne Plan. Min Svoger Kurfyrsten maa derfor enten bestemme sig til at gaa ind paa den eller ogsaa se sin Hovedstad plyndret. Jeg behøver kun med et Kanonskud at give Tegn dertil.“ For dette truende Sprog maatte Kurfyrsten tilsidst give efter. Forbundet fornødedes paa det Vilkaar, at Svenskerne

fik Spandau og Küstrin og desuden 30,000 Rigsdaler maa-
nedlig til Hærens Underholdning.

Smidlertid var Pesten udbrudt baade i den svenske Leir
og i Landet, og det med en saadan Voldsomhed, at nogle
svenske Regimenter mistede indtil 30 Mand ugentlig. Gu-
stav Adolf besluttede derfor at forlægge Tropperne i gode
og rummelige Kvarterer, hvilket han nu efter Tillys Af-
march til Slesjen trygt kunde gjøre. Smidlertid drog Gu-
stav Adolf selv ned til Pommern og Mecklenburg for at for-
drive de sidste Fiender fra disse Lande. I Stettin traf han
Gesandter fra den russiske Czar, som havde fattet en oprig-
tig Hengivenhed for Gustav Adolfs Person og nu tilbød
ham Hjælpetropper mod Polens og Østerrigs forenede
Magt. Gustav Adolf takkede, men indlod sig ikke paa For-
slaget og fortsatte sin Reise til Pommern. Endnu forsva-
redes nemlig Greifswalde af den tapre Italiener Perusi, og
Højgigten med Gustav Adolfs Reise var væsentlig at frem-
skynde Erobringen af denne vigtige Plads. Tyffen fulgte
ham ogsaa her. Da han nærmede sig Greifswalde, mod-
toges han af den Efterretning, at Perusi ved et Udfald var
bleven skudt, hvorefter Besættningen havde overgivet Sta-
den. Herfra drog han til Mecklenburg, som nu for Stør-
stedelen var renset for fiendtlige Tropper, og Gustav Adolf
havde den Glæde at kunne føre de fordrevne Fyrster tilbage
til deres Land, hvor de med stor Høitidelighed atter blev
indsatte i sin forrige Værdighed.

Et Aar var nu forløbet siden Gustav Adolfs Ankomst til
Tyskland, og med Glæde kunde han og hans Venner se til-
bage paa de i Mellemtiden gjorte Fremskridt. Aar 1630
den 25de Juni indehavde han kun den lille Ø Usedom, nu
i 1631 var han Herre over alle Havne fra Rügenwalde til
Ribnitz, dertil Pommern, Brandenburg og Mecklenburg med
de fleste dertil hørende Fæstninger. Den første Skæf over

Magdeburgs Fald havde begyndt at lægge sig, og da Tilly ligesom af Frygt drog sig tilbage for Svenskerne, voksede Modet hos disse. Med saadanne Følelser feiredes Midsummerfesten og med det samme Marsdagen for Gustav Adolfs Landgang saavel i Nordtyskland som i Sverige. Gustav Adolf havde til Stockholm hjemsendt 46 østerrigiske Faner. Midsummerdagen 1631 blev disse udhængte fra Kirkeetaar-
nene, og i Kirkerne afholdtes under den glade Menigheds talrige Tilstrømning Taksigelsesfester for de bundne Seire, ledjagede af hjertelige Bønner for Kongens og Sandhedens retfærdige Sag.

Sekstogtyvende Kapitel.

Tillys og Gustav Adolfs andet Møde.

Efter Magdeburgs Ødelæggelse troede man, at Tilly skulde kaste sig over Gustav Adolf, især da denne havde et mindre Tropicantal og derhos led betydelig af Pesten; men i hele Tillys Færd ligeoverfor Gustav Adolf viser der sig en Tvilraadighed, for ikke at sige Frygtsonhed, som i manges Dine var et Barsel om hans forestaaende Ulykke. Og-
jaa denne Gang undveg han et afgjørende Slag; han efterlod Pappenheim med en Del af Hæren til at forsvare Magdeburg og drog selv til Hessen for at tugte den gjenstridige Landgreve. Hans Soldater, efter Blodbadet i Magdeburg em muligt endnu vildere end før, gik under Marschen gennem Thüringen frem med Ald og Sverd. Ved Grænsen af Hessen tilsendte han Landgreven en skriftlig Befaling at træde tilbage fra Leipzigerforbundet og modtage keiserlige Besætninger. Landgreven vægrede sig, og Tilly beredte sig alt paa at gjøre et ødelæggende Indfald, da han fra Pap-

penheim modtog det ene Bud efter det andet med Anmodning om Hjælp, da Svenskerne var gaaede over Elben. Tilly besluttede at vende om. Medens Hæserne sang Lovsange i sin Glæde over at være undslupne den truende Fare, blev Folket i Thüringen, som nu for anden Gang skulde modtage de frygtede Gjester, aldeles fortvilet og samlede sig i Skovene, hvor de nedjablede flere Hobe af plyndrende Østerrigere, inden Tilly kunde naa tilbage til Magdeburg.

Marssagen til dette Tillys Tilbagetog var som sagt Gustav Adolfs Overgang over Elben. Efterat denne nemlig havde overværet de meklenburgiske Hertugers Indtog i Güstrow, efterlod han til deres Beskyttelse Mafé Tott med nogle Regimenter og ilede selv tilbage til den svenske Hær i Brandenburg. Han besluttede at benytte Tillys Fraværelse og brød straks efter Midsummerdagen op imod Elben. Overalt flygtede de keiserlige uden Sverdslag, og Pappenheim selv trak sig tilbage indenfor Magdeburgs Mure. Den sidste Juni 1631 gik Svenskerne over Elben og indtog Staden Tangermünde, hvorved en Del Østerrigere blev tagne tilfange. Disse kastede sig paa Knæ for Kongen og bad for sit Liv. „Staar op,“ sagde Gustav Adolf, „jeg er ingen Gud; tilbeder derimod den almægtige Gud og takker ham, fordi eders Liv bliver sfaanet! thi I fortjente visseelig ikke bedre Lod end selv at blive behandlede, som I har behandlet andre.“

For Kongen stod der nu to Veie aabne. Den ene var at søge at fordrive Pappenheim fra Magdeburg; men dertil ansaa han sig for svag, da Gustav Horn med en betydelig Del af Hæren laa ved Grænsen af Schlesien, og Tilly desuden snart kunde komme Pappenheim til Hjælp. Den anden var at bemægtige sig den nedre Del af Elben og imidlertid afvente saavel nye Forsterkninger for sig selv som Udbrudet af den hemmelige Uvilje mellem Keiseren og Kur-

høvsten af Sachsen. Dette sidste blev hans Beslutning, og Staden Werben blev Middelpunktet for Hærens nye Stilling. Dette Valg er af alle kyndige blevet robt som et Mejerstykke af Krigskunst. Werben er nemlig beliggende paa den vestre Strand af Elben netop ligeoverfor det Sted, hvor Havel fra Nitsiden falder ud i samme. Fra dette Sted kunde den svenske Hær beskytte de tre venstabelige Lande, Meklenburg, Pommern og Brandenburg, medens den Fiende, som skulde angribe ham, først maatte marschere igjennem aldeles udplyndrede Egne.

Werben erobredes efter en kort, men tapper Modstand og ligesaa de faa Punkter, som de keiserlige endnu havde tilbage paa Nitsiden af Elben. Sterke Forskansninger anlagdes i et betydeligt Omfang; og 150 Kanoner truede en angribende Fiende med Død og Ødelæggelse. Ogjaa ved denne Anledning viste sig Kongens usædvanlige Lykke. Pesten, som havde rajet slemmt blandt hans Folk i Brandenburg, var ophørt, idetjamme Kongen kom tilbage fra Meklenburg og førte Tropperne mod Elben. I Leiren ved Werben, hvor store Troppemasser paa den hedeste Tid om Sommeren var sammentrængte paa et forholdsvis trangt Rum, var Sundhedstilstanden ikkedestomindre udmerket god. For en Del var dette vistnok en Følge af Kongens gode Foranstaltninger og den overflødige Tilførsel; men Soldaterne søgte Marsagen ligesaa meget om ikke mere i Kongens Lykke og i Guds beskyttende Haand over deres elskede Helt.

I Midten af Juli, da Gustav Adolf havde faaet sine Fæstningsværker i fuld Stand, kom Efterretningen om, at Tilly nærmede sig og alt var naaet frem til Magdeburg. Da besluttede Kongen ved en rask Handling at søge at overrumple en Del af hans ved Marschen udmattede Tropper. Saa hemmeligt som muligt jendte han 3000 Mand, for stør-

ite Delen Ryttere, til Arenburg, en liden Stad syd for Werben. Den 16de Juli om Aftenen red han selv did, satte sig i Spidsen for Mandfabet og drog i Nattens Mørke videre til Beldingen. Den 17de Juli var en Søndag. Kongen laa hele Dagen ubevægelig, men sendte en liden Afdeling af gula Regimentet for at faa Underretning om Fiendens Stilling. De var heldige nok til at opsnappe nogle østerrigiske Ryttere, af hvem man fik vide, at Tillys Fortropper stod blot to Mil borte. De bestod nemlig af fire Regimenter Rytteri. Længst mod Vest i Burgstall laa Regimentet Montecuculi, mod Zit i Ungern Golt og Koronini, i Midten i Rheindorf Bernstein. Derpaa ordnede Kongen Angrebet; Baudis mod Montecuculi, Gustav Adolf selv mod Bernstein, Rhingreven mod Golt og Koronini. Sidsbyggerne i Egnene, som hadede de keiserlige, havde ikke givet dem den mindste Underretning om Svenskernes Bevægelser; Soldaterne, trætte af de forrige Dages Besværligheder, udførte sin Bagtjeneste mindre opmerksomt, og Obersterne selv kunde ikke tænke sig Muligheden af, at Gustav Adolf skulde gaa angrebsvis tilverks. Saaledes blev de da ogsaa aldeles overraskede. Baudis, som havde fortest Bei, kom først frem og fandt Fienden i Svøbens Arme, deres Chef desuden fraværende. Som en Storm brød han ind i Byen. Den største Del af Fienderne blev nedhuggen; kun nogle faa reddede sig ved Flugten. Alarmen herfra vækkede de keiserlige i Rheindorf og Ungern, saa baade Kongen og Rhingreven fandt sine Modstandere paa Benene og i god Orden. Her blev da en kort, men heftig Kamp, hvorunder Kongen selv henreven af Iver styrtede sig ind mellem Fienderne og var nær ved at hugges ned, da Harald Stafe kom til Hjælp. Den tapre Bernstein faldt, Østerrigerne veg ud af Byen, Svenskerne efter og Gustav Adolf lod Byen antænde, for at ikke dens Afbrænding skulde volde Uorden blandt Trop-

perne. Ogjaa Golt og Koronini maatte tilsidst tage Flugten, og Svenskerne drog sig med betydeligt Bytte tilbage til Werben.

I sin Leir ved Wolmirstedt hørte Lilly Skuddene fra sine Fortropper, men kunde ikke itide komme dem til Hjælp. Ved Underretningen om Udfaldet af Kampen blev han yderlig opbragt baade over Tabet af fire blandt sine bedste Regimenter og over Skammen i et saadant Nederlag ligeoverfor en svagere Fiende. Han sendte Dropper for at forfølge Svenskerne paa deres Tilbagemarsch, men kunde ikke naa dem. Da brød han selv op med hele sin Hær og marscherede langsomt og truende mod Werben. Hele Europas Dine rettedes mod denne Plads, mod de to Heste, den gamle og den nye Læres Forfægtere; man ventede nu endelig at se den store Strid afgjort.

Stillingen saa betænkelig ud for Svenskerne. De var omtrent 12,000 Mand, Østerrigerne 25,000. Gustav Adolf sammenkaldte sit Krigsraad og forelagde Spørgsmaalet, om man skulde drage sig tilbage over Floden eller modtage Fiendens Angreb i den forsikrede Leir. Høvdingerne henstjød Sagen til Kongens egen Afgjørelse, og han bestemte sig for det sidste. Han kjendte Styrken og Fordelen af sin Stilling og var overtødet om, at Lilly hverken skulde kunne gjenembryde den ei heller af Mangel paa Levnetsmidler kunne blive staaende og foretage nogen regelmæssig Beleiring. Gustav Adolf var sin Tids største Mester i at anlægge og forsvare Fæstningsværker, og han brugte ofte den Krigslist at lade sine Høvdinge med mindre Troppeafdelinger sverme om i Landet, medens han selv med en vel ringere, men vel forsikret Styrke opholdt og drillede den samlede fiendtlige Hær. Medens han nu oppebiede Fienden, fik han Underretning om, at nogle Forrædere havde lovet Lilly ved hans Ankomst at stifte Werben i Brand og fornagle de Svenskes

Kanoner. Efter dette tog han sine Forholdsregler. Han opstillede Bagter for at hindre Forrædernes Planer; Kanonerne ladedes med Kartescher, og store Vedstabler samledes hist og her bag Staden. Kongen vilde fange Fienden i hans egne Snarer.

Den 27de Juli Kl. 2 om Eftermiddagen saa man Tilly med hele sin Hær rykke op paa Bakkerne vest for Werben. To og tredive Stykker grovt Skytz aabnede en heftig Ild. Svenskerne svarede efter Kongens Befaling kun med enkelte Skud, og Vedstablerne antændtes. Da Tilly saa Møgen heraf og mærkede Svenskernes svage Kanonade, troede han, at Forræderiet var lykkes, og besluttede at angribe Leiren. Hertug Adolf af Holsten ledede Angrebet. Da de keiserlige Regimenter marscherede mod Boldene, hørtes fra Svenskernes Side ikke et eneste Kanoniskud, men blot en mat og afbrudt Mussketild. Trygge og glade sprang Østerrigerne frem; men neppe kom de paa rigtigt Karteschhold, før de modtoges af en saa ødelæggende Kugleregn, at hele Geleder kastedes til Jorden, og Resten flogtede. Vaudis med Rykteriet gjorde Udfald og anrettede et stort Nederlag mellem de flygtende. Større var det blevet, hvis ikke den forsigtige Tilly havde holdt en betydelig Reserve i Beredskab, som understøttede de flygtende og stansede Svenskerne. Det blev nu en skarp Strid, som endte med, at Svenskerne i bedste Orden drog sig tilbage indenfor Boldene.

Den følgende Morgen begyndte vel atter en Kamp mellem Forposterne, som antog større og større Omfang; men da Tilly rykkede frem med hele Hæren, drog Svenskerne sig paany indenfor sine Skanser. Tilly opfordrede Kongen til at møde ham i aaben Mark; men Kongen gav et afslaaende Svar; han ventede om saa Dage baade Horn og Lott med Forsterkninger og havde fuldt op af Lebnetsmidler, medens Tillys Tropper led en frygtelig Hungerknød. Guld af

Garme maatte denne beslutte sig til at trække sig tilbage. Først blev han dog staaende i Tangermünde en hel Uge; men ogsaa der blev Mangelen saa stor, at Soldaterne i to Dage ikke fik Brød, og selv Vandet i Elben kjøbtes for høi Pris. Imidlertid ankom Forsterkningerne til Gustav Adolf, saa han blev Tilly fuldkommen voksen; men ikke desto mindre besluttede han ikke at angribe ham, men overlod ham at kæmpe mod Hungeren; han ventede derhos snart at se Fiendskabet mellem Østerrige og Sachsen bryde ud i fuld Flamme. — Den 11te August maatte Tilly ogsaa forlade Tangermünde og drage sig tilbage til Magdeburg. Man regnede, at han paa dette Tog havde tabt over 6000 Mand. Men vigtigere end dette Tab var Tabet af baade hans egen og hans Soldaters Selvtillid. De hensigtsløse og dog saa dyrekjøbte Tog mod Schwedt, Hesse og Werben viste nok, at Tilly ikke var enig med sig selv om, hvad han skulde gribe til mod den unge Konge og hans nye Krigskunst. Man forbausedes ved nu anden Gang at se den svagere Konge med sit Talent og sin Krigskunst uovervunden at trodse sin erfarne og langt stærkere Modstander, og man hentede heraf uhyggelige Varsler for det tredie Møde.

Syvogtyvende Kapitel.

Gustav Adolfs Forbund med Kurfyrsten af Sachsen.

Imidlertid havde Keiseren kaldt sine Tropper tilbage fra Italien, og 15,000 Mand under Jürstenergs Befaling fik Ordre til at forene sig med Tilly, hvis Styrke saaledes forøgedes til henved 40,000 Mand. Stolt over disse sine tapre Skarer og over den Fremgang, han havde haft i Sydtysk-

land, mente Keiseren nu ikke længere at behøve at finde sig i Kur=Sachsens tvetydige Færd, men befalede Tilly, dersom mildere Midler ikke lykkedes, da med Vold at tvinge Johan Georg til Underkastelse. I Kraft af denne Befaling gjorde Tilly Kurfyrsten de Forslag, at han skulde overlade Keiseren sine Tropper for at fordrive Svenskerne, deres fælles Fiende, udtræde af Leipzigerforbundet osv. Efter megen Betænk- lighed bestemte Kurfyrsten, som med al sin Vankelmødighed dog af Hjertet var den lutheriske Kirke hengiven, sig til at afflaa at indlade sig paa de gjorte Forslag. Da Tilly sam- tidig med Modtagelsen af dette Svar fik Nys om, at Kur- fyrsten havde begyndt Underhandlinger med Gustav Adolf, gjorde han endnu et Forsøg, idet han den 1ste September affendte en ny Opfordring til at vise Keiseren den skyldige Nødvighed og ikke indlade sig paa Vidtløftigheder m. m.; men uden at afvente Svar, ja endog en hel Uge før den sidste Opfordring affendtes, rykkede Tilly ind over Kurjachsens Grænse. Merseburg, Jena og flere Stæder plyndredes, og man saa paa en Gang Nøgen af 200 brændende Landsbøyer. Genimod Meissen sendtes Holf med sine vilde Skarer, som der huserede paa det forfærdeligste. Det rige og hidtil for Krigens Ødelæggelser skaanede Land gav overflødig Næring for Soldaternes Plyndrelyst. Man klagede hos Tilly over disse Voldsomheder. „Mine Wolloner,“ sagde han, „er in- gen Tugle, som kan leve af bare Luften.“ Den 2den Sep- tember rykkede han for Leipzig; hvilken rige Handelsstad efter saa Dages Modstand aabnede sine Porte for Seierherren.

Kurfyrsten af Bayern misbilligede i højeste Grad dette Udsald i Sachsen. „Det var,“ sagde han, „et stort Mis- greb, man kunde godt endnu i nogen Tid med smukke Ord faaet Johan Georg til at holde sig rolig. Nu derimod er der Fare for, at han tvungen af Nøden kaster sig i den svenske Konges Arme.“ Denne Spaadom slog ind. Da Johan

Georg fik høre, at Tilly nærmede sig, førte han sine Tropper til Torgau, hvor han bag Elben indtog en Stilling, saa at han ikke kunde afsjæres fra Svenskerne. Her traf han det ene Bud efter det andet, som meldte om Tillys Indfald, om hans Stæders Erobring, om deres og Landets Udælgelse, indtil han tilsidst, drevet til det yderste, besluttede at henvende sig til Gustav Adolf. Denne, som tydelig havde forudsæet, at dette før eller senere maatte indtræffe, havde nærmet sig Sachsens Grænse for at være ved Haanden, naar Underhandlingerne begyndte.

Arnheim, som var Johan Georgs Sendebud til Kongen, traf denne i Alt-Brandenburg og fremstillede for ham Kurfyrstens store Nød og Begjæring om Hjælp. Kongen svarede koldt, „at han beklagede Ulykken; men Kurfyrsten havde selv forvoldt den. Havde han fulgt Kongens Raad, saa laa ikke Magdeburg nu i Aske, ei heller Kurfyrstens egne Stæder. Nu,“ tillagde Kongen, „nu i Nødens Stund søger han mit Beskyld; men om Keiseren blot lader som han misbilliger Tillys Fremfærd, saa er Kurfyrsten færdig til atter at forlade mig. Jeg kan derfor ikke for hans Skyld udjætte min Hær og hele den protestantiske Sag, og det imod Tillys uhyggelige forsøgede Troppestykke.“ Arnheim svarede, „at han til alt dette ikke havde noget at sige, uden at hvad der var skeet nu ikke mere kunde afhjælpes, men blot glemmes. Kongens Forsigtighed var prisværdig og stemmede med hans bekjendte Visdom; dog var Kongens Hjælpssomhed mod de ulykkelige ligesaa bekjendt, ligesaa prisværdig og burde ikke fornegte sig heller denne Gang. Han bad derfor om at faa høre Kongens Fordringer, fuldkommen overthydet om, at Kurfyrsten gjerne vilde bifalde alt, hvad der med Grund kunde begjæres.“ — „Belan!“ svarede Gustav Adolf, „jeg fordrer først Wittenbergs Fæstning som et Ryggestød i Tilfælde af et ulykkeligt Udfald; dernæst Kurfyrstens ældste Søn som Pant paa

Faderens Trofkab; dertil tre Maaneders Sold for mine egne Tropper, og tilsidst Udleveringen af alle Forrædere indenfor det sachsiske Raad, som jeg selv vil dømmes og straffe.“ — Arnheim ilede tilbage til Kurfyrsten, som omgiven af ulykkelige Flygtninger utaalmodig ventede hans Tilbagekomst. Han hørte Kongens Fordringer og udraabte: „Ikke blot Wittenberg, men hele Sachsen skal staa ham aaben; ikke blot min Søn, men min hele Familie, ja min egen Person skal som Pant gives i hans Vold. Skynd eder tilbage og bed Kongen for Guds Skyld at ile hid. Jeg er færdig til at udlevere baade Forræderne og den krævede Sold, at ofre alt, hvad jeg eier, ja Livet selv for den fælles Sag.“ Arnheim ilede atter afsted og gjentog for Kongen disse Kurfyrstens Ord. „Man maa ikke undres,“ svarede Gustav Adolf, „over min Forsigtighed; men naar jeg nu finder et saa oprigtigt Tænkesæt hos Kurfyrsten, saa afstaar jeg fra alle mine Fordringer, undtagen at Kurfyrsten udbetaler en Maaned Sold til mine Tropper, og jeg haaber snart at skaffe ham fuld Erstatning ogjaa for dette lille Tab.“ Forbundet blev affluttet paa de Vilkaar, at 1) skulde hele den sachsiske Hær forenes med den svenske og stilles under Gustav Adolfs umiddelbare Befaling; 2) alle faste Pladse ved Elben skulde staa aabne for Kongen; 3) saalænge den svenske Hær opholdt sig indenfor Sachsens Grænser, skulde den underholdes af Landet med alle Fornødenheder. Paa sin Side lovede Gustav Adolf ikke at nedlægge Baabnene, før Fienden var jaget ud af Sachsen. Allerede forud havde Kongen begyndt at trække sin Hær op langs Elben. Nu efterlod han Baudis med nogle Tropper for at forsvare Leiren ved Werben og marscherede med hele den øvrige Hær mod Wittenberg. En Skare Studenter mødte Toget, nysgjerrige efter at se Kongen. Han modtog dem venligt og kaldte dem „Luthers Sønner“. Ogsaa nogle teologiske Professoreer fulgte med

Skaren, og Gustav Adolf hød dem ind i sit Telt. „Gra eder,“ sagde han, „har vi Svensker faaet Evangeliets Lys. Til Bevis paa vor Taknemmelighed kommer vi nu til eder for at beskytte det mod Mørkets Fyrste og hans Tilhæng.“ — Den 3die Sept. gik Svenskerne ved Wittenberg over Elben, og Dagen efter stødte begge Hære sammen ved Düben. Kongen blev først indbudet til at mønstre Kurfyrstens Hær og red derhen, ledsaget af sine bedste Officerer. Sachserne var omtrent 20,000 Mand, hvis smukke Klæder, friske og blomstrende Kinder samt trivelige Heste vidnede om, at de var vant til et fredeligt Liv. „Jeg beundrer,“ skrev en rejsende Englænder, „Pragten og Skjønheden hos dette unge Mandskab; men jeg beklager dem tillige, naar jeg tænker paa, at de skal stride med Tillys frigsvaunte Soldater.“ Efter Mønstringen red Kongen tilbage, fulgt af begge Kurfyrsterne, for at lade dem tage den svenske Hær i Zieshu. Denne, som om Natten havde ligget paa oppløide Marker, fremhød et Syn, ganske modsat den sachsiske. Merede i sig selv var den lidet glimrende, Dragterne slidte, Mandskabet magert og Hestene ligejaa; og dog var det disse Folk, som havde drevet Rusjen langt ind imod Sarmatiens Gdemarker, tugtet Polakkerne og nu baade i Preussjen, Pommern og Brandenburg jaget de glimrende Østerrigere paa Flugt. „Naar jeg,“ siger den førnævnte Englænder, „sammenlignede Gustav Adolfs Mandskab med Tillys, saa kunde jeg ikke negte, at de sidste forekom mig større, sterkere og bedre udrustede baade med Vaaben og Heste. I Øvelse var de lige og vidnede begge om sine Feltherrers Dugtighed; men naar jeg saa Svenskernes tilbageholdne og stille Væsen og dermed sammenlignede Tillyanernes Laster og Overmod, tyktes det mig, at de første maatte af Gud være bestemte til et Tugteus Mis for de sidste.“ Gustav Adolfs Hær bestod af 13.000

Mand Fodfolk og 9,000 Hyttere eller i Forening med Sachserne 42,000 Mand.

Kongen, begge Kurfyrsterne og deres Høvdinger traadte sammen til et Krigsraad. Spørgsmaalet var, enten man skulde angribe Tilly i hans Forskansning ved Leipzig eller ved mindre Træfninger og ved at affjære ham Tilførsel udmatte ham og drive ham ud af Landet. Kongen ønskede vel det første; men han fordulgte sit Ønske, for ikke, hvis det skulde gaa galt, at bestrydes for at have voldt sine Forbundsæller Ulykke. Men da han fremstillede det betænkkelige i at angribe Fienden i hans sterke Stilling, udbrød Kurfyrsten af Sachsen: „Lad os helst gaa de keiserlige lige paa Livet; Landet kan umulig længere underholde de store Troppemasser, især da Tilly alt har den bedste Del inde osv.“ Gustav Adolf advarede ham endnu engang om ikke at sætte alt paa Spil. „Det faar gaa, som det vil,“ sagde Kurfyrsten, „om end Kongen vil holde sig tilbage, saa agter jeg alene med mine Folk at vove alt for mit ulykkelige Land.“ „Nei,“ udbrød Kongen, „alene skal I ikke gaa; jeg er glad over at se eder tage en Beslutning, som er eders høie Kald værdig, og jeg og mine skal ikke i Farens Stund forlade vor Forbundsælle. Velan, mine Kamerater,“ sagde han, idet han vendte sig til de svenske Høvdinger, „nu skal vi da endelig træffe den gamle Korporal. Ikke alene Gren af et bundet Slag, men alle hans og hans Herres Erobringer bærer vi paa Spidsen af vore Sverd.“

Den 6te September brød de forenede Hære op, Sachserne paa venstre, Svenskerne paa højre Nøi, i Retning mod Leipzig og naaede i Skumringen hen imod Breitenfeld. Folket gjorde Holdt omtrent i samme Orden, som var bestemt for den følgende Dag, og som ingen under Livsstraf maatte forlade. Kongen red henad Vinjen og talte venligt og opmuntrende med enhver Afdeling. Strafs efter hørtes Af-

tenbønnen og Salmefangen fra de opstillede Regimenter. Men snart tabte alt sig i Mørke og Lærshed, kun hist og her afbrudt af Bagtblusene og Udposternes fjerne Raab.

Men i den taufe Nat kaldte Gustav Adolf til sig sine fornemste Høvdinge, sine gamle, prøvede Venner. Han fremsatte i Northed Planen for det forestaaende Slag og sluttede med disse Ord: „Mine brave Brødre og Venner! Hvis jeg nu havde at gjøre, ikke med eder, men med andre Mænd, hvis Sind og Hjertelag var mig mindre bekjendt, mindre prøvet, da skulde jeg kanskje holde det nødvendigt at opmuntre dem med Ord. Men jeg ser paa eders glade Blik, at dette denne Gang er overflødig. Saa er det ogsaa; vor Sag kræber Sverd, ikke Ord. Og Sverd behøves. Thi jeg vil ikke og bør ikke ringeagte vore Modstandere og fremstille Sagen lettere, end den i Virkeligheden er. Et saadant Bedrageri vilde være uretfærdigt mod eder, som jeg endnu aldrig har seet vige for nogen Fare, hvor stor den end har været. Jeg siger derfor og bekjender det aabent, at vi her har mod os en Fiende, stærk og mægtig, næsten daglig øvet i denne blodige Krig, og desuden saa vant ved at seire, at han under langvarige Krige næsten aldrig har erfaret nogen andet. Men jo ærerigere Fienden er, des rigere Gode er der ved at beseire ham og med et eneste Slag at overflytte til os alle hans forud bundne Laurbær. Dermed følger ogsaa alle hans Erobring, alt hans Bytte, taget i saa mange heldige Felttog. Jeg ved, at I og eders Soldater ofte siger for Spøg, at man i min Tjeneste visstelig kan blive salig, men ikke rig; og saa har det været; thi i ødelagte Lande og blandt undertrykte Forbundsfæller havde det været blodig Uret at tænke paa at samle Rigdom. Men nu skuer I foran eder først en Seir, opfyldt med kostbart Bytte, og siden en seierlig Marsch gjennem Katolikernes prægtige Stæder og frugtbare Lande. Alt dette bindes i en eneste Seier, og denne Seier kan og

skal vindes, jeg haaber det med Guds Hjælp. Vor Fiende er os ikke ukjendt. Mange af disse Tropper har før ved Gartz, Demmin, Frankfurt og Werben prøvet vore Sverd, og vi ved, at vi kan komme tilrette med dem, hvor storagtige de end gjør sig. Jeg er fuldkommen overbevist om, at I som ærlige Svensker vil opfylde eders Pligt. Sachjerne, haaber jeg, skal vel ogsaa med mandigt Mod forsvare sit Fædreland, hvis Belfærd det først og fremst gjælder. Men mere end paa Hære og forbundne forlader jeg mig paa vor hellige og retfærdige Sag. Thi vi strider ikke blot for Mennesker og menneskelige Ting, men for Guds Ære og for den sande evangeliske Tro, som Papiisterne saa haardt har undertrykket, ja næsten udryddet. Den algode Gud, som saa vidunderlig har ført os hidtil, han skal ogsaa give os Kraft til at seire over denne mægtige Modstander. Tænk paa det arme Pasewalks Skjæbne, det er just idag et Mar siden! Tænk paa Magdeburg, hvis blodige og rygende Grushobe raaber om Hevn! Tænk paa de mange tusinde uskyldige Mennesker, som der og andre Steder er myrdede, og hvis Blod raaber Af og Ve over Tyrannerne! Ja tvil ikke derpaa, Guds retfærdige Haand skal straffe deres affhyelige Mordgjerninger, deres grove Laster og uhyggelige Forbrydelser! Derfor lad os angribe dem med freidigt Mod! Gud er med os! jeg føler det i mit Hjerte. „Gud med os“ — disse Ord være vort Løsen, vort Feltraab, og med Guds Hjælp skal Seiren ogsaa blive vor!“ — Efter gjensidige trofaste Haandslag gif Høvdingerne hver til sin anviste Plads. Kongen benyttede ikke noget Telt, men satte sig i en Bogn om Natten. Horn, Baner og Teuffel var hans Selskab.

Otteogtyvende Kapitel.

Slaget ved Breitenfeld.

Straks efter Foreningen med Svenskerne havde Johan Georg affendt et Bud til Leipzig med Befaling at forsvare Byen, indtil de forenede Hære kom til Udsætning. Budet faldt i Tillys Hænder, som derved fik Underretning om Hærenes Forening og Anmarsch; dette bekræftedes fra alle Kanter af udsendte Speidere. Tilly stod i Nord for Leipzig i en vel forsanset Leir, og der opstod nu Spørgsmaal, om man enten her skulde afvente Fiendens Angreb eller møde ham i aaben Mark. For at overlægge herom sammenfaldtes de fornemste Høvdinger, før det gryede ad Dag den 7de September, i et af de faa Huse, som stod tilbage i Leipzigs afbrændte Forstæder. En høi Grad af Klogskab og Forsigtighed var egentlig den sterke Side ved Tillys Feltherredygtighed, paa hvilken han ogsaa selv satte mest Pris. „En Feltherre,“ sagde han, „maa ikke gaa længere ud i Vandet, end han ser Bund.“ Ogsaa nu holdt han fast paa, at „man burde gaa forsvarsviis tilverks og holde sig indenfor den befæstede Leir; man havde en i alle Henseender fordelagtig Stilling, rig Tilførsel fra Landene bag, medens Svenskerne og Sachserne for det første vilde finde det noget nær umuligt at angribe Leiren, og naar de saa maatte træffe sig tilbage, vilde de snart komme til at lide Nød i de mere udsjuggede Lande ved Elben og Havel.“ De fleste Lemmer af Krigsraadet, navnlig de ældre, delte denne Mening. Men Pappenheim paastod det modsatte; „man burde rykke frem og søge Fienden i aaben Mark. Udfaldet,“ mente han, „kunde ikke være tvilsomt, naar man kjendte de keiserliges Mod og Vre. Længe nok havde Kongen indenfor sine forsansede Leire drevet Gjæf med de keiserliges Tapperhed. Nu

endelig vovede han sig frem og tilbød aabent Slag. Det kunde ikke længer lade sig forsvare, hvis man af Forsigtighed, for ikke at sige af Feighed nu lod en saa gunstig Leilighed slippe sig af Hænderne til med et Slag at knuse den fælles Fiende." Denne Mening understøttedes af Fürstenberg og af mange, især de yngre Medlemmer af Raadet, som temmelig højrøstet udtalte sig for den dristigere Plan. Tilly, som vidste, at hans med Mærenes tiltagende Forsigtighed baade af Hæren og af Høvdingerne betragtedes som Alderdomsfeighed og saaledes fremstilledes af hans Misundere baade i München og Wien, bestemte sig i Harmen over denne Misfjendelse til at give efter, og Beslutningen blev tagen, at man skulde rykke ud imod Fienden. Feltraabet skulde være „Jesus Maria“ og Tegnet et hvidt Baand om Hatten. — Morgenen begyndte at gry, da Krigsraadet sluttede. Ved Udgangen af det lille Hus fik Høvdingerne i Forstuen Die paa en Mængde Sjernefaller, Viskister og deslige, som var malet paa Bæggene. Det var en Graverbolig, der var bleven brugt til Krigsraadets Overveielser. En mørk Anelse for gjennem flere af dem; inden Sol gik ned, var maasse ogsaa deres Lykke død og begravet.

Lidligt om Morgenen brød Hæren op, anført af den 70-aarige Tilly paa sin lille Graaskimmel, og rettede sin Marsch mod Nord imod den ventede Fiende. — Landet nordfor Leipzig danner en eneste Slette, oversaaet med Agre og Landsbyer og kun hiit og her afbrudt af nogle Høidedrag, men ogsaa disse saa lave, at de overalt er opdyrkede. Mellem Landsbyerne Breitenfeld og Seehausen strækker der sig ret fra Vest mod Ost en saadan Nas, svagt skraanende nedad mod Nord, hvor Landsbyerne Podelwitz og Schellkau ligger ved de sumptige Bredder af den lille Doberbæf. Sid ankom Tilly Kl. 8 om Morgenen og valgte sin Plads langs denne Nas. Hæren opstilledes i en eneste Linje nedefor

Najen, Artilleriet bagenfor paa Toppen, saa at Kuglerne skulde gaa over Østerrigernes Hoved for at træffe Svenskerne, naar de rykkede frem. Stillingen var saaledes valgt, at Østerrigerne havde baade Solen og den sterke Sydbestvind i Ryggen, Svenskerne derimod midt i Ansigtet. Selve Hæren, baade Fodfolket og Rytteriet, var efter gammel Skik opstillet i store Tertier. Fodfolket, bestaaende af 17 saadanne, dannede Midten, Rytteriet Fløiene, 7 Regimenter paa venstre og 10 paa høire Fløi. Den sidste førtes af Fürstenberg, blandt hvis Tropper udmerkede sig de saakaldte **Uovervindelige** eller **Kronbergerne**, et bayerisk Regiment, som havde sorte Heste og sorte Dragter og Sjernesfaller fæstede paa sine Sjelme. Foran denne Fløi stod endel Hobe med Kroater under Solani. Centrum ansørtes af Tilly selv og under ham af Schaumburg. Den venstre Fløi havde Pappenheim beholdt for sig i Haab om derved at komme i Kamp med Gustav Adolf selv, der gjerne valgte sin Plads paa høire Fløi.

Lidligt om Morgenen den samme Dag brød de forenede sachsiske og svenske Tropper op og marscherede mod Breitenfeld, hvor de alt paa langt Hold saa Fienden opstillet paa Høiderne. Omtrent i to Kanonstuds Afstand fra disse flød Loberbækken, som de forenede Hære maatte over. Sachserne rettede sin Marsch mod en liden Bro ved Schelkau, Svenskerne mod Podelwitz. Mogle af de keiserlige Høvdinger mente, at man burde angribe Fienden, inden han efter Overgangen var kommen i Orden igjen; men Tilly var ikke at bevæge til at forlade sin fordelagtige Stilling; dog lod han for at hindre Svenskerne stikke Podelwitz i Brand. Men Gustav Adolf iverksatte ikke destomindre Overgangen. Først kom tre skotske Regimenter og stansede ved Siden for at beskytte de øvriges Overgang. Derpaa marscherede disse i en beundringsværdig Orden frem og indtog hver sin bestemte

Plads, hvor trangt end Rummet var mellem Loberbækken og de østerrigiske Kanoners Studbidde. Tilly, omgivet af sine Generaler, betragtede fra Høiden denne Svenskernes Bevægelse. Det siges, at han ved Synet af deres fortrinlige Orden blegnede og glemte at svare paa de omstaaendes Spørgsmaal. Gjennem hans Sjæl for en mørk Auelse, ofte Forbud om den kommende Ulykke.

Saa snart de forenede Hæere var komne over Bækken, ordnedes de saaledes, som Gustav Adolf og Arnheim før var komne oberens om. De opstilledes hver for sig, Sachserne mod Fürstenberg, Svenskerne mod Tilly og Wappenheim. De første, dannende en Hær ganske for sig, havde Fodfolket i Midten, Rytteriet paa Siderne, alt paa to Linjer og fordelt i Tertier. Svenskerne derimod ordnede efter Gustav Adolfs nye Opfindelser, Fodfolket i Brigader, Rytteriet i mindre Eskadroner med mellemstaaende Musketterer, alt paa to Linjer. Paa første Linje og ligeoverfor Wappenheim førte Gustav Adolf selv højre Fløi, bestaaende af fem Regimenter Rytteri, yderst Staalhandske med Finnerne, derpaa Mæke Lotts Regiment, saa Vestgøterne under Erik Scop, Smaalæningerne under Stenbol og nærmest ved Hærens Centrum Østgøterne, alle med mellemstaaende Musketterer af Johan Baners Regiment. Bag denne Fløi stod Rhingrebens Rytteri i Reserve. Centrum, bestaaende af svensk Brigaden, gula, blaa og røda Brigaderne, kommanderedes af Teuffel. Foran Centrum stod en Mængde dels mindre dels større Kanoner under Torstensson, bagved som Reserve Livregimentet til Hest og endel skotske Fodfolk. Venstre Fløi anførtes af Gustav Horn og bestod blandt andre af Rytterregimenterne Horn, Kallenbach og Baudis. Alt dette var den første Linje. I den anden Linje anførte Johan Baner højre Fløi, Hepburn Centrum og Hall venstre Fløi.

Det var Kongen selv, som havde opstillet Hæren saale-

des, og det ikke blot paa Papiret, men paa selve Slagmarfen. Han red omkring, ordnede det hele og tiltalte og opmuntrede hver enkelt. „Skyd ikke, Gutler,“ jagde han, „før I ser det hvide i Dinene paa Fienden,“ og Rytterne raadede han til „ikke at hamre sine Sverd fløve paa de staaflædte Østerrigere, men støde ned Hesten, saa vilde den tungvindte Rytter let lade sig fælde.“

Imidlertid var Sachserne ogsaa komne over Bækken og havde ordnet sig til Slaget, og en høitidelig Stilhed indtraadte. Da red Kongen midt frem foran Slagordenen, holdt stille der, aftog med den ene Haand sin Hat og sænkede med den anden sit Sverd mod Jorden, og uvilkaarligt fulgtes denne Bevægelse af alle omstaaende. Og Kongen opløftede sin sterke Røst, saa den hørtes næsten over hele Hæren, og bad saaledes: „Allgode Gud, som bærer Seier og Nederlag i din Haand. Vend dit naadige Ansigt til os, dine Tjenere, som fra fjerne Lande og fredelige Boliger er komne hid for at kjæmpe for Frihed, for Sandhed, for dit Evangelium. Giv os Seier for dit hellige Navns Skyld! Amen!“ — En ophøiet Tølelse af Mod og Fortrøstning fyldte ved disse Ord ethvert Bryjt. Enhver var beredt paa at fejre eller dø for den hellige Sag, og med disse Tølelser kunde Seiren ikke være tvilsom.

Nu begyndte den forenede Hær at sætte sig i Bevægelse. Klokken var omtrent 12, da Tropperne kom indenfor de keiserlige Kanoners Skudvidde. Straks drøgnede der tre Skud fra Høiden, og Kuglerne fløi tusende gjennem Svenskernes Geleeder, dog uden at gjøre nogen Skade. Gustav Adolf svarede med tre Skud, af hvilke det første kastede den keiserlige Oberst Baumgarten død til Jorden. Nu fulgte en voldsom Ild fra begge Sider. Gustav Adolf var overlegen med Hensyn til Kanonerens Antal, da han havde henved 100 Stykker, og Fortensjon gjorde alt, hvad der stod i hans Magt.

Men Lillys 36 Kanoner var større og havde en fordelagtigere Stilling, saa deres Kugler virkede mere ødelæggende. To Timer varede denne Skydning. Gustav Adolf vilde ikke rykke frem og angribe Lillys sterke Stilling, som denne igjen ikke vilde forlade.

De tykke Støvslyer fra saamange tusinde Menneffer og den svære Krudtrøg drev imidlertid i Ansigtet paa Svenskerne, saa at de, indhyllede ligesom i en fuldkommen Nat, ikke kunde lempe sine Bevægelser efter Fiendens. For at raade Bod herpaa lod Kongen hele Hæren trække sig mere til højre, idet han vilde ved en Svingning skaffe sig Vinden fra Siden istedetfor i Ansigtet. Lilly og Pappenheim saa denne Bevægelse og forstod dens Hensigt. Den sidste fremstillede ivrig Nødvendigheden af at hindre samme og fik tilsidst Tilladelse til med venstre Fløi at drive Svenskerne tilbage. Som et Lyn sprængte han til sine Skarer og rykkede frem. Men da han alt ved tidligere Leiligheder havde erfaret Virkningerne af de svenske Gudsfolks Jld og nu paa nærmere Hold opdagede de mellem Rytterne staaende østgøtiske Musketterer, vovede han ikke at gjøre noget Angreb, men traf sig endnu mere mod Vest, red omkring Svenskernes højre Fløi, faldt den i Flanken og tænkte paa denne Maade ligesom at rulle op hele Hæren. Men Kongen, som merkede Hensigten, lod øieblikkelig Rhingrebens Reserve og Baner med den anden Linjes Rytteri gjøre en Svingning til højre og stille sig i ret Vinkel mod den øvrige svenske Hær, men med Fronten lige mod de angribende. Pappenheim stødte først mod Rhingreven, siden mod Finner, Dislænninger og Aurlænninger. En morderisk Fægtning begyndte. Wallonerne styrkede den ene Gang efter den anden med blindt Raseri mod Svenskerne; men disse modtog dem med urokkeligt Mod. Kongen og Baner red opmuntrende og ordnende rundt omkring og sendte desuden til de angrebnes Sjælp ad-

stille Skarer af Musketerer, hvis Musketild anrettede et forfærdeligt Nederlag blandt Angriberne. Pappenheim opmuntrede sine paa alle Maader, styrkede sig selv ind i Kampen, hvor den var hedeest, og fik som sædvanlig det ene Saar efter det andet. Syv Gange gjorde han Angreb, og alle syv Gange blev han kastet tilbage, og den ottende Gang kunde selv ikke han faa sine Folk frem. De kastede sig i vild Flugt ud paa Weiene, som førte til Breitenfeld, og intet kunde mere holde dem tilbage. Hertugen af Holstein med sit Regiment Fodfolk havde ved denne Leilighed fulgt Pappenheim og var saaledes kommen til at stille sig fra det øvrige Fodfolk. Med største Tapperhed tilbageslog han i Begyndelsen det svenske Rytteris Angreb; men da Resten af denne Fløi havde rømmet Marken, blev dette Regiment omringet af Stigøter og Sinner; det forsvarede sig til sidste Mand og indtog, udstrakt paa Jorden, den jamme Orden, det havde havt under Kampen. Nu fandtes der ingen Tiende mere paa denne Side af Slaget.

Omtrent samtidig med Pappenheims Angreb begyndte paa den østre Side en livlig Kamp mellem Sachserne og Kroa-ter, hvorved de første straks begyndte at vikle. Tilly saa, at den afgjørende Kamp ikke længer kunde undgaaes, og vilde derfor ikke lade sine Fløie alene i Alden. Han marcherede frem med sine seksten store Tertier. Men jo mere de nærmede sig Svenskernes Centrum, desto mere ødelæggende blev ogsaa den Ald, hvoraf de modtoges. Torstensson havde alt i udmerket Stand. Væderkanonerne skjød Skud paa Skud med en for de keiserlige aldeles forbausende Hurtighed; de større Kanoner i Forhold dertil. Bag disse truende Aldsvælg ventede de velbekjendte blaa, gule og svenske Brigader. Tilly vovede ikke det farlige Angreb, men drog til højre mod Horn og Sachserne. Den dengang endnu tap-
pert kæmpende Pappenheim blev herved aldeles forladt.

Man har gjættet paa forskjellige Marsjager, dels Tillys Misundelse, dels en hemmelig Hjft hos ham til i det længste at undgaa Striden med den frygtede Gustav Adolf, dels, og det er vel det rimeligste, Haabet om snart at faa jaget Sachserne paa Flugt og siden saameget lettere at overvælde Svenskerne, naar de stod alene.

Det syntes i Begyndelsen ogsaa, som om denne Plan skulde lykkes. Tilly og Fürstenberg angreb i Forening den sachsiske Hær, Regimenterne Kronberg og Schönberg i Spidsen. Ved Schönbergs Anfald kastede den sachsiske Hestgarde sig straks paa Flugt. Kronberg styrkede mod et andet Regiment, nedstjød med egen Haand dets Oberst og jagede med sine **Uovervindelige** hele Rytterhoben paa Flugt. Den sachsiske Fodgarde og Arnheims Hob var de eneste, som gjorde Modstand; med de øvrige Sachser gik det, som Tilly alt forud havde ytret: „De fløi som Avner over Marken“, dog i Flugten plyndrende baade sit eget og Svenskernes Tross. Blandt de forreste paa Flugten var Kurfürsten selv, som ansaa Slaget for uigjenkaldelig tabt. Først i Eulenburg, to Mil derfra, vovede han at stanse og forfriske sig med et Krus M, medens han oppebiede yderligere Efterretninger fra Slagmarken.

Da flere af de keiserlige Regimenter gav sig til dels at plyndre Trossen, dels at forfølge Sachserne, lod Tilly dem strengt bejale at ile tilbage til Kampen. „Lad Sachserne løbe,“ sagde han, „og lad os vende os mod Svenskerne; ellers er intet vundet,“ og nu kastede hele Hæren sig mod Svenskernes venstre Fløi. For ikke at omringes drog Horn sig noget bagover, men under ihærdig Modstand; han var dog nær ved at forsvile ved Synet af den mangedobbelt stærkere Fiende, hvis Mod derhos var oplivet ved Sachsernes Nederlag. Desuden tog Tilly Sachsernes Kanoner og vendte dem mod Svenskerne, medens Kroaterne holdt paa at omgaa

Flancken og angribe i Siden og Ryggen. Desuagtet tabte Horn ikke Mod og Samling; med største Klogskab ordnede han sit ringe Troppetal, og ikke en eneste blandt disse tapre Krigere tog Flugten. Det var Horns Klogskab og Standhaftighed, som reddede Svenskerne fra det truende Nederlag.

Da nemlig Sachserne var drevne paa Flugt, ilede Arnheim til Kongen med denne slemme Nyhed, og næsten i samme Dieblik kom Teuffel med Underretning om, at hele den keiserlige Hær vendte sig mod Horn. Kongen, som just havde jaget Pappenheim paa Flugt, overlod høire Fløi til Baner og ilede jelsv til den venstre. Her holdt hele den svage Afdeling paa at svigte under Tyngden af det overlegne Angreb. Oberst Hall laa skudt og med ham næsten hele hans Regiment. Regimenterne Horn, Baudis og Courville led forfærdeligt og drog sig lidt efter lidt tilbage. Endnu stod Kallenbach tilbage i Reserve. „For Guds Skyld hug ind, Kallenbach, hug ind!“ raabte Kongen og pegede paa en Abning, hvor Fienden holdt paa at trænge ind. Regimentet styrkede frem. Allerede ved første Sammenstød faldt Kallenbach gjennemboret til Jorden; men hans Ryttere fortsatte Angrebet med samme Orden, med samme Mod. „For svar eder, Gutter,“ raabte Kongen, „jeg skal straks sende eder Hjælp,“ og han befalede Teuffel at hente frem nogle Regimenter Fodfolk af anden Linje. Men i samme Dieblik kom en Kugle og kastede Teuffel knust til Jorden. Da ilede Kongen jelsv til Centrum af anden Linje og sendte derfra Brigaderne Hepburn og Witzthum og siden fra høire Fløi Soop med Vestgøterne til Hjælp for Gustav Horn. Disse Regimenter sluttede op paa Siden af venstre Fløi og kom just i rette Tid for at møde Fienden, da han søgte at omgaa Fløien. Kroaterne styrkede mod Hepburn. Han havde med sig nogle Læderkanoner, skjulte inde i Brigaden. Paa

hans Kommando aabnede Geledeerne sig, og en ødelæggende Regn af Kugler kastede Angriberne tilbage. Andre Tropper søgte at trænge frem, men mødtes af en Musketjalbe fra alle tre Geledeer paa en Gang med en saa rædsom Virkning, at hele Geledeer af Angriberne styrtede til Jorden som Græsset for Vjaen. Men Tillys Krigere veg ikke saa let tilbage. Det blev en Kamp paa Liv og Død, Mand mod Mand, og Regimenterne blandedes i en gruelig Forvirring. Kronbergerne og Baudis's Ryttere brød hver fra sin Side herjende frem over Marken, medens Fodfolket overøste hverandre med ødelæggende Kugleregner. Røgen og Støvet fra hele den øvrige Krigshær dreves af Vinden hen over venstre Fløi og svøbte tilfaldt alt ind i saa tykke Skyer, at man neppe kunde skimte Ben fra Fiende. Sepburn maatte lade sine Trommeslagere slaa Skottemarschen, for at hans Tropper ikke skulde fare vild i Mørket og komme fra hverandre.

Da Gustav Adolf kom tilbage til høire Fløi, var Pappenheim ganske forsvunden. Kongen lod derfor straks hele Fløien rykke frem og gjorde nu uhindret den Svingning til venstre, hvormed han alt i Begyndelsen havde søgt at undgaa Krudtrøgen. Først stod begge Hærene opstillede ret fra Øst mod Vest. Nu var Gustav Adolfs høire Fløi gaaet frem; den venstre derimod tilbage, saa at Retningen af begge Hæere nu var fra Nordøst mod Sydvest med lige Fordel af Vinden, ijaer da den ud paa Aftenen drog sig endnu mere vestlig. Ved denne Bevægelse var Gustav Adolf kommen op paa Nasen, hvor Tilly havde efterladt sine Kanoner uden tilstrækkelig Bedækning. Kongen i Spidsen for sit Rytteri, Zinnerne forrest, sprængte frem og erobrede efter en kort Kamp Kanonerne, som han derpaa rettede mod Tillys nederfor paa Sletten staaende Skarer. Nu kom Pappenheim tilbage med nogle Tropper, han havde faaet samlet, og søgte at tage Kanonerne tilbage; men han fandt snart, at dette

var umuligt, og ilede saa ned i Kamptrummen paa Svenskerne venstre Fløi. Endnu havde Wallonerne vedligeholdt Kampen med uroffeligt Mod og Tapperhed; men Svenskerne ligesaa tapre Modstand lod dem merke, at de her havde fundet andre Fiender end dem, de før havde besejret. En Mængde hidsendte Ræder- og andre Kanoner spredte Rædsel og Ødelæggelse i de keiserliges tætte Skarer. Da nu desuden Tillys egne Kanoner begyndte at spille mod de keiserlige, da Kongen selv med den seierlige høre Fløi faldt dem i Siden, da tabte de med Haabet om Seier ogsaa Modet og opløste sig i den vildeste Flugt. Forgjæves søgte Høvdingerne at stanse dem. Pappenheim rasede; fjorten Svensker havde han med egen Haand nedhugget; selv var han fra øverst til nederst bedæffet med Saar. Den seiervante Tilly var ude af sig selv af Sørme, af Fortvilelse. Hans gamle Graaskimmel blev skudt; han sprang op paa en ny Hest og vilde atter føre sine Tropper i Flden. Men de lystrede ikke mere. Han bad, han bønfaaldt, han truede, han græd af Sørme — forgjæves. Opløst var al Orden, al Lydighed. Soldaterne flygtede udover Marken, og Tilly maatte følge dem. Han var nær ved at blive fangen. En Ritmester ved Rhingrevens Regiment, for sin Hæmpestore Bekjendelse kaldet lange Fritz, saa og gjenkjendte den flygtende. Han sprængte efter ham, greb Gubben i Klæderne og befalede ham at overgive sig. Tilly sporede sin Hest og søgte at rive sig løs; men lange Fritz fulgte efter og gav ham med Pistolkolben Slag paa Slag over Hoved, Skuldre og Arme. Den gamle var nær ved at tabe Samlingen, da Hertug Rudolf af Lauenburg fik se dette Optrin. Hastig red han til, jog en Kugle i Hovedet paa lange Fritz og befriede Tilly. De befandt sig nu langt mod Øst, skilt fra de flygtende Tropper; men her mødte Kronbergerne dem, som optog Tilly i sine Rækker og, da hele den øvrige Hær var

paa Flugten, ogjaa, skjønt ugjerne, tiltraadte sit Tilbagetog i god Orden og ligejom ved en Mønstring red de langs efter hele den svenfke Fløi, hilste Skoiterne med en Salve og fortsatte derpaa sin Marsch paa Weien til Leipzig. Svenskerne lod dem uhindret ride; ingen vilde eller bovede at angribe de Uoverbindelige.

Men beskjyttede af Støvet og Krudtrøgen var nogle af Tillys ældste og bedste Jodregimenter komne nogenlunde i Behold ud af Striden. Bag Slagordenen ved Kanten af Skoven traf de nogle andre Tropper af Reserven. Slaget var tabt; men disse gamle, seierbante Kjemper vilde ikke tabe sin dyrt erhvervede Ære. De sluttede sig sammen og holdt Stand mod de forfølgende Svensker. Gustav Adolf med høire Fløi, Mase Lotts Ryttere og Smaalæningerne i Spidsen, kastede sig over dem. Striden førtes med den yderste Forbitrelse. Vardon hverken begjæredes eller gaves. Wallonerne forsvarede sig i Døden. Man saa dem med afskudte Ben søge at reise sig paa Stumperne og affyre sine Skud. Andre liggende halvdøde paa Marken, løftede afmægtigt sine Sverd for at gjennembore de ober dem ridende Svenskers Heste. Nattens Mørke frelste den tapre Levning, som selv havde frelst de gamle Walloners Ære. De drog sig tilbage paa Weien til Leipzig, og Slaget var endt. Det havde varet i fulde fem Timer.

Gustav Adolf, som frygtede ved Overilelse at tabe den bundne Seier, forbød enhver yderligere Forfølgelse af Fienden. Kl. 7 om Aftenen lod han trods Mørkets Frembrud hele Hæren atter opstilles i Slagorden, red selv gjennem Gelederne, takkede alle og enhver, men mest Horn og hans Fløi samt Sepburn med Skoiterne. Han befalede Hæren at tilbringe Natten i samme Orden, som de alt indehavde, gif saa med nogle forivrolige til en Marktetenter, hvor han forfriskede sig med lidt Mad og Drikke samt med i Hast at

overtænke, hvilke Fordele Proteſtanternes Sag ved denne Seier havde vundet. „Jeg tror neppe,“ ſagde han tilſidſt, „at der findes en større Tilfredsſtillelſe paa Jorden, end den en General føler efter et vundet Slag.“ Derpaa lod han til de forreſte Geledet trække frem en Vogn, i hvilken han tilbragte denne ligesom den ſjorrige Nat. Morgenen derefter, da han havde faaet tilforladelige Efterretninger om, at de keiſerlige var helt og holdent adſplittede, tillod Guſtav Adolff ſine Tropper at rykke frem for at plyndre Leiren og forfølge Fienden. Men for at bevare ſaa megen Orden ſom muligt, inddelte han den fiendtlige Leir i viſte Lodder til Plyndring for hvert Regiment. Her fandtes et umaadeligt Bytte i Guld, Sølv og allehaande Koſtbarheder, Hæſte, Telte o. a. m. Ingen blev lodløs; mange fandt ſaa meget, ſom de ſiden tiltrængte for ſin Livstid.

Paa Valpladsen laa omtrent 9000 døde; deraf 6300 keiſerlige, 2000 Sachſere og 700 Svensker, blandt de ſidſte Teuffel, Kallenbach, Hall og Damitz. Syvogthve Kanoner og over 100 Faner og Standarter blev Seierherrens Bytte.

Førſt Efterverdenen har fuldkommen kunnet forſtaa Følgerne af denne Seier. Samtiden anede den, og ubefrikelig var den Genrykkelse, ſom Efterretningen medførte. England, Holland, Danmark jubledede høit, Frankrig mere hemmeligt. Svenskerne, beruſede af Vre og Stoltthed, følte ſig for første Gang ſom de, der havde Sæde og Stemme blandt de europæiſke Folkeſlag. Men meſt af alle glædede ſig de tyſke Proteſtanter, ſom ſaa længe, ſaa haardt og uretſfærdigt havde været undertrykte. Nu endelig, efterat ſaa mange andre Forhaabninger var blevne ſkuffede, ſyntes den rette Befrier at være kommen. Den almindelige Genrykkelse gav ſig Luſt paa tusinde Maader. Guſtav Adolffs Billede prægedes overalt paa Skuemynter, Kobberſtik, ja paa ſelve Tappeterne; det fandtes i hvert Hus, hvert Hjerte, elſket, æret,

tilbedt som paa en Gang Sandhedens, Mildhedens og Kraftens Helt. Vers og Skrifter i hundredevis udgaves til hans Pris. Paa forskjellige Maader ytrede man sin Henrykkelse og kaldte ham: *Den nye Gideon, Helten fra Norden, den nordiske Løve, Nordstjernen* osv.

Dagen efter Slaget kom Kurfyrsten af Sachsen tilbage, hjertelig glad over den uventede Seier, men ikke mindre forlegen og skamfuld over sin og sine Troppers Feighed. Han frygtede for Gustav Adolfs Breidelser og begyndte at fremstamme nogle Undskyldninger. Kongen afbrød ham og sagde: „Lad os ikke tale om det! Eders Durchl. har alt under vore Overveielser i Diiben mere end tilstræffeligt lagt eders uforfærdede Mod for Dagen og netop ved den Bestemthed, I der viste, skaffet mine Tropper Anledning til at vinde vor Seier igaar.“ Kurfyrsten blev ude af sig selv af Henrykkelse over denne Skaansel, dette Edelmod. „Aldrig i Verden skulde han glemme hverken Kongens frelsende Hjælp eller hans venfabelige Opjærjel. — Stol paa mig,“ sagde han tilsidst, „stol fuldt og fast paa mig, paa min og mine Benners Stemmer til Keiserkronen, hvis eders Majestæt skulde attraa jamme.“ Gustav Adolf lo og taffede for Løftet.

Efter Slaget blev de sachsiske Stæder befriede, og derunder flere adspredte Hobe af Tillys forrige Hær dels nedhuggede, dels gjorde til Fanger; her som overalt gif den største Del af de fidsite over og tog Tjeneste hos Gustav Adolf, saa at denne 6 Dage efter Slaget havde 5000 Mand mere i sin Hær end før samme. Tilly derimod, som, da han var kommen til Sans og Samling igjen efter sine mange Saar og Fortvilelsen over det tabte Slag, forgjæves ventede at se sine spredte Tropper samle sig om sin gamle Feltherre, forenede sig i Begyndelsen af Oktober med Tugger og Altringer, hvorpaa han marscherede op og ned i den nederrhinske

Kreds, forgjæves søgende en Anledning til med Fordel at angribe Kongen og udslætte Stammen af det lidte Nederlag.

Niogtyvende Kapitel.

Gustav Adolfs Tog til Franken.

Da Sachsen var renset for de keiserlige, samlede de protestantiske Fyrster sig om Gustav Adolf for at overlægge om Maaden, hvorpaa Krigen skulde fortsættes. To Forslag bragtes paa Bane; det ene, gjennem Sachsen, Bøhmen og Østerrige at marschere lige paa Wien, paa hvilken Bei man liden eller ingen Modstand ventede; det andet, at forfølge Tilly og hindre ham fra at samle nogen ny Hær. Begge Dele havde sine Fordele og sine Mangler; begge var lige nødvendige. Det bestemtes derfor, at den sachsiske og den svenske Hær skulde stilles og gaa hver sin Bei. Kurfyrsten foreslog, at Gustav Adolf skulde angribe Bøhmen og Østerrige, medens Sachserne forfulgte Tilly. Mange har baade dengang og senere dadlet Gustav Adolf, fordi han ikke antog dette Forslag, og man har paaastaet, at han i saa Fald let havde kunnet trænge gjennem de værgeløse østerrigiske Arvelande, erobre Wien og der foreskrive Keiseren Fredens Vilkaar. Gustav Adolfs Modgrunde var følgende: først, at naar man kjendte lidt til Keiser Ferdinands ihærdige Karakter, maatte man have al Grund til at tro, at han ikke engang ved Tabet af Wien skulde lade sig skræmme til en ufordelagtig Fred; han vilde blot drage sig tilbage, samle nye Hære og stænge Tilbageveien for Kongen. Ligesaa var der al Grund til at frygte, at Tilly snart vilde drage Forsterkninger til sig og med dem kanske altfor let overvælde Sachserne og tage Svenskerne i Ryggen. Endelig var det Kon-

gen meget magtpaaliggende at befri de protestantiske Fyrster og Folk i det sydvestlige Tyskland og med deres Magt forsøge sin egen samt berøbe Keiseren de rige Sjælspekilder, som tilflød ham, saalænge han spillede Mejer i disse Egne. Det blev derfor besluttet, at Kurfyrsten skulde trænge ind i Bøhmen, Gustav Adolf derimod marschere efter Tilly. „Jeg skal forfølge,“ sagde han, „den gamle Korporal lige til Verdens Ende.“

§ Overensstemmelse med denne Beslutning ordnede Kongen sine Anliggender og Tropper. § Mecklenburg skulde Mase Tott føre Befalingen og trænge frem mod Hamburg og Bremen, i Brandenburg Lejslie og Hamilton. Thurn skulde følge Kurfyrsten til Bøhmen for der at opsjøge sine gamle Venner. Der jendtes Bud til Axel Oxenstierna, at han fra Preussien skulde begive sig til Vesttyskland for at understøtte Kongen ved Ledelsen af det hele.

Den 17de September satte Gustav Adolf sig i Bevægelse med Hæren, dog saaledes at han ikke fulgte Tilly mod Nordvest, for ikke at føre Krigenes Byrder over de derbærende protestantiske Lande, men istedet derfor besluttede at drage nedad Franken og besøge de rige, af Krigen endnu skaanede katolske Bispedømmer Bamberg, Würzburg og Mainz. Han marscherede derfor gjennem Erfurt over de skovrige Bjergegne, som adskilte Thüringen fra Franken. Da han var kommen ned paa det rige Sletteland henimod Mainfloden, mødte han kun svag Modstand af enkelte Hobe katolske Bønder, indtil han rykkede frem til den rige og mægtige Stad Würzburg, Hovedstaden i den frankiske Kreds og Sædet for en katolsk Erkebiskop, der tillige var regjerende Fyrste over den omliggende Egn. Ved Nyttet om Gustav Adolfs Ankomst var han selv flygtet, men havde efterladt en Besætning af 1500 Mand til Stadens og Slottets Forsvar. Den første var der ikke tale om at forsvare; men Slottet var fast, og Be-

fættningen værgede sig med største Tapperhed. Da imidlertid Efterretningen kom, at Tilly med sin nye Hær nærmede sig til Undsætning, var Gustav Adolf bestemt paa at erobre Slottet, det koste, hvad det vilde, for ogsaa i disse Egne at have et fast Støttepunkt, og nu kunde intet modstaa Svenskerne's voldsonne Angreb. Besætningen blev for største Delen nedhuggen, og et uhyre Bytte blev Seierherrerne til Del. Blandt andet bemægtigede Kongen sig her en ualmindelig stor og værdifuld Bogsamling, som han skjænkede til Upsala Universitet.

Den af Tilly imidlertid samlede Krigshær var næsten en halv Gang større end Gustav Adolfs. Den gamle Feltherre havde ført den over Mainfloden nedad det sydlige Franken, hvor han truede den protestantiske Stad Nürnberg med Magdeburgs Skjæbne. Men ved Underretningen om Kongens Angreb paa Würzburg ilede han til denne Stads Undsætning. Han kom for sent; thi baade Staden og Slottet var alt erobret. Dog var hans Fremrykning en betænkkelig Sag for Kongen, der var altfor svag til at staa ham imod, efterat han havde sendt Horn med 10,000 Mand østover mod Bamberg. Han samlede imidlertid alle de Tropper, han ihast kunde faa fat paa, og ilede til Dehjenfurt, hvor han ventede, at Tilly skulde gaa over Floden. Denne kom ogsaa og begyndte en Skjærmhdsjel. Gjerne havde han villet angribe Kongen og saaledes slukke sin Harme over alle sine senere Tab; men Kurfyrsten af Bayern, som begyndte at tvile paa Tillys Dykke eller Dngtighed, havde forbudt ham at vove sig i Slag, hvis han ikke var fuldkommen sikker paa Seiren. Han turde saaledes ikke vove det farlige Forsøg i Fiendens Paasyn at gaa over Floden, men maatte trække sig tilbage. „Er jeg da dømt til,“ sagde han sukkende, „at bære Skjændselen af dette Nederlag med mig lige i Graven?“

Efter Würzburgs Erobring og Tillys Tilbagetog faldt

hele den frankiske Kreds i Kongens Bold og maatte sverge ham Trofskab og Lydighed. Katolikerne fik beholde fri Religionsøvelse. „Sag er kommen,“ sagde Kongen, „for at befri mine Medmennesker, ikke for at lægge dem i nye Baand eller tvinge deres Overbevisning. En ny Sko, om den end er bedre, klemmer dog i Begyndelsen.“ Katolikerne ligesom alle de andre Indbyggere af Kredsen beskyttedes mod al Boldsomhed fra Soldaternes Side; dette vandt ham alles Hjertes, og snart herskede den bedste Forstaaelse mellem Indvaanerne og den fremmede Hær.

Medens Tilly lagde sine Tropper i Winterkvarter, saaledes at han dannede en Vagt for de bayerske Arvelande, tiltraadte Gustav Adolf i egen Person Toget ned imod Rhin, hvor de tre geistlige Kur fyrster af Mainz, Trier og Köln nu var uden al Understøttelse. Torstensson førte det grove Artilleri paa store Prænne ned ad Main; Kongen selv med Hæren fulgte Stranden. Toget skred frem uden Modstand, overalt modtaget med Høitideligheder og almindelig Glæde. Det overvætted pragtfulde Slot Aischaffenburg, Residentens for Erkebiskoppen af Mainz, aabnede sine Porte uden Modstand. Omgiven af sine Høvdinger stod Gustav Adolf længe og besaa den skjønne Bygning. Tilslidst udbrød han: „Sag har dog en væsentlig Anmerkning at gjøre mod hele Slottet, nemlig at det ikke er bygget paa Trinser, saa det kunde rulles til Stockholm.“ Fra Aischaffenburg marscherede han lige til Frankfurt am Main. Borgerfabet i denne Stad bad sig fritaget for det tiltænkte Besøg, heraabende sig paa den Trofskabsed, de havde svoret Keiseren og Erkebiskoppen af Mainz. I detmindste bad de om Neutralitet, som var aldeles mindværlig for den Handel, hvorpaa Stadens Velværd beroede. Kongen svarede, „at Keiseren ved at bryde sine egne Løfter forlængst havde løst dem fra deres Ed. Gustav Adolf, som Besidder af Aischaffenburg, var nu i Virke-

ligheden Erkebiskop af Mainz og kunde saaledes løse dem fra den anden Ed. Neutralitet," tilspøiede han, „er et Ord, jeg slet ikke liker, allermindst i Kampen mellem Lys og Mørke, mellem Frihed og Trældom, og det forbaujer mig, at Frankfurts protestantiske Borgerstab taler om særskilte Fordele, hvor det gjælder det almindelige Vel, — at de endog blot kan tænke paa Markeder og Handel, hvor Spørgsmaalet er om deres Trosbekjendelse og evige Salighed.“ Toget fortjattes; men snart mødte han nye Sendebud med jamne Grinde. Spøiligen opbragt svarede Kongen: „Gils Borgerne, at jeg agter at holde, hvad jeg har lovet, nemlig at beskytte deres personlige og tidligere Privilegier, men kun paa den Betingelse, at de søielikkelig aabner sine Porte; thi jeg har ikke Tid til at vente. Jeg har faaet ret paa Møglerne til alle Stæder lige fra Niterjøen og hid, og det skal vel ogsaa lykkes mig med Staden Frankfurt.“ Han fulgte lige i Hælene paa Sendebudene og stod, længe før Borgerne ventede det, med hele sin Hær udenfor Staden og fordrede uden Ophold at blive indladt. Forfærdet sendte Magistrien straks de forlangte Møgler, og omgiben af Hyrster, Høvdinger og Hær holdt Kongen sit høitidelige Indtog i Staden. Hans Middag anrettedes paa Slottet Braunfels og det i den samme Sal, hvor Keiseren efter Kroningen pleiede at holde Maaltid. Flere Hyrster sluttede sig her til ham, og tilsidst kom Landgreven af Høssen med 8000 Mand. Saaledes forsterket drog han videre mod Rhin og besluttede ved den lille Stad Oppenheim at foretage Obergangen over denne Flod.

Det var den 6te December 1631, at Svenskerne ankom til dette Sted. Det saa i Begyndelsen helt betænkeligt ud. Kuglerne fra Oppenheim paa den anden Side bestrøg hele Strandbredden, og alle Equens Vaade og Hærtøier var dels nedsjænkte, dels bragte over til den anden Bred og henlagte under Oppenheims Kanoner. — Kongen tabte dog ikke Mo-

bet. En Fjifer angav Stedet, hvor der var nedskænket to større Fartøier, som straks blev optagne og satte i brugbar Stand. I en liden Bøge, som man fik fat paa, roede Kongen i Mørkningen selvjerde over Strømmen, undersøgte den modfattede Side og var heldig nok til at komme uskadt tilbage. Natten tilbragtes paa den aabne Strandbred i Blæst og Sne, uden Ly mod Vinden ligesaa lidt som mod de fiendtlige Angreber. Kl. 6 følgende Morgen overførtes Nils Brahe med 300 Mand af gula Regimentet. Neppe havde de faaet Tid til at gjøre en Forhugning, før det spanske Ryttteri styrte frem. Striden blev haardnakket; Spanierne var overlegne i Antal og Bevæbning; men Brahe med sine gula Gossar forsvarede sig som Løver og tilbageslog to Angreb, dog ikke uden Tab og Frygt for tilfaldt at maatte bukke under for Mængden. Tilfaldt kom dog ogsaa de blaa og grønne Regimenter over; Spanierne tog Flugten, og de øvrige Tropper iværksatte uden Hindringer den farlige Obergang. At en Hær midt under Fiendens Dine gaar over Rhinfloden, er en til alle Tider og under alle Forhold ganske ualmindelig Ting; endnu ualmindeligere, naar man erindrer, at de stridende her var Svensker og Spaniere, begge Folk fra de yderste Ender af Europa, som mødtes her i Midtpunktet af Jammie. Gustav vilde forevige Mindet om dette mindeværdige Optrin og lod paa det Sted, hvorfra Obergangen skede, opføre en høi, firkantet Spile. Paa Toppen anbragtes den gøttiske Løve med Sverd i Haand og Hjelm paa Hovedet, Bliktet og Sverdet rettet mod den ligeoverfor liggende Flodbred.

Fra Oppenheim marscherede Gustav Adolf uden Ophold mod Mainz. Erkebiskoppen forlod vel selv Staden, men efterlod til dens Forsvar 2000 Mand under Spanieren De Silva. Han havde forud spurgt, om denne Styrke ogsaa var tilstræffelig. „Det høres paa Spørgsmaalet,“ svarede Spanieren, „at eders Durchlout. er en aandelig Mand, men

ingen Krigsmand. Med disse 2000 Mand paatager jeg mig at forsvare Staden, om det saa var mod tre Konger af Sverige." Kong Gustav Adolf af Sverige rykkede frem, og efter tre Dages Forsløb maatte De Silva overgive Staden i hans Bold.

Den 9de December 1631, paa sin 37te Fødselsdag, feirede Kongen sit høitidelige Fødselsdag. Byttet var stort; 80 Kanoner, 600 Centner Krudt og 70,000 Rdlr. i Brandskat. Svenskerne havde ved Erobringen ikkun havt lidet Tab. Men som sædvanlig havde Kongen blotstillet sig selv som den simpleste Soldat. En Kanonkugle borttog hans Høfsvend ved hans Side. Den hollandske Gesandt, der tilfældigvis var tilstede, mindede Kongen om Nødvendigheden af „at være mere varsom om sit eget kostbare Liv; han burde blot udkaste Planen og overlade Udførelsen til sine Høvdinger". „Min Hr. Ambassadør," svarede Kongen, „man erobrer ikke Stæder med at tegne Cirkler paa Bordet i sit Kammer. Er Skolemeesteren borte, saa lægger ogsaa Skolegutterne Bogen bort." — Efter Erobringen af Mainz lagde Kongen sine Tropper i Vinterkvarter og valgte for sin egen Person sit Ophold i Frankfurt am Main.

Trediede Kapitel.

Gustav Adolf i Frankfurt.

Det var nu ved Jul 1631 halvandet Aar siden Gustav Adolf steg i Land i Tyskland, og i dette Tidrum havde han kjæmpet og seierlig gjennevandret Pommern, Brandenburg, Sachsen, Franken og Landene ved Rhin. Hans seierlige Vaaben var udbredte over den største Del af Tyskland.

I Bøhmen var Sachserne trængte ind og havde erobret Prag. Mod Schlesien stod Alexander Leslie paa Bagt. I Mecklenburg herskede Tott. I Nedre-Sachsen kjæmpede Baner mod Pappenheim. Horn i Franken og Hertug Bernhard af Weimar i Elsas erobrede den ene Fæstning efter den anden. I Frankfort, Midtpunktet i det vestlige Tyskland, sad Kongen selv sjsjelsættende sig med vigtige Underhandlinger og Ledelsen af det hele.

I det forløbne Aar havde Kongen uophørlig jaget fra den ene Seier, fra den ene Erobring til den anden. Nu fik han for første Gang staa en Stund stille og nyde de rige Frugter af sine Bedrifter. Omkring ham dannede sig snart et glimrende Hof. Her saaes, foruden hans egne berømmelige Krigere og Benner, fem selvstændige tyske Fyrster, en stor Skare Rigsgrever og Herrer og ikke mindre end tolv eller tretten Sendebud fra fremmede Magter, alle udrustede paa det prægtigste; tilfidsit Axel Drenstjerna fra Preussien, Kong Frederik af Bøhmen og Dronning Maria Eleonora fra Sverige. Hver Dag ankom Bbud saa fra den ene saa fra den anden af Kongens Underhøvdinger, næsten altid med glade Budskaber om bundne Seire og erobrede Fæstninger. Midt i denne glimrende Verden stod Kongen som det Centrum, hvorom alt bevægede sig, beundret og elsket af alle. Især forstod han ved sit venlige og nedladende Væsen at vinde de lavere Klassers Kjærlighed. Frankfurts Borgere gif hjem, aldeles henrykt af Glæde, naar den store, af hele Europa beundrede Helt havde stanset paa Gaden og med løftet Hat og mildt Maahyn sagt dem nogle venlige Ord. Hans strenge Krigstugt forøgede end mere deres Beundring og Hengivenhed især i Sammenligning med Tillyhanernes Grusomhed og Vold. To Soldater, som havde forbrudt sig, blev hængte, og de øvrige forholdt sig ordentlig. Selv Jesuiterne talte med rosende Ord fra Prædikestolene om denne

beundringsværdige Hær. Den ved nogle indtrufne Omstændigheder fremkaldte Mistanke om hemmelige Anslag mod den elskede Fyrstes Liv forøgede, som naturligt var, end mere den almindelige Sengivenhed. Man fik nemlig vide, at seks Jesuiten i Augsburg havde forpligtet sig med Ed til at myrde Kongen. Desuagtet vilde han ikke anvende nogen Forsigtighedsregel; den kongelige Bolig stod fremdeles som før aaben for hvem som helst. Men en Aften fandt Bagten en ukjendt Person gjemt i Kongens Sengkammer. Han blev greben, undersøgt og befunden at være en katolsk Præst fra Antwerpen, som havde en Dolk gjemt under sine Klæder. Sagen vakte baade Opigt og megen Engstelse, og man forestillede Kongen Nødvendigheden af at sørge bedre for sin personlige Sikkerhed. „Nei,“ svarede Gustav Adolf, „en Konge kan ikke leve indesluttet i en Væge. De Onde har ei heller Magt som Vilje, og Tillid til Gud er bedre end den bedste Livvagt. Derfor holder jeg ikke Faren for saa stor, ei heller Tabet, om Anslaget endog skulde lykkes. Den Alvide ved nok, hvorlænge han vil benytte min svage Arm, og falder jeg, saa vil han opreise et andet mægtigere og værdigere Rødskab. Hans store Verk er ikke afhængigt af et forgængeligt Menneffeliv.“

Kongens næsten vidunderlige Dykke, hans glimrende Anseelse og den sjældne Forening af Fyrsternes og Folkenes lige oprigtige og levende Sengivenhed fremkaldte snart Gissninger og Rygter om hemmelige og høiere Hensigter. „Kongen,“ sagde man, „tragter efter Keisertronen, enten over hele Tyskland eller idetmindste over den protestantiske Del.“ Man tænkte sig, at Muligheden skulde fostre Uttraaen ligesaavel hos Gustav Adolf som hos Mængden af Mennesker. Hans Venner raabte høit om saadanne egenlyttige Planer; hans Venner hvissede derom med Frygt eller Haab efter enhver forskjellig Anskuelser. Smigrere lod Ord falde, som pegte

i den Retning, i Gaab om derved at gjøre sig behagelig. Man opfristede et gammelt Ordsprog, at „den som et helt Aar tilende har Frankfurt am Main i sin Magt, han er ogsaa Indehaver af hele det romerske Rige.“ En anden bemærkede, at „Kongen havde i sin Magt baade Nürnberg, hvor Keiserkronen opbevares, og Frankfurt, hvor den paa sættes.“ En tredje lignede ham med Alexander, „i Henseende til hans mange og hurtige Seiervindinger; jeg haaber,“ tilføjede han, „ogsaa i Henseende til Udstrækningen af det nye Herredømme.“ Kongen trak paa Smilet og sagde: „Saa ærelysten er jeg dog ikke. Jeg tænker at lade mig nøie med det Stykke Land, som ligger mellem Østersøen og Rhinfloden“. Ingen kunde skjønne, om denne Ytring var Spøg eller Alvor. Sine fremtidige Planer holdt Kongen dybt skjulte i sit eget Bryt.

Trods det sluttede Forbund nærrede Gustav Adolf en heftig Avilje mod Frankrige, dets Hof og Regjering, og navnlig mod Richelieu, jo mere hans Blik trængte ind i denne Ministers troløse, jesuitiske Statskunst. Franskmænden underhandlede nemlig samtidig baade med Sverige og med dets Fiende Bayern; med Keiseren sluttede han Fred i Italien, men forpligtede sig samtidig til at understøtte Sveriges Angreb paa den samme Tyrkte; han forfulgte Protestanterne i Frankrige, men beskyttede dem i Tyssland, stedse søgende sin egen Fordel i Staternes Uenigheder. Denne falske og nædle Færd kunde ikke andet end vække Foragt og Afsky især hos en Mand af Gustav Adolfs Karakter. Det syntes ham ofte, som om et Forbund med en saa underfundig Mand som Richelieu maatte være en Forbrydelse mod det hellige Sverv, han havde paataget sig. Naar han nu endog mærkede, hvorledes den samme Richelieu søgte at lede den svenske Hær efter sine særlige Planer og Fordele, blev han end mere fortørnet. Alene den tvingende Nødvendighed, Trangen til de

franske Dufater, kunde formaa Kongen til at fortsætte Forbundet. Ogjaa Richelieu paa sin Side havde tungt nok for at bevare sin Plads og den engang indslaaede Retning. Til hans Konge Ludvig den 13de kom der nemlig fra de katolske Fyrster den ene Budstikning efter den anden med høi og bitter Klage over den Understøttelse, han ydede den fjætteste Gustav Adolf. De forsikrede ham, at denne Fyrste omgiffes med ikke ringere Planer end aldeles at udrydde Kato-licismen; hans Nærmelse mod Rhinen viste jo noksom hans Henjigt at understøtte de franske Protestanter eller Hugeno-terne; de bad og besvor derfor Kong Ludvig at afftaa fra en saa færdærvelig Politik. Ludvig vaklede, og det var ikke uden stor Vanskelighed, at Richelieu kunde formaa ham til at udføre sin engang fattede Beslutning. Men da Gustav Adolf nu virkelig gik over Rhinfloden og erobrede Mainz, begyndte Richelieu selv at blive urolig. Han fandt, at Svenskerne nu rykkede ham for nær ind paa Livet, og frygtede snart hos Gustav Adolf en lige saa farlig Overvægt som før hos Keiser Ferdinand. Han begyndte derfor at lægge Kon- gen den ene Hindring iverien efter den anden, og Pengesor-jendelserne indløb mere og mere urejvnt. Gustav Adolf mer-kede hans Mistillid og foreslog at hæve denne ved en Sam-menkomst mellem begge Kongerne. Ludvig vovede ikke at ud-jætte sig for Sammenligningen med en Herre af Gustav Adolfs Egenskaber; han undskyldte sig med sin daarlige Hel-bred, men tilbød at sende Richelieu i sit Sted til Mødet. „Velan,“ svarede Gustav Adolf, „jaa skal jeg ogsaa sende en af mine Ministre.“ Og der blev intet Møde af. Richelieu tilbød sig at udruste en Hær til Gustav Adolfs Hjælp og med denne at besætte Elsas. Henjigten var tydelig nok at bemægtige sig dette Landskab og om muligt høste endnu større Frugter af Svenskernes allerede vundne Seire. Gu-stav Adolf afflog Forslaget. „Tyffland,“ sagde han, „kan

ikke føde to saa store Hære; desuden er de franske Tropper der overflødige; jeg paatager mig nu alene at beskytte dette Rige. Vil Kong Ludvig understøtte den fælles Sag, saa maa han angribe Spanien og ihsjætte dets Hære ved Pyrenæerne. — Jeg er," tillagde han i Harmen, ikke Tysklands „proditor“ (Forræder), men dets „protector“ (Beskytter).“ Spændingen blev større og større. Den franske Gesandt fremviste engang ligesom truende en lang Liste over Frankriges Hære tilligemed en Beregning over, hvor snart de kunde være i Tyskland. „Det er et unødigt Besvær at føre dem til Tyskland," sagde Kongen; „jeg kan møde dem ved Paris; jeg kjender ligesaa godt Veien did som til Wien.“ Richelieu fortsatte sine hemmelige Rænker, og man fik vide, at han havde givet Bayern Løfte om Beskyttelse endog mod Gustav Adolf selv. Forbitret udbrød denne: „Jeg skal med mine Svensker gaa til Paris og jage væk den underfundige Munk.“ — „Det er unødigt Besvær at gaa til Paris," svarede den franske Gesandt; „Munken skal ganske vist have den Ære at møde eders Majestæt paa Grænsen i Spidsen for 100,000 Mand.“ Det var ikke langt fra, at Uvenfabet var gaaet over til aabenbar Krig. Fælles Frygt og Fordel hindrede Udbrudet.

Allerede straks efter Slaget ved Breitenfeld havde Gustav Adolf kaldt Nyl Drenstjerna til Tyskland. Denne begav sig straks paa Veien, men naaede ikke frem til Hæren før i Frankfurt. Da han nærmede sig, sendte Gustav Adolf ham sin egen Vogn imøde og modtog med hjertelig Glæde sin prøvede Ven. Næsten hele den første Dag og en god Del af de følgende tilbragte han i hans Selskab under Samtaler, hvortil ingen anden blev Vidne. Men da Drenstjerna i det første Møde ihsjættede Kongen med hans vundne Seire, fikede det med det betydningsfulde Tillæg, at „han hellere havde baaret frem denne ihsjættelse i Wien end i Frank-

furt". Drenstjerna mente nemlig, at Kongen efter Slaget ved Breitenfeld burde have marcheret lige mod Wien istedetfor at vende sig mod Vest. Gustav Adolf anførte sine Grunde, og Drenstjerna taug; thi Sagen var nu engang gjort; men endnu længe efter Kongens Død htrede han flere Gange samme Overbevisning. Forøvrigt vedblev der at herse det samme fortrolige og venstabelige Forhold mellem begge de store Mænd nu som før. Gustav Adolf skjænkede Drenstjerna den betydelige Bogsamling, som han havde erobret fra Erkebiskoppen af Mainz, og Drenstjerna bestemte den som Gave til det nyoprettede Gymnasium i Westeraas. Men Hartøiet, som førte det over Østersøen, led Skibbrud, og hele den kostbare Samling gik tabt.

Atten Maaneder var nu forløbne, siden Gustav Adolf forlod Sverige, og for hver Maaned forøgedes som sædvanlig hans Dronnings Længsel. Allerede om Sommeren 1631 reiste hun over til Pommern i Følge med betydelige Forsterkninger. Hertug Bogislaus vilde feire hendes Ankomst med Baller og glade Fester. Men Maria Eleonora frabad sig alle saadanne Tilstelninger. „Disse sørgelige Tider," sagde hun, „kræver hellere Bøds- og Bededage end Skuespil og Fester. Hvor kan jeg desuden nyde nogen Fornøjelse, naar jeg hvert Dieblif tænker paa de Farer, for hvilke min høie Gemal er udjat." Hendes levende Zuske om at komme til Kongen kunde dog for det første af let begribelige Grunde ikke tilfredsstilles, og først da Gustav Adolf var gaaet i Winterkvarter, lod han sin Gemalinde kalde til sig. Overalt paa Reien mødte hun Gjenlyd af Folkets Beundring og Kjærlighed til hendes elskede Helt. Kongen red hende imøde til Hanau. Maria Eleonora kastede sig til hans Bryst og omfavnede den elskede med det Udraab: „Nu er endelig den store Gustav Adolf fangen." I Forening holdt de Indtog i Frankfurt, hvorefter flere Dage tilbragtes

med fejtlige Glæder, og Kongen fæstede om sin skjønne Gemalindes Loffer et glimrende Diadem af umaadeligt Værd.

Enogtrediyte Kapitel.

Gustav Adolfs Tog til Donau og Træfningen ved Lech.

Tillys Død.

Under dette Gustav Adolfs Ophold i Frankfurt var der ofte blevet indledet Fredsunderhandlinger, men uden Frugt. Frankrige, som havde naaet sin Hensigt, Keiserens Ydmøggelse, og som nu frygtede en ny og farligere Medbeiler i Gustav Adolf, var maasse den eneste, som oprigtig ønskede Fred. Keiseren haabede gjennem sine nye Rustninger snart at gjenvinde sin tabte Overvægt, og Gustav Adolf vilde ikke høre Tale om Fred, førend Katolikerne var saa svækkede, at de ingen Skade mere kunde gjøre. Man rustede sig saaledes til et nyt Felttog; begge Partier mente, at dette skulde blive afgjørende, og anstrengte sig derfor af alle Kræfter. Gustav Adolf med sine Forbundsfaeller havde omtrent 100,000 Mand Fodfolk og 40,000 Mand Ryttere. Keiserens og Katolikerne's Rustninger var endnu større.

Allerede i Midten af Februar 1632 begyndte Kongen at jætte sig i Bevægelse og fuldendte Erobringen af de faste Pladse i Trakterne om Mainz. Da dette Sted saaledes kunde ansees temmelig sikret, efterlod han der sin Dronning tilligemed Axel Drenstjerna, hvem han overdrog Bestyrelsen af Rhinlandene og de Tropper, som der blev forlagte. Selv marscherede han med Hovedstyrken tilbage til Franken, for at møde Tilly, som nu var brudt op fra sit Winterkvarter og havde vendt sig mod Bamberg. Her var Gustav Horn bleven overrasket og havde lidt et ikke ubetydeligt Tab. Dette

vakte Gustav Adolf Harmen, og han besluttede at straffe Tillys Driftighed og miligens med det samme faa Leilighed til at trænge ind i selve Bayern. Han forenede sig derfor med Gustav Horn og Johan Baner, og i Spidsen for 40,000 Mand skyndte han sig at naa Tilly, som af Kurfyrsten af Bayern havde faaet Befaling til at trække sig tilbage og indtage sin Stilling bag Floderne Donau og Lech, der som brede Grave omgav og beskyttede Bayern. Tilly maatte adlyde, gik over Donau og afbrød alle Broerne over denne Flod med Undtagelse af Broen ved Donauvørth, i hvilken Stad han indlagde en stærk Besætning under Hertug Rudolf af Sauenburg.

Paa dette Tog kom Gustav Adolf til Nürnberg, en af Tysklands fornemste Stæder. Tndbyggerne var her, ligesom i de fleste frie Rigsstæder, ivrige Lutheranere; men med stigende Angst havde de nu i flere Aar seet, hvorledes den lutheriske Lære hos Naboerne var bleven udryddet. Sidtil var Nürnberg sluppen fri; men Tndbyggerne ventede hvert Aar det truende Slag. Da Gustav Adolf optraadte paa Tysklands Jord, opgik ogsaa for dem en ny Morgenrøde, hvis Løfte om bedre Tider med hvert nyt Seiersbudskab mere og mere bekræftedes, og efter som Befrieren nærmede sig, blev deres Glæde stedse mere levende. Nu kom han i egen Person til deres Stad, og det ikke i Spidsen for en truende Hær, thi denne lod han drage forbi, men alene, ligesom paa et Besøg, omgiven af sine Høvdinger og Tysklands befriede Fyrster. Raadet og de fornemste af Tndbyggerne gik ham imøde for at bringe ham Stadens Røgler, Gaderne vrimslede af jublende Skarer, Vinduerne af Tilskuere med viftende Tørklæder og klappende i Hænderne. Alles Blik var fæstet paa den seirende Helt, som venlig hilsende red frem gennem Folkemassen. Nu endelig, da han stod midt iblandt dem, ansaa de sig sikre. Klokkerne og

Kanonernes Lyd samt Mængdens Glædesfrig hilste Kongen ved hans Indtog, medens mangt et Dje under taufe Taarer takkede Kongernes Konge for den bundne Frelse.

Da Gustav Adolf var stegen af i det ham anviste Paalads, indtraadte Raadet og frembar kostbare Gaver, bestaaende i betydelige Pengesummer og rige Forraad til Hæren, desuden to af Sølv særdeles smukt arbejdede Himmel- og Jordglober til „Forsvareren af Jordens Frihed og Himlens Lyg“. De gamle Raadsherrer var rørte og ikke mindre Kongen selv. „Seg takker eder,“ sagde han, „eder og hele eders Stad for disse rige Gaver. De skal altid blive mig kjære ikke blot som kostbare og sjeldne Mesterstykker, men endnu mere som Minder om eders Kjærlighed. Dog kan I ikke give eller love mig noget bedre end Trofskab mod vor retfærdige Sag og Standhaftighed i vor hellige Være. Lad eder aldrig ledes bort derfra hverken ved Trudsler eller Løfter! I har skjænket mig Billeder af Himlen og Jorden; maatte Jorden med dens Rigdomme og Herlighed ikke lokke os bort fra Himlens endnu herligere Gaver! — Gud har sat eder, gode Herrer, til Styrere af denne Stad, hvis Mage i Rigdom og Størrelse jeg neppe har seet. Eders Kald er vigtigt, og mange tusinde Menneskers Ve og Vel ligger i eders Haand. Fra værdige Forfædre har I arvet ikke blot denne deres Værdighed, men ogsaa, som jeg haaber, deres Tænkesæt, saa at I er baade gode Patricier og gode Patrioter og engang for Guds højeste Domstol frimodig kan gjøre Regnskab for eders vigtige Kald. — Vidunderlig har Gud hidtil midt under Farer og Odelæggelser beffjærmet og bevaret eders Stad. Vidunderlig har han ogsaa til eders Frelse skiftet mig til disse Egne, da jeg dog snarere skulde ventet mig at faa se den hderste Dag end at komme til eders Stad. Men ved Siden heraf har han ogsaa i den Skjæbne, som er overgaaet mange af eders Trosfæller, vidnet for eder

om sin straffende Brede til Advarsel og Bækkelse for eder. — Ikke hver Dag sender Gud eder en saadan Prædikant som idag, en, der ikke alene kan trøste med Ord, men ogsaa hjælpe med Gjerning. Derfor hører mine Ord, og lægger dem paa Hjerte. Langt fra min Kolde, men rolige Fædrebygd er jeg kommen hid til eders urolige Lande og det for eders Skyld og for vor fælles hellige Lære. For den har jeg ofret min egen Rolighed, mine fattige Undersaatters Gods, deres Blod, deres Liv, ja mit eget Liv, om saa skulde være Guds Vilje. Saabidt det beror paa mig, skal jeg med Guds Hjælp stride og lide. Men saa besverger jeg og eder ved Guds Barmhertighed, gjører, hvad eder tilkommer, for den store Gjerning! Værer standhaftige, udholdende! Strider den gode Strid og beværer Troen, saa skal ogsaa Guds Naand opholde og beskytte eders Stad, eder til udødelig Ere baade i Livet og efter Døden og endelig skjænke eder salighedens uforvisnelige Krans."

Efter Middagen forlod Kongen Staden; men hans ædle Skikkelse, hans hele Optræden, hans varme Ord havde vundet alles Hjertes. Hans Tale til Raadsherrerne blev straks optegnet efter Sufommelsen og læstes snart i tusinde Afskrifter med Genrykkelse og Laarer. Rundtomkring i Stadens mangfoldige Verksteder maltes, tryktes, presjedes, støbtes, indvævedes hans Bryllbillede paa tusinde forskjellige Maader, men altid med Udtryk af samme Beundring, samme Kjærlighed, og en af Stadens Lærde havde snart færdig en lang og vidtløstlig Stamtavle, hvorigjennem han vilde bevise, at Gustav Adolf nedstammede fra en af Nürnberg's gamle Borggrever.

Fra Nürnberg vendte Kongen sig mod Donauwörth. Hertug Rudolf havde begjærdt at udbedre Stadens Fæstningsværker; men Kongen kom for hurtig over ham. Efter to Dages Beleiring maatte Hertugen tage Flugten. Kon-

gen bemægtigede sig Staden og gik derpaa over den derværende Bro ind i den schwabiske Kreds, hvor han uden Modstand udbredte sine feirrige Vaaben.

Smidlertid havde Tilly forenet sig med Kurfyrst Maximilian og forlagt sine Tropper i det Sjørne af Bayern, som dannes af Floderne Lech og Donau. I denne sterke Stilling og med en Hær af 22,000 Mand haabede Kurfyrsten at kunne stænge Fienden ude ialfald fra de bayeriske Arvelande. Gustav Adolf sammenkaldte sine Høvdinger til et Krigsraad og forelagde dem det Spørgsmaal, om man trods Tillys jordelagtige Stilling skulde forsøge at trænge frem over Floden eller vælge en anden Wei. Meningerne var delte. Gustav Horn holdt paa, at „Kongen burde forlade baade Tilly og Bayern, men derimod drage til Bøhmen for at adspilte de Tropper, som Wallenstein der havde samlet til Keiserens Tjeneste, og derpaa gjennem Mæhren trænge ind i Østerrige; dette vilde være det sikreste Middel til at tvinge Keiseren til at give efter. Derimod at gaa over den dybe og stride Lech og det lige for Dinene af en sterk og dygtig Fiende vilde altid koste meget Folk, selv om det lykkedes.“ --- Denne Mening tiltraadtes af de ældste og fleste af Høvdingerne, men ikke af Kongen. Han paastod derimod, „at man burde benytte sig af den Forstrækkelse, som havde grebet hele den bayeriske Hær, men ikke selv lade sig forstrække af dens store Antal, jaameget mere som denne Hær mestendels bestod af Bønder, tage lige fra Plogen. Donauværth var et godt Støttepunkt, om Overgangen skulde mislykkes; dog haabede han, at dette ikke skulde behøves; Lykken staa den djærve bi.“ Horn vedblev at forsvare sin Mening. „Gvad!“ raabte Kongen, „vi, som har passeret Oderen, Elben og Rhinen, ja selve Østersjøen, skulde vi staa forfagte her ved Lech! Guff paa,“ tillagde han, „at ofte lykkes de vanskeligste Foretagender, just fordi Modstanderen holder

dem for umulige." Horn taug, de øvrige ligesaa, og Overgangen blev besluttet.

Følgt af en liden Ryttertrop red Kongen ud for at vælge Stedet for Overgangen. Han fulgte Bredden, dog i nogen Afstand, da Lillhs Kanoner fra den anden Side ofte tværs-over Strømmen skiftede Rugler efter de Svensker, som viste sig. Længe red Kongen forgjæves; thi Floden, som flød lige frem mellem sumpige Bredder, frembrød ingen gunstig Leilighed til Overgangen. Endelig kom han til et Sted, hvor Strømmen gjorde en Bøining, saa der paa den modsatte Side dannedes en Odde eller Halvø, medens den vestlige Flodbred var omtrent 11 Fod høiere end den østlige. Disje Fordele vilde Kongen benytte, men fandt snart, at Lilly, som havde forudseet dette, allerede havde besat den ligeoverfor liggende Bred. Dette ærgrede Gustav Adolf, men affrækkede ham ikke. „Hør her, Gutter,“ raabte han til nogle af sine Ryttere, „femti Rigsdaler for den, som skaffer mig sikker Underretning om, hvor dyb Floden er der borte ved Bøiningen!“ Rytterne red derhen, men kunde ikke komme Stranden nær for Fiendens Ild. Da traadte en Dragon frem og bad om Lov til forklædt som Bonde at gaa derhen og undersøge Sagen. Kongen samtykkede, red bort og skjulte sine Ryttere og stillede sig selv paa en affides Vasse for i Rifferten at iagttage, hvad der vilde ske. Om en Stund kom Dragonen ud fra en Gaard i Nærheden, klædt som Bonde og med en lang Stang paa Skulderen. Han gik lige frem til det omtalte Sted og raabte over til de bayeriske Soldater og bad dem at hjælpe ham over. Da de ikke kunde opfylde hans Ønske, forsøgte han selv at vade over og gik ud i Strømmen, indtil Vandet stød ham til midt paa Livet, nu og da prøvende Dybden foran sig med Stangen. Da til sidst Strømmen blev for dyb, stansede han, ryttede betænkelig paa Hovedet og gik tilbage igjen. De bayeriske Soldater

lo ad hans Forsøg, og en af dem spurgte ham, „om han kunde svømme.“ „Nei, Landsmand,“ svarede Bonden. — „Men er du da bindegal, som kan tænke paa at gaa over?“ sagde Bahreren; „Floden er 22 Fod dyb.“ — „Svoraf ved du det saa vist?“ spurgte Bonden. — „Jo,“ svarede den anden, „for vore Officerer maalte den just igaar.“ — „Af,“ sagde Bonden, „kan ikke nogen af Jer, Landsmænd, gaa imod mig ud i Strømmen og siden med Stangen drage mig over Dybet; jeg skulde gjerne give ham en halv Dukat for Bryderiet.“ En Soldat fæstede Klæderne og vadede ud i Vandet, og Bonden ligesaa, saa at man deraf let kunde se, hvormeget Bunden skrænede paa begge Siderne. Men da Bonden af forstilt Frygt og Uvet bar sig rent dumt ad, svømmede Bahreren over for at hjælpe ham. Nu begyndte Bonden at ramse op lange Historier om sine Ulykker, om hvorledes de flemme Svensker havde ødelagt alle hans Marker osv. Men da hin ikke vovede for anden Gang at begive sig ud paa Dybet, og den nøgne Bahrer begyndte at fryse, svømmede den sidste tilbage igjen og overlod Bonden til sin Skjæbne. Denne vendte tilbage, som det lod til, ganske fortvilet; men snart efter opjogte han Kongen og gav ham de modtagne fuldstændige Underretninger. Gustav Adolf gjorde ham paa Stedet til Kvartermester ved Rytteriet og skjænkede ham desuden 100 Rdlr. til sit Udstyr som saadan.

Nu begyndte man straks paa de forberedende Arbejder. Flere omliggende Bondehuse blev nedrevne, og af Tømmeret sammensattes en Mængde sterke Bukke med Benenes Spide lempet efter Vandets Dybde. Meningen var at sætte dem ned i Floden, belægge dem med Planker og saaledes danne en Bro. Ende ved Stranden var paa den bayeriske Side en lav Sandbanke. Kongen lod afpasse Høiden af Bukkene saaledes, at de netop naaede til Overfladen af Vandet, hvorved hele Broen vilde komme til at ligge saa lavt,

at Sandbanken beskyttede den mod Kuglerne fra Tillys længere borte liggende Kanoner. Disse Lømmearbeider foretoges i nogen Afstand fra Floden for ikke forud at vække Fiendens Opmerksomhed.

Da alle Tilberedelser var færdige, førte Gustav Adolf hele sin Hær til det bestemte Sted, og Tilly, som nøie fulgte alle hans Bevægelser, indfandt sig ogsaa paa den modsatte Side. Nede ved Floden bag Sandbanken var den bayeriske Strand med Uudtagelse af en smal Landtunge meget dyb og sumpig, længere borte høinede den sig lidt efter lidt. I denne Skraaning opkastede Tilly først en lang Grav, som opfyldtes af Musfeterer; bag samme høiere oppe fik Artilleriet Plads, og øverst paa Høiden i en tæt Skov stod hele den bayeriske Hær.

Lige mod Alden fra alle disse Forskanskninger rykkede Svenskerne frem, dog noget beskyttede af Stranden, der paa deres Side var noget høiere. Her opkastedes Jordvolde med Indstjæringer for fire Batterier med tilsammen 72 Kanoner, og mellem dem opstilledes Musfeterer i Løbegrave langs hele Stranden. Fra disse Verker begyndte snart en saa ødelæggende Krydsild over den ligeoverfor liggende Halvø, at ikke en eneste Bahrer bovede der at vise sig. Alt dette blev færdigt den 3die April, og straks derpaa begyndte Arbeidet med Broen. For saalænge som muligt at dølge sit Forehavende lod Kongen ved Stranden opstable og antænde en Mængde raa Ved, Beg og fugtig Salm, saa at Røgen deraf og Krudtrøgen indhyllede Stedet i et næsten uigjennemtrængeligt Mørke. Desuagtet opdagede Tilly snart Kongens Hensigt og rettede sit Skjts derimod; men den førømtalte Sandbank og Broens vel beregnede Lavhed hindrede Kuglerne fra at gjøre nogen Skade. Tilly anlagde derfor paa Siderne nærmere Floden to Batterier for derfra at kunne ramme Broarbeidet og arbejdede desuden

paa at forsterke sine andre Forskansninger, for saameget sikrere at kunne drive Fienden tilbage, om det skulde lykkes ham at komme over. Alt dette medtog hele den følgende Dag.

Endelig den 5te April blev Broen færdig. Trehundredede Finner var de første, som sendtes over; de skulde paa den modsatte Side opkaste en Forskansning til Broens Forsvar, og hver enkelt af dem lovedes en Belønning af 10 Rdlr. Skun forsynede med Sækker og Spader sprang de over Broen, i samme Dieblit som den var færdig, og gav sig straks ifærd med Arbeidet. Tilly, som i det længste vilde undgaa at sende sine Folk ned i den ødelæggende Kugleregning, fordoblede Alden fra Kanonerne og bejvaredes paa samme Vis af Svenskerne, som dog i det hele skjød baade hurtigere og bedre. Gustav Adolf gik selv til Kanonerne, rettede og affjød med egen Haand over 60 Skud. Drønet af denne forfærdelige Skydning var saa sterkt, at hele Jorden skjald og Kanontordenen hørtes mange Mil ind i Bayern. Svenskerne rettede sine Skud ikke blot mod Fiendens Forskansninger, men ogsaa mod den fjøromtalte Skov, og det ikke uden Frugt. Grene, Toppe, ja endog tykke Stammer styrtede hvert Dieblit ned og afstedkom stor Forvirring og Skade blandt de derstaaende Tropper. Smidlertid havde Finnerne faaet sin Skanse færdig og fik nu Forsterkning af 300 Landsmænd under Karl Gustav Wrangel, som her udførte sin første Vaabendaaad. Paa samme Tid havde ogsaa Hertug Bernhard af Weimar lidt høiere oppe fundet et Badessted, hvor han, fulgt af en Skare finste Ryttere, sprængte over og angreb Fienden fra Siden, medens Fodfolket begyndte at marschere over Broen. Nu sendte Tilly Astringer ned for at drive Fienden tilbage. Men saasnart Bayererne nærmede sig Stranden og Alden fra Kongens Kanoner og Wrangels Finner, stansede de og trak sig tilbage. Atrin-

ger sprang frem og førte dem atter mod Fienden; men i samme Dieblig for en Kanonkugle saa tæt forbi hans Hoved, at han ved Rysttrykket sanseløs styrtede til Jorden, og Bayrerne veg atter tilbage. Nu traadte Lilly selv ud fra Skanterne, fulgt af sine gamle Walloner. Men selv disse stujede og drog sig tilbage for den ødelæggende Kugleregn. Da styrtede Lilly frem, greb selv en af Fanerne og gik lige mod Fienden. Wallonerne fulgte; men saa Minutter efter rammedes den gamle Feltherre af en Kugle, som knuste hans ene Ben og kastede ham til Jorden. Wallonerne drog sig tilbage, men bar dog sin elskede Anfører med sig ud af Sliden. Denne Begivenhed fremkaldte fuldstændig Forvirring i hele Hæren. Lilly og Altringer laa faarede og uden Samling, og ingen, ikke engang Kurfyrsten vidste, hvad der nu var at gjøre. Til Lykke for dem var det snart blevet mørkt, og begunstiget heraf drog Kurfyrsten sig bort med hele Hæren, efterladende henved 2000 døde paa Slagmarken.

Svenskerne forblev hele Natten ubevægelige hver paa sin Plads; men tidligt næste Morgen sendtes Nils Brahe med de gule for at undersøge Fiendens Stilling. Han fandt Leiren tom. Kongen skyndte sig derhen og udraabte ved Synet af Lillys faste Forskanskninger og fordelagtige Stilling: „Harde jeg været Hertug af Bayern, aldrig havde jeg forladt en saadan Stilling og aabnet mit Land for Fienden, nei ikke engang om en Kanonkugle havde taget væk Skjægget og Halvdelen af Hagen med.“

Dette var den gamle Lillys sidste Kamp. Fra Slagmarken førtes han i Kurfyrstens egen Vogn under ubeskrivelige Smærter til Ingolstadt, hvor han efter femten Døgn saandelige og legemlige Lidelser endte sine Dage.

Denne Gustav Adolfs nye og uventede Lykke og hans eneste værdige Modstanders Død vakte hele Europas For-

baujelse og blandt Katolikerne almindelig Forfærdelse. Kurfyrst Maximilian betragtede sin Stilling næsten som for-
 toilet, trak sine Tropper efter den døende Tillys Raad til
 Ingolstadt og Regensburg, men nødtes derved til at lade
 Land og Hovedstad aabne for Seierherren. Selv Keiseren
 begyndte nu at frygte for, at den ødelæggende Strøm og-
 jaa skulde naa frem til hans Arvelande. Frankrige, allerede
 før avindshgt, blev det end mere. Dets Forhold til Bayern
 var hderst kildent. For at lokke dets Fyrste fra Østerrige
 havde Richelieu lovet at forsvare ham imod hvemjombelst.
 Nu i Nødens Stund vilde Maximilian, at Richelieu skulde
 opfylde sit Løfte; men denne frygtede for at bryde med den
 seierrige Gustav Adolf og lod Kurfyrsten i Stikken. Den
 franske Gesandt i München vilde dog gjøre sit bedste, reiste
 til Kongen og begjærede for Kurfyrsten fuldkommen Neu-
 tralitet, idet han fremførte alskens Grunde, som f. Eks. „at
 Tillys Angreb paa Bamberg var bleven foretaget mod Kur-
 fyrstens Befaling, at denne altid havde talt om Kongen med
 største Agtelse“ osv. Men Gustav Adolf svarede: „Jeg
 kjender nok Kurfyrsten og hans Prestekneb. Han har en
 dobbelt Trøje og vender snart den blaa, snart den røde Side
 ud; men han faar nu blande Farverne som han vil, —
 Kongen af Sverige skal han ikke bedrage.“ Nu begyndte
 Gesandten i en temmelig djærv Tone at tale om, „med hvil-
 ken Misfor nøjelje Kongen af Frankrige vilde se sin Ven,
 Kurfyrsten af Bayern, ilde behandlet og det af en Konge,
 som stod i Forbindelse med hans franske Majestæt, og af
 hvem man kunde vente større Eftergivenesshed.“ — „Herre,“
 afbrød Gustav Adolf ham, „J gaar alt for vidt i eders fran-
 ske Fritalenshed, og jeg agter i Sandhed ikke at høre paa
 slige Bemærkninger. Hvad Kongen af Frankrige angaar,
 jaa vil jeg bære over med eders Ukyndighed. Jeg kjender
 hans Tænkemaade i denne Sag bedre end J og tror ikke,

at det er ham, som har sendt eder hid, især da I ingen Fuldmagt har fremvist. Jeg betragter eder derfor som afjendt fra Kurfyrsten af Bayern. Velan! saa bring ham til Svar, at han 1) skal tilbagegive alt, hvad han har taget fra mine Forbundsfaeller; 2) affedige sin Hær og forbyde Folkene at tage Tjeneste hos Keiseren; 3) ikke yde nogen af mine Fiender nogenjombest Bistand; 4) ikke paa tre Aar foretage noget fiendtlig Skridt mod Sverige, og 5) stille Vorgen for Opfyldelsen af sine Løfter. Paa disse Betingelser skal han faa være neutral; men om 24 Timer maa jeg have et afgjørende Svar; ellers bryder jeg som Fiende ind i hans Land og det uden mindste Ophold." Med denne Befæd maatte Gesandten drage afsted. — Strafs efter Lod Richelieu spørge, „hvor langt Kongen agtede at udstrække sine Erobringer“. — „Saa langt som min Fordel kræver,“ blev det korte Svar. Frankrige tag og trak sig tilbage, i Stilhed afventende den forestaaende afgjørende Strid mellem Kongen og Wallensteins nysamlende Hær.

Togtrediote Kapitel.

Gustav Adolf i Bayern.

Mugzburg var en af de største og rigeste Stæder i Tyf-land. Det havde desuden faaet en egen Navnkundighed gennem den Omstændighed, at det var her, de protestantiske Stænder i Aaret 1530 til Keiser Karl den 5te overleverede den saakaldte „Mugzburgske Bekjendelse“. Den største Del af Indbyggerne var ogsaa Protestanter og havde skaffet sig flere Kirker og store Privilegier. Men da Katolikerne i Løbet af Trediveaarskrigen havde faaet Magten, var de protestantiske Kirker blevne lukkede, Privilegierne affaafede og

katolsk Styrrelse samt bayersk Besætning indført, og det til største Garme ikke blot for Inderbyggerne, men for hele det protestantiske Tyssland, som med Uvilje saa den nye Lære undertrykt ogsaa her i dens Fædrene Stad.

At befri dette vigtige Sted ansaa Gustav Adolf som baade Pligt, Ære og Fordel; det kunde tilligemed Donauværth tjene ham til Støttepunkt i det sydlige Tyssland. Strafs efter Træfningen ved Lech førte han derfor Hæren for Augsburgs Mure. Besætningen var ikke stor, men Kommandanten gav dog et stolt og negtende Svar, da han opfordredes til at overgive Staden. Borgerfabet derimod bad Kongen for Guds Barmhertigheds Skyld ikke at beskyde Staden og saaledes straffe den uskyldige med den skyldige; den bayerske Besætning var indkommen mod deres Vilje, ja næsten mod deres Vidende. De bad derfor Kongen bevilge Bayrerne gode Vilkaar og derved redde Staden. — Af Medlidenhed havde Gustav Adolf endnu ikke affyret et eneste Skud, uagtet de bayerske Kanoner stadig foruroligede den svenske Leir. Han gav Horn Fuldmagt til nye Underhandlinger, og saa Dage efter drog Bayrerne ud og overlod Svenskerne Staden. Nu blev den katolske Styrrelse afføjet og en protestantisk indsat, som med Ed maatte forpligte sig til Trofskab mod Gustav Adolf og Sveriges Krone. Den 14de April holdt Kongen sit høitidelige Indtog og drog straks til en af de protestantiske Kirker, der ligesom alle de øvrige samme Dag under høitidelig Ringning aabnedes for evangelisk Gudstjeneste. Kongens Hofprædikant Fabricius prædikede over Salme 12, det 6te Vers: „Efterdi de elendige bliver fortrykte og de fattige sukker, vil jeg nu rejse mig, siger Herren.“ Derpaa affang man hele den 103die Davids Salme, og med dyb Rørelse, med Tanken paa sig selv og sine Befriere sang de befriede Inderboanere: „Min Sjæl, lov Herren, og glem ikke alle hans Velgjerninger!“ —

Fra Kirken gik Forsamlingen til Torvet, hvor Kongen steg af i det Fuggerste Palads og traadte ud paa Mtanen. Hese Borgereskabet traadte frem og afslagde Trofsabseden: „Vi lover og sverger at bevise den stormægtigste Fyrste og Herre, Gustav Adolf, Sveriges Konge, de Gøters og Venders m. m., vor allernaadigste Fyrste og Herre samt Sveriges Krone al Guldskab og Trofskab, Lydighed og Tjeneste, hans bedste at befordre, hans Skade efter hderste Evne at afværge, og i alle Ting saa gjøre og lade, som tro Underfaatter mod deres naturlige Herre hør sig forholde, saa sandt hjælpe os Gud til Liv og Sjæl!“ Siden blev der Gjæstebud og allehaande Festsigheder. Gustav Adolfs lette og elskværdige Maade at omgaaes alle og enhver paa vandt ham alle Hjærter, især Kvindernes. Paa Drottningholms Slot bevarer man endnu en kostbar Krave, som en skjøn Augsburgerskræben forærede ham til Grindring om den befriede Stad og dens taknemlige Indvaanere.

Begivenhederne i Augsburg gav ny Nærning til de Augster, som allerede længe havde udbredt sig om Gustav Adolfs heriskelige Planer, at opkaste sig selv til Keiser i det saakaldte romerske Rige, eller ialfald at beholde en større Del af Tyskland for egen Regning og gjøre sig selv og Sveriges Krone til den herskende i det protestantiske Samfund. At noget saadant har været Gustav Adolfs Hensigt, er vel mere end sandsynligt, og man har villet fremstille dette som et Bevis paa, at Erobringslyst og Heriskelige var Bevæggrundene til hans store Foretagende. Men Sagen kan vel betragtes fra en anden Side. Gustav Adolf ofrede Sveriges Gods og Blod for Tysklands Vel og var saaledes baade berettiget og forpligtet til at forsikke sit eget Folk Fordele, som svarede til disse Opoffrelser, men dette især, naar hans Planer ved nærmere Prøvelse i lige Grad var beregnede paa Tysklands Bedste. Gustav Adolf havde nemlig upaatvile-

lig Ret, naar han jagde, at enhver Fred var unyttig, saalænge man ikke fik oprettet en Magt, stærk nok til at holde Østerrige Stangen. Ellers vilde de tyffe Smaastater falde tilbage i en Afsmagt som værgeløse Rov for en ny østerrigsk eller en fremmed Erobrer. Den senere Historie har noksom bevist Sandheden i denne Opfattelse.

Det er saaledes uimodsigeligt, at Gustav Adolf har havt til Hensigt at danne en stærk Stat i det nordlige Europa til den borgerlige og religiøse Friheds Forsvar mod Østerrige og Katolicismen. Hvorvidt han derimod virkelig har tænkt paa at sætte Keiserkronen paa sit eget Hoved eller med saadanne Planer blot har villet sætte Keiser Ferdinand i Skræk, er vanskeligt for ikke at sige umuligt at afgjøre. Det er ofte svært nok for den handlende Person selv, ved Begyndelsen af et Foretagende at bestemme Grænserne for samme. Gaar det heldigt, da opstaar gjerne nye Planer samtidigt med Midlerne til at udføre dem, og jo livligere Manden er, desto rigere er den paa Anelser om nye Former i Statens som i Mandens Verden, desto mere brændende er Iveren for at udføre dem i Virkeligheden. Merkværdigt er det at høre Gustav Adolfs egne Udtalelser i disse Sager. Man talte om Keiserens fordærvelige Planer, om hvorledes de nu gjenne Kongen var tilintetgjorte, hvorledes denne sidste i saadant Niemed særligen af Forsynet var udrustet; hans overordentlige Mod, hans levende Attraa efter at tage sig af de undertryktes Sag var en Gave af Gud til Menneskehedens Redning, et Bevis paa Guds overvætted Godhed. „Sig hellere,“ udbrød Kongen, „at det er et Bevis paa Guds Brede; thi han forlader aldrig Middelveien og griber til Yderligheder uden for dermed at straffe. Derimod er det et Tegn paa hans Kjærlighed, naar han skjænker et Folk Konger med almindelige Sjælssegensfaber. Saadanne Konger udfaster ikke andre Planer, end som kan udføres. Uergjerrig-

heden faar ikke regjere over dem og deres Folk. Naar en saadan Konge med fast og redelig Vilje nøie følger Regjeringens Gang og vaager over sine Undersaatters bedste, saa lykkes det ham gjerne at berede hele sit Rige Trivsel og Lykke. Om han da endogsaa kaster sig i Armene paa en Indling, saa er det værste, som kan hændes, at denne paa det almindeliges Beføstning beriger sig selv og sine Venner og vækker andres Misundelse og Garme. Men hvor ringe er ikke disse Menner mod, hvad Uergjerrigheden medfører! Den berøver baade Kongen og hans Folk al Ro og Fred. Den fører sine Vaaben lige saa langt som sine Forhaabninger og ligner en Flod, der svulmer op over sine Bredder, ødelægger alt i sin Nærhed og fylder Verden med Forvirring, Elendighed og Forsærdelse." — Saavidt Gustav Adolf. Mangen spørger, om han ikke selv var paa Veien til at bukke under for saadanne Fristelser, som før og efter ham har fældet saa mangen Erobrer. Historien lægger Fingeren paa Munden og tier, men retter Spørgerens Blik tilbage til den store Konges henrundne Liv og tæller heller med Tak sin Sælts virkelige Velgjerninger, end den mistænkelig juuser hans mulige Feil.

Fra Augsburg gjorde Gustav Adolf et Forsøg paa at bemægtige sig den sterke Fæstning Sogolstadt, hvorhen Maximilian med sin Hær havde trukket sig tilbage. Men det mislykkedes, og uden noget betydeligt Tab vendte han atter tilbage til Bayern. Under Angrebet paa Sogolstadt var han atter Døden nær. Medens han nemlig fulgt af flere Generaler red omkring for at tage Fæstningen i Diehu, fik en Artillerist paa Muren Die paa ham og raabte: „Se der rider sikkert en fornem Herre; men jeg skal nok gjøre en Ende paa hans Reise," og derpaa affjød han en gammel, berømt Kanon, hvis Skudvidde var meget længere end almindelig. Kuglen rammede Hesten og kastede den med Kongen

til Jorden, begge bedækkede med Jord og Blod. Svenskerne styrtede til med Skræk i hver Mine; men Kongen var lyffeligvis uskadt. „Endnu er Ublet ikke modent,“ udbrød han, idet han kom løs fra den knuste Hest. Mindre heldig var en ung Markgreve af Baden i hans Følge, som straks efter blev dræbt af en Kanonkugle. Da nu Kongen kom tilbage til Leiren, samlede om ham mange af hans Generaler og bad ham indstændig ikke saaledes at udsætte sit for den almene Sag saa kostbare Liv. Gustav Adolf svarede: „Baade den unge Markgreves jørgelige Død og den Kugle, som idag var saa nær ved at ende mit Liv, og ligejaa dens mange endnu mere nærgaaende Førgjængere — alt minder mig om, at jeg som enhver af mine Soldater er underkastet den gamle Lov: Menneffe, du maa dø! fra hvilken Lod hverken min høie Byrd, min kongelige Krone eller mine jeierrige Vaaben kan befri mig. Jeg overlader mig ganske og aldeles i Guds Haand, som, hvis det behager ham at bortkalde mig, visseelig skal opreise en anden og værdigere Forsvarer for sin retfærdige Sag. Disse mine mange Livsfarer maa derimod tjene til at gjendrive de fiendtlige Tunger, som siger, at Maalet for min Krig er egen Uergjerrighed og Herfseshge og ikke Thyllands Frihed. Men jeg tager i denne Sag til Vidner først Gud og min egen Sambittighed, dernæst de fordrebne Tyrster, som jeg atter har indsat, og de mange og store Pengesummer, som jeg dels af mit eget Riges fattige Skatkammer maa forsikde, dels af Thyllands rige Borgere maa tage i Laan — alt dette maa bevise, at ikke egen Fordel, men de protestantiske Folks almene bedste er Formaalet for alle mine Bestræbelser.“

§ Begyndelsen af Mai nærmede Gustav Adolf sig Bayerns Hovedstad München. Allerede for en god Stund siden havde man her forberedt sig paa hans mulige Komme, og de store Skatte, her fandtes, var dels blevne nedgravede,

dels bortførte til de tyrolske Bjerge. Hoffet jaavelksom de mere formuende blandt Judvaanerne havde ogsaa taget sin Tilflugt til de sydlige Bjerge, og den tilbageblivende Del blev efterladt uden Ledning, uden Beskyttelse.

3 Freysingen mødte Udsendinger fra Hovedstaden den fremrykkende Konge og bønfuldt om skaansom Behandling. Han lovede det, men mod en Brandskat af 400,000 Rdlr. Efter adskillige Indvendinger maatte de ud med Summen, og nu lovede Kongen dem ogsaa, at Hæren skulde blive heulagt udenfor Staden, og den udbetalte Sum uddeltes for største Delen til Soldaterne som Erstatning for den ventede Plyndring. Den 7de Mai holdt Kongen sit Indtog i Staden, fulgt af en stor Skare tyske Fyrster og svenske Generaler samt trende til hans Livvagt udvalgte Regimenter. Udenfor Porten fremmødte Stadens Zvrighed og overrakte knæleende Stadens Nøgler. Omgivelen af den indrende Hob begav Kongen sig op paa den kirsyretelige Borg.

Flere af de tyske Fyrster, som her ledsagede Kongen, og hvem Kurfyrsten af Bayern tidligere med Ubarmhertighed havde forfulgt, kunde nu ikke overvinde sin Hevnløst, men gav Kongen sin Mening tilkjende, at til Straf for Magdeburgs Zdelæggelse burde München plyndres og brændes, idetmindste Slottet, og man fortæller, at de i denne Hensigt allerede havde ladet grave Miner under Murene af samme. Men Gustav Adolf optog disse Ytringer med megen Misnøje og bad dem betænke, hvor lavt det var for Tilfredsstillelsen af en usjel Hevngjerrighed at opofre et saa skjønt og herligt Kunstværk som dette Slot. „Vil I,“ sagde han, „at jeg skal følge de gamle Gjøters Eksempel og gjøre mit Navn ligesaa frøgtet og forhadet som deres? Nei, i Sandhed, — jeg forbyder paa det strengeste hver og en i denne Borg at gjøre endog den mindste Skade.“ Dette virkede. Ikke en eneste af de mange kostbare Sager, som fand-

tes i Slottet, blev rørt, trods den store Skare, som strømmede gennem Bærelserne. Saaledes ogsaa andetsteds i Staden. Sepburn, som selv var Katolik, blev indsat til Kommandant i den katolske By, og han opretholdt den strengeste Orden.

Dagen efter gik Kongen ned for at besøge Løihuset, der var berømt som det rigeste i hele Tyffland, opfyldt med alt det Blytte, Lilly nu i saa mange Felttog havde vundet. Alt, hvad her fandtes, beholdt Kongen for sig selv, og det var ikke lidet. Men en Omstændighed vakte stor Forundring: Man saa nemlig en stor Mængde Kanonlavetter, men ikke en eneste Kanon. Da forraadte en af de Arbeidere, som havde hjulpet til at nedgrave dem, hele Semmeligheden. Gulbet blev opbrudt, og nu optoges efterhaanden 140 Kanoner fyldte med Krudt, Kugler og andre Krigsfornödenheder, og i den sidste fandtes 30,000 blanke Dukater.

Treogtredivte Kapitel.

Gustav Adolf og Wallenstein ved Nürnberg. Kongens Straffetale.

I den Tid, da Gustav Adolf var sysselsat med Erobringen af Rhinlandene, Schwaben og Bayern, havde man over hele Tyffland hørt Rygtet om en betydelig Rustning, som i de østerrigske Arvelande foretoges under Anførsel af den berømte Wallenstein. Tid efter anden havde man ventet at se denne frygtelige Fiende fremtræde paa Skuepladsen og maale sig med Gustav Adolf; men hidtil havde han ligget ubevægelig, ifkun sysselsat med at sætte sin Sær i saa god Stand som muligt. Det saaes af hans Rustninger, at han ikke foragtede sin Modstander. Endelig ved denne Tid

var han færdig og begyndte at sætte sig i Bevægelse, truende, men langsomt. Gustav Adolf nødtes til med Afbrydelse af sin feierrige Bane at samle sine spredte Tropper og møde den nye Fiende.

Det var mod Slutningen af April 1632, efter næsten et halvt Aars Underhandlinger, at Overenskomsten mellem Keiseren og Wallenstein kom istand. Straks efter vendte denne sig mod den sachsiske Hær, som havde sit Hovedkvarter i Bøhmens Hovedstad Prag, og inden tre Uger fandtes ikke en sachsisk Soldat mere indenfor Bøhmens Grænser. Derpaa aftales en Forening mellem Wallensteins og den bayerske Hær. Kurfyrsten efterlod Besætninger i Ingolstadt og Regensburg og ilede selv med den øvrige Hær mod Nord. I Begyndelsen af Juni 1632 fandt Foreningen Sted i Staden Eger paa Grænsen af Bøhmen, og Wallenstein overtog uden nogenomhøjest Indskrænkning Kommandoen over den samlede Krigsmagt, der nu udgjorde henved 60,000 Mand. „Om saa Dage,“ ytrede han ved Mønstringen af denne vældige Hærstyrke, „skal det vise sig, om det er Gustav Adolf eller mig, som skal beherske Verden.“

Zmidlertid havde Gustav Adolf fra München med en betydelig Del af de svenske Tropper draget sig tilbage til Schwaben for at undertrykke adskillige der udbrudte Uroligheder. Her fik han vide, at Wallenstein holdt paa at vende tilbage fra den sachsiske Grænse, for først at forene sig med Maximilian af Bayern og siden drage mod Franken og navnlig mod Nürnberg. Fra denne Stad kom der Ælbid til Kongen med indstændig Bøn om Hjælp mod den truende Fare; thi de paastod at have bestemte Underretninger om, at det just var deres Stad, som Wallenstein agtede at angribe. Gustav holdt det heller ikke urimeligt. Den rige Stad var alt i og for sig en løkkende Gjenstand for den rovbegjærliche Soldat; hertil kom nu, at den dannede Fore-

ningsbaandet mellem de svenske Hære i Schwaben, Rhinlandet og det nordlige Franken. Ved Nürnbergs Erobring vilde Kongen med sin Hær i Schwaben være affkaaren fra sine øvrige Tropper. Derfor var det af højeste Vigtighed at redde denne Stad. Gustav Adolf var desuden meget velvillig stemt mod Staden for den Hengivenhed, den havde vist ham, og ansaa det for en uindsættelig Skam at lade en saa trofast Forbundsfaelle dele Magdeburgs sørgelige Skjæbne. „Vend tilbage,“ sagde han til Sendebudene, „og hilts Nürnbergs Styrelse og Folk og bed dem være ved godt Mod. Saalænge jeg lever, skal med Guds Hjælp Wallenstein aldrig se Indsiden af deres Mure.“ Strafs derefter gav han Befaling angaaende Troppernes Fordeling. Bayern blev rømmet. Bernhard af Weimar fik Kommandoen i det sydlige Schwaben, Johan Baner ved Donauwörth og Gustav Horn i Elzas. Selv ilede han med Resten — henved 20,000 Mand — til Nürnberg, hvor han modtoges som en frelsende Engel med al Slags Høitideligheder. Først havde han haabet at komme tidsnok til at hindre Kurfyrstens Hær fra at forene sig med Wallensteins og til at faa hver af dem særskilt, og i den Hensigt ilede han fra Nürnberg opad Øvre Pfalz. Men han kom en Dag for sent, og langsomt og misfornøjet drog Kongen sig tilbage til Nürnberg.

Selv ilede han forud til Staden, red omkring Forstæderne og udfastede Planer til nye Fæstningsværker. Nürnberg havde vistnok allerede før baade Volde og Grave; men Kongen holdt dem ikke for sterke nok. Desuden vilde Kongen aldrig indkvartere sine Tropper i de større Stæder, for ikke at give Anledning til Voldsomheder og Udvævelser fra Soldaternes Side og ikke gennem Folketrængsel fremkalde smitsomme Sygdomme. Saaledes ogsaa denne Gang. Stedet for de nye Fæstningsværker bestemtes til en vid Kreds, som omfattede baade Forstæderne og de nærmeste Lands-

hjer. I Midten laa Nürnberg selv. „Det er min Zielen,“ jagde Kongen, „som jeg efter yderste Evne vil beskytte.“ Mellem Staden og disse Fæstningsværker skulde den svenske Hær forlægges. Saasnart Kongen havde udstykket Linjerne for Boldene, overdroges Udsjørelsen til flere tusinde Borgere og Bønder, og inden to Døgn var alt det groveste Arbejde udført. Nu kom Hæren, ved hvis Hjælp Bolde og Grave snart blev fuldendte og forsynede med alt Tilbehør, saa at Leiren udgjorde en fuldstændig Fæstning. Trehundrede Kanoner, opførte paa Boldene, truede enhver angribende Fiende med Død og Fordærvelse.

Borgerfabet udførte med Glæde alt, hvad der stod i deres Magt. De havde forsynet Staden med rige Forraad især af Korn, hvoraf der var mere end tilstrækkeligt for et helt Aar, og det baade for Stadens Indvaanere og for Hæren. Svenskerne havde vistnok sin Leirplads udenfor Staden; men hver Gang Befalingsmænd eller Soldater skikkedes derind, blev de altid med Gjestfrihed modtagne af Borgerfabet. Desuden sammenkjødes betydelige Summer til Hærens Sold, og ved Udskrivning af alle vaabendygtige Mænd under 40 Aar oprettedes en sterk Borgervæbning, tjenlig baade til at holde Orden indenfor Stadens Mure og til at bistaa med Leirens Forsvar mod Fienden.

Da Wallenstein og Maximilian havde forenet sine Tropper, marscherede de ind i Franken, men med Retning mod Nord, som om de agtede sig til Sachsen, dog alene for derved at lokke Gustav Adolf fra Nürnbergs Mure og saa Leilighed til at angribe og tilintetgjøre hans svagere Hærstyrke. Men da Kongen ikke lod sig skuffe af denne Bevægelse, gif Wallenstein atter sydover og nærmere sig Nürnberg. Opmerksomt iagttog han de nye Forskanskninger og tilkjendegav tilfjeldt sin Beslutning ikke at angribe dem. Kurfyrsten gjorde vel Modforestillinger, men uden at Wallenstein lod sig be-

væge; Hæren marscherede forbi Staden og gif over Regnitz. Paa Vestfiden af denne Flod, straks i Nord for Stein, hvor Obergangen skede, laa en Høide, som efter den derværende Landsby kaldtes Aspachs-Høiden, straks nordenfor denne en endnu høiere ved Navn Altenberg, og endelig langt mod Nord den høieste og bratteste, som førte Navn af Burgstall eller Alte Weste efter en gammel, forfalden Borg paa samme. Alle tre Høider var temmelig bratte og nedentil omgivne af Skov. Langs Nordsiden af dem flød Regnitz-Floden med mudret Bund og uden noget Badessted; paa de øvrige Sider var Landet omkring jumpigt og gennemfkaaret af Bækkedrag. Høiderne selv var ogsaa skilt fra hverandre ved Smaabække. Disse tre Høider bestemte Wallenstein til Plads for sin Leir. Maximilian med Bayrerne fik Plads paa Alte Weste. Selv indtog han med Hovedstyrken Altenberg, og en mindre Afdeling opstilledes som Forpost ved Aspach. Omkring enhver af Høiderne lod han opføre svære Volde, besatte med Kanoner og Soldater, og nedenfor sældtes Skoven til tredobbelte Forhugninger. Saaledes stod Wallenstein snart ligesaa uangribelig ved Altenberg som Gustav Adolf ved Nürnberg, og der var neppe en halv Mil Afstand mellem begge Hære. (1 Mil = 7 engelske Mil).

Gustav Adolfs Plan syntes at have været den, først at beskytte Nürnberg, dernæst her, ligesom ved Schwedt og Werben, indenfor sin vel forskaufede Leir at opholde og udmatte hele den fiendtlige Styrke, imedens hans Høvdinger paa de forskjelligte Steder frit kunde udbrede de svenske Baaben. -- Wallenstein paa sin Side tænkte med sin overlegne Styrke at affjære al Tilførsel til Nürnberg, hvorfor han ogsaa besatte alle de omliggende faste Punkter. Paa denne Maade vilde han enten tilintetgjøre den svenske Hær ved Hunger eller tvinge den til at rykke ud i aaben Mark og der med sin næsten tredobbelte Styrke tilføie den et afgjø-

rende Nederlag. — Hele Tyskland, hele Europa vendte sine Blik mod Nürnberg, afventende med Frygt eller Haab Udfaldet af denne vigtige Kamp.

Wallensteins Fremfærd var ved denne Leilighed ligesaa usædvanlig, som den pleiede at være. Han tilkjendegav nemlig, at han for at forebygge videre Blodsudgydelse ønskede at faa istand en almindelig Fred og søgte ved altskens Artigheder at vinde Gustav Adolf for det samme Siemed. Strafs efter Ankomsten til Egnen om Nürnberg havde Kroaterne taget Oberst Tauwadel tilfange. Wallenstein betalte dem af sin egen Kasse Løjesummen for ham og sendte ham tilbage til Gustav Adolf for derved at forberede videre Underhandlinger. En Tid efter faldt atter en anden svensk Officer i Kroaternes Hænder. Ogjaa denne blev behandlet paa det venkfabeligste og tilsidst tilbageendt uden Løsepenge med den Hilsen, at „Hertugen ansaa Gustav Adolf for den tapreste Mand og største Hærfører i Verden“. Det er ikke optegnet, hvad Gustav Adolf svarede; men kort efter kom endnu en fornem svensk Officer paa samme Maade tilbage og med samme Forsikringer „om Wallensteins Afgtelse for Gustav Adolf, om hans levende Attraa efter at se en saa tapper Konge ved en rimelig Fred forligt med Keiseren.“ — Men Gustav Adolf laante ikke Øre til alt dette, og der blev ingen Fred, ikke engang nogen Underhandling af. Næmeligst er det vel og, at Wallenstein ingen anden Hensigt havde end herved at gjøre Kongen tryk og siden overraske ham med sit Angreb, det skulde da være, at han havde tænkt at forene sig med Kongen mod Keiseren, en Formodning, hvortil hans senere Færd jo nok giver Anledning.

Svenskerne havde vel tilstræffelige Forraad af de fleste Fornødenheder; dog savnedes adskilligt, navnlig godt Foder for Hestene. Af den Marsag nødtes man ofte til at foretage mindre Streiftog omkring i Egnen. Shvorvel Wallenstein

havde fri Tilføjelse fra alle Sider, kom han dog ogsaa snart i ligesaa stor Forlegenhed som Gustav Adolf, da Dnequen, som heller ikke i sig selv er meget frugtbar, forud var tømt af Niirnbergerne og Svenskerne. Wallenstein var derfor ogsaa nødt til at gjøre længere Streiftog, og saaledes hændte det næsten daglig, at mindre Sammenstød fandt Sted. Ved disse Tilfælde udmerkede sig blandt Wallensteins Tropper især Kroaterne under Szolani, blandt Svenskerne Staalhandtske med de finste Ryttere og Taupadel med fine Dragoner.

Ogsaa ved disse Tilfælde ligesom ellers søgte Gustav Adolf saavidt muligt at opretholde Orden og Krigstugt. Han vaagede selv utrættelig over Lovenes Sagttagelse og aftaffede ikke mindre end fire Regimenter, som havde vist sig gjenstridige i dette Stykke. Denne Advarsel virkede vel, men kun for en Tid. Endel tyffe Regimenter, som for største Deelen bestod af Tillys forrige Soldater, beholdt sin gamle Lyt til Plyndringer, og selv Svenskerne begyndte at jmittes deraf, saa at under disse Streiftog ikke sjelden Kongens Tropper opførte sig kun lidet bedre end Kroaterne. Disse Uordener kom snart Kongen for Øre og vakte hos ham baade Smerte og Harm. Han jammentaldte alle de tyffe Fyrster i Hæren samt alle Officerer, baade de høiere og de lavere. Derpaa vendte han sig til de tyffe Herrer og begyndte følgende Tale, under hvilken hans Røst, hans Blif og Miner røbede en Harm, som man aldrig hverken før eller senere sporede hos ham. Saa talte Kongen: „I Fyrster, Grever og Herrer af Tyskland! til mine Øren er der kommet mange og svære Klagemaal over, at vore Tropper blandt sine egne Forbundsfæller farer frem med Mord og Brand og Plyndring; at Folket klager over, at deres Ven, den svenske Konge, gjør dem mere ondt end deres Fiende, Wallenstein selv; at Svenskerne begynder at føre Krigen paa

samme Vis som Kroaterne ojb. Disse Bebreidelser ffjærer mig i Hjertet, især da jeg ved, at de ikke er ugrundede. Men jeg har strengeligen forbudt eder saadan Færd, og jeg er fuldkommen uskyldig deri. I, tykke Herrer, alle og enhver, fra den høieste til den laveste Officer, eder er det just, som herjer og ødelægger eders Fædreland, som bestjæler og plynder eders Landsmænd, ja endog eders Troeskæller, de samme, som I har paataget eder at beskytte. Gud være mit Bidne, at jeg væmmes ved eder, at Hjertet vender sig i mit Bryst, hvergang jeg ser eder for mine Dine og derved kommer til at tænke paa, hvorledes I nedkalder Forbandelse istedetfor Belsignelse over vore Vaaben. — Hvis I var sande Kristne, saa burde I have betænkt eders Pligter mod Fædreland og Troeskæller, betænkt, hvad jeg selv for eders Skyld har gjort. For eders Frihed, for eders timelige og evige Vel vover jeg mit eget Liv, ofrer dets Rolighed og mit arvede Riges Gods og Blod. Jeg har af hele det tykke Rige ikke faaet saa meget som et eneste Mæg, og jeg vil heller ride nøgen herfra end fæde mig med Bytte fra eder. Alt hvad jeg har bundet, har jeg enten givet tilbage til dets retmæssige Herrer eller ogsaa tænkt at uddele det blandt eder; thi selv har jeg Land nok at styre. Men derimod ventede jeg Andighed mod mine Befalinger og en Færd, som egnede sig for kristelige Krigsmænd. Saadan har eders Færd ikke været! Dersom I knurrer, dersom I i den Grad glemmer, hvad I skylder Gud og eders Væ, saa at I nu vil forlade mig, ja kånhænde endog gjøre Oprør mod mig, — velan! saa skal jeg samle om mig mine Svensker og Finner og forsvare mig til sidste Blodsdraabe, og hele Verden skal se, hvorledes jeg som en kristelig Konge heller vil opofre mit Liv end ved Laster og Forbrydelser besmitte Udsjørelsen af det hellige Gørv, Herren har paalagt mig.

„Jeg beder eder nu for Guds Barmhjertigheds Skyld,

gaar i eder selv og ransager eders Hjertes! Ikke dadler jeg eders Forhold i Kampen; det har altid været, som det anstaar ærlige og retskafne Krigsmænd, og i dette Stykke staar jeg i en Gjæld til eder, som jeg aldrig skal fornegte. Velan, ved denne eders vundne Ære, ved eders Hjerte, Sambittighed og Fædreland bes Berger jeg eder at forbedre ogsaa eders øvrige Opførelse og betænke, at I engang derfor skal aflægge Regnskab for den alvidende Dommers Retshjælp.

Sele Forsamlingen stod der i stum Forbauelse, ikke saa med Lærere i Dinene. I samme Diebstik traadte en Bonde frem og klagede over, at Soldaterne havde røvet hans Ko. Gustav Adolf spurgte, hvem Voldsmanden var; Bonden førte ham gennem Leiren og viste ham tilsidst det Telt, hvor den røvede Ko endnu stod bunden. Gjærningsmanden, en Korporal, kaldtes frem. Efter et kort Forhør fandt Kongen Anklagen grundet. Han greb den skjælvende Forbryder ved Hovedet og sagde: „Kom, min Søn; det er bedre, at jeg straffer dig, end at Gud for din Skyld skal straffe ikke blot dig, men ogsaa alle os andre“; hvorpaa han overgav ham til Profosjen for straks at føres til Galgen.

Smidlertid havde Wallenstein med sin overlegne Hær efterhaanden erobret næsten alle faste Punkter omkring Nürnberg, og Svenskerne var tilsidst indestængte indenfor Staden og dens nærmeste Omgivelser. I denne Anledning udspreddes der mange foruroligende Rygter rundt om i Tyskland og Europa. Man antog Kongens Hær uden Redning fortabt og mente, at Wallenstein blot af den Grund ikke vilde foretage en Storm, fordi han var sikker paa at saa sin Fiende tilintetgjort ved Hunger. Ja, Rygtet gik endog, at Kongen snart var fangen, snart forsvunden, snart død. De svenske Krigshøvdinge og Raadet var høist bekymrede, og selv Frankrige begyndte at frygte for, at Keiseren skulde gjenvinde sin forrige Overmagt. Underrettet om disse

Engstelser skrev Kongen til alle Kanter beroligende Breve med Forsikring om, at hans Stilling var idetmindste ligesaa fordelagtig som Wallensteins, saa det var wiist, hvem af dem der havde mest at frygte. Smidertid ønskede Kongen nok at faa en Ende paa denne ødelæggende, men ikke afgjørende Krig og befalede derfor Drenstjerna at samle den største Del af de spredte Tropper og rykke frem med dem til Forsterkning. Dog maatte han ikke i umødbendig Ilsærdighed stille sig selv blot; thi Hovedhæren var ingenlunde i nogen Fare, men kunde meget godt vente adskillige Uger endnu. Tilslidst formanede han Drenstjerna paa alle mulige Sæt og Vis at affkjære Wallenstein Tilslørsel. „Denne Modstander,“ skrev han, „er en af de onde Mand, som kun kan fordrives ved Faste.“

Følge disse Befalinger samlede der nu i Franken større og mindre Krigerskarer fra alle Hold. Kurfyrsten af Sachsen sendte flere Regimenter, som i Thüringen forenede sig med Hertug Wilhelm af Weimar og drog til Ritzingen, der var bestemt til Mødeplads. Sid kom ogsaa Landgrev Wilhelm af Hessen, Axel Drenstjerna fra Mainz samt Kristian af Birkenfeld fra Pfaltz, hver med sine Tropper. Drenstjerna tog Overbefalingen over den samlede Styrke, og førte samme til Windsheim, hvor ogsaa Johan Bauer fra Donauwörth og Hertug Bernhard fra Syd-Schwaben stødte til. Disse Tropper udgjorde henved 30,000 Mand, og Kongen frygtede sterkt for, at Wallenstein skulde angribe og oprive denne Styrke, inden Foreningen kunde finde Sted. Med den største Opmerksomhed fulgte han derfor alle Fiendens Skridt, særdig til ved den mindste Bevægelse fra hans Side at brnde op og tage ham i Ryggen. Men Wallenstein laa aldeles ubevægelig og lod Drenstjerna uden mindste Hindring drage forbi Alte Beste og forene sig med Kongen. Ved Nyrth mødte denne sine Landsmænd og hilste med glade

Saaandtag hver enkelt blandt Sjøvdingerne. Alle Tropperne i Nürnberg var gaaede de ankommende Kammerater imøde; begge Hære hilste hinanden i Slagorden og rykkede derpaa samlede ind i Leiren, hvor en Takkefest feiredes i Anledning af den lykkelige Forening.

Bed de første Nygter om de svenske Forsterkninger havde ogsaa Wallenstein søgt at drage lignende til sig for at bevare sin forrige Overlegenhed; men det lykkedes ham kun tildels; navnlig var Pappenheim ikke at bevæge til at høre hverken paa Wallensteins Befalinger eller paa Maximilians Bønner, men drog til Nederlandene for at bistaa Spanierne der i Beleiringen af Maastricht.

Allerede før Ankomsten af disse Forsterkninger havde Sngdomme og Mangel begyndt at anrette Ødelæggelser i begge Hære. Værst var det i Begyndelsen blandt de keiserlige; men snart blev det ikke bedre i Nürnberg. Af Mangel paa tjenligt Foder døde Hestene i hundredevis, og deres stinkende ikke dybt nok nedgravede Madfiser forpestede Luften. Og-
saa var der Mangel paa friske Kilder, saa man nødtes til at benytte en stor Brønd paa Weien til Furth, uagtet Vandet deraf haade lugtede og smagte ilde. Brønden blev snart tømt, og da fandtes paa Bunden en hel Del døde Heste, som de keiserlige havde kastet ned i den for at forgifte Vandet. Sønfigten opnaaedes, og af disse forskjellige Marsjager udbrød der en pestagtig Feber i Staden og Leiren, saa at der daglig begravedes over hundrede Lig. De nyankomne Tropper truede med at forøge Mangelen og saaledes ogsaa Glendigheden; men Wallenstein gjorde alligevel ikke det mindste Skridt til at forlade sin Stilling, hvad man da heller ikke kunde vente af hans noksom bekendte Stivindighed; han skulde gjerne lade sin hele Hær omkomme i Glendighed, saafremt han dermed ogsaa kunde ødelægge Fienden.

Gustav Adolf derimod havde ikke Hjerte til længere at

udsætte sine egne Føll og Nürnberg's Indbyggere for Svingerens og Pestens forenede Udelæggelser. Da han ved de erholdte Forsterkninger var bleven jevnstærkt med sin Fiende, kausste endog lidt overlegen, besluttede han at gjøre Ende paa denne uhyggelige Sultefrig. Allerede den femte Dag efter Drenstjernas Ankomst førte han sine Tropper ud af Leiren og opstillede dem paa Bredden af Regnitz ligeoverfor Aspach og Altenberg, hvilke Spider han begyndte sterkt at beskyde, uden dog at kunne lokke Wallenstein frem fra sine Forskansninger, og Gustav Adolf maatte drage sig tilbage til Nürnberg. Men Synet af den almindelige Elendighed drev ham til at gjøre et endnu djærvere Forsøg, nemlig med Storm at drive Fienden ud af sine Forskansninger. Sagen lyntes vanskelig, ja noget nær ugjærlig; Høvdingerne fra-raadede; Soldaterne mistvilede; men Kongens Beslutning var urokkelig. Han havde ogsaa andre, hemmelige Grunde. To Soldater var efter Overenskomst rønte over i Wallensteins Leir, forklædte, den ene som Marketenter, den anden som Sadelmager. Disse havde paataget sig under Svenskerens Angreb at sætte Ild paa Wallensteins Leir og derved udbrede Uro og Forvirring. En af de keiserlige Høvdingers Kammertjener var ogsaa bleven fangen af Svenskerne, hvem han indbildte, at en Bevægelse, som man havde merket paa Altenberg, fremkaldtes ved Wallensteins Afmarsch, som alt var begyndt. Ifølge disse Omstændigheder tog Gustav Adolf sin Beslutning og gif Matten mellem den 23de og 24de August 1632 med hele sin Hær over Furth lige mod Fienden.

Wallenstein paa sin Side savnede heller ikke Kundskab om Svenskerens Foretagender, da ogsaa han havde sine Spioner, som gav ham nøiagtige Underretninger. Disse blev vel grebne og hængte; men Lykken begunstigede ham paa en anden Maade. Gustav Adolfs ene Spion blev gre-

ben i Gjerningen som Lyb, og for at redde Livet betjendte han sit og sin Kamerats Forehavende, som saaledes blev forstyrret. Wallenstein fik rigtignok ikke vide, hvad Dag Kongen tænkte at storme; men han blev dog advaret og tog sine Forholdsregler derefter. Naabnlig befalede han sine Tropper paa det strengeste kun at slaa Fiendens Angreb tilbage, men ikke under nogen Betingelse selv vove sig ud paa fri Mark.

Imidlertid ordnede Gustav Adolf sine Tropper. Han selv og næst under ham Hertug Wilhelm af Weimar havde Overbefalingen; Bernhard af Weimar førte Rytteriet og Nils Brahe Fodfolket, og her opholdt Kongen sig for det meste. Angrebet rettedes mod den nordvestre Side af Alte Weste; Oberst Burth med hvita Brigaden skulde gaa i Spidsen, derpaa Erik Sand med svenske Brigaden og saa de andre Regimenter. Torstensson med Artilleriet understøttede Anfaldet.

Med en kort Tale opfordrede Kongen Høvdingerne til at gjøre sin Pligt og gav derpaa Tegnet til Angreb, endnu længe før Daggrøn. Paa en Gang aabnedes Ilden fra Torstenssons Kanoner og Burths Muffetter og vækkede de slumrende Fiender til den blodige Dag. En skrækkelig Forvirring opstod; de søvndrukne Soldater løb hid og did, Officererne raabte, Kvinder og Børn skreg høit, medens Svenskerne's Kugler slog Jolk og Telte overende og i Nattens Mørke hindrede al Orden. Bayrerne daanede Besætningen paa Alte Weste, og de var ikke istand til at stanse Svenskerne's voldsomme Angreb. Hvita Brigaden besteg Volden og trængte ind i Leiren; men Fiendens Forsikringer ilde til, og Svenskerne maatte vige tilbage.

Med det første Kanonskud sprang Wallenstein op af sin Seng og kastede sig paa Hesten. „Alte Weste er indtaget,“ skreg de forfærdede Soldater. „Det er ikke sandt,“ raabte

han; „Gud selv kan ikke tage Alte Beste fra mig,“ og med disse Ord ilede han til Kampen. Han fandt Svenskerne paa det nærmeste tilbagedrevne og vendte derfor tilbage for at ordne og opmuntre de øvrige Tropper samt lod Kvinderne og Trosset føre ned i den dybe Dal mellem Høiderne, hvor de var beehyttede mod Kuglerne; derpaa sprængte han atter til det angrebne Punkt af Leiren.

Gustav Adolf havde imidlertid af Stridens Gang merket, at Rygtet om Wallensteins paabegyndte Afmarsch var aldeles uden Grund, og tillige anet, at Plancen med Leirens Antændelse var forstyrret. Men allerede indkommen i Stridens Hede kunde han ikke bestemme sig til at afbryde samme. Maasse haabede han at lokke Wallenstein til en eller anden uforsigtig Bevægelse og siden benytte sig deraf. Han gav Befaling til at fornye Stormen. Begge de førnævnte Brigader gik atter frem, og den grændende Dag kunde med Nød gjennemtrænge de tykke Røgskyer, som Wallensteins og Torstenssons Batterier udbredte over Eugen. Svenskerne stormede frem med fortvilet Raseri; men imod dem stod Wallenstein, Altringer og Gallas, hvis Tropper, dækkede af Bolde og Forhugninger, udsendte en dræbende Regn af Kugler. Svenskerne, som savnede enhver Dækning, faldt i hobesvis og maatte snart vige tilbage. Nu styrtede en Del af Bayrerne ud af Skanserne for at forfølge de flygtende Svensker; men fra Skoven nedenfor modtoges de af det øvrige svenske Fodfolk med en saa ødelæggende Ild, at ogsaa de paa sin Side maatte vige tilbage. Saaledes varede og vekslede Striden under uophørlige Anfald frem og tilbage med uanstet Forbitrelse og dertil svarende Tab paa begge Sider. De kejserlige mistede flere blandt sine tapreste Chefer; Altringer kom helt ind imellem Svenskerne; men han drog frem et Brev og lod, som han var en af Kongens Adjuanter; paa denne Maade slap han ud og kom tilbage til sine egne

Tropper. Wallenstein selv mistede sin Hest for Torstenssons Kugler. Endnu mere led Svenskerne. Hertug Bernhards Hest blev skudt, og Kongen, som hele Tiden var der, hvor Kampen rasede heftigst, rammes af et Skud, som borttog Saalen af hans ene Støvle, men dog lod ham selv uskadt. Torstensson blev fangen; Erik Sand faldt og med ham en betydelig Del af svenske Brigaden; Burth mistede det ene Ben, og hvita Brigaden blev saagodtjom tilintetgjort. Under alle dette tordnede Kanonerne fra begge Sider skud i skud, og hele Bjerget var indhyllet i tætte Røgskyer, som skjulte baade Angriberen og den Angrebne.

Med Flodbredden begyndte imidlertid ogsaa Træfningen at blive heftig, og et hessisk Regiment, som her stod i Spidsen, blev af Kronberg med „de uovervindelige“ med stort Tab drevet tilbage. Landgreven af Hessen gjorde den Bemærkning, at paa den ene Side Hesserne, paa den anden Pommeranerne var stillede i første Linje, medens Svenskerne sparedes. „Jeg skal sende frem mine Finner,“ sagde Kongen, „og jeg haaber, det skal gaa bedre.“ Nu sendtes Staalhandske med Finnerne mod Kronberg og de Uovervindelige. Mellem disse Kjernetropper af Ryttere fra begge Sider opstod der nu en lang og fortvilet Kamp. Tilfaldt Kronberg, og de Uovervindelige maatte med stort Tab trække sig bagom Skanjerne; men en ny Styrke brød frem og kastede Finnerne tilbage til Skoven nedenfor, og Striden vedblev siden ogsaa paa denne Kant at kastes frem og tilbage mellem Skoven og Skanjerne, begge uindtagelige, den første for de keiserlige, de sidste for Svenskerne.

Saaledes forløb hele Dagen under idelige Ufald. Næsten ethvert af de svenske Regimenter havde alt været flere Gange i Alden; Marken var bedækket med faldne Krigere, isibrig af deres Blod. Natten brød frem, mørk og med stadig tiltagende Regn. Da kom Underretning om, at Hertug

Bernhard havde bemægtiget sig to Søider, hvorfra man kunde besejle hele Alte Veste. Kongen lod undersøge den nye Stilling; men Søiderne befandtes baade for trange til at rumme tilstrækkeligt Artilleri og for bratte og slibrige til at Kanoner kunde bringes op paa dem. Den tiltagende Nedhør gjorde desuden Skydegevæerne ubrugelige, og Matten nærmede sig mere og mere. Kongen vilde ikke opofre flere Folk paa dette uslyffelige Foretagende, men besluttede at trække sig tilbage. Tilfældigvis soa han ingen anden af de høiere Officerer ved sin Side end Skotten Sepburn. Denne, som var misfornøjet over, at Kongen nylig ved en Leilighed havde forbigaaet ham, havde alt taget sin Afsted med en dyr Ed „aldrig mere at drage Sverdet for Gustav Adolf“, og var nu kun tilstede som en ledig Tilskuer. „Min tapre Sepburn,“ sagde Kongen, „kan vel endnu denne ene Gang gjøre mig den Tjeneste at ride frem og føre de stormende Tropper tilbage.“ — „Det er et farligt Øverb,“ sagde Sepburn, „og af den Grund og ingen anden skal jeg udføre det.“ Han sprængte frem midt i Kugleregnet og førte Tropperne tilbage i god Orden og uden at forfølges. Straks efter forlod han den svenske Leir for bestandig.

Gustav Adolf var høist misfornøjet med sig selv og hele sit Foretagende. „Det var,“ sagde han, „for meget til at være en Guttestreg og for lidet til at være fuldt Alvor“. Af Frygt for at blive forfulgt maatte han lade Tropperne, trætte som de var efter Dagens Strid, blive staaende paa Walpladsen hele den regnjulde Nat. Dagen efter, da Wallenstein endnu ikke viste Tegn til den mindste Bevægelse, besluttede Kongen at trække sig helt tilbage. Femhundrede Mand stod endnu som Forposter under Forskansningerne, og Oberst Monroe fik Befaling at føre dem tilbage. Paa Vidveien mødte han Kongen, som saa Obersten bløde af svære Saar fra Gaardagen, der endnu var uforbundne. Gustav

Adolf befalede ham at gaa tilbage til Feltfjæreren, tog selv som Oberst Kommandoen over Tropperne og førte dem tilbage. Svenskerne havde tabt over 2000 Mand, de keiserlige noget mindre, men paa begge Sider et uforholdsmæssigt Antal af de høiere Befalingsmænd.

Nu begyndte igjen den forrige Sultkur; Mangel og Sygdomme herskede i begge Leire, og Elendigheden forøgedes ved den store Mængde saarede efter den sidste Kamp. Flere hundrede Menneffer døde daglig, og den største Del af Hestene var forsbunden. Foruden disse fælles Ulykker led Wallensteins Leir mere og mere af den stedse voksende Mængde af Utsøi. Et Slags smaa Græshopper bedækkede Teltene, Fluer ødelagde Maden, Bremser og Stingsluer og Alæg plagede baade Heste og Folk.

Det var forgæves at vente, at Wallenstein skulde tænke paa Opbrud; Gustav Adolf derimod kunde ikke holde ud længere. Fjorten Dage efter Kampen tog han Afsted fra Nürnbergerne, efterlod Axel Oxenstjerna og Kniephausen med et Par tusinde Mand til deres Forsvar og drog med Resten af Tropperne bort fra disse uhykkelige Egne. Dog først stillede han sig i fuld Slagorden udenfor Wallensteins Leir og holdt stille der i fire Timer, tilbydende sin Fiende aaben Kamp. Men da denne fremdeles laa ubevægelig, ja endog trak ind sine Forposter, drog Gustav Adolf til Neustadt, hvor han stansede for at se, hvor Wallenstein agtede sig hen. Endnu fem Dage laa denne stille; derpaa brød han pludselig op, satte Fld paa sin Leir og drog i hastige Marscher opad det nordlige Franken.

Senved 60,000 Mand havde enhver af Feltherrerne ført til Nürnberg. Ved Afmarschen havde Wallenstein 36,000, Kongen 30,000 tilbage. Resten havde Sverd og Sygdom bortrevet.

Fireogtrediyte Kapitel.

Wallenstein og Gustav Adolf i Sachsen.

Da Gustav Adolf fik Underretning om Wallensteins Afmarch, besluttede han at dele sine Tropper. Bernhard af Weimar med 8,000 Mand efterledes til at beskytte Franken; med Resten af Hæren drog Kongen selv ned til Bayern for at trække Krigen til disse fiendtlige og rige Lande, fuldende deres Erobring og tilsidt trænge ind i Østerrige.

Efterat Wallenstein og Maximilian havde forladt Alte Weste, holdt de et Par Ugers Rast ved Jorchheim for at lade Tropperne komme lidt til Kræfter. Derfra begav de sig til Koburg. Her modtog de Efterretningen om Kongens Tog til Bayern. Kurfyrsten vilde naturligvis ile sit Land til Hjælp og bad Wallenstein om at staa ham bi heri. Det samme Løfte ytrede ogsaa Keiseren, som desuden frygtede, at Gustav Adolf gjennem Bayern skulde trænge ind i Østerrige og skaffe de derværende talrige Protestanter Lust. Men Wallenstein var ubevægelig. Kurfyrsten besluttede derfor at skille sig fra ham og selv med sine egne Tropper forsvare sit Land. Afsseden fandt Sted under hyklede Venfabsforstæringer; men Kurfyrsten var opfyldt af Bitterhed i Hjertet, og Wallenstein havde faaet Anledning til baade at hevne sig for tidligere Krænkelser og derhos at vise Keiseren og Verden, at han alene nu var den, som havde at raade. Hans Plan var at erobre Franken, trænge ind i Thüringen, forene sig med Pappenheim, tugte de med Sverige forbundne Fyrster af Weimar, Kurfsachsen og Brandenburg og saaledes enten lokke Kongen til Nordtyskland eller ogsaa ganske afftænge ham fra Østersjøen. Men denne Plan forstyrredes allerede i Begyndelsen af Hertug Bernhard, som af Gustav Adolf havde faaet Løfte paa Franken og nu anvendte alle

sine Kræfter for at beskytte og bevare dette Land. Dette udførte han ogsaa med saa stor Dugtighed og Fremgang, at Wallenstein saa sig nødt til at opgive alle Tanker paa Thuringen og Franken. Forbitret drog han da gjennem Erzgebirge og kastede sig over Kur=Sachsen. Dette Land blev oversvømmet af de keiserlige Tropper, som uden Varmhjertighed skjændte og brændte helt til Elben; alle Stæderne, ja Leipzig selv, aabnede skjælvende sine Porte for den frygtede Ziende.

Med Smerte saa Johan Georg sit herlige Land ikke blot truet, men lide under Krigens Rædsler. Hans egne Tropper under Arnheim var i Forening med Svensker og Brandenburgere trængt dybt ind i Schlesien. Kurfyrsten befalede dem vel at skynde sig tilbage til hans eget Lands Forsvar; men dette gik saa paatagelig langsomt, at man har næret Mistanke om, at Arnheim efter hemmelig Oberenskomst med Wallenstein med Flid lod Kurfyrsten i Stikken for at tvinge ham til at forlade Kongens Parti. Men om Arnheim end med hele Hæren havde indfundet sig, havde han dog været altfor svag til at stanse den overlegne Ziende. Kurfyrsten stikkede derfor Bud paa Bud til Gustav Adolf med de indstændigste Bønner om at komme sin ulykkelige Forbundsjælle til Hjælp.

Kurfyrstens Tilbud traf Gustav Adolf, just som han paa sin Mars ned langs Donau havde begyndt Beleiringen af Ingolstadt. Hans Agt var efter Erobringen af denne Stad gjennem Bayern at bryde ind i Østerrige. Alt syntes at begunstige denne Plan. Maximilian var for svag til at gjøre Modstand. I Østerrige fandtes saa Tropper, men derimod en talrig Skare af misfornøjede Indvaanere, som blot ventede Svenskernes Komme for at rejse Oprørsfanen, og inden Wallenstein fra det fjerne Sachsen kunde komme til Undsætning, havde Kongen allerede kunnet erobre Wien.

Saadanne var Kongens Forhaabninger, og de syntes rimelige nok. Han opgav dem alle for at ile sin Forbundsfølge til Hjælp.

§ Schwaben efterlod han en betydelig Styrke under Johan Baner; med de øvrige Tropper ilede han til Nürnberg, forenede sig der med Kniephausen og drog saa gjennem Thüringer-Wald op imod Erfurt, just den samme Vej, som han for lidt over et Aar siden havde marscheret i modsat Retning. § Thüringen forenede han sig med Bernhard af Weimar og havde nu 20,000 Mand, alle gamle og prøvede Krigsmænd, med hvilken Styrke han naaede Erfurt, hvor hans Dronning ventede ham. Kun saa Tider kunde han dog tilbringe i hendes Selskab; thi Wallenstein stod blot nogle Mil borte, og dette farlige Naboskab overvældede ham med saa mange Bekymringer og saa meget Arbejde, at al Glæde maatte forstyrres. Han besluttede at efterlade Dronningen her i Erfurt med tilstrækkelig Bedækning under den paalidelige Taupadel. Man merkede hele Tiden en hos ham aldeles usædvanlig Nedsjænkthed, som da meddelte sig til alle de andre og oplydte dem med mørke Aensker, navnlig Dronningen, hvis ved saadanne Tilfælde sædvanlige Sorg endnu mere forøgedes ved Kongens. Han sammentaldte Stadens Raadsherrer og tiltalte dem saaledes: „Jeg overgiver her til eders Varetægt det dyrebareste, jeg eier paa Jorden, min elskede Dronning. § Ved, gode Herrer, at alle Ting er underkastede Omkiftelser, fremfor alt Krigen, dette Strafferis, som Gud har skicket over Menneskene for deres Ondskab. Snart nok kan ogsaa jeg rammes af Ulykken, maasse af Døden. Hvis dette skulde være Herrens Vilje, saa beviser min elskede Hustru samme Trost og Hengivenhed, som § altid har lagt for Dagen mod mig.“ Derpaa vendte han sig med dyb Kjørelse til den grædende Dronning, sluttede hende i sine Arme og bad „Gud stedsse tage hende i sin

naadige Baretægt. De skulde se hinanden igjen, om end aldrig mere i dette forgjængelige Liv, saa dog engang før eller senere i den evige Salighed". Efter disse Ord rev han sig løs af hendes Arme, kastede sig paa Hesten og ilede efter de bortdragende Tropper.

Som før fortalt var det Wallensteins Hensigt med sine talrige Hære at oversvømme Sachsen og derved tvinge Kurhysten til at opgive Forbundet med Sverige. Gallas med betydelige Tropper laa ved den bøhmiske Grænse; fra Bayern hidkaldtes Altringer, fra Neder-Sachsen Pappenheim. Selv havde Wallenstein herjet den vestlige Del af Kursachsen, hvorpaa han ved Leipzig forenede sig med Pappenheim og drog mod den nordøstlige Del. Men just nu fik han høre, at Kongen alt var ankommen til Thüringen, og at store Forsterkninger under Hertugen af Lüneburg ilede ham imøde fra Neder-Sachsen. Wallenstein vilde hindre Kongen i at forene sig med disse Tropper, og han skyndte sig derfor tilbage for at bemægtige sig alle Broer over Floden Saale. Men han kom for sent; Svenskerne havde alt besat Naumburg. Han blev derfor staaende ved Weiszenfels for at se, hvad Kongen videre agtede at gjøre.

I Naumburg modtoges Gustav Adolf med overstrømmende Glæde af Indbyggerne, som ved hans Komme befriedes for et Besøg af den keiserlige Hærskærer Goltz med sine berugtede Røverfjender. Ved Indtoget trængte Folket sig omkring hans Hest og kappedes om at komme til at røre ved og kysse den elskede Hystes Klæder. Han modtog al denne Gyldest med nedladende Mildhed og Erkjendtlighed, denne Gang dog blandet med sørgeligere Tølelser. Han vendte sig til Gospredsten Fabricius og sagde: „Det er en sand Glæde at se sig saaledes omfattet af Folkets inderlige Kjærlighed; men mangan Gang vækker det mørke Uengstelser i min Sjæl. De jætter jo Lid til et svagt Menneffe og ikke

til Himmelens almægtige Herre; ja de betragter mig noget nær, som om jeg var den, der alene formaar at hjælpe. Af, kanſte vil Gud ſnart nok ſtraffe baade deres afgudiffe Daarſkab og mig, ſom er Gjenſtanden derfor, og viſe, at jeg ikkun er et ſvagt og dødeligt Menneſke."

Da Guſtav Adolf fik vide, at den keiſerlige Hær var kommen til Weiſſenſels, beſluttede han at ſtanſe i Raumburg og oppebie de Forſterkninger, Hertugen af Lüneburg ſkulde bringe ham. Denne fulgte imidlertid ikke Kongens Befaling, men gik til Wittenberg for førſt at forene ſig med Arnheim. Herved blev han ſelv affkaaren fra Kongen og denne med 20,000 Mand ladt alene mod Wallenſteins 40,000. For at beſkytte ſig maatte Guſtav Adolf derfor i al Haſt forſkanſe ſig i Raumburg omtrent ſom før i Nürnberg. Allerede den førſte November var alt i Orden; men Kulden indtraadte ſaa ubentet haſtig, at Soldaterne ikke længer kunde bjerge ſig under Telt, og den 3die November førtes Hæren ind i Staden ſelv. Det lod til, at Felittoget for denne Gang var ſluttet.

I Weiſſenſels, en Mil derfra, laa den keiſerlige Hær. Der blev Spørgsmaal om at angribe Sventerne; men Weien til Raumburg var høijt beſværkelig, Kongens Leir ſom ſædvanlig næſten uindtagelig og endelig Kulden ſaa ſterk, at Soldaterne ikke kunde færdes i aaben Mark. Af diſſe Marſjager var det Krigsraadets enſtemmige Mening, at al Tanke om at angribe Fienden maatte opgives. Derimod fik Pappenheim drevet igjennem, at han med 12,000 Mand ſkulde forlade Hovedhæren for at vende tilbage til Neder-Sachſen og operere paa egen Haand, ſiden man nu anſaa ſig tryk paa, at Kongen vilde gaa i Winterkvarter. Wallenſtein ſelv med hele Hæren rykkede op fra Weiſſenſels for at følge Pappenheim paa hans Wei til Halle. Ved Lützen ſkiltes de ad, og Wallenſtein agtede ſig til Leipzig for at tage Winter-

kwarter der. I Weissenfels efterlodes nogle hundrede Mand for med vaagent Die at følge Kongens Bevægelse, og man kom overens om, at hvis Svenskerne skulde vise sig paa nogen Kant, skulde tre Kanonstue fra Weissenfels give de øvrige Tropper Efterretning derom.

Det var den 4de November 1632, at Wallenstein og Pappenheim drog ud fra Weissenfels, og endnu samme Dag fik Gustav Adolf derom Underretning. Han besluttede straks at brude op for om muligt over Pegau at forene sig med Hertugen af Saxe, og den 5te November, et Par Timer før Daggrøn, forlod han Naumburg. Kolloredo, som førte Befalingen i Weissenfels, lod, straks han fik høre, at Svenskerne satte sig i Bevægelse, de tre Kanonstue aflyre og stræbte derpaa at trække sig tilbage til Rützen. Svenskerne fulgte efter og tog flere af hans Folk tilfange. Først af disse fik Kongen bestemt Underretning om, at Pappenheim var marscheret af til Halle, og som et Lyn for nu den Tanke gennem ham at overraske og tilintetgjøre Wallensteins Tropper, førend denne kunde træffe Forholdsregler til Forsvar, og inden Pappenheim kunde komme tilbage til Undsætning. Fra Bafferne, hvor han var, havde han fri Udsigt over den nedenfor mod Nord liggende Slette, hvor Taarnene af Rützen viste sig, som det syntes, ikke langt borte. Bønderne i Egnen paastod, at Afstanden blot var en Mil (syv engelske), og at de keiserlige, trække efter Marschen, laa der sorgløse og vidt omspredte i Landskaberne. Alle Omstændigheder syntes at indbyde til et djerbt Angreb. Kongen tog øieblikkelig sin Beslutning. Istedetfor at fortsætte Toget østover mod Pegau vendte han sig mod Nord og gik lige mod Rützen. Han haabede endnu samme Dag at naa frem og overraske Wallenstein.

Men allerede straks i Begyndelsen mødte denne Plan en uventet Hindring i den brede og sumpige Bæk Rippach.

Ved Lyden af de tre Signalkugler havde Solani med sine Kroater skyndt sig til dette vigtige Punkt, og det var ikke uden baade Folke- og Tidsspilde, at Svenskerne formaaede at drive ham af Veien og trænge frem over Pasjet. Nu stod blot Sletten tilbage. Men istedetfor en Mil var den halvanden og bestod mest af høstpløiede Agre, hvis Jord flæbede sig fast ved Jødderne og forsinkede baade Heste og Folk. Først sent paa Aftenen kom Tropperne frem mod Lützen, og Høsttaagen og Mørket forbød at begynde Angrebet endnu samme Aften.

Femogtrediyte Kapitel.

Slaget ved Lützen og Gustav Adolfs Død, 6te Novbr. 1632.

Ved Kolloredos Kanonkugler vilde Wallenstein endnu ikke tro, at Kongen virkelig tænkte paa at angribe ham, men mente, som ogsaa Tilfældet i Begyndelsen var, at Bevægelsen kun tilsigtede en Forening med de ventede Forsterkninger. Men snart kom der bestemtere Underretninger først gjennem Kolloredo selv, siden fra Solani. Hvilken overrasket lod Wallenstein straks ogsaa ved Hovedkvarteret afhyre de tre Kanonkugler som Tegn for Tropperne til at samle sig. Et samme Hensigt udsendtes ogsaa til alle Underbefalingsmænd, især til Rappenheim, flere Tilbud til Hest med Underretning om Kongens Fremrykning og streng Befaling til saa hurtigt som muligt at ile til Hjælp. Først sent paa Aftenen og i Løbet af Natten begyndte Tropperne at samles. Havde Kongen, som han havde tænkt, endnu samme Dag kunnet begynde Striden, vilde rimeligvis hele Wallensteins Hær være bleven splittet og ødelagt. Smidlertid traf denne alle de Anstalter til Forsvar, som i Hast var mulige. Fra

Lützen gaar mod Øst Storveien til Leipzig. Denne er allerede i og for sig selv noget høiere end de omliggende Marker og har desuden paa begge Sider temmelig dybe Grøfter. Bag denne Bei besluttede Wallenstein at tage sin Plads. Grøfterne blev om Natten gjort dybere, og den opkastede Jord dannede Brystværn. Nede i disse Grøfter stillede paa begge Sider af Veien Musketerer, jaaledes at de bagerste kunde skjude over Hovederne paa de forreste, og der bag atter en Linje Karabinerer, saa at de fremrykkende Svensker skulde mødes af en tredobbelt Tid. Et Stykke længere tilbage var selve Hæren opstillet; paa høire Fløi nærmest Lützen det bedste Rytteri under Kolorado, i Midten Fodfolket i fire usædvanlig store Tertier, anførte af Wallenstein selv samt understøttede af Piccolominis Rytteri; paa venstre Fløi Solanis Kroater, Gøtz med nogle Regimenter Rytteri samt til sidst en stor Hob Trosknegte til Hest for at fylde Gullerne. Det var nemlig bestemt, at Pappenheim, som hver Time ventedes, ved sin Ankomst skulde danne den egentlige Kjerne af denne Fløi. Hærens Styrke udgjorde omtrent 28,000 Mand. Enogtyve grove Kanoner var opstillede bag den forsænsede Bei, nemlig syv i Centrum og fjorten ved nogle Beirmøller foran den høire Fløi. Alt dette ordnedes saa godt som muligt under Nattens Mørke, hvorefter Folket i Stilhed oppebiede Dagen og den forestaaende Kamp.

Gustav Adolf var hel misfornøiet, da den tidlige Skumring hindrede ham fra endnu samme Dag at begynde Angrebet. En keiserlig Ritmester, som var opsnappet, forsitte, at Pappenheim atter havde forenet sig med Wallenstein. Dette Udsagn var ikke stemmende med Sandheden, men havde til Hensigt at skræmme Kongen og redde de kejserlige. Man kom vel snart under Beir med det rette Forhold; men efter al Rimelighed vilde Pappenheim senest følgende Morgen komme tilbage og derved skaffe Zienden en

afgjort Overbægt. Kongen sammenkaldte sine Høvdinger til Krigsraad. Den forsigtige Kniephausen fraraadede Angrebet, Hertug Bernhard derimod raadede dertil. Kongen selv var af dennes Mening. „Det er bedst,“ sagde han, „at vaske sig rigtig ren, naar man først er kommen i Badet. I en Krig er det desuden det gunstige Lieblif, som afgjør alt.“ Det blev altsaa besluttet at angribe Fienden, og det allerede en Stund før Daggry, for at den afgjørende Kamp kunde være endt, inden Pappenheim raade frem til Slagmarken. Ifølge denne Beslutning uddeltes Befalinger om Hærens Opstilling; Feltraabet var det gamle, seierrike: „Gud med os.“ Høvdingerne had tilfjids Gustav Adolf at tage en Stund Hvile. „Hvor kan jeg vel,“ svarede han, „nyde Bequemmeligheder, naar jeg ser saa mange rundt om mig sabne dem.“ Han tilbragte Natten i en gammel Bogn sammen med Kniephausen og Hertug Bernhard.

Id paa Morgenstunden ordnedes Hæren efter samme Grundfætninger som tidligere ved Breitenfeld. Paa højre Fløi stod i første Linje det svenske Rytteri, yderst Staalhandiske med Finnerne, dernæst Soop med Vestgøterne, Sack med Sødermannlæmningerne, derpaa Upplæmninger, Zitgøter og nærmest Midten Stenbof med Smaalæmningerne; denne Fløi skulde anføres af Kongen selv. Centrum dannedes af de noksom bekjendte svenske, gule, blaa og grønne Brigader, alle under Nils Brahes Befaling; venstre Fløi af tyff Rytteri under Hertug Bernhard. Den anden Linje, som næsten udelukkende bestod af tyffe Tropper, var ordnet paa samme Vis og anførtes af Kniephausen. Seks og tyve grovere Kanoner opstilledes foran Centrum, tyve foran hver af Fløiene, og desuden medførtes en hel Del mindre Skytz. Hele Hæren udgjorde omtrent 20,000 Mand.

Natten var usædvanlig mørk, og den jene Dæmring formørkedes af tætte Taager. Det var aldeles umuligt under saadanne Omstændigheder at tænke paa nogen Kamp, og

hvor nødtigt han end vilde, var Kongen fremdeles nødt til at opsjætte med Angrebet. Smidlertid red han ud for at se, om alt var i tilbørlig Orden. Han var klædt i en Røllert af Elghud med graa Dverkfjole. Man forestillede ham Nødvendigheden af ialfald paa en saadan Dag at benytte Garnissk. Men Kongen indvendte som før, at Smerten af det gamle Saar i Halsen gjorde ham Garnissket blot til en Plage. Man vilde endnu ikke give sig; da raabte han: „Nei, Gud er mit Garnissk.“ Ei heller vilde han tage Føde til sig; men fastende, som naar han skulde til Guds Bord, besteg han sin hvide Ganger og red frem foran Slaglinjen.

Kongens Følge paa denne merkværdige Dag bestod af Hertug Frans Albert af Sauenburg, de tykke Herrer Molch, Creilsheim og Truchseß samt den 18-aarige Page Leubelfingen fra Nürnberg.

Bed Daggry holdt samtlige Regimenter Bøn og affang Salmen: „Vor Gud han er saa fast en Borg.“ Derpaa red Kongen gjennem Geledderne for at opmuntre Folket. Først talte han til Ebnisterne: „Elskede Brødre og Landsmænd! Nu er den Dag kommen, da I for Verdens Dine skal vise, hvad I har lært i saa mange foregaaende Træfninger og Felttog. Den Fiende, som vi saa længe har søgt, staar nu lige foran os, ikke leiret paa høie, utilgjængelige Bjerge eller gjemt bag sterke Forskansninger, men paa flette Marken og ikke med større Fordelse, end vi selv indehar. I ved noksom, hvor ængstelig han hidtil har søgt at undgaa at møde os. Hans forandrede Opførsel idag kommer ikke af, at han nu tænker anderledes. Han frygter os nu lige saameget som før, og det er blot Nøden, som tvinger ham til at holde Stand. Derfor fremad til Kamp og Seier for Konge og Fædreland, for Vre og Frihed, for timelig Dykke og evig Salighed! — Men om, hvad Gud forbyder, I denne Gang lader eder overvinde, saa forsikrer jeg eder, at alt er

iden Redning labt, og at ikke en af os skal vende tilbage til det fjære Fædreland. Men hvorfor tvile om den Tapperhed, som jeg har havt saa mange og store Prøver paa? Jeg ved, at I er færdige at gaa i Døden med mig for vor hellige Sag." Glade Bifaldsraab hørtes fra Tropperne, og Kongen red over til venstre Fløi, hvor han tiltalte Dykkerne saaledes: „Mine redelige Brødre og Kamerater! Jeg beder og formaner eder ved eders kristelige Samvittighed, eders egen Ære, eders timelige og evige Belsærd, gjører idag eders Pligt, og betænker vel, at derpaa beror Frihed, Liv og Belsærd, ja endog vor hellige Trosbekjendelse. For omtrent et Aar siden og ikke langt herfra tilkjæmpede eders Tapperhed sig en herlig Seier over den gamle Tilly og hans prøvede Skarer. Idag skal det gaa ligesaa. Følger blot mig! Jeg skal vise eder Veien til Kamp og Seier og evig Ære, og I og eders Børn i mange Led skal nyde de herlige Frugter af denne Dag." Ogsaa her lød kraftige Glædesraab, og Kongen vendte tilbage til højre Fløi. Da han red forbi det blaa Regiment, raabte han: „Idag, Gutter, skal vi gjøre en Ende paa alle vore Besværligheder." Soldaterne svarede med kraftigt Hurra, men lagde med tunge Anelser Merke til, at Kongens Hest to Gange jublede, et uhykkeligt Varsel i deres Æne. Af den sterke Ridning frem og tilbage blev imidlertid denne Hest aldeles udmattet, og Kongen besteg i dens Sted den samme brune Ganger, som han Aaret forud havde benyttet ved Breitenfeld.

Klokken var nu over otte; men Taagen, istedetfor at vige, blev endnu tykkere, saa at det var aldeles umuligt for Tropperne selv at se de nærmestaaende, end sige at angribe Fienden. Blot af og til hørtes Wallensteins Kanoner, og Rytteriets Forposter stødte sammen hist og her ved Weigrøfterne. Forøvrigt stod begge Hære ubevægelige. Da løftede Kongen sin Høst og begyndte at synge den af ham selv

nylig forfattede Salme: „Førjæras ej, du lilla hop“, og hele Hæren stemte i med; hver enkelt Trop hørte ud fra den tykke Taage omkring dem sine usynlige, men trofaste Kammeraters Opfordring til Mod og Fortrøstning paa den usynlige, men trofaste himmeliske Sjælper.

Wallenstein paa sin Side forsømte ikke heller, hvad der kunde fordres af en opmærksom Feltherre. Han var saa besværet af Fodgigt, at han ikke uden største Plage kunde sidde tilhejt, men brugte dels Vogn, dels Bærebør; men ved Siden af ham førtes hans Ridehest med omviklede Stigbøiler for at kunne benyttes, straks Kampen begyndte. Først paa Morgenen lod han læse Messe over hele Hæren. Derpaa tilkaldte han sine Høvdinger, holdt en Opmuntringstale til dem, gav de nødvendige Befalinger og udstedte det gamle keiserlige Feltraab: „Jesus Maria.“ Derpaa førte han gennem Gelederne og hilste Soldaterne med glade og opmuntrende Blik, dog ikke med Ord, da han selv godt kjendte det ubehagelige i sin Stemme. Derpaa befalede han at stifte Ild paa Rützen, for ikke at blive angreben fra den Kant, og begav sig tilsidst til Centrum af Hæren for at oppebie Svenskernes Angreb.

Først Kl. 11 begyndte Solens matte Straaler at trænge sig frem gennem Taagen, som en let Vind efterhaanden drev bort, og begge Hære blev synlige for hverandre. „Nu fremad i Herrens Navn!“ raabte Kongen, foldede sine Hænder om Sverdgrebet og tilspøiede: „Jesus, Jesus, Jesus! hjælp mig idag at stride til dit hellige Navns Ære!“ Derpaa drog han Sverdet, jvingede det over Hovedet og kommanderede: „Fremad!“ og red saa frem til Kampen.

Artilleriet paa begge Sider aabnede Ilden, og de svenske Tropper satte sig i Bevægelse. Under Fremrykningen led de betydeligt, dels af Wallensteins Kanoner, dels af hans Muffeterer, som, dækkede i Grøfterne, rettede en ødelæggende

Ild mod de uden Dækning paa Marken fremgaaende Svensker. Kongen befalede derfor at paaskynde Farten. Men Rytteriet havde svært for at faa Hestene frem mod Musketilden og siden endnu sværere for at komme over Grøsterne, hvorhos den venstre Fløi led betydeligt Tab af Fiendens ved Weirnpøllerne opstillede Kanoner. Fodfolket derimod gif det bedre. Først trængte svenske Brigaden, siden den gule og den blaa frem over Beien, erobrede Fiendens der staaende syv Kanoner og kastede sig med forfærdelig Styrke over hans første Brigade. Anføreren faldt og Mandstabet nedskabledes eller joges paa Flugt. Ligesaa gif det den anden Brigade; men ved den tredie stansedes Angrebet, og Svenskerne blev af det fiendtlige Rytteri angrebne i Flanken. Af sine Kammerater fik de kun liden Bistand. Paa venstre Side havde den grønne Brigade paa Grund af den morderiske Ild fra Kanonerne ved Weirnpøllerne ikke kunnet holde Trop med de øvrige, men derimod draget sig undaf bag Møllerens Hus, og paa høire Side havde det svenske Rytteri endnu ikke i noget betydeligt Antal kunnet komme over de baade brede og dybe Grøster. Kongen, som indsaa Diebliffets Bigtighed, ilede derhen og stillede sig i Spidsen for Smaalæmningerne; Stenbof laa alt jaaret paa Marken. „Følger mig, mine tapre Gutter!“ raabte Kongen og sprængte over Grøsterne. Iffun hans egentlige Følge og nogle faa blandt Rytterne havde faa gode Heste, at de kunde følge ham. Kongen merkede det ikke. „Der staaar vor farligste Fiende,“ jagde han og pegte paa Piccolominis Regiment. En østerrigsk Korporal saa, at Svenskerne ærbødig gjorde Plads for den ridende. Han greb en Musketer i Armen, pegte paa Kongen og sagde: „Han der maa være en fornem Herre, ithyd paa ham!“ Soldaten lagde an, og Kuglen knipte Kongens venstre Arm, saa at Blodet strømmede, og Venpiben blev synlig udenpaa Klæderne. „Kongen bløder,“ raabte Svenskerne. „Det er intet,

mine Børn! kun rask fremad!" svarede Gustav Adolf og søgte ved et muntert Masyn at berolige dem. Men overvældet af Smerte og Boldtab hørte han sig ned mod Hertugen af Lauenburg og bad ham paa Fransk at føre ham i Stilhed bort fra Kampen. De trak sig til Siden for at skjule sin Bortgang fra Smaalæningerne. Men neppe var de komne nogle Skridt, før Gøtz's Krysserregiment styrtede efter dem og fremst blandt alle dets Oberstløjtnant Moritz v. Falkenberg, som, gjenkjendende Kongen, skjød ham gennem Livet med det Udraab: „Dig har jeg længe søgt.“ Selv faldt Falkenberg i samme Lieblif for en hevnende Kugle. Kongen vaskede, men holdt sig dog endnu paa Hesten og sagde, dog med mat Stemme: „Broder, søg at redde dit Liv! jeg har faaet, hvad jeg behøver.“ Hertugen derimod red nær ind til Siden af Kongen, greb ham om Livet og søgte paa denne Maade at holde ham oppe i Sadeln, til de kom ud af Kampen. Men nu styrtede hele den keiserlige Rytteriskare over dem. Kongens Hest fik en Kugle i Halsen, saa den fteilede. Idetsamme affjødtes en Pistol mod Hertugens Hoved og det saa nær, at uagtet han med Haanden fik slaaet Pistolen tilside, sviende Krudtilden hans Haar og Ansigt. I denne Trængsel og Forvirring slap han Kongen og flygtede. Gustav Adolf sank straks ned af den ustyrlige Hest, slæbtes et Stykke affted ved Stigbøilen, men kom løs og blev liggende. Af hans Følge var de fleste i Kampens Brimmel blevne nedhuggede eller adspredte. Kun den unge Leubelfingen var tilbage, uagtet da allerede saaret. Straks sprang han af Hesten og bød Kongen den. Gustav Adolf rakte op sin Haand, og Unglingen søgte at hjælpe ham paa Benene, men forgjæves. Leubelfingen var for svag, og Kongen, afmægtig af Saar, kunde ikke selv hjælpe til. Nogle keiserlige Ryttere saa dette Optrin, ilede til og spurgte, hvem den saarede var. Kongen taug; Leubelfingen taug. (Følge

en anden Beretning har Kongen dog svaret: „Jeg har været Kongen af Sverige.“ Udg.s Anm.) Den ene Rytter jog sit Sverd gjennem Pagen; den anden skjød Kongen gjennem Hovedet, hvorpaa de og deres Kammerater gav dem endnu flere Stud, trak Klæderne af dem og lod de nøgne Legemer ligge efter paa Marken. Leubelfingen levede endnu nogle Dage efter, og gjennem ham har man faaet Underretning om disse den store Gustav Adolfs sidste Lieblifke.

Truchseß, en anden af Kongens Følge, som selv indviklet i Striden havde seet ham falde, var heldig nok til at undkomme og meldte Nyheden for Kniephausen og Hertug Bernhard. Det svenske Fodfolk havde allerede seet sig nødsjaget til at vige tilbage over Beien, og Hærene indehavde den samme Stilling som før Slaget. Kniephausen raadede nu til at trække sig tilbage; men Hertug Bernhard, som efter Gustav Adolfs Befaling skulde føre Kommandoen næstefter ham selv, besluttede det modsatte. Kongens Død var allerede almindelig bekjendt; idetmindste anede man den; thi man saa hans saarede Hest springe omkring mellem Tropverne med Sadlen tom og overstænket med Blod. Synet heraf vakte i ethvert Bryst den dybeste Sorg, Fortvivelse og Begjærighed efter Hevn. Hertug Bernhard benyttede Stemningen, red gjennem Geledeerne og raabte: „I Svensker, Finner og Lyskere! Eders, vor og Frihedens Forsvarer er død. For mig er Livet intet Liv mere, hvis jeg ikke faar taget blodig Hevn. Velan, hver og en, som vil vise, at han har havt Kongen kjær, fremad for at hevne hans Død!“ og fremad styrtede hele den svenske Hær. Staalhandjke i Spidsen for den høire Fløj sprængte med Fortvilelsens Kraft over Grøfterne, og det ene fiendtlige Regiment efter det andet maatte tage Flugten. Paa samme Vis førte Nils Brahe alle de fire Brigader af Centrum over Grøfterne, tog for

anden Gang de syv Kanoner og jagede Fienden foran sig. Paa venstre Fløi fik Hertug Bernhard en Kugle gennem Armen, men førte sine Ryttere uimodstaaeligt frem og erobrede Batteriet ved Weirmøllerne. Solani, hvis Kroater straks i Begyndelsen var blevne adspaltede af Finnerne, havde vel igjen faaet dem samlede og angreb ad en Omvei det svenske Tross bag Staalhandske; men han blev uden Vanskelighed jaget paa Flugt af Svenskernes anden Linje og viste sig ikke mere paa Slagmarken. Hele den keiserlige Hær var paa Veien til at opløses. Førgjæves anstrengte Høvdingerne al sin Evne. Abbeden af Fulda gif med prestelige Formaninger gennem Geledeerne, men faldt selv til Jorden rammet af en Kugle. Piccolomini, bedækket af Saar, besteg den ene Hest efter den anden og styrtede mod Fienden. Wallenstein selv red omkring med Kappen gjennemboret af Kugler, skjønt selv, ligesom ved et Under, uskadt. Dog selv han formaade ikke at bringe Soldaterne til at holde Stand mod Svenskernes rasende Angreb. For at gjøre Ulykken fuldkommen sprang nogle af de keiserliges Krudtbogne i Luften og anrettede endnu mere Forvirring. Wallenstein kunde betragte Slaget for saagodtjom tabt.

I dette Dieblig Lød Raabet: „Wappenheim er kommen!“ og disse Ord stansede de keiserliges Flugt og Svenskernes Angreb. I Spidsen for fire Regimenter Rytteri sprængte den velkjendte Anfører frem over Marken. „Hvor staar Kongen af Sverige?“ raabte han. Man pegte paa Staalhandskes Fløi, og Wappenheim for afsted med slappe Tøiler. Hans Komme og Undsætning, hans blotte Navn oplibede Modet hos de keiserlige, og betydelig overlegne begyndte de atter at gaa angrebsvis tilverks. Men Svenskerne værgede sig som Løver, og nu opstod den hede Ste Strid paa hele Dagen, især i Centrum. Gula Brigaden var i Spidsen for alle de andre trængt frem blandt Fienderne. Den blev fra

tre Sider angreben af Gøtz, Piccolomini og Terzky. Men ikke en Mand veg et Skridt tilbage. Brahe faldt med det ene Ben knust til Jorden. Hans gule Gødsjar værgede sig til sidste Mand, liggende i sluttet Række enhver paa sin Plads; Livregimentet vilde ikke overleve sin Konge. Der næst styrtede Piccolomini mod den blaa Brigade. Winckel blev skudt, og de Blaa faldt paa samme Vis og med samme Ure som de Gule. Den svenske og den grønne Brigade trak sig tilbage over Weien, og Piccolomini tog for anden Gang de syv Kanoner tilbage.

Allerede ved sit første Angreb mod Staalhandfkes Fløi fik Pappenheim en Kugle igjennem Hosten, saa at han uden Haab om Redning maatte føres ud af Slaget. Idetsamme fik han Underretning om Kongens Død. „Skynd dig,“ sagde han til sin Adjutant, „skynd dig til Wallenstein og sig ham, at jeg er dødelig saaret, men at jeg dør tilfreds, siden jeg ved, at den uforsønlige Fiende af vor hellige Tro er falden saamtidig med mig.“

Den høit skattede Høvdings Fald kunde ikke blive skjult. Anden kort Tid hørtes Raabet: „Pappenheim er død, alt er tabt.“ Ordene fløi fra Mund til Mund, fra Trop til Trop, overalt udbredende Skræk og Forfærdelse, især paa hans egen Fløi. Den største Del af Rytteriet greb Flugten og stansede ikke før i Leipzig. De gjenblivende kom i en fuldstændig Forvirring, og det var Wallensteins Lykke, at en Taage lagde sig over Slagmarken og skjulte Nordenen for Staalhandfke, indtil den for en Del atter var afhjulpen.

Kniephausen havde imidlertid holdt Svenskerne anden Linje i fortrinlig Orden, og fra dens Geleder saaes ikke en eneste Flygtning. Ved flere Leiligheder var derimod enkelte Regimenter fra denne Linje rykket frem til den første Bistand. Efter Overlæg med Hertug Bernhard lod han nu hele den anden Linje slutte op i Gullerne ved Siden af den

første. Denne Bevægelse udførtes med en beundringsværdig Nøiagtighed, og da den nedgaaende Sol endnu engang for nogle Diebliske brød frem gennem Taagerne, saa Wallenstein atter foran sig hele den svenske Slagorden med sluttede Geleder, fremrykkende til ny Strid. Hans egne Folk var derimod i fuldkommen Forvirring, Kolloredos Fløi tilbagedreven, Pappenheims jaagodtsom opløst; kun Centrum bibeholdt endnu Orden og Plads. Men dette bestod blot af de to tilbageværende Brigader Fodfolk og med dem Piccolominis Kyrasjerer. Men disse Kjernetropper forblev ogsaa uroffelige. Svenskerne gik for tredie Gang over Weigrøfterne, tog for tredie Gang Wallensteins Kanoner, anfaldt for tredie Gang Brigaderne og nu med betydelig Overlegenhed; men Modstanden var ogsaa for tredie Gang lige uroffelig. Wallenstein gjorde alt for at forsvare Pladsen; Piccolomini med seks Saar besteg den høvide Højt i Spidsen for sit Regiment, ved hvilket næsten alle Officerer og en stor Del af Mandfabet var faldet. De tilbageblevne forlod ikke sin Oberst. Disse heltmodige Anstregelser, understøttede af Taagen, holdt Kampen staaende, indtil Aftenens Mørke gjorde Ende derpaa. Men ikke før var Fægtningen af denne Marsjag ophørt, før Wallenstein gav Befaling til Afmarch, og denne tiltraadtes i saadan Hast, at Artilleriet efterledes paa Pladsen. Straks efter ankom Pappenheims Fodfolk fra Halle. I Mangel af bestemt Ordre fulgte de den flygtende Hær til Leipzig.

Svenskerne blev Natten over staaende paa Slagmarken og beviste derved niggjendrivelig, at Seiren var deres. Om Morgenen kom nogle Kroater for at hente de Wallensteiniske Kanoner. De blev selv jagte væk af Svenskerne, som havde gjort sig til Herrer over Østerrigernes baade Artilleri og Trok.

Den egentlige Kamp havde været jaagodtsom uafbrudt i

jeffs Tiner og var ført med den største Forbitrelse. Balpladsen laa bedækket med døde. Man regnede deraf 9000, uvist hvor mange paa hver Side. De keiserlige tabte alt sit Artilleri, en Mængde Faner samt Pappenheim og ikke mindre end ni Oberster; Svenskerne tabte ogsaa endel Faner, desforuden Spøddingerne Brahe, Winckel o. fl. samt endelig sin store Konge.

Wallenstein sølte sig efter Slaget saa ivækket, at han fuldstændig opgav Tanken om at holde sig i det fiendtlige Sachsen og det trods det endnu større Tab, som Svenskerne samtidig havde fristet i sin Konges Død. Han drog sig tilbage til Bøhmen med 10,000 Mand, Levningerne af hans engang saa sterke Hær. Alie, som havde udmerket sig ved Tapperhed, blev rigelig belønnede; Piccolomini alene fik en Gave af 10,000 Rigsdaler, Pappenheim et prægtigt Gravminde, hans Onke en betydelig Pension. Paa den anden Side anstillede en alvorlig Underjøgelse af deres Forhold, som ikke havde gjort sin Pligt, og flere endog meget høitstaaende Mænd blev trods alle Forbønner henrettede.

Med dette Tilbagetog overlod Wallenstein hele det øvrige Tyskland i Svenskernes Magt og erkjendte i og med det samme sit Nederlag. Og dog regnedes Slaget ved Lützen i alle katolske Lande for en vunden Seier, saa stor Vægt lagdes paa Gustav Adolfs Person. I Wien, Brüssel og Madrid sang man Ledeum. I sidstnævnte Stad opførtes i tolv Dage i Nad glimrende Skuespil med Gustav Adolfs Død baade til Anledning og Indhold. Mere passende var Keiserens Udfærd. Han ytrede ingen høirøstet Glæde. Det siges endog, at han sældte Taarer ved Synet af Kongens blodstænkte Kølert.

Dbere var den Sorg, bitrere de Taarer, som hele det protestantiske Europa sældte over den store Konges Død. Sverige forstummede af Sorg og Smerte. Raadet vidste

ikke, hvad de skulde raade, de befalende ikke, hvad de skulde befale, og Myel Dyensjerna havde sin første søvnløse Nat. Mange kunde ikke bære den knusende Efterretning, og gamle Magnus Brahe og flere døde af Sorg. Rigedan og mere højrøstet ytrede sig Thyflands Klage. Paa Tryk udkom mange hundrede Skrifter, Vers og Prosa, paa Thyf og Latin, somme bedre, somme slettere, men alle vidnende om der dybe, tærende Sorg, som herstede i alles Hjertes.

Sekstredivte Kapitel.

Gustav Adolfs Begravelse.

Om Aftenen efter Slaget ved Lützen udsendte Hertug Bernhard en talrig Skare Soldater for at lede efter Kongens Lig. Tilslidst fandtes det, nøgent, vanziret af Saar og neppe til at gjenkjende; mere end en Gang havde svenske og keiserlige Rytterfjærer uden at vide det redet derover. Tvættet og svøbt blev det baaret til Weisjensels og der balsameret. Her indfandt sig straks den uhyggelige Maria Eleonora, man kan tænke sig med hvilke Tølelser. Hun var aldeles utrøstelig, vædede Riget med uophørlige Taarer, vilde aldrig skilles fra det og bar hos sig det udtagne Hjerte forvaret i en liden Gulddaase. For paa Raadets Begne at ytre sin Deltagelse i hendes Tab ankom kort efter Per Brahe fra Sverige, og denne, selv gjennemtrængt af Smerte over den elskede Konges Død, lykkedes det ialfald for en Del at stille hendes voldsomme Sorg.

Næste Sommer førtes Riget fra Sachsen ned til Rysten af Østersøen. Det var et Sorgens Triumftog. Fra alle Kirker hørtes Klokkernes Klagehjd, og fra de omliggende

Egne saaes talrige Skarer at strømme sammen for ved den faldne Befriers Vaare med Taarer og tusinde Velsignelser at udtrykke sin Kjærlighed og sin Sorg. Fra Wolgast skulde Riget føres over til Fædrelandet, og i Havnen laa til den Ende Gyllenhjelm med Flaaden. Her forsamledes en Mængde baade Fyrster og Folk, blandt andre Maria Eleonora med Broder, Søster og flere Slegtninger, de svenske Rigsraader German Wrangel, Mase Tott, Johan Baner, Gabriel Drenstjerna m. fl. og med dem en utallig Mennejseskare. Den 15de Juli jørtes Riget i høitideligt Optog ud af Staden for at bringes ombord paa Flaaden. Ved Stranden holdt Sten Bjelle en Tale til den store Forsamling. Han mindede om, hvorledes Kongen for tre Aar siden var stegen i Land paa samme Strand, selv fuld af Mod og glade Forhaabninger, fulgt af Fædrelandets og mødt af Dytlands ventende og velsignende Blik. Nu saaes samme Flaade ved samme Strand og omtrent paa samme Tid, men denne Gang for at føre de jordiske Levninger af den faldne Kelt fra det sørgende Dytland til det sørgende Fædreland. Dog fuldendt var det store Verk; Mørkets og Tyranniets Lænker laa sønderbrudte, og det befriede Europas Tak og Velsignelser fulgte Dytets Kelt paa Tilbagereisen til hans og Frihedens Fædreland.

Reisen gik heldigt, og den 8de August ankom Flaaden til Nyköping. Da den nærmede sig til Land, blev Himlen overtrukken med mørke Skyer, som snart udgjød sig i voldsomme Regnskyl. Det var, som om Svea i Sørge dragt og Taarer vilde modtage Støvet af sin største og mest elskede Søn.

Riget blev nedsat i Nyköping og skulde forblive der, indtil den høitidelige Begravelse kunde finde Sted. Gustav Adolf havde allerede i levende Live udvalgt sit Hvilested i Ridderholmskirken. Man havde derfor om Vaaren 1633

begyndt at opjøre et Gravkor paa det anvisste Sted. Maria Eleonora drev imidlertid Kjærligheden til sin afdøde Gemal til fuldkomment Afgudereri. Paa hele Rejsen var hun ikke at formaa til at fjerne sig fra Liget, lod som oftest aftage Ristelaaget for at nyde den bitre Trøst at betragte de kjære Levninger. Forgjæves forestillede man hende alt, hvad Guds Ord og Fornuften kunde indvende mod en saadan Udfærd. Hun forlangte endog, at man skulde opjætte Begravelsen, indtil hun selv var død, for at hun i de Dage, hun havde tilbage, bestandig kunde glæde sig ved Betragtningen af sin salige Herre og Husbond. Raadet afflog naturligvis hendes Begjæring, men for at stille hende tilfreds opjættede man Begravelsen lige til Juni 1634. I Mellemtiden havde hun mange forunderlige Planer fore med Liget, som det kostede utrolig Møie at faa hende fra.

Den 21de Juni 1634 ankom det kongelige Lig til Brännkyrka, hvorfra Indtoget den følgende Dag skulde finde Sted med al mulig Pragt. Paa Brunkeberg stod otte ved Liitzen tagne Kanoner, omgibne af Seiersfanerne fra Breitenfeld. I Toget saaes blandt andet Blodfanen, baaren af Frederik Stenbof, Rigsbanneret, af Lemart Torstensson, det paa Slagmarken fundne Sverd, af Karl Horn osv. I Kirken holdtes Ligprædiken af Biskop Johannes Bothwidi, som havde fulgt Kongen paa hans fleste Krigstog. Til Tekst havde Maria Eleonora selv valgt 1 Maffab. 9, 20. 21: „Og al Israël begræd Judas Maffabæus med stor Beflage, og de sørgede lang Tid og sagde: Ak, at den Helt er falden, som har befriet Israël.“

Saa Menneſter har i Verdenſhistorien efterladt et ſaadant Navn ſom Guſtav Adolf, et Navn, ſom fremkalder Mindet ei blot om den private Mandſ Dyder, men ogſaa om Geniets, Statsmandens og Heltens ikke altid dermed forenede Egenskaber. Allerede denne ligesaa fjeldne ſom elf-

værdige Personlighed vilde gjøre ham kjær for ethvert Hjerte; men endnu mere er han bleven dette ved den Maade, hvorpaa disse Egenheder anvendtes, ved den Stordaad, som blev den endelige Gjenstand for hans Livs Virksomhed, nemlig Europas Befrielse fra aandelig og verdslig Trældom. Det herlige Lys af Samfundets Orden og Dannelselse, som i de sidste Aarhundreder har udbredt sig over og fra det nordlige Europa, har Gustav Adolfs Mod og Gustav Adolfs Sverd at takke for sin Tilværelse. Han var den, som i sit eget Bryst følte Kaldet og Kraften til at fremstaa som Lysets og Frihedens Forsvarer, og han fuldbyrdede dette hellige Gjerning og beseglede det med sit eget Blod. Hvad stort, ædelt og skjønt disse Landes senere Helte og store Mænd har udført, laa allerede som Frø i denne ene Helte tanke, for Lysets Seier at vove baade sig selv og sit Folk, og dette Frø har efter hans Død udviklet sig i herlige Bedrifter, hvis skjønneste Blomster bør knyttes til en Krans til Befrielsens Minde, en Krans vædet af hele det protestantiske Europas taknemlige Lærere, men mest af det Folks, som agtedes værdigt til i sit Skjød at opfostre denne Helte, til med ham at ofre sit Blod i den hellige Kamp, til med ham at leve i velsignede Grindring til de senere Tider.

(Ser ender N. Fryxells „Gustav Adolfs Historie.“)

Syvogtredite Kapitel.

Trediveaarskrigenes Slutning og Frugter.

Da Gustav Adolf var falden (6te Nov. 1632), forestod der Svenskerne endnu seksten Aars uafbrudt Kamp med det katolske Parti. Krigen, der begyndte i Bøhmen 1618, endte

nemlig først ved Freden til Westfalen 1648. Det saa overmaade mørkt ud for Protestanternes Sag nu, da deres store Leder var borte. Til al Lykke fik dog Sveriges store Rigsfænkler — Nordens største Statsmand — Axel Oxenstierna (Kap. 9) overleve Krigen. Som fuldt fortrolig med sin store Konge og enig i hans Hensigter og Planer og i ualmindelig Grad udrustet til at gennemføre hans sidste Vilje, ogsaa udsæet dertil af Gustav Adolf selv, tog nu Axel Oxenstierna den faldne Konges Plads som Leder af det fortsatte Forsvar for Frihed og Protestantisme. Om Enkelthederne i den følgende sekstenaarige Kamp henvises til en Verdenshistorie, j. Eks. den af Ernst Wallis, paa Norsk ved Daas og Drossum, fjerde Bind.

Til trods for de mest uhyre Vanskeligheder lykkedes det dog Axel Oxenstierna ved den endelige Fredsslutning i Westfalen 1648 at opnaa det, som havde været Gustav Adolfs Hovedmaal med Sveriges Deltagelse i Trediveaarskrigen. Den katolske Magt var under Krigen dreven tilbage og knækket. Paa Sveriges Forlangende blev der nu af Magterne (undtagen Paven) tilsikret Protestanterne, nu ogsaa de Reformerte saavel som Lutheranerne, Religionsfrihed og samme Ret i Tyskland som Katolikerne. Dermed var Protestantismens fremtidige Bestaaen sikret og dermed ogsaa Sambvittighedens og Tankens Frihed i Verden — sikret, forudsat, at den fejrende Part ogsaa derefter vilde vaagent forsvare og passe paa, hvad den nu havde opnaaet. Dette Resultat af Gustav Adolfs og det svenske Folks uhyre Opofrelse, Arbejde og Kamp har baaret som Frugt de protestantiske Folkeslags paafølgende Oplysning, Friggjørelse og Udvikling i sand Kultur til denne Dag, ikke blot i Europa, men ogsaa i Amerika og hele Verden udober.

Otteogtredivte Kapitel.

Om den katolske Fare.

Selvfølgelig har Pavekirken med Jesuiterne i Spidsen det hele Ansvar for Trediveaarskrigen med alle dens Rædsler og Ulykker. De drev jo denne Krig netop forat faa ødelagt Protestantismen og Friheden og tvinge Folkene tilbage igjen under Pavedømmet.

Hvad Pavekirken er og bærer i sig, og hvad den endnu truer ogsaa os og dette Land med, kan vi se i Trediveaarskrigen. Den Hjerteløshed og Grusomhed, som de Katolske da lagde for Dagen, er et sandt Udtryk for, hvad Pavekirken er og vil, ogsaa den Dag idag, og hvad den fremdeles er færdig til at paasføre Menneskeslegten naarjomhelst, hvor den har faaet spille Ledelsen over i sine Hænder, faa den vover at bruge Magten. „Vi kommer ind som Lam, men regjerer som Ulve,“ er en Jesuitgenerals Valgsprog.

Pavekirken skulde nu helst kaldes Jesuitkirken, idet det vel i Navnet er Paven, men i Virkeligheden er Jesuitgeneralen i Rom og hans Kollegium, som styrer hele Samsundet, først og fremst Paven selv og derfra nedover hele den katolske Kirkes Maskineri, og dette — hvad man bør merke sig godt — efter den bekjendte umoraliske og farlige Grundfætning: „Senfjigten helliger Midlet,“ det vil sige med andre Ord, at man uden Skrupler kan bruge umoraliske Midler, som falsk Ed, Løgn, Mord, Snigmord osv., naar det ansees tjenligt til at hjælpe Paven eller Jesuiterne til at faa Magten over Folkene.

Hvad der naa dømmes om Jesuiterne, kan med Rette siges ogsaa om Pavekirken i det Hele, j. Eks. hvad den første eller store Napoleon træffende udtrykker saaledes: „Jesuiterne udgjør en militær Organisation, ikke et religiøst

Selskab. . . . Organisationens Maal er at erholde Magt, en despotisk Magt, Magt til at kontrollere hele Verden ved ett Menneſkes Vilje. Jeſuiterneſ General vil være Herſker over alle andre Herſkere. Hvorſomhelſt Jeſuiterne faar Indgang, ſøger de at gjøre ſig til Herſker, det koſte, hvad det vil. Deres Selskab er af Naturen en ſvoren Fiende af al Folkefrihed. En hvilkenſomhelſt Handling, en hvilkenſomhelſt Forbrydelse, hvor oprørende den end kan være, er (for Jeſuiterne) en fortjenſtfuld Handling, naar den kun begaaes til Jeſuiterneſ Bedſte eller paa Befaling af deres General.“ — Dignende er ogſaa udtalt af Mænd ſom Abraham Lincoln og Guſtav Adolf. Lincoln kalder Jeſuiterne „Djæble i Menneſteſkikkelse“ (ſe „50 Years“ af Chiniqun). Og Guſtav Adolf ſagde til Jeſuiterne bl. a.: „J ſkal en gang ſtaa til Anſvar for Gud for den Ufred og Blodsudgydelse, ſom J har bevirket. Jeg ved mer om eder, end J tror. Ederſ Hensigter og Være er onde, eders Handlinger er forbryderſke.“ — Englands ſtørſte Mand i ſidſte Aarhundrede, Gladſtone, dømmer (i Brev til Lord Aberdeen) om den nubærende Jeſuitisme, ſom han kalder „Romanismen“, at „aldrig er et liſtigere Komplot blet udtænkt mod Menneſkehedenſ Oplyſning, Frihed, Lykke og Moral.“

Diſſe Domme om Pavekirkenſ egentlige Væſen vil man finde bekræftede, naar man læſer, hvad kyndige Mænd mere udførlig ſkriver derom, ſ. Ekſempel: „Die Jeſuiten“ von Theodor Griefinger (ogſaa overſat til Engeliſk); „Die Jeſuiten“ von Otto Henne am Rhyn; „Das Papſthum“ von Graf von Hoensbroech (forhenbærende Jeſuit); „Das Papſthum“ von Profeſſor Döllinger; Paſcals „Provinſialbrevde“; Jeſuiterneſ egne Skrifter; „Trial and Self-Conviction of Pope Leo XIII“, by M. G. Graebner, ſamt Kirkehiſtorier af Heinrich Schmid, Kurtz, Rudolf Sohm og Seggtveit

(den sidste gjennemseet af Biskop Bang, Kristiania), Pater Dr. Chiniquy's Skrifter m. m.

Ligeoverfor den herskende Uvidenhed og Sløvhed med Hensyn til „Den katolske Fare“ i dette Land maa der sterkt fremhæves, hvad der er Faktum, at den nuværende Katolicisme, om den end tæller mange ærlige Medlemmer, især blandt det skammelig narrede og vildledte Lægsfolk, samt bramner med bedaarende Skin af Religjøsitet og Moral, dog i sit Væsen er saa farlig, at den i Righed med Mormonismen ikke bør betragtes som en saadan Religion, der i et frit Land kan taales som uskadelig for Frihed, Moral og almindelig Bøjskæd, men at den er og bør betragtes og behandles som en **underordnet** og **tjencende** Del i en **politisk** Maskine, der drives af Jesuiterne med det Maal at ødelægge politisk og religiøs Frihed og at lægge Folkene under Kontrol af Jesuiterne og deres „ufeilbare“ Pave som øverste Magt, baade politisk og religiøs. I saadan Månd og med saadan Hensigt arbejder Jesuiterne og deres Prester og Hjælpere og Munke og Nonner og deres mange og mange Slags Mustaster vistnok ibrigere her i De forenede Stater end i noget andet Land, og med en sterk, samlet og organiseret Magt og en Fremgang, saaat det levende minder om Stillingen foran Trediveaarskrigen, især da ogsaa nu som dengang Pavekirken's Modstandere er splittet og den store Mængde i Uvidenhed om Stillingen eller i selvgod Sløvhed ikke kan se eller ikke vil se Faren. Jesuiternes Månd — forresten et konsekvent og sandt Udtryk for den ledende Månd i Middealderens Katolicisme — kan og vil og maa ogsaa sørge for, at Katolikkirken herefter ikke blir andet eller bedre, end den er nu, nemlig Jesuiternes lydige Redskab. En forbedret eller mere liberal Katolicisme s. Eks. her i det frie Amerika er kun en falsk Forestilling, som slue Jesuitfolk søger at narre og bedaare Massen med. Katoli-

cismen er og blir i sit Væsen uforandret, den samme som den var baade før Luther og hele Tiden siden. Den var „Den katolske Fare“ fra Luthers Tid fremover, og den er det ikke mindre ogsaa nu, og mere her i Amerika end i andre Lande. Som en liden Hjælp til, at man kan begynde at faa Nie paa denne Fare, leveres her nogle Uddrag af Udtalelser af en Del Vidner.

Paven selv skriver allerede før 1830 om sine „lyse Forhaabninger“ i De forenede Stater saaledes: „Det Overmaal af Frihed, som Nordens Republikanere i denne Verdensdel nyder, og som ogsaa kommer nævnte Jesuiterorden tilgode, vil maasse inden 50 Aar gjøre denne Ordens Medlemmer til Herrer over Valget af Repræsentanter til Nationalkongressen og af de ledende Senatorer i de fleste Stater. I Syden er Jesuiternes og vort Presteskabs Indflydelse desuden endnu mere befæstet, og disse to er det, som uafsladelig kan forstyrre Behoerne der i Nydelser af deres skjændig forhvervede Frihed og vække Sammensvergelfer og Borgerkrige indbyrdes.“ (Se Guenters Symbolik paa Norff, Side 18).

De **katolske Prester** udtalte paa en katolsk Kongres i Buffalo 1852 blandt andet følgende: „Vi har foresat os at tage De forenede Stater i Besiddelse. . . . Vi maa gaa hemmelig og forsigtig tilverks; thi blir vore Planer befyndte, vil man modarbejde dem. Taalmodig og lidt efter lidt maa vi prøve at samle de katolske Skarere i alle De forenede Staters større Byer, idet vi maa pege paa, at Arbejderens Stemme. . . har ligesaa megen Vægt som Millionærens. . . . Den Dag vil komme, da vi udelukker Amerikanerne fra alle ærefulde Stillinger og indbringende Embeder, da ikke en Dommer, ikke en Lærer, ikke en Politimand kan bli ansat, med mindre han er Katolik. . . , naar der ikke kommer til at vælges en eneste Senator eller et

Kongresmedlem, uden at han underkaster sig Paven's Vilje. Det blir os, der kommer til at vælge Præsidenter, os, der blir Herrer over Armeen og Flaaden, og Statskassen kommer i vore Hænder. . . . . Da skal vi regjere De forenede Stater og lægge dem for Paven's Fødder, forat han kan gjøre ende paa deres gudløse Skolesystem og sætte en Stopper for alle disse Love om Samvittighedsfrihed, som er en Skjændsel for Menneskeheden." — Den ærlige Vater Dr. Chiniquy, Lincoln's Fortrolige, som i sin Bog „50 Years“ meddeler dette, tilføjer: „Det amerikanske Folk maa ikke være meget flarsjeende, naar det ikke skjønner, at hvis intet gjøres forat stanse deres (Katolikernes) Fremgang, saa er den Dag ikke fjern, da Jesuiterne vil regjere Landet og besætte alle Embeder lige fra det Hvide Hus i Washington og ned til de laveste Militærembeder i den store Republik.“

Erkebiskop Quigley af Chicago udtalte i 1903 (se Ev. I. Ktd. S. 918, 1903), følgende: „Om 50 Aar, hvis det gaar, som jeg ser det nu, vil den katolske Kirke i Virkeligheden eie Besten. . . . . Ved Hjælp af de katolske Menigheds-skoler vil det næste Slegtled bli udelukkende katolsk. Naar De forenede Stater faar Herredømme over Verden, saa vil ogsaa den katolske Kirke beherske Verden.“

Erkebiskop John Ireland i St. Paul udtalte i 1890 til en katolsk Kongres i Baltimore blandt andet: „Vor Op-gave er at gjøre Amerika katolsk; vort Kampraab skal være (Korsfarernes): Gud vil det! Og høit skal vore Hjærter slaa af Begeistring ligesom de gamle Korsfareres. . . . Som religiøst System er Protestantismen i De forenede Stater haabløst splittet og ikke længer at agte som en Modstander, som vi behøver at tage Hensyn til. Den katolske Kirke er den eneste, som altid bestaar og er uforgjængelig. Den har Myndighed til at tale. Den har en Organisation, ved hvilken, om det blir nødvendigt, Udhighed mod dens Love kan fremtvinges.“ —

Med den nævnte Plan for Die og i Sjerte og med Pa-
 befirkens Indflydelse, Organisation og uhyre Pengemagt i
 sine Hænder arbejder Jesuiterne, ofte listigt skjult under
 andre Navne og Titler, her i Amerika selvagt med den
 højeste Grad af jesuitisk Stuhed, Energi og Kraft forat faa
 Kontrol over alt, som kan forhjælpe dem til Magt over Lan-
 det, saasom over Skolen og Opdragelsen, Rigdommen, Ar-
 bejderne, de Stemmeberettigede, Caucus'ene og Valgene,
 Embedskandidaterne, Kvinderne, Advokaterne og Literaturen,
 Byerne, Transportmidlerne, Kapitalisterne, Korporationer-
 ne, Lovgivningen, Regjeringen, Præsidenterne, Politiet,
 Domstolene, Statens Pengevæsen, Hær og Flaade osv.

Urban Gohier, Franskmænd, en skarp Sagttager, skrev
 i 1903 (se i „Literary Digest“) blandt andet: „Det katol-
 ske Spørgsmaal i De forenede Stater er et Spørgsmaal af
 yderste Bigtighed. Inden faa Aar vil det være den katolske
 Fare. . . . Den katolske Kirkes Magt og Fremgang er aaben-
 bar for alle seende Dine i enhver Del af Amerika. . . . Den
 offentlige Presse (Advokaterne) for Eksempel lemper omhyg-
 gelig sine Nyheder efter sine katolske Læseses Behag. I de
 fleste af de større Byer er den katolske Ungdom ikke alene
 forenet i særskilte Foreninger og Klubber, men endog i mi-
 litære Organisationer. . . . Katolikerne er vistnok i Mino-
 ritet“ (dog nu omkring 22 Millioner, nemlig omkring tolv
 paa Fastlandet og ti i de nye Kolonier); „men de er en
 Minoritet, som er ensartet, organiseret og indeskjermet.
 De danner en fast Masse midt i en Hob af sammenfaldende
 protestantiske Fragmenter. . . . Naar der blir en Hob af 15
 eller 20 Millioner Katoliker, fast forenede ved en tyrannisk
 Tro, optugtede ved Skristestolen og styrede af nogle høje Je-
 suiters Kløgt, saa skal vi se, hvad Udfigterne vil bli for den
 amerikanske Frihed.“

„American Citizen“, Boston, Mass., et anset Blad, re-

digeret af en forhenbørende Katolik, har i No. 40, 1909, en længere Artikel om Amerikanernes Blindhed overfor „den katolske Fare“, hvoraf her meddeles nogle Tanker. — Faren ligger ikke i Forøgelsen. Men her er Faren:

1. Pavekirken er en Enhed, der kan ledes ubetinget af en enkelt Mand — en Udlænding. 2. Den kontrollerer vore store Byer, vor Nations Hovedfæstninger. 3. Den er mere et politisk end et religiøst Samfund, og den nøder sine Medlemmer til at gribe ind i Politiken. 4. Den har en ubegrænset Rigdom og spiser hver Uge Millioner til sit Krigsfond. 5. Den er paagaende, søver aldrig, stræber uafbrudt efter Magten. 6. Ved disse Ting kontrollerer den Landets Politikere, som holder Republikens Fremtid i sine Hænder. Det amerikanske Folk er forbryderisk ligegyldige i denne Sag. De indbilder sig, at der kan ikke være nogen Fare, fordi Katolikerne er blot 11 (elleve) Millioner mod 74 (fire og sytti) Millioner Ikke-Katoliker. De mener, at et stort uenigt Antal kan mer end veie op mod Organisation, Enhed og Marvaagenhed; just som om vi vilde sige: En tom Tønde er meget større end en Dynamitbombe; vi har paa vor Side Tønden; derfor er der ingen Fare for os fra Bomben. — Europas Folk er klogere. Deres Historie belærer dem om deres bitre og sørgelige Kampe med Pavekirken. Bladet „Kölnische Zeitung“ i Tyskland leverede nylig en betydningsfuld Artikel (optrykt i „Literary Digest“), hvori bl. a. følgende Tanker udtales. — Lafayette, en Forkjæmper for den personlige Frihed og Georg Washingtons Krigskamerat, udtalte: „Om nogen Gang Amerikas Frihed blir ødelagt, jaa vil det ske ved det katolske Presteskab.“ Dette Presteskab negter naturligvis, at det vil gribe ind i Landets Styrelse. Men det er en vel kjendt Sag, at Pavekirken lige fra sin Begyndelse altid har stræbt efter at faa Overmagten over Regjeringen. Pavemagten vil

ikke dele Magten over Folkene med nogen anden Magt. Og Katolikerne er overalt paalagt, at de maa lyde Paven Befalinger fremfor sit Lands Love. I De forenede Stater gjøres ingen Undtagelse herfra, tværtimod. En katolsk Lov, som blev offentliggjort i Baltimore 1886, udtaler: „Man behøver ikke at holde en Ed, som gaar imod Pavekirskens Interesser. Det maa ikke betragtes som en Ed.“ Biskopen i Cleveland skrev i Marts 1873: „Nationerne maa lære sig til at underordne sig under Pavekirken. Vi maa lære at være Katoliker først og Borgere bagefter.“ Pave Pius den 9de erklærer i sin Syllabus af 8de Dec. 1864: „Det er urigtigt at tro, at i en Strid mellem Kirken og Staten skal Sagen afgjøres efter Statens Love.“ Pave Leo XIII tiltaler i sit Hørdebrev af 10de Januar 1890 Katolikerne i Amerika saaledes: „Det er urigtigt at overtræde Kirkens Love forat lyde Statens Love. Hvis Statens Love er i Strid med Kirkens Love, hvis Kirken blir skadet eller Pavens Autoritet som øverste Herfter krænkter, da er det Pligt at sætte sig op mod saadanne Love, og det er Synd at adlyde dem.“ Pave Leo XIII befaler i et Hørdebrev af 7de Nov. 1885 Amerikas Katoliker at gjøre alt, som staar i deres Magt, forat faa Landets Love forandrede saaledes, at de stemmer med Pavekirskens Love og Regler. — I Spidsen for den mægtige Pavekirke i De forenede Stater er stillet en Stedfortræder for Paven, med Rang af Kardinal, hvis Magt er fastsat af Paven som følger: „Vi befaler alle vedkommende at anerkjende dig, vor Stedfortræder, som den højeste Magt. Vi befaler dem at yde dig Hjælp, Bistand og Lydighed i alle Ting og at modtage dine Befalinger med ærbødig Lydighed. Hvilken som helst Dom du dømmes, hvilken som helst Straf du paalægger dem, som modsætter sig din Autoritet, vil bli bekræftet af os ifølge den Magt, Gud har givet Paven, og vi vil bruge vor Autoritet forat opnaa Ly-

dighed og „Satisfaction“ osv. — Protestanterne, opplittet i utallige Partier, staar magtesløse overfor hin katolske velordnede og godt disciplinerede Hær. **Dg dog kan den amerikanske Ikke-Katolik ikke se dette!** Han drømmer om, at den amerikanske Konstitution ikke kan røkke, og tænker, at hans Land skal kunne danne en Undtagelse fra den almindelige Regel, at religiøs Frihed og et eneraadigt Presteskab ikke kan bestaa ved Siden af hinanden. — Tiden er ikke langt borte, da Pavekirken vil gjøre lignende Fordringer i Amerika, som den har gjort i Transvaal i Afrika. — Pavekirken's Rigdom i Amerika var et Tusind Millioner Dollars i 1872. Hvad maa den vel være nu?! — De katolske Redaktører maa lyde Biskopperne. — Pavekirken fordømmer Statens Skoler og paaistaar, at Pavekirken alene har Ret til at opdrage Børnene i Skolen. — Katolikerne afgjør Valgene i mange af de store Byer allerede. — En katolsk Professor i Paris, Claudio Fannet, erklærer, at de amerikanske Politikere har faaet føle, at Pavekirken sidder inde med „the balance of power“. Han forudsiger, at i dette Aarhundrede vil Pavekirken ved Folkets Stemmer bli kaldt til at lede Landets Regjering. Noget lignende er allerede sked i Staten Colombia i Syd Amerika. Frihedsvenerne der kjæmpede for Friheden i 4 Aar, men laa under for den katolske Magt, der støttedes af Præsidenten og hans katolske Husfru. — De forenede Stater kommer ogsaa til at maatte afgjøre, om Friheden eller Pavekirken skal herske. Saa meget er sikkert, at Kampen vil koste forfærdelige Dsre og udjætte De forenede Stater for den største Fare. — (Saa langt efter „American Citizen“).

• Abraham Lincoln har ogsaa udtalt sig om den katolske Fare. Den før nævnte Pater Dr. Chiniquy fortæller det i sin merkelige Bog: „50 Years in the Church of Rome.“ Der er ingenjombhelt Grund til at tvile paa Sandheden af

Dr. Chiniquys Meddelelser. Chiniquy fortæller, at Lincoln fortalte ham, at han under Krigen mod Sydstatsoprøret 1861—65 havde lært at se, at det egentlig var det katolske Presteskab og Jesuiterne, som inspirerede og drev det katolske Syden til Krigen mod det protestantiske og fri-sindede Norden. Lincoln udtalte ogsaa, at han endda ikke turde aabenbare dette for Folkets Masse, da det dengang let kunde ophidse til en fortsat Krig, nemlig en blodig Udryddelseskrig mod Katolikerne, og han syntes, at for dengang havde man havt mer end nok af Blodsudgydelse. Men Lincoln udtalte et „Ve“ over det katolske Presteskab den Dag, da Folket klart faar se, at hin blodige og kostbare Oprørskrig har Amerika Pavefirken eller dens Presteskab og Jesuiter at takke for. Lincoln omtalte ogsaa sin Aelse om, at han sandsynligt vilde falde som Offer for nogen jesuitisk Snigmorder ligesom flere i Europa i lignende Stilling før. Endelig omtaler Lincoln, at han saa i Manden en ny Krig i Amerika mod hin paatrængende Magt, og Lincoln udtrykte dette saaledes: „Seg ser en sort Sky trække op over vort Land, og den kommer fra Rom. Den er fyldt med Blodstaarer, den vokser og stiger; tilsidst sønderrives den af et Lyn, og en frygtelig Tordenkile slaar ned. Derefter vil en Cyclon, saadan som Verden aldrig har set Magen til, fare frem over dette Land, udbredende Udelæggelse og Død.“

Dr. Pater **Chiniquy** tilraaber os i sin nævnte Bog: „Amerikanere! I nærer ved eders Bryst en Slange, som vil dræbe eder med sit Bid! I sover paa en Vulkan!“

Engen kan paa langt nær forestille sig alt det rædselsfulde, som Trediveaarskrigen førte med sig. De enkelte Beskrivelser deraf er matte mod Virkeligheden. Og dog er de saa rædsomme, at man ønsker at kunne tie derom. Det er

dog gavnligt at gjøre dem bekjendte, ogsaa nu, forat Svermand kan forstaa, hvad Pavekirken virkelig er efter sit Væsen og hvad den fremdeles truer med at paaføre ogsaa os og dette Land for at naa sit Maal, Gnevælde.

Læseren henvises her først især til Kapitel 20 og 25 foran, om de katolskes Færd mod **Pasewalk** og **Magdeburg**.

Fra **Rappe's** Verdenshistorie meddeles følgende Skildring af, hvorledes Katolikerne bar sig ad ved Indtagelsen af en By i Bayern 1634: „Man presjede ind i Folk koldt eller hedt Vand, Eddike eller Gjødselvand, i Mænd og Kvinder uden Forskjel, eller de blev, med Lænker og Reb om Halsen, rystede tildøde, nogle klemte man med Tomme-fruer, paa andre sagede man over Væggene med Sager, gnuggede med Snorer ind i Kjødet ind til Venene, knuste Fødderne og slog dem, til de faldt af Kroppen, bandt Armene paa Ryggen paa Folk og derpaa hængte dem. Mange blev, nøgne og bundne med Tang, ledede omkring i Byen, slaaede, sønderflængede og saarede med Økser og Hammere, saaat Lemmerne blev sorte og røde af Blod. Kort, man behandlede enhver, enten han var af høi eller lav Stilling, saa grusomt og skrækkeligt, saaat mangfoldige had om at bli skudt ihjel, forat de kunde slippe for værre Pinsler.“

Rappe giver følgende Beskrivelse af Tyskland under Tredivaarskrigen: „Man kan ikke læse noget mere oprørende end om hin ulykkelige Tids Elendighed. Tungen dyrkede Jorden, af Mangel paa Sædeforn, Arbejdsdyr og Menneskehænder. Landsbyerne stod tomme, fordi alle dels flygtede til de større Steder, dels tog Tjeneste som Soldater, det eneste, som endnu gav Sikkerhed og Næring. All Tilførsel stansede, fordi der i mangen liden By ikke fandtes en eneste Hest. Masler, selvdødt Kvæg, Rotter og Mus spistes som lækker Mad. Mange fandt man som Lig paa Gjødseldynger, hvor de af Hunger havde rodet efter Næring. Ved

Magdeburg skal Hungeren endog have frembragt Menneſkeædere. . . . Paa mange Steder var der ſaa mange døde, at Digene ſom paa en Slagplads maatte kaſtes i Haugevis i een Grav. Den ſvejſke General Baner ſkrev 1638 fra Pommern, at mellem Floderne Oder og Elben var alting ødelagt, ſaaat hverken Hund eller Kat, end ſige Menneſker og Heſte kunde finde Ophold der."

Fra Wallis's Verdenſhiſtorie, Bind 4, meddeles følgende Uddrag: „Tyſkland var ſaagodtſom tilintetgjort. Man tænke ſig, hvad en trediveaarig Krig paa den Tid maatte koſte det Land, der var dens Skueplads! Hærene ſkulde for den ſtørſte Del leve af Kontributioner, Brandſkat og andre Udpreſninger paa det ullykkelige Lands Befoſtning. Hertil kom de værſte Plyndringer. Og Anførerne betænkte ſig ikke paa at give det værſte Ekſempel." (Dette gjælder de katolſke. Guſtav Adolf ſkaffede Soldaterne Sold og holdt ſtræng Mandſtugt). Videre ſkriver Wallis: „En utallig Skare af Kvinder, Børn og Landſtrygere fulgte Hæren i Hælene. Soldaterne drev Krigsgjerningen ſom Haandverk og førte ſtundom Kone og Børn med ſig, og de Krigere, ſom ikke havde Huſtruer, og hertil hørte naturligvis Nærheden, ledſagedes af en Maſſe løſe Kvinder, der opfyldte Veiren. Hele den tøilesløſe Skare ſkulde Landet føde. Ulykkeligt var det Land, hvor denne Skare kom hen, den var ſom en alt fortærende Græshoppeſværme, ſom ikke drog videre, før alt var opſpijt. Hvad der ikke kunde fortæres, blev bortkaſtet, ødelagt eller opbrændt. Saaledes var der i flere Aar i flere Dele af Tyſkland en Hungerſnød, ſom medførte den forfærdeligſte Elendighed og de frygteligſte Nædsler. . . . Ikke ſaa døde af Hunger, og det fortælles, at Forældre dræbte ſine Børn, da de ikke var iſtand til at føde dem. I mange Egne var Hungerſnøden ſaa ſtor, at man ikke forſmaaede de væmmeligſte Fødemidler, ja endog tog

Lig fra Retterstederne og grob dem op paa Kirkegaardene til Jøde, saaat man ved Vagter maatte sørge for, at de døde fik hvile i Fred; det skal være hændt, at Broder fortæredede sin afdøde Søster, Datteren sin Moder, at Forældre nyrdedede sine Børn og derpaa i Vanvid dræbte sig selv. Vanden sammenrottede sig og gjorde Sagt paa Mennesker som paa vilde Dyr, og da man engang i Nærheden af Worms jagede en Gob af saadanne elendige bort, da den sad omkring en fogende Kjedel, fandt man Arme, Hænder og Ben af Mennesker tilberedte til Jøde. Saand i Saand med Hungersnøden gif frygtelige, smitsomme Sygdomme, og Soldaterne, som for en stor Del førte med sig al denne Elendighed, bukkede tilfidsit selv under derfor, saaat det endog heder, at hele Hæere, som ikke havde seet en Diende, blev ligesom bortseiede og forsvandt fra Jorden.

Bed Siden af alt dette tiltog blandt Hærene itedsje mere den Wildskab og Grusomhed, der udmerkede hele denne Krig. Allerede 1618 fortælles om de keiserliges (de katolskes) Fremfærd i Bøhmen saadanne Ting, som at de havde itegt en Prest levende, skjændet Koner og Tomsruer og tilfidsit bundet dem fast til Hestehalerne og saaledes slæbt dem bort. . . . Hvorledes Tillys Folk bar sig ad i Magdeburg er allerede fortalt. (Se Kap. 25 foran). Endnu vildere var Wallensteins Tropper; man gysler, naar man hører Beskrivelsen af deres Færd.

Fra al denne forfærdelige Wildhed dannede Svenskerne paa Gustav Adolfs Tid en hæderlig Undtagelse. Folket saa med Forundring, hvorledes Hæren samlede sig til Morgen- og Aftenbøn, og en samtidig katolsk Forfatter ytrer om dem: „Det er et arbeidsomt Folk. De lader sig nøie med Brød og Vand, Befolkningen havde intet Besvær og følte intet Tryk af dem. De, som havde Penge, kjøbte hvad de behøvede, og de, som ingen havde, nøiede sig med, hvad de fik,

hvorfor Befolkningen elskede dem og glædede sig til deres Ankomst, medens de hadede de kejserlige og ødelagde dem, hvor de kunde." — I samme Grad som de tyffe Tropper, der var vant til det sædvanlige frie Soldaterliv, optoges under de svenske Faner, begyndte dog Krigstugtens Vaand at løsne, og det allerede i Gustav Adolfs egen Livstid. Man kan forstaa det af hans bekjendte Tale til Officererne i Leiren ved Nürnberg. (Se foran Kap. 33)....

I de senere Aar af Krigen blev Alagemaalene over Franskmændene især højrøstede. En Forfatter siger: „I Aaret 1642 opløste den fransk-weimarske Hær sig i enkelte Skarer, røbede, plyndrede, brændte og dræbte, hvor og hvad de kunde, saaat der overalt opstod megen Jammer, som det pleier at gaa, naar Rædsel og Forstræffelse er i Landet og der ingen Hjælp findes derimod.“

De nu anførte Eksempler vilde med Lethed kunne forøges til det mangedobbelte. . . . Man kan ane, hvorledes Tyskland maatte se ud efter en saadan Krig, fortsat gennem en Mennefsalder. En Forfatter siger: „Tyskland lignede, især i Syden og Vesten, en Ødemarck med utallige Brandtomter; hvor der før havde været Stæder med blomstrende Velstand, udbredte der sig nu Bildmarker, i hvilke Ulve og Ræve endnu huserede i Kartiere.“

Noogle Tal maa vidne om Ødelæggelsen. I Würtemberg regnede man, at 10 Aar efter Krigen's Slutning laa endda 8 Byer, 45 Landsbyer, 65 Kirker og over 30,000 Guse i Aske. Af Landets 400,000 Indbyggere var kun 48,000 tilbage. Byen Augsburg havde af 80,000 Indbyggere blot 18,000 tilbage; Frankenthal havde af 1,800 blot 324 tilbage. I Bøhmen var der igjen blot $\frac{1}{4}$ — en Fjerdedel — af Befolkningen, og i Rhinphals blot en af hver femti — en Femtiendedel!

Tyskland var af Trediveaarskrigen forvandlet til en

Bildmark og Huinhob. Og 10 — ti — Millioner Menneſker eller to Trediedele af Tyſſlands Befolkning var dræbt i Krigen.

Dette var Frugten af Jeſuiterneſ og Pavekirkeſens Modreformation blot i Tyſkland. O Sandhed rædſelsfuldt! Men hvor uendelig rædſelsfuldt blir ikke Synet, naar vi ogſaa tar i Betragtning de andre Forfølgelſer og Udryddelſer af Proteſtanter, ſom Pavekirken under Jeſuiterneſ Ledelſe har udført efter Luthers Tid, iſær i Polen, Ungarn, Italien, Spanien, Frankrig, Holland, England! Alene i Blodbrylluppet i Paris 1572 dræbte Katolikerne 40,000 Proteſtanter. Og ſaa dertil Katolikerneſ Forfølgelſer før Luthers Tid! Der er beregnet, og viſtnof med god Grund, at Pavekirken har dræbt mindſt 50 — femti — Millioner Menneſker!!!

Pavekirken er dog ogſaa ansvarlig for mangfoldige af de Krige, der ofte fremſtilleſ ſom blot politiffe, men ſom i Virkeligheden har været antændt og næret af Katoliker for derved at ſvække og knække proteſtantiff Frihed og Tro og at ſtærke de katoliſke Magter. Til ſaadanne Krige maa regnes, blandt andre, det meſte af den franſke Kong Ludvig den Fjortendes Krige, Frankrigs Anfald paa Preuſſen i 1870, Sydſtaterneſ Oprørſkrig mod De forenede Stater 1861—1865, ſamt at den franſke Keifer Napoleon III under Ledelſe af ſin katoliſke Huſtru og hendes Jeſuiter dengang oprettede et katoliſk Keiferdømme paa Amerikas Grund (i Mexico), aabenbart for i beleilig Tid at hjælpe Sydſtaterne til at knuſe det proteſtantiff og frijindede Norden. (Se. f. Eks. „Political Hiſtory of recent times“ by Wilhelm Müller, ſamt Lord Robert Montagu's og Dr. Chiniquy's Verker). Snigmordet paa Abraham Lincoln i Sigthed med flere lignende i Europa var klarlig ogſaa Katolikerneſ Verf.

Paven og Jesuiterne har ikke udtalt Anger over de Rædsler, som de paaførte Menneſkeheden efter Luthers Tid forat underkue Friheden og Protestantismen. Tvertimod. De vilde klarlig have forſat den forfærdelige Trediveaarskrig, om de havde kunnet. Og de har forſat den ved ſiden- efter at arbejde til Krig mod de proteſtantiſke Folk, hvor- ſomhelſt de blot har kunnet. Saaledes var — ſom foran nævnt — uden Tvil ogſaa Sydens Krig mod Nordſtaterne i Lincolns Tid deres Verk. Og naar det ikke Iyffedes Pa- vekirken dergang at kue Frihedens og Proteſtantismens Mand i De forenede Stater, vil den konſekvent, fordi den altid drives af ſamme Mand, i en beſeilig Tid forſøge det ſamme igjen. Der vil — hvad mange klartſeende Mænd ligesom Lincoln ſer — her i Amerika bli en ny Trediveaarskrig, maaffe kortere i Tid, men rædſelsfuld ſom hin, en Hovedkamp for og mod Pavekirken og dens Jesuiter og Hjælpere. Hvor langvarig og med hvilket Udfald, det ved blot En. Udfaldet vil dog ſikkerlig meſt afhænge af, hvorvidt Martin Luthers, Guſtav Adolfs og Abraham Lincolns Mand faar bejlele det amerikaniſke Folk. Pavekirken ſtaar i hvert Fald med Henſyn til Henſigt, Maal og Moral paa ſamme Standpunkt ſom ved Trediveaarskrigen. Da de verdſkelige Magter ved Freden til Weſtſalen 1648 havde indrømmet Proteſtanterne, hvad diſſe havde kjæmpet for, nemlig Religions- og Samvittighedsfrihed, udftedte Paven og Jesuiterne en høitidelig Proteſt derimod, hvori de ſiger, at nævnte Fred ſkal betragtes ſom

„ngyldig, død og magtesløs, kraftesløs, uretſærdig, ubillig, fordømt, forbandet, intetſigende og uden al Indflydſe paa Fortid, Nutid og Fremtid.“

(Se i Kurz's ſtore Kirkehiſtorie).

Paa dette Grundlag ſtaar og arbejder Jesuiterne eller Pavekirken fremdeles, ogſaa her i Amerika.

Staar Skandinaverne her i Amerika ret paa sin Post mod den trnende katolske Farc? Søger de, som de skulde, at være værdige Arvtagere og Efterfølgere af hine Fædre, der ofrede Belsærd og Liv og Blod forat bevare Frihed og Protestantisme for sine Efterkommere og for Menneskeslægten?

Indhold.

Kap.	Side.
Forord af Udgiveren	5
Indledning af Prof. Dr. H. G. Stub	11
1. Om Gustav Adolfs Ungdom	31
2. Gustav Adolf bliver Konge	34
3. Krigen med Danmark	37
4. Freden med Rusland	40
5. Gustav Adolf og Ebba Brahe	41
6. Gustav Adolfs Giftermaal	48
7. Krigen med Polen	53
8. Om Gustav Adolf	57
9. Om Axel Oxenstierna	65
10. Gustav Adolf og Adelen	87
11. Gustav Adolf og Presterne	96
12. Gustav Adolf og Uundervisningsvæsenet	98
13. Gustav Adolfs Forbedringer i Krigskunsten	100
14. Gustav Adolfs Hærførere og Tropper	105
15. Gustav Adolf og Trediveaarskrigen	110
16. Gustav Adolfs Afreise	116
17. Gustav Adolfs Landgang i Tyskland	122
18. Erobringen af Stettin	126
19. Enigmorderiske Angreb mod Gustav Adolf	132
20. Basewalks Zdelæggelse	135
21. Erobringen af Greiffenhagen og Gartz	139
22. Gustav Adolfs Forbund med Frankrige	145
23. Gustav Adolfs og Tillys første Møde	146
24. Frankfurts Erobring	151
25. Forbundet med Brandenburg og Magdeburgs Zdelæg- gelse	155
26. Tillys og Gustav Adolfs andet Møde	167
27. Gustav Adolfs Forbund med Kurfyrsten af Sachsen.	173

Kap.		Side.
28.	Slaget ved Breitenfeld	181
29.	Gustav Adolfs Tog til Franken	195
30.	Gustav Adolf i Frankfurt	201
31.	Gustav Adolfs Tog til Donau og Træfningen ved Lech. Tillys Død	208
32.	Gustav Adolf i Bayern	219
33.	Gustav Adolf og Wallenstein ved Nürnberg. Kongens Straffetale	226
34.	Wallenstein og Gustav Adolf i Sachsen	243
35.	Slaget ved Lützen og Gustav Adolfs Død, 6te Novbr. 1632	249
36.	Gustav Adolfs Begravelse	262
37.	Trediveaarskrigens Slutning og Frugter	265
38.	Om den katolske Fare	267

DEC 20 1969

One copy del. to Cat. Div.

DEC 20 1969

LIBRARY OF CONGRESS

0 021 550 360 4